



# A TORDAI REFORMÁTUS NAGYHÉT EMLÉKKÖNYVE

---

---

Erdélyi Református Egyházi Könyvtár  
1929-1931 évi illetmény.



A : TORDAI  
REFORMÁTUS  
: NAGYHÉT  
EMLEKÉRE :

1928-SEPTEMBER-9

---

---

AZ ERDÉLYI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET  
IRATTERJESZTÉSÉNEK KIADÁSA 1929.

---

NYOMATOTT FÜSSY JÓZSEF KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETÉBEN  
TURDA – TORDA 1929

## Előszó gyanánt.

*Dr. Makkai Sándor püspök levele a tordai nagyhét után, nagyhét rendezőihez, vendéglátóihoz, előadóihoz és résztvevőihez*

(Ref. Szemle 1928. szept. 14. XXI. évf. 37. sz.)

Isten végtelen kegyelméből, gazdag áldások ajándékaiv jöttünk haza az ötödik református nagyhétről. Lelkünk még eg szem és osztatlanul hatása alatt áll azoknak a fölemelő és me rendítő tapasztalásoknak, melyeket lélekben nyertünk. Most leszünk a Thábor hegyéről, a munka és a gond mindennapi életéde lehetetlen, hogy a látomások fénye elhaljon s ne szőjje mennyei sugaraival a hétköznapok küzdelmeit és kötelességeit: hiszen *azért* vitt föl az Úr a hegyre!

Hadd nézzünk hát még egyszer vissza egy rövid pillantással a tetőre, még most, mikor egészen tele van a lelkünk.

Mit adott Isten kegyelme a tordai református nagyhét által Anyaszentegyházunk számára?

Külső forma szerint: *liz év óta* a leghatalmasabb arányú református megmozdulást. Nem szabad lekicsinyelnünk ezt külső megnyilvánulást: a zsufolt konferencia-termeket, a minden nap kicsinynek bizonyuló nagy templomokat, a vasárnapi fölvétel végeláthatatlan emberoszlopát, az urvacsorával élő ezeket, mert a szomjuhozásnak, a megújulásért epedő életakárnak fölemelő és biztató jele ez! És e külső forma mögött méltóságos hálával kell köszönnünk Istennek csodálatos belső áldásait. Kétszáz lekipásztor ült minden reggel egy héten át, viláfestvéreivel a Szentírás köré, hogy hallja és tanulmányozza Istennek Igéjét a maga küldetésének öntudatosítására. *Tudomány* előadásokra százával sereglettek a lekipásztorok mellé a református férfiak és nők, hogy *hitvallásunk* igazságát, történelmi küzdelmeit, gyakorlati hatalmát, hitbeli mélységét és szabályozóját öntudatos birtokukká tegyék. A református öntudatért év óta folytatott ébresztő munkában ez a nagyhét egy biztos s lárdulási pontot adott: ennyire világosan, lelkekre hatóan és bilincselően még sohase sikerült az öntudatos református hitélet követelményeit köztudattá tennünk.

Ebből az öntudatból tekintettek ki a gyülekezet számára rendezett templomi estélyek előadásai, a figyelők ezek számára multra, a jövődöre, a történelem és irodalom kincseire, az emberi szellem Isten kijelentése nélkül meddő és veszedelmes pödéseire s az Isten lelkével teljes jövődó: a református ifjúság alakulására. Istentiszteleteink és a nagy-gyűlésünk bizosságtévése Isten ítéletét hirdették bűneink felett s kegyelmi ic

jét és segedelmét ragyogtatták föl a lelki egyház és lelki ember számára.

Konferenciáink a hitvallásos öntudat követelményeit és követelményeit tárták föl *egyházunk látható életében*: a lelkipásztorok testvéri munkaközösségnek, a helyreállított kultusznak, a mélyebb és hitvallásosabb vallásanításnak és konfirmációnak terveiben, hogy végre egyházunk külmisziói kötelezettségének fölismerésében a legmesszibb pillantást is megkapjuk küldetésünk felől.

De kétségtelen, hogy e nagyhetünknek az 'eddigiek felett legnagyobb jelentőséget a református nők hatalmas megmozdulása és ezigdig még nem látott odaadó részvétele biztosított. Ez alkalommal volt először *szervezett*, rendszeres, sajátos programmal bíró református női konferenciánk, melynek bibliatanulmányi és konferenciai előadói is maguk a református nők voltak s együttlétük áldott, termékeny és nagy reménységeket ébresztő hatással volt a naponként több száz asszonyra és leányra, akik ellenemondtak Mártának és házi gondjaik fölé emelkedve egy héten át Máriák tudtak lenni. Tizenkilenc egyházmegye nőszövetségi kiküldöttei mondták ki egyhangu lelkesedéssel az egyházkerületi nőszövetségbe tömörülést. Mind, akik láttuk ezeket, úgy érezzük, hogy Krisztus a női sziveken keresztül meg akarja és megfogja újítani Anyaszentegyházunkat . . .

. . . És ki tudná föl sorolni azokat az áldásokat, melyek a testvérek *találkozásában*, baráti beszélgetéseiben, bizalmas valómásaiban és a szívek kicserélésében adtak nekünk? . . . Egyedül Istené a dicsőség! . . .

De Istennek hálálkodva, neki köszönve mindeneket, jól esik a lelkünknek, ha előtte dicsekedhetünk s köszönetet és áldást mondhatunk azokért és azoknak, akik a legodaadóbb és leghüségesebb eszközei voltak az Urnak, hogy a nagyhét áldásai zavartalanul kiáradhassanak reánk. A tordai nemes és szent eklézsia lelkipásztorai, főgondnokai, gondnokai, presbiteriuma, a fáradhatatlan rendezőbizottság, a nemesszívü vendéglátók, a nagymultu város és vármegye, a nagyenyedi egyházmegye, több mint harminc előadó és közreműködő férfi és nőtestvérünk, az ünnepeleinket ékesítő dalkarok és művészek, akik mind valamenynyen önzetlenül szolgáltak a reájukbizottakban, anyagi és lelki javakkal, egész szívvel és teljes odaadással méltók, hogy Anyaszentegyházunk igaz köszönete és áldása szálljon reájuk! Legyenek Istentől megáldva s jutalmuk gyanánt } ők legyenek az elsők, akik a nagyhét lelki ajándékaiból a leggazdagabban részesülnek!

Kisérje a nagyhét valamennyi résztvevőjét Isten áldása otthonába, családjá, gyülekezete, munkája körébe, ők maguk legyenek *áldás* ott, ahol élnek, mint akik az Urtól jöttek!

Erő, békesség, kegyelem az Anyaszentegyháznak! Dicsőség Istennek!

# A nagyhetet összehívó püspöki körlevél.

731—1928. p. sz.

## Körlevél

az összes esperes, lelkész, tanár, tanító, levita aainak, a világ minden levő összes egyházi tisztviselőknak, érdeklődő híveinknek, valamint a tordai egyházközség elnökségének *a református nagyhét* lárgyában.

*Szeretett testvéreim!*

Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Nagyenyed, Brassó nevei jelölik a református öntudat fölébreszlése és megerősítése érdekében megindított áldott munka mértföldköveit. Négy évet át évről-évre fokozódó érdeklődés és növekvő áldás bizonyítja hogy a református nagyhét Istentől adott drága alkalom Anya szentegyházunk lelki megújulása számára. Ezért új mértföldköve akarván föllállítani a Krisztus dicsőséges uralmához a református öntudaton át vezető úton, szeretettel meghívlak titeket *Tordán, 1928 szept. hó 3—9. napjain tartandó*

### **református nagyhétre,**

melynek programja a következő:

*Érkezés* szeptember 3-án.

I. *A nagyhét kezdete* szept. 3-án este 8 óra, *bezárás* szept. 9-én d. u. a nagygyűlés keretében.

II. *Napirend*: d. e. 9—10.30 bibliatanulmányozás és imáorák csoportokban.

10.30—12.30 tudományos előadások.

D. u. 4—6 konferenciák.

6—7 szabad megbeszélések.

7—8 templomi estély.

### III. *Programm*

Megnyitó bibliaóra szept. 3-án este 8 órakor a templomban (dr. Makkai Sándor püspök).

#### 1. *A reggeli bibliaórák tárgyai:*

4-én: Az igehirdető II. Péter 1. 16—21.

5-én: A pásztor. I. Péter 5:1—4.

6-án: Az ember. II. Tim. 3:10—17.

7-én: A tanítvány. Ján. 15:1—8.

8-án: A testvér. Ján. 13:34—35.

A csoportokat vezetik: Vásárhelyi János, ehker. főjegyző, dr. Tavasz Sándor, dr. Nagy Géza, dr. Gönczy Lajos, Maksay Albert, dr. Imre Lajos theol. tanárok. A nőkélt: Pilder Mária, belmissziói utazótitkár (külön terv szerint).

#### 2. *A tudományos előadások programja: (egy előadás 2 órás).*

1. Hitvallásunk igazsága. (dr. Tavasz Sándor.)

2. Küzdelem a ref. hitvallásért. (dr. Nagy Géza.)

3. A Heidelbergi Káté az életben és munkában. (dr. Imre L.)

4. A predestináció a Szentírásban. (Maksay Albert.)

5. Az új egyházi törvény református követelményei. (Vásárhelyi János.)

#### 3. *A délutáni konferenciák programja:*

1. A lelkipásztorok együttműködésének eszméje és megvalósítása. (Kiss Albert esperes.)

2. Az új liturgia és ágendás könyv ismertetése. (dr. Gönczy Lajos.)

3. Vallásnevelésünk új tanterve. (dr. Imre Lajos.)

4. A konfirmáció reformjának kérdése. (Nagy Lajos lelkész, Székelykeresztúr.)

5. Előadás a külmisszióról. (H. Anstein baseli missziói igazgató — Pilder Mária.)

4. Délután *szabad megbeszélések* az egyes kérdések iránt külön érdeklődők számára a következő kérdésekről:

1. A vasárnapi iskolai munka kérdései (dr. Imre L.)

2. A bibliaköri munka kérdései: (Pilder Mária, dr. Imre Lajos és László Dezső.)

3. Az iralterjesztés ügye: (dr. Darkó Ákos.)

4. A Nőszövetség munkája és kérdései: (Pilder Mária Vásárhelyi János.)

5. A tudományos theologia kérdése felől beszélgetés: (dr. Tavasz Sándor.)

#### 5. *A templomi ünnepélyen előadások programja:*

1. Theozofia és spiritizmus kálvinista megítélésben. (dr. Tavasz Sándor.)

2. Nagy református íróink: Arany—Kemény—Baksa (Nagy Endre marosvásárhelyi koll. ig.)
3. Torda az egyháztörténelemben. (Csutak Vilmos sep szentgyörgyi koll. ig.)
4. Két nemzedék harca. (László Dezső ifj. utazó titká

Az ünnepélyeken az előfohászt és bibliaolvasást, valami a bezáró áldást a következők mondják:

Szécsy Ferenc felvinczi esperes-lelkész.  
 Biró Lajos marosdécsei esperes-lelkész.  
 Nagy Mózes tordai lelkész.  
 Bartha Lajos aranyosgyéresi lelkész.

6. Szept. 8-án este 7 órakor mindkét templomban *bűnbánati istentisztelet*, melyen prédikál Ó-tordán dr. Gönczy Lajos Új-tordán Szotyori Lajos esperes.

7. Szept. 8-án d. u. 5 órakor az *Egyházkerületi Nőszövetség* megalakulásának előkészítése. Előadó: Vásárhelyi János

8. Szept. 9-én vasárnap d. e. 10 órakor *ünnepélyes istentisztelet*:

1. az Ótordai templomban prédikál dr. Makkai Sándor püspök, utána *úrvacsora-osztás*; ágendát mond: Biró Lajos esperes.
2. az Új-tordai templomban prédikál Vásárhelyi János ehker. főjegyző, utána *úrvacsora-osztás*; ágendát mond: Kósa Mihály detreheimi lelkész.

d. u. 3 órakor: *Református Nagygyűlés.*

Előadók: Mit ad nekem a ref. egyház és mivel tartozom nekem (Kádár Géza ehker. közügyigazgató.)  
 A gazdasági élet lelki rugói. (dr. Móricz Miklós hírlapíró.)  
 Az én presbiteri feladataim (dr. Szele Béla, brassói egyházközség főgondnoka.)

Este 9 órakor *Irodalmi estély* (Csekme Ferenc, Vis Gyula, Dónáth László, elbeszélések: br. Kemény János. Ápr. Lajos, Maksay Albert, versek.)

9. A délutáni konferenciákkal párhuzamosan *konferenciák nők és papnők számára*. Vezeti: Pilder Mária.

A vall. estélyek és irodalmi estély ének-, illetve zeneszerzői a tordai gyülekezet szolgálatja.

\*

Nagytiszt. *Esperes* aait, fölkérem, hogy a *Nőszövetség* egyházmegyei tagozatainak kiküldöttjeit, vagy a tagozat megnevezésének alakulása esetén az egyházmegye területén legélénkebb működést kifejtő egyházközségi tagozatok kiküldöttjeit hívják föl



nagyhéten, főleg a szeptember 8-án d. u. tartandó nőszövetségi értekezleten való részvételre.

*Lelkésztestvéreimet* fölkérem, hogy a vasárnapi istentiszteletre és nagygyűlésre a presbiteriumokat és híveiket a vidékről minél nagyobb számban szíveskedjenek bevezetni, a jelen körlevelet a presbiteriumok előtt ismertetni s világi testvéreinket általuk is buzdítani a részvételre.

*A résztvevőket* fölkérem, hogy lehetőség szerint *feleségeiket, jelnőlt leányaikat* is hozzák el a nagyhétre, mert az asszonyok és leányok számára, amennyiben részvételük be lesz jelentve, *külön konferenciák és előadások* tartásáról gondoskodunk.

*Tudnivalók.* A nagyhét helybeli rendezésének munkáját a tordai egyházközség presbiteriuma volt szíves magára vállalni.

A résztvenni óhajtok legkésőbb f. évi *augusztus hó 20-ig* jelentkezzenek a tordai ref. lelkeszi hivatalnál, Nagy Mózes<sup>c</sup> lelkesz úr címén, jelezvén érkezésük idejét és ott tartózkodásuk időtartamát. A szállást igénylők elszállásolásáról a rendezőség gondoskodik. Az étkezés együttesen történik, a rendezőség által megállapított helyen és módon. A mérsékelt étkezési díjról a rendezőség logja tájékoztatni a résztvevőket.

A tordai egyházközség Elnökségét kérem, hogy a jelentkezők névsorát *szeptember hó 1-ig* hivatalomhoz felterjeszteni szíveskedjék s az esetleges további tudnivalókról a jelentkezőket a Ref. Szemle és a napilapok úján tájékoztassa. Szíveskedjék továbbá a gyülekezet figyelmét a nagyhétre s főleg a templomi eseményekre fölhívni s azok jelentőségéről hathatósan tájékoztatni.

Az előadók útiköltségét és azon napi ellátását, amely napon előadást tartanak, az egyházkerületi pénztár fizeti. *A jelen körlevél egyúttal a kijelölt előadók fölkérésére is szolgál,* az esetleges akadályoztatás azonnali bejelentését kérem.

A legindokoltabb esetekben a nagyhét végén, a<sup>a</sup> helyszínén beadott és indokolt kérésre a nagyon rászorultaknak némi segílyt adhatunk költségeik részbeni fedezésére, azonban előzetes segílynyújtásra nincs módunk.

Szeretett testvéreim, ezekben óhajtottam körvonalozni előttek a tordai református nagyhét programját. Kérlek mindnyálatokat, jöjjetek és együttes testvéri munkával, egymás hite által épülve, egy akarattal építve tegyük Anyaszentegyházunk megújulásának áldott forrásaivá e napokat. Isten Igéje azt parancsolja nekünk, hogy „Mindenkor készen legyetek megfelelni mindenkinek, aki számot kér tőletek a bennetek levő reménységéről.“ (I. Péter 3. 15). Úgy érzem, az egész világ, a jövő maga kér számot tőlünk a ránbízottak felől s nekünk felelnünk kell: kik vagyunk, mit akarunk, mi a reményünk, mit fogunk cselekedni? Bizom az Úrban, hogy eljöttök és felelni fogunk mindezekre. „A minden kegyelemnek Istene pedig, aki az Ó

örök dicsőségére hívott el minket a Krisztus Jézusban, Ő ne  
legyen titeket főkéletesekké, erősekké, szilárdakká és állhatat  
sakká. Ővé a dicsőség és a hatalom örökkön-örökké. Ámen  
(I. Péter 5. 10—11.)

Békesség mindnyájatoknak, akik Krisztusban vagytok!

Cluj-Kolozsvár, az Úr 1928. esztendeje julius havának 12  
napján.

*Dr. Makkai Sándor*  
püspök.

---

# Református Nagyhét.

(Református Szemle 1928. aug. 24., 34-ik szám.)

Joggal állíthatjuk, hogy egyházunk történelmében alig volt korszak, mely súlyosabb feladatok megoldására hivatott volna el, mint ez a jelenlegi. Teljesen új történelmi helyzetben eddig soha nem álmodott kérdések, nehézségek előtt állunk. Minden kérdéssé vált, amiben eddig mint változhatatlan fundamentumban bízunk. Iskoláink elveszítették nemcsak az államsegélyt, de nagy alapítványait is. Az államhoz való viszonyunk új szabályozást nyert s autonómiánk jelentékeny korlátozást szenvedett. Híveink gazdasági ereje megtört s az egyes egyházközösségek egyházfenn tartó alapjai részben elértéktelenedtek, részben a kisajátítások rendjén alig számbajöhető kárpótlás nélkül elvesztek. És amint évről-évre gyöngültünk, fogytunk, úgy nőttek terheink és feladataink. Nemcsak iskoláink fenntartásáról kell gondoskodnunk elképzelhetetlen lelki gyötrelmek s naponként megújuló aggodalmak között, de gondoskodnunk kell az új helyzet által támasztott újabb igények kielégítéséről, munkaképtelen, részben nyugdíjba kényszerített lisztviselőink, özvegyeink és árváink ellátásáról, leányaink megfelelő neveltetéséről, évek óta elhanyagolt építkezésekről, egyházunk régi intézményei megrendült alapjainak újból való biztosításáról. És ezek csak a *külső* nehézségek. Beszélhetünk-e könnyekre indult megrendülés nélkül *belső* nehézségeinkről? A legnagyobb megpróbáltatás úgy és akkor ért, amikor lelkileg a legkevésbé voltunk reá megérve. Híveink hitélete elsorvadt, felekezeti öntudatossága elhalványodott évtizedek egyháziatlan szellemének hatása, kiváltképpen a háború rettentő lelki megrázkódtatásai folytán. Közöny, egyháziatlanság, fegyelmezetlenség, szektás agitációk, más felekezeti széthúzó egyenetlenkedések támadják népünk hitéletét akkor, amikor híveink csodával határos hősiességére lenne szükség, hogy egyházunk rendkívüli feladatait valamiképpen be tudja tölteni. És aggasztó helyzetünket fokozza az az egyébként természetes körülmény is, hogy mi, az egyház hivatalos szolgálói sem tudtuk mindenben megtalálni sem az orvoslás módjait, sem a belső egység és ennek megfelelő erő kifejtés eszközeit. Lehet-e ma egyháza, népe sorát lelkén hordozó öntudatos református férfiu és nő, aki mindezen nehézségek, gondok terhe alatt, saját

kicsiny, lehetetlen voltának szorongalása, önmaga és népe b  
neinek, mulasztásainak, felelősségének lépő érzése alatt fel ne  
sóhajtott: Elég Uram, vedd magadhoz az én lelkemet,

Ebből a háttérből értjük meg, hogy miért van szükség a  
formális nagyhétre? Miért van szükség arra, hogy közelből  
távolból, a legnagyobb anyagi áldozatok árán is útrakeljene  
egyházunk hivatalos szolgálói, az anyaszentegyház jövőjéért a  
gódó vezető férfiak és nők s közös bűnbánattal és közös kü  
delemmel, együttes imádkozással és bensőséges tanácskozáss  
keressék a hatékony segítség eszközeit, épüljenek egymás hi  
által s Isten lelke által nyerjenek erőt a megújult hit és szeret  
szent szolgálatára? Pál apostolról olvassuk, hogy amikor K  
rinthusba érkezett, látva az ott elébe táruló akadályokat, mé  
aggodalom szállotta meg lelkét s úgy érezte, hogy nem tud me  
felelni rendkívüli feladatának. És akkor, nagy csüggedésén  
idejében, az Úr szólott az apostolhoz: „Ne félj, mert én ve  
l vagyok és senki sem támad reád, hogy néked ártson; mert n  
kem sok népem van ebben a városban“. És az Úr ezen drág  
biztatásából merített hősi erőt arra az apostol, hogy bátran  
eredményesen tudja hirdetni az evangéliumot, biznyságot tu  
jon tenni az igazság mellett, hogy megjelent az Isten üdvözi  
kegyelme s nem adatott más név, amely által megtartatnár  
mint az Úr Jézus Krisztusnak neve. A marosvásárhelyi, nag  
enyedi, brassói nagyhetek mind-mind felséges üzenetei volta  
számunkra is az Úr Isten biztatásának: Ne félj, mert én ve  
l vagyok! Ezek a nagyhetek mind lelket megragadó biznyság  
adták annak, hogy nem vagyunk olyan kevesen és nem vagyunk  
olyan gyámoltalanok, hogyha összefogunk és komoly odaadá  
sal teljesítjük kötelességünket népünk s egyházunk iránt, me  
ne tudnánk felelni feladatainknak, biznyságát ne tudnánk sz  
gáltatni annak, hogy hazánk igazi kulturális előhaladásának mu  
kálása, népünk valláserkölcsei megújítása s mindezekben és min  
ezek felett Isten országa érdekében teljesített szolgálatunk áll  
méltók vagyunk az életre.

Hisszük, hogy a tordai nagyhét is Isten áldott ajándé  
lesz számunkra. A tordai nagyhét az eddigi nagyhetek alap  
tésén kíván tovább dolgozni. Keresi és érleli a zsinati törvény  
hozás döntése elé kerülő kérdésekben a helyes jogi szabály  
zás feltételeit és útjait. Megakarja találni az igazi lelkipászto  
munkaközösség és testvéri egység alapelveit s az alkotó munk  
legcélravezetőbb formáit. Szervezett és öntudatos egyházyo  
és építő munkára bele akarja kapcsolni az egyházi életbe  
református Nőszövetségeket, Manifesztálni akarja multunk dics  
ségét nagy íróink pár jelese emlékezetének, Torda multján.  
felelevenítésével, kifejezésre kívánja juttatni egyetemes közvé  
ményünk hűségét a presbiteri hivatalás, az egyházunkhoz tart  
zás, a szociális élet feladataival szemben. Mindezek mellett m  
dot ad a közvetlen, bensőséges lelki találkozássra Isten igé

előtt s össze kívánja fűzni a hit és szeretet eltéphetetlen kötelekeivel lelkünket a közös imádság ereje által. Ezzel a lélekkel akarja megtárgyaltatni hittünk, vallásoktatásunk, gyülekezeti és missziói életünk és hivatásunk legfontosabb problémáit. Nem természetes-e, hogy mindnyájan vágyódunk arra, hogy most még nagyobb számban legyünk együtt s még hatalmasabb erővel zendüljön fel ajkunkon az ének: Erős várunk nekünk az Isten? Hadd zendüljön ki a tordai nagyhétből újra, még hatalmasabb erővel Erdély kálvinista népéhez a felemelő ígéret: „Ne félj, mert én veled vagyok.“ Hadd térjünk haza, gyülekezőnkbe erről az áldott találkozási helyről a felemelő öntudattal: Van még népe az Isten református Egyházának, amely élni akar és élni fog. Imádkozzunk a tordai nagyhét sikeréért.

*Vásárhelyi János.*

## A tordai református Nagyhét

### programmja :

*Szeptember 3-án (Hétfőn.)* Délelőtt és délután a vendégek érkezése.

Este 8 órakor a Nagyhét ünnepélyes megnyitása az ótordai ref. templomban :

1. Gyülekezeti ének. 132. (Jövet Szentlélek.) 1. 2. 3. v.

2. Előfohász, megnyitóbeszéd, áldás. Tartja : dr. Makl Sándor püspök.

3. Gyülekezeti ének. 267. (Fogjad kezem.) 1. 2. 3. v.

*Szeptember 4-én (Kedden.)* D. e. 9—10<sup>30</sup>. *Férfiaknak* Az igehirdető (II. Péter 1:16—21.) Bibliatanulmányozás és imáorá csoportokban a ref. leányiskola helyiségében.

*Nőknek* : Jairus leánya. (Lk. 8:40—42, 49—56.) Leányifiságunk jövője felőli elmélkedés biblia-óra keretében. Vez. Brandt Laura. Az ótordai templomban.

D. e. 10<sup>30</sup>—12<sup>30</sup>. *Férfiaknak és Nőknek együtt* : Hitvélásunk igazsága. 2 órás előadás. Tartja dr. Tavaszi Sándor theigazgató. A leányiskola tornatermében.

D. u. 1—2. Ebéd beosztás szerint Fótéri Petró (Varga-félvendéglőben, a sétatéri kioszkban és a sörkertben.

D. u. 2—4. Szabad idő.

D. u. 4—6. *Férfiaknak* : A lelkipásztorok együttműködésnek eszméje és megvalósítása. Konferencia. Bevezeti Kiss Alboesperes. A leányiskola tornatermében.

*Nőknek* : A református nő a családban. Konferencia, Bevezeti Farkas Jenőné esperesné. A leányiskola IV. o. tantermében.

Este 6—7. *Férfiaknak és nőknek* : Szabad megbeszélésérdeklődők számára a vasárnapi iskolai munkáról. Vezeti : dr. Imre Lajos theol. tanár. A leányiskola tornatermében.

Este 7—8. Templomi ünnepély az ótordai templomban.

1. Kezdő ének. 232. (Nó minden népek) 1. 2. 3. v.

2. Előfohász és biblia-olvasás. Tartja : Szécsi Ferenc fivinci esperes.

3. Énekel dr. Fellner Győző.

4. Torda az egyháztörténelemben. Előadás, tartja Csul Vilmos sepsiszentgyörgyi koll. igazgató.

5. Énekel dr. Fellner Győző.

6. Áldást mond Szécsi Ferenc esp. lelkész.

7. Záró ének. 260. (Az Ur csodásan működik.) 1. 2. 3. v.  
Este  $\frac{1}{2}$ 9. Vacsora a fent jelzett 3 helyen.

*Szeptember 5-én (Szerdán.)* D. e. 9—10:30. *Férfiaknak*: A pásztor (I. Péter 5:1 4.) Biblia tanulmányozás és ima-óra csoportokban. A leányiskola helyiségében. *Nőknek*: A kanaáni-ta nő. (Máté 15: 21—28.) Bibliaóra. Vezeti dr. Makkai Sándor püspök. Az ótordai templomban.

D. e. 10:30—12:30. *Férfiaknak és nőknek együtt*: Küzdelem a református hitvallásért. 2 órás előadás. Tartja dr. Nagy Géza theol. tanár. A leányiskola tornatermében.

D. u. 1—2. Ebéd.

D. u. 2—4. Szabadidő.

D. u. 4—6. *Férfiaknak*: Az új ágendás könyv. Konferencia. Bevezeli dr. Gönczy Lajos theol. tanár. A leányiskola tornatermében. *Nőknek*: A ref. nő állásfoglalása irodalommal, művészetrel, nyilvános szórakozásokkal szemben. Konferencia. Bevezeli dr. Makkai Sándorné püspökné. A leányiskola IV. o. tantermében.

Este 6—7. *Férfiaknak és nőknek együtt*: Szabad megbeszélés érdeklődők számára a bibliaköri munkáról. Vezetik: Pilder Mária, dr. Imre Lajos, László Dezső. A leányiskola tornatermében.

Este 7—8. Templomi ünnepély az újföldi templomban.

1. Kezdő ének: 240. (Hallgass meg Izrael pásztora) 1. 2. 3. 4. v.

2. Előfohász és bibliaolvasás. Tartja Biró Lajos esperes.

3. „Istennek háza ez“. Fövényesi Bertalantól. Énekli a Tordai Magyar Dalkör kettős kvartettje.

4. Hegedű-szó. Előadja Papp Andor szentmihályi lelkész. Orgonán kíséri Donáth Mátyás énekvezér.

5. Nagy református iróink (Arany, Kemény, Baksay). Előadás. Tartja: Nagy Endre, marosvásárhelyi koll. igazgató.

6. „Irgalmazz Istenem!“ Énekli: Köblös József.

7. Áldást mond Biró Lajos esperes.

8. Záró ének. 266. (Feljebb emeljetek.) 1. 2. 3. v.

Este  $\frac{1}{2}$ 9. Vacsora.

*Szeptember 6-án. (Csütörtökön.)* D. e. 9—10:30, *Férfiaknak*. Az Ember (II. Tim. III. 10—17). Biblia-tanulmányozás és ima-óra csoportokban. A leányiskola helyiségeiben.

*Nőknek*: Az anya kérése (Máté 20:20—28). Mit kérjünk Istentől gyermekeink számára? Biblia-óra. Vezeti dr. Makkai Sándorné püspökné. Az ótordai templomban.

D. e. 10:30—12:30. *Férfiaknak és nőknek együtt*. A heidelbergi káté az életben és munkában 2 órás előadás. Tartja dr. Imre Lajos theol. tanár. A leányiskola tornatermében.

D. u. 1—2. Ebéd.

D. u. 2—4. Szabad idő.

D. u. 4—6. *Férfiaknak*: Vallástanításunk új tervére. Konferencia. Bevezeli: dr. Imre Lajos theol. tanár. A leányiskola tornatermében.

*Nőknek*: A református nő részvétele az egyház-társadalmunk munkában. Konferencia. Bevezeti dr. Móricz Miklósné. A leányiskola IV. o. tornatermében.

Este 6—7. *Férfiaknak és nőknek együtt*: Szabad megbeszélés érdeklődők számára az iratterjesztés ügyéről. Vezeli: Darkó Ákos. A leányiskola tornatermében.

Este 7—8. Templomi ünnepély az ótordai templomban.

1. Kezdő ének: 222. (Szívemet hozzád emelem.) 1. 2. 5.

2. Előfohász és biblia olvasás. Tartja: Nagy Mózes lelkész.

3. C. Krestből: „Óh mi Atyánk!” Éneki: Krausz Ottó. Hármoniumon kíséri: Donáth Máttyás zenetanár.

4. Theozofia és spirítizmus kálvinista megítélésben. Előadja Tartja: dr. Tavaszy Sándor theol. igazgató.

5. Szaval: Nagy Juliánna.

6. Áldást mond Nagy Mózes lelkész.

7. Záró ének: (Jobban tiéd) 1—5 v.

Este 1/2 9. Vacsora.

Szeptember 7-én (Pénteken.) D. e. 9—10:30. *Férfiaknak*: A tanítvány. (János 15:1—8.) Biblia-tanulmányozás és ima öt csoportokban. A leányiskola helyiségeiben.

*Nőknek*: Mária és Márta. (Luk. 10:38—42.) Mi a szükséges dolog? Biblia-óra. Vezeli Szász Mártonné lelkész.

10:30—12:30. *Férfiaknak és nőknek együtt*: A predestináció a Szentírásban. 2 órás előadás. Tartja: Maksai Albert theol. tanár. A leányiskola tornatermében.

D. u. 1—2. Ebéd.

D. u. 2—4. Szabad idő.

D. u. 4—6. *Férfiaknak*: A konfirmáció reformjának kérdése. Konferencia. Bevezeli Nagy Lajos székelykeresztúri lelkész. A leányiskola tornatermében.

*Nőknek*: A református nő kötelességei a vallásos életben (Családi áhítat. Imádság. Szentírás. Templom gyakorlása.) Konferencia. Bevezeli: Pilder Mária. A leányiskola IV. o. tornatermében.

Este 6—7. *Férfiaknak és nőknek együtt*: A Nőszövetség munkája és kérdései. Vezetik: Vásárhelyi János és Pilder Mária. A leányiskola tornatermében.

Este 7—8. Templomi ünnepély az új-tordai templomban.

1. Kezdő ének. 243. (Az Urnak irgalmát) 1—2—3. v.

2. Előfohász és biblia olvasás. Tartja: Bartha Lajos aranyosgyéresi lelkész.

3. „Hajlékodbba, templomodba“ . . . Fővényessy Bertalanról. Éneki a Tordai Magyar Dalkör kettős kvartettje.



4. „Két nemzedék harca“. Előadás. Tartja: László Dezső ifjúsági ulazó tiltkár.

5. „Othton, drága otthon“. Kádár G. Glóver I.-tól. Énekli: Szolga Sámuel.

6. Bezáró áldást mond: Bartha Lajos lelkész.

7. Záró ének: 279. (Ne csüggedj el! .) 1—2—3—4 v. Este <sup>1</sup>/<sub>9</sub>. Vacsora.

*Szeptember 8-án. (Szombaton.) D. e. 9—10.30 Férfiaknak: A Testvér. (Ján. 13:34—35.) Biblia tanulmányozás és ima-óra csoportokban. A leányiskola helyiségeiben.*

*Nőknek: A nők dicsősége. (Ján. 20:1—18.) „Ki látta először a feltámadott Krisztust?“ Biblia óra. Vezeti Pilder Mária. Az ótordai templomban.*

D. e. 11.30—12.30. *Férfiaknak és nőknek együtt: Az új egyházi törvény követelményei. Előadás. Tartja: Vásárhelyi János egyházker. főjegyző. A leányiskola tornatermében.*

D. u. 1—2. Ebéd.

D. u. 2 3. Szabad idő.

D. u. 3—5. *Férfiaknak és nőknek együtt: Külmisziós előadást tart H. Anstein bási missziói igazgató. Tolmácsolja Pilder Mária. A leányiskola tornatermében.*

D. u. 5—7. Az egyházker. Nőszövetség megalakításának előkészítő értekezlete. Előadó: Vásárhelyi János a leányiskola tornatermében.

Este 6—7. *Érdeklődőknek: Beszélgetés a tudományos theologia kérdéseiről. Bevezeli: Dr. Tavaszy Sándor th. ig. A leányiskola IV. o. tantermében.*

Este 7—8. Mindkét templomban bűnbánati istentisztelet.

*I. Az ótordai templomban:*

Kezdő ének. 284. („Győzhetellen én köszálam...“) 1—2—3. v.

Főének 256 („A ki értem megnyiltál.“) 1—2—3. v.

Ima. Tartja: dr. Gönczy Lajos theol. tanár.

Közének. Előadja az ótordai ref. leánydalárda.

Prédikál és áldást mond dr. Gönczy Lajos theol. tanár.

Záróének 271. („Itt van szívem .“) 1—2—3. v.

*II. Az újfardai templomban:*

Kezdő ének 284. (Győzhetellen én köszálam...“) 1-2-3. v.

Főének 256. („A ki értem megnyiltál.“) 1—2—3. v.

Imád mond: Szotyori Lajos esperes.

„Az Ur az én pásztorem“ Kapi Gyulától. Énekli Török Stefánia.

Prédikál: Szotyori Lajos esperes.

Közének: 85. (Oh mélységes irgalom . . .) 1—4 v.

Aldás.

Záró ének: 271. („Itt van szívem . . .“) 1—2—3 v.

Este <sup>1</sup>/<sub>2</sub>9. Vacsora.

*Szeptember 9-én (vasárnap.) D. e. 9.30. Gyülekezés a*

leányiskola udvarán, bevárva a vidéki presbiteriumok érkezés  
 D. e. 9:45. Ünnepléses felvonulás a két templomba.  
 D. e. 10 *Ünnepi istentisztelet.*  
 I. Az ótordai templomban: Imát mond és predikál dr. Makkai  
 Sándor püspök.  
 Urvacsora osztás.  
 Urvacsorai ágendát mond: Biró Lajos esperes.  
 II. Az újotordai templomban: Imát mond és prédikál: Vás  
 helyi János egyházker. főjegyző.  
 Urvacsora-osztás.  
 Urvacsorai ágendát mond: Kósa Mihály egerbegyi lelké  
*Mindkét templomban az énekek:*  
 Kezdő ének: 255. („Áldás az Ur nevére“) 1—2. v.  
 Főének: 178. („Erős várunk . . .“) 1—4. v.  
 Közének: („Öregbül nagy dicsőséged“) 2 v.  
 Záró ének: 236. („Örvendj egész föld . . .“) 1—2 v.  
 Urvacsorára előkészítő ének: 138. („Örülj szivem..“) 1—2  
 Urvacsora utáni záró ének: 143. („Uram, bocsásd n  
 el . . .“) 1—2 v.  
 D. u. 1—2. Ebéd.  
 D. u. 2—3. Szabad idő.  
 D. u. 3—6. Református nagygyűlés. A leányiskola udvar  
 (Kedvezőtlen idő esetén az ótordai ref. templomban.  
 1. Kezdő ének: 244. („Tebenned biztunk . . .“) 1 v.  
 2. Előfohász és elnöki megnyitó. Tartlja: dr. Makkai Sándor  
 püspök.  
 3. „Mit ad nekem a református egyház és mivel tartoz  
 neki?“ Előadás. Tartja: Kádár Géza zilahi esperes, gen. dir.  
 4. Énekel a Tordai Dalkör.  
 5. „A gazdasági élet lelki rugói.“ Előadás. Tartja: dr. Mar  
 ricz Miklós író.  
 6. Elnöki bezárót és áldást mond: dr. Makkai Sándor püsp  
 7. Záró ének: 151. („Kitől jó ránk minden áldás“) 2 v.  
 Este 6—8. Szabad idő.  
 Este 8—9. Vacsora.  
 Este 9—11. Irodalmi estély a tornateremben a köv. n  
 sorral:

### Az Irodalmi Estély műsora:

1. *Hegedü—gordonka— zongora trió*: Előadják: Dr. B  
 dócz Gyula, Marinca I. és Petruca N.
2. *Csekme Ferenc* felolvas.
3. *Áprily Lajos* verseiből előad.
4. *A Tordai Magyar Dalkör* éneke.
5. *Visky Gyula* elbeszélést olvas föl.
6. *Br. Kemény János* verseiből előad.
7. Hegedü szót ad elő *Pap Andor*, kiséri *Donáth Mátly*

8. *Donáth László* elbeszélést olvas föl.
9. *Maksay Albert* verseiből előad.
10. *Tordai magyar dalkör*: kettős kvartet.

### Általános tudnivalók.

1. Hittestvéreink zöme szeptember 2-án és 3-án érkezik városunkba.

2. Az érkező Hittestvéreinket a vonatok érkezésnél, valamint a Kolozsvárról érkezőket a főtéri autó-állomásnál a rendező bizottság kirendeltsége fogadja.

3. Rendezőbizottságunk központi irodája Str. dr. Joan Rajiu (volt Báró Jósika Miklós-utca) 81. szám alatt a Ref. Leányiskolában van, ahol bármely irányu felvilágosítás megkapható.

4. Az elszállásolási jegyek központi irodánkon vehetők át. Itten tudható meg az is, hogy ki hova lett elszállásolva.

5. Hogy ki hova lett beosztva a naponkénti közös étkezésnél szintén, a központi irodánkon tudható meg és az étkezési beosztási jegyek is itten vehetők át. Ebéd és vacsora díja naponként 60 leu, mely az étkezés alkalmával fizetendő. Reggeli Hittestvéreink a szállásukon kapnak.

A kedvezményes étkezésre a Rendező-bizottság által kiadott jelvények adnak igényjogosultságot, amely jelvény központi irodánkon vagy egyes megbízottainknál kapható 10 Leus árban. A jelvény megváltása és látható viselése kötelező.

6. A Torda város tulajdonát képező sós Bányafürdőben Hittestvéreink 50%-os kedvezményt élveznek. (Meleg sósfürdő személyenként 15 Leu). Kedvezményes jegyek központi irodánkon kaphatók.

7. Hittestvéreinknek alkalmat nyújtunk, hogy a sóbányát, valamint a városházán lévő Vallásszabadság-képet megtekinthessék. Ezért Központi irodánkon ezirányú kérések bejelentendők és ha megfelelő számú jelentkezés lesz, gondoskodás történik, hogy városunk e két nevezetessége megtekinthető legyen.

8. Szeptember 10-én délelőtt városunk többi nevezetességeit a gyárat (cement, sör, edény és az üvegyárat) tekintelik meg Hittestvéreink, délután pedig, amennyiben megfelelő számú jelentkezés lesz, kirándulunk a Tordahasadékhoz. Ez irányú kötelező bejelentéseket szintén a Központi iroda fogad el szeptember 7-én déli 12 óráig. A részvételdíj: étkezés és kocsidíj hozzávetőlegesen 50—60 Leuba van előirányozva.

*A Rendező-bizottság.*

# A nagyhét megnyitása.

Szeptember 3-án, hétfőn este 8 órakor az ótordai templon zsufolásig megtelt a nagyhétre összesereglett hivekkel, akik áhitatosan énekelték el a 132. dicséretet: Jövel Szent Lélek, Uisten! Dr. *Makkai* Sándor püspök imádsággal és biblia magyarázattal nyitotta meg a nagyhetet. Textusa Ján. ev. 13. r. 15. v volt: „*Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek!*” Visszatekintve az eddigi nagyhetekre, Anyaszentegyházunk állapotát és remény ségeit fölmutatva, hívta föl az előadókat és a résztvevőket, hogy az elkövetkező egész hetet, minden munkájukat és egész életükkel helyezték Krisztus hatalma alá s tartásák állandóan szemül előtt az Igét, hogy nála nélkül semmi jót nem végezhetünk, Velünk mindenekben áldottak és diadalmasak leszünk. Ezek után *áldás* adott a jelenlevőkre és nagyhét munkájára. — Az ünnepélyl 267. dicséret, ez az alázatos keresztyén induló zárta be: „Fogjad kezem Reád tekintve, bizton indulok!”.

## Bibliaórák.

a) A Férfi-csoportok számára.

### Ki vagyok én Isten igéje tükrében?

A tordai nagyhéten tartott bibliaórák vezérfonala.

#### 1. Az igehirdető. (II. Pét. 1 : 16—21.)

a) Velünk, mint igehirdetőkkel Isten Igéje megismertelt valamit és pedig a *Krisztus hatalmát és eljövetelét*. Ez lehet csak a mi igehirdetésünk tárgya, nem mesterkél, emberektől kitalált mesék, hanem a Krisztus hatalma és eljövetele. Menny emberi találmány és saját okosságomból származó elem van az igehirdetésemben? Pedig a Krisztus hatalmát kell hirdennem, mely hatalom mindenek felett való s melyet sokan homályba akar nak meríteni, és az Ő eljövetelét. A Krisztus dicsőséges eljövetele kiesett az igehirdetésünkből, mert magunk sem várjuk Őt és nem hiszünk az Ő eljövetelében. — b) Ezt pedig hirdetjük nem úgy, mint aki kitalálta azokat, hanem a *személyes látlás* alapján, mint az Ő nagyságának (isteni dicsőségének) szemlélői. Akkor láttuk és hallottuk e bizonyágtételt, mikor együtt voltunk vele a szent hegyen, tehát a mi naponkénti együttlé tünkből Krisztussal, folyik igehirdetésünk elevensége és közvet lensége. — c) Így lesz a *prófétai beszéd: megbízható*, azaz olyan, amiben bízni s amire az életet építeni lehet; a *Szentlélektől* származó, tehát nem emberi okoskodásból; és nem saját

magyarázatából folyó, vagyis amelynek magyarázatát nem ember, hanem a *Szentlélek* adja.

## 2. A pásztor. (I. Péter 5 : 1—4).

a) *Ki vagyok én, mint pásztor?* Az emberekkel való viszonyomban *presbitertárs*, tehát egyike azoknak, akiket Isten az Ő szolgálatára elválasztott a többiekkel együtt; azért választott el, mert a *Krisztus szenvedései tanúja* vagyok, a megfeszítettelt Krisztust láttam és bizonyosságot teszek arról, hogy Ő a Krisztus, s *részese* vagyok *annak a dicsőségnek*, melyet Ő ígért híveinek. Ez a három jellemvonás meríti ki az én hivatásom lényegét.

b) *Hogyan kell dolgoznom?* Itt három gondolatpár van, melynek részei egymással ellentétben állva fejtik ki azokat az indulatokat, melyeknek vezetniök kell a munkában: *kényszer* helyett — *öröm*, melyet az Istennek való szolgálat önkéntesége ad; *nyerészkedés* helyett — *szolgálatkész* jóindulat, mely nem kapni akar, hanem oda kész szólni mindenét Isten szolgálatára; *uralkodás* helyett — mint azok *példányképei*, akiket Isten a mi kezünk alá helyezett. Ha magamat megvizsgálom ez indulatok szerint, látom, hogy ha cselekedeteim külsőleg nem is vádolhatók avval, hogy ez indulatokat elárulják, de szívem mélyén ezekre a hajlam és indulatok gyökerei mind megtalálhatók. Csak magam megalázásával és naponkénti buzgó könyörgéssel reménylhetem, hogy e gonosz indulatoktól menekülni és az Ige által kívánt indulatokat felöltözni képes leszek.

c) *A szolgálat vége:* a Krisztus eljövetelével a dicsőség koronája, mely után minden igaz keresztyén vágyik.

## 3. Az ember. (II. Tim. 3 : 10—17).

Ez az ige olyan bizonyítvány Timotheus számára, aminőt én nem kaphatok. A Timotheus élete hűségben töltött élet volt. Ebben Isten Igéje úgy néz engem, mint embert, nem mint igehirdetőt, vagy pászort. Szükséges ebben gyakran elmélyedni, mert a mi hivatásunk sokszor elfeledtetni velünk, hogy elsősorban, *mint emberek*, Krisztusnak másokhoz hasonló gyermekei, kell odaállnunk az Ige elé, holott mi hajlandók vagyunk csak hivatásunk minőségében foglalkozni az Igével. Pedig, csak, ha mint ember leszek Krisztusé, akkor hirdethetem igazán őt és szolgálhatok igazán neki.

a) Ebben meg kell nézni először azt, hogy mi *az a hit*, amit mi követtünk s amiben meg kell maradnunk.

b) Tudnunk kell, hogy az *üldöztetésben*, mely a Krisztus evangéliumát itt várja, részt kell venni. De nem a magunk bűneiért s gonoszságaiért járó üldözésben, hanem abban, amivel a világ gyűlöli Krisztust. Ha ezt a gyűlöletet nem látjuk s az minket nem ér, ez azt mutatja, hogy életünk megalkudott a világ és Krisztus között.

c) Két dolog segít minket *megmaradni* a hitben, egyik az

a *neveletés*, amiben részesültünk, Isten régi és naponként bizonyossá váló elhívása, a másik az *Irás*, melynek mindennapi eledelünknek kell lennie.

#### 4. A *tanítvány*. (Ján. 15:1--8).

Ez igében két fontos dolog van kiemelve: egyik ez a felétel: *ha én bennem maradtok*; tehát nem mellettem, vagy velem, hanem bennem, ami a teljes megszakíthatatlan életközösséget jelzi Krisztus és tanítványai között; a másik ez az ígélet: *kérjétek, amit csak akartok*, mely ígélet minden feltétel és kikötés nélkül szól azoknak, akik benne vannak. A tanítványi viszonyoknak két oldala van: a) a Krisztussal való teljes *életközösség*. Ezt jelzi a szőlő és vessző viszonya, mely mutatja, hogy a mi életünk csak Őbenne ér valamit. Nála nélkül pusztulás vár reánk, mert a táplálkozás lesz lehetetlenné. Aki Krisztusba oltatott, annak más tápláléka nem lehet, mint az Ő igéje, anélkül meghal és elsenyved. Mit jelent az, hogy az én kapcsolatomban Krisztussal olyan szoros, mint a szőlővesszőé a szőlőtővel? Ki állhat jót erről a viszonyról? Senki más, csak Ő, aki engem a kezében tart és üdvösségem felett őrködik.

b) A másik, ami ebből a viszonyból folyik, a *gyümölcsözés*. A mi életünk csak akkor teremheli a neki tetsző gyümölcsöt, ha benne vagyunk és benne maradunk. Ez a gyümölcsözés kényszerűség, nem függ tőlem és nem az én érdemem, hanem annak a táplálóerőnek következménye, ami a Krisztusból árad át az én szívembe és életembe, nem is a magam dicsőségére történik, hanem Isten dicsőségére.

#### 5. A *testvér*. (Ján. 13:34--35).

A másokkal való viszonyomat az Isten Igéje a *szeretet viszonya* néven illeti. Nem lehet olyan lélek, akivel ne ebben a viszonyban álljak, tehát a szeretet nem valami ünnepi érzés, mellyel néha, némelyekkel szemben viseltem, hanem egy viszony, mely mindenkivel egyformán összeköt. A szeretet viszonyának a *jellemvonásait* kell keresni a következőkben: A szeretetnek az Ige szerint egy mértéke van: a Krisztus szeretete, tehát nem emberi mérték. A Krisztus szeretetének vonásai közül a következők: *őszinteség*, mellyel nem takargatja a bűnt és nem igyekszik azt mentegeni, hanem kiemeli belőle azt, aki benne van; a mi szeretetünk a más bűnével szemben csak ebben nyilvánulhat: rávezetni a Krisztus bűntörő szerelmének megismerésére és annak való átadásra; *együttérzés*, mellyel együtt szenved mindenkivel, minden fájdalmat meg tud gyógyítani; *áldozatosság*, az igazi szeretet mértéke az áldozat; *függetlenség*, mely nem tekint emberre és különbségekre, csak arra, hogy aki mellette áll, az igényt tarthat az Ő szeretetére, függetlenül arra, hogy e világ ítélete szerint megérdemli, vagy nem. Ha a magam szeretetét ennek tükrében

megvizsgálom, látom, hogy az én szereletemben mennyi hazugság, önzés, visszautasítás és világi tekintetekhez való alkalmazkodás van. b) Ez az igaz szeretet *ismertetőjele* mind azoknak, akik igazán az Ő tanítványai.

A szeretet Lelkének ilyen kiáradásáért naponta kell könyörögnöm, I. L.

## Bibliaórák.

b) A női-csoport részére.

### 1. Jairus leánya.

(Elmélkedés leányifjúságunk jövője felől.)

Lukács VIII. 40—42. 49—56.

Jairus leánya halott volt. A lelke elszállott és csak az maradt belőle, ami pusztulásra ítéltetett: a test. Azt remélték, hogy ő lesz a jövőendő, s most temetésre készülnek. 12 éves volt, még előtte az egész élet minden drága reménysége és terve, melyeket vele együtt neveltek eddig; s mindebből semmi sem maradt. Egyetlen gyermek volt; hogy találgathatták még a gondolatát is, mennyire megtették volna érette mindent, milyen hatalmas szeretettel vették körül s minden-minden hiába volt. Mikor már haldokolni látták, akkor az édesapja megtagadta önmagát egészen és az egyellen még elképzelhető segítséghez fordult, elment Jézushoz: a büszke zsinagógai főember könyörög a Názárelti előtt, a lábaihoz borul és úgy kéri Őt. A legutolsó pillanatban fordult csak Hozzá, hiszen még Jézus előtt utolériék őt a halálhírt hozók, de Jézus mégis megindul vele. És megállanak a halottas ágy előtt. Jaj, késő, sir fel az apa és sirnak mind körül. Csak Jézus áll nyugodtan és szól: „Ne sirjatok, a leány nem halt meg, hanem alszik.“ Kinevették Őt, tudván, hogy meghalt. Ő mi minden lehetett ebben a kétségbeesésből kicsendülő kacagásban: tehetellenség, csalódás, gúny. Ezerszer rosszabb volt minden zokogásnál. De Jézus nem felelt reá, a leánykához lépett és szólott: „kelj fel!“ És a szavaira visszatért az élet a leánykába; először a szive dobbant meg, elkezdett verni egyre sebesebben, egyre boldogabban: élek, élek! Kinyitotta a szemét és először a Jézus tekintetével találkozott; kinyújtotta a kezét, Jézus megfogta azt szeliden és szólott: kelj fel! És azonnal fölkele; nem télovázott, nem gondolkozott azon, hogy jobb volna feküdni, pihenni gondtalanul és mozdulatlanul, tudott már különbséget tenni élet és halál között és az életet választotta örömmel.

Az erdélyi református leányifjúság is halott volt, merev és közömbös halott. Nem feküdt nyugodtan hült arccal ravatalon,

hanem táncolt és énekelt, sportolt és tanult; de halott volt, mert nem élt benne a lélek. És rajtuk volt a halál merevsége is, mikor Pilder Mária néni először került hozzánk, hogy nekünk a Evangéliumot hirdesse, az első év végén fájdalmasan mondta nekünk: inkább tagadnátok, ellenkeznétek, lázadoznátok, csak ne ülnétek velem szemben, mint egy-egy darab fa, úgy érzen, hogy áthatolhatatlan merev falakba ütközik minden Ige. Bizon a halál merevsége volt ez. Egyetlenegy gyermek volt a leány ifjúság is, egyetlen reménysége a jövőnek, reá volt bízva minden gazdag lehetőség; beláthatatlan méretű remények birtokosa kellett legyen; és úgy látszott, hogy mindez veszve van. Körülötte azonban nem hangzott zokogás, csak a tanítványok részéről; de annál hangosabban egy Jézust kicsinylő, gúnyolós Nála mindent jobban tudó hahota. De Jézus jött, megfogta kezünket és szólott nyugodtan: kelj fel! És visszatért a leány ifjúságba a lélek. Először csak egy-egy halk szivdobbanás indult azután pedig elkezdett áradni a vér szerte a testben, melege élön egyre tovább. Ezelőtt 5 évvel 10 reménykedő kicsi leány lélek indult meg s az idén, nyáron 200-an hirdettük, hogy feltámadtunk, élünk és örvendünk az életnek. Lehet, hogy az első lépések bizonytalanok, tévedezők még; Jairus leánya is bizonyosan sápadtan kelt fel és szédülve, de akart élni, új életet kezdeni. És akarunk mi is! Nyitott szemmel járunk, látjuk akadályokat és nehézségeket, melyek körülötteünk s elsősorban a saját szívünk bűnös nyomorúságaiban fenyegetnek; de ha fő felé nézünk, Jézus szemével találkozunk a tekintetünk; ha kinyújtjuk a kezünket, Ő fogja meg azt, és hangzik felénk a mindig biztató Ige: Aki megkezdette bennetek a jót, véghez is viszi, mi Urunk Jézus Krisztusnak napjára.

*Brandt Laura.*

## 2. A kanaánita nő.

(Hogyan kell Krisztusé lennünk?)

Máté ev. 15. 21—2

1. Amíg nem ismerjük őt igazán, nem lehelünk az övé. kanaánita nő visszautasíttatása, amely páratlan az egész evangéliumban, azért történik, azért lesz egyre keményebb és retterlőbb és egészen addig tart, amíg Ő lépésről-lépésre eljut odáig, hogy Krisztus nem egy csodadoktor, nem ember, nem lehet emberi módon hatni, hanem *Úr, Isten Fia*, aki csak akkor kényörülhet rajtunk, ha egészen lemondtunk magunkról és egészen csak reá bizzuk magunkat, mint isteni kegyelemre.

2. Amíg *magunkat* nem ismerjük igazán, nem lehelünk az övé. Krisztus lépésről-lépésre kényszeríti ezt a nőt, hogy teljesen kiábránduljon magából, míg végre elfogadja a legnagyobb



megaláztatást is, hogy *ő eb*, sőt még maga kisebbili magát azzá: Ugy van Uram.

3. Csak teljes *kitartás* árán lehetünk az övé. Ez az asszony örökre dicsőséges példáját adta annak, hogy miként kell meg nem hátráló kitartással megostromolni a kegyelem kapuját. Közülünk a legtöbb már az első visszautasításra hátat fordítana Krisztusnak. Ő olyan háromszoros visszautasítást áll ki és győz le, amilyent nem látunk az evangéliumban. Krisztus őt először semmibe veszi, azután tisztátalannak minősíti, végre egyenesen ebnek bélyegzi. Ennek dacára az asszony mind nagyobb hévvel és mind alázatosabban ostromolja kegyelemért.

4. Csak *hitből* lehetünk az övé. Az asszony e szavai: Ugy van Uram, eb vagyok, de hiszen az ebek is esznek a morzsalékokból, amik az ő uroknak asztaláról aláhullanak! a *hit* diadalmas szózata volt. Maga Krisztus mondja: óh asszony, *negy* a te *hited*. E hit lényege az, hogy az asszony felismerte és elismerte Krisztusban a *Megváltó Istent*, akinek végtelen kegyelméből egy morzsa is maga a kegyelem és elég az örökkévalóságra.

5. Maga *Krisztus* akarja, hogy az övé legyünk. *Azért* ment Tirusba, hogy ez a lélek övé lehessen *Mért* engedi tusakodni, mert *Ő tusakodik* ebben érte a Sátánnal, míg a hit kiragogy belőle s boldogan felismeri őt. Megpróbáltatásainkra ez a vigasztalás és életünk súlyos terheinek ez a magyarázata. Minél sötétebb van, annál közelebb a világoasság!

*Makkai Sándor.*

### 3. Az anya kérése,

(Mit kérjünk Istentől gyermekeink számára?)

Máté 20. 20–28.

A bibliai történetben szereplő anya egy a gyermekeinek sorát szívéen hordozó úgy nevezett jó anya. Ő áldozza gyermekeit a jó ügynek, engedi Jézus szolgálatába, csak azt kéri, hogy midőn a Jézus királysága nyilvánvalóvá válik e földön, fiait hűségük, munkájuk jutalmául megfelelő rangot kapjanak.

Jézus felelete szerint az ő szenvedéseiben részt vehetnek de azért jutalmat ne várjanak, az az atya dolga ő ad vagy nem ad jótetszéséből, ezért dolgozni ennek a reményében nem szabad, nem lehet. Pogány gondolat az, hogy a mások felett való hatalmaskodás boldogság az embernek, az anya nem tudta mit kérjen gyermekei számára, hogy az számukra tényleg jó legyen.

De mit kérhetett volna ez az anya gyermekeinek, hogy jól kérjen? Az Úrral való minél mélyebb lelkiközösséget, nem ajándékot jutalmat tőle, hanem magát az Urat, a szolgálat lelkét, hogy teljes odaadással adják át magukat neki és fogadják őt el egészen, mint életük fő boldogságát és teljességét.

Erre a kívánságra bizonytal az felelte volna Jézus: „Asszony legyen meg a Te akaratod“ Anyák, akik gyermekeik számára csak anyai szeretetükből kifolyólag is csak a legjobb kérhetjük Istentől, álljunk meg ennél a történetnél és tanuljunk meg, mit mond ez a történet nekünk. — Mélyen át kell éreznünk annak az igazságát, milyen messze állunk attól, hogy helyesek kérhessünk, ha Istentől gyermekeinknek akarunk kérni, Boldogságot kérünk neki, de meddig boldogság a mit elérhet a világból a gyermekünk? A szolgálat boldogsága mindig megmárallelkünket betölti, életünk belső békéje ezen fordul meg! Mi boldogságot kívánhatunk-e gyermekünknek? Máté evang. 12—2 részben mondja Jézus, mintha nekünk anyáknak szólna éppen: „Mert mit használ valakinek, ha mind e világot megnyeri is, az ő lelkében kárt vall.“

Elmondtuk, hogy mit kérjünk Istentől gyermekeinknek, de hát honnan vegyük, honnan kapjuk az akarást, hogy olyant kérjünk Istentől gyermekeinknek, ami a világ szerint, talán szeritünk sem előnyös. Az anya, ha evangelium által nevelődött anyaságra, ha a bibliával él rendesen, Isten dolgait, rendeléseket kutatja és igyekszik megismerni a rávonatkozó parancsokat, és nevelődik arra, hogy mit kell kérjen gyermeke számára.

A mi erőnk kevés erre, de mikor a szánk nem tudja nem kérjen, kimondhatatlan fohászkodással maga a Szentlélek helyettesem és Isten meghallgatja. Mert a lélek tudja mi jó nekünk, tudja azt is, mikor nem azt kérjük. amit a szívünk lényegesen tiltkon óhajt.

Bízzuk Istenre magunkat teljesen, ő megmutatja nekünk mit kérjünk és hogyan gyermekeinknek, hiszen a mi gyermekeink akkor vannak teljes biztonságban, ha rábíztuk őket atyára, aki úgysis tulajdonul bírja őket és csak általa szabadd időre adja nekünk őket, hogy őket az ő félelmére neveljük.

*Makkai Sándorné.*

#### 4. Mária és Márta.

(Mi a szükséges dolog?)

Luk. 10. 38--42

Azt hiszem, sokan tapasztaltuk, hogy van olyan dolog életünkben a mi úgy visszajár. Nekem kettő is van: Bethan és a szőlő.

Kis leány koromban egy barátnőmtől kaptam emlékül egy papírvágó kést fából, nyele egy szép kézifaragású szőlőgerevelevekkel. Emlékkönyvembe címlapot rajzolt fivérem, véletlen szőlőgereved levelekkel, indákkal. Férjhezmenetelemtkor édes Anyámtól kaptam egy családi ereklye ezüst cukortartót, ötven munkából gyönyörű szőlőgerevedek vannak rajta. és így tovább.

sok lenne elsorolni. Véletlenül vagy váratlanul időközönként megjelenik életemben a szőlő.

Pesten a Kazinczy-útcai polgári iskolában Dr. Szabó Aladár volt a vallástanárom. Most is a fülemben cseng, a mint az egyik vizsgán felszólított: „Bene Ilona elmondja nekünk azt a történetet, Jézus Bethániában.“

Hogy idekerültem a görgényi egyházmegyébe papnének, a világháború előtt gyakran jó kedvvel jöttek össze a házunknál férjem paptársai családjukkal. Egy alkalommal Csekme Ferenc esperesünk azt mondja: „Olyan ez a Ti hazátok, mint Bethania, el is kereszteljük Bethániának.“ S ez meg is maradt.

Mikor a mi szeretett és szerető Püspöknénk megjelölte nekem a bibliai helyet, melyről itt most beszélgetek veletek, kedves Testvéreim, a szívembe dobbant, hogy az ismét Bethania.

Mi Márhák elvégeztük szorgalmasan dolgainkat, hogy elhagyhassuk otthonunkat. Előkészítettük lelkünket, hogy méltók legyünk ez országos összejövetelhez és befogadhassuk az Igét.

Kedves Testvéreim Bethániában vagyunk . . . És most itt mindnyájan Máriák. Kopog valaki az ajtón! Belép Jézus . . . És mi lábaihoz leülünk, mindent elfelejtünk, egyedül csak Őt látjuk, csak az Ő szemébe nézünk és az Ő beszédét hallgatjuk .

Márhának és Máriának volt egy fiú testvére is, Lázár. Jézus mindhármukal nagyon szerelte. Gyakran befért Bethániába, mert a testvérek mélységes hitében és határtalan szeretetében fáradságos szent munkássága közben nyugalmat talált.

Mert igaz ugyan, hogy a felolvasott ige szerint csak Mária hallgatta Jézus beszédét és Mártha kiment a házban foglalatzkodni, hogy Jézust minél méltóbban elláthassa. De azért, hogy Márhának is éppen olyan mélységes hite volt, mint Máriának, azt látjuk a Bibliának egy másik helyén, János evangéliuma 11. részében.

Mikor Lázár beteg volt és meghalt, Márhának egy pillanat alatt eszébe jutott Jézushoz futni és mondani: Uram, ha itt voltál volna, nem halt volna meg az én testvérem.

De most is tudom, hogy a mit csak kérsz az Istentől, megadja Neked az Isten.

Kedves Testvéreim, milyen teljes, feltétel nélkül való hit van kifejezve Márhának ezen szavaiban! Jézus keresztül lát a lelkén és monda neki: Feltámad a te testvéred. Szinte ugyanazt jelenti ez, mint a mikor azt mondta az Idvezítő a bűnös, de megért asszonynak: Eredj el, a te hited léged megtartott. Mártha azt feleli Jézusnak az ő tiszta hitében: Tudom, hogy feltámad, a feltámadáskor az utolsó napon. És ekkor mondja Jézus mindnyájunkra nézve egyik legnagyobb kijelentését: Én

ragyok a feltámadás és az élet, a ki hisz én bennem, ha meghal is él. Ez Mártha!

Lássuk most Máriát. Ő más. Csupa lélek. A kit szer egy pillanatra el nem hagyja. A Mester lábainál ülve elfel mindent és lelke egészen elmerül a Jézus beszédének hallgatásában. Az ő lelke már magától megérzi azt, mit Jézus a felolvasott igében Márhának figyelmeztetésül mond: Egy a szükséges dolog, a jobb rész, mely el nem vétetik tőle. Jézus ilyen forma kijelentést máskor is tett Bethániában, mikor egy ízben tanítványaival betért oda s Mária egy font igaz nardusból cennált drága kenettel megkenete a Mester lábait és megtörlé lábjával. A ház pedig megtelék a kenetnek illatával. S mikor a feladás szemére hányta Máriának, hogy jobb lett volna a kenet 300 pénzért eladni és a szegények közt szétosztani, Jézus megfeddette Judást: Hagyj békét néki, mert szegények mindenhol vannak veletek, én pedig nem mindenkor vagyok.

Máriát egészen átfárta már a Jézus tanítása. Ő érzi, hogy csak a Jézus által szentelődhetik meg és lehet boldog az élet.

Éljünk a Mártha gondosságával és szorgalmával, de menjünk oda gyakran a Jézus lábaihoz a Mária lelkével, hogy szűnk lehessen az örökélet üdvösségében, mert ez a szükséges dolog!

*Szász Mártonné.*

## 5. A nők dicsősége.

(Ki látta meg először a feltámadott Krisztust?)

Ján. 20 11

Husvét reggele van. A sír üres — Mária Magdaléna, Péter és János tanácstalanul, gyötrelmes szívvel állnak az érthetetlen tény előtt. A két férfi alaposan megvizsgálja az üres sziklaüregget, látják az összehajtott kendőket a holttest helyén — s szorongó s fájó szívvel bár, de konstatálják a félremagyarázhatatlan tényt: A holttest nincs itt! S értelmükkel megállapodva abban, hogy itt már nincs mit keresniök s itt nincs mit tenni — hazamentek.

De Mária ott marad. Ő *nem tud* elmenni! Az esze nem is azt mondja, hogy jobb lenne hazamenni, hogy reménytelen helyzet s teljesen hiábavaló az ottmaradás! De a *szíve* nem engedi elmenni! A *szíve*, amellyel olyan kimondhatatlanul nagyon szereti a Mestert, hogy nem tud nélküle élni, a *szíve*, amely nem tud belenyugodni az ész által konstatált tényekbe, amely minden leheletlenség ellenére is reménykedik és vár a *szíve* mire, pedig maga sem tudja, hogy mire. Neki ott *kell* maradnia, szívének kényszerítő törvénye szerint s ez ezerszer erősebb, mint az ész szava. Neki dűl a kemény sziklafalnak s leteheresen sír

S imé egyszerre ott áll mögötte Az, akit sírat, Aki szívének egyellen Élete, a Feltámadott. Megszólítja, de Mária annyira el van foglalva a maga nagy bánatával, hogy nem hatol a hang a szívéig. S ekkor Jézus *nevén szólítja az asszonyt* . . s most megérti s meglátja Mária a csodát. Felsíkkolt ujjongva: Mester!

Ó boldog Mária! Óh boldog asszony, akinek a szive csodára várt, amikor az ész már mindenről lemondott! boldog asszonyszív, hogy ottharadt az üres sírnál . . Neki jelent meg először a feltámadott Krisztus! Nem a tényeket konstatáló férfi-értelemnek, hanem a csodátváró asszonyszívnek mutatta meg magát először az Élet Fejedelme!

Érzelmi tuláradását visszatiltja, nem engedi, hogy lábait átölelje — hanem fölkelte s elküldi a feltámadás örömezenetével a tanítványokhoz. S Mária elindul s hirdeti — ezentúl életének ez lesz az egyetlen tartalma, egyetlen hívatása — hogy *látta az Urat*.

Ebből a történetből egy dolog mindenek előtt világos: Isten nekünk nőknek egy drága kincset adott a maga különös kegyelméből: *a szívünket*. Ebben van a mi speciális küldetésünk s hívatásunk s legsajátosabb, legdrágább szolgálatunk. Ne keressünk s ne akarjunk magunknak más hívatást s más szolgálatot, mint ezt, amit Isten adott nekünk! Lássuk meg, hogy az a mi küldetésünk, hogy a tényeket konstatáló rideg értelemvilágban, mi merjünk s tudjunk szeretni; az a mi feladatunk, hogy az ész törvényei fölé állítsuk oda a mi szívünknek a törvényt; s az a mi szolgálatunk, hogy ott is várjunk, ahol nincs többé lehetőség, ott is reménykedjünk, ahol nincs semmi remélni való s bizzunk a szeretet csodájában ott is ahol minden csoda ki van zárva. Sohase felejtjük el, hogy a sír előtt váró Máriának jelent meg először a Feltámadott s nem a férfiaknak, akik hazamentek!

Várjunk Rá, mint Mária, egyszerűen azért, mert nem tudunk Nélküle élni. Férfi még valahogy el lehet földi értelemben Krisztus nélkül — mi nők egyáltalán nem! Ha Krisztus nem jő el a szívünkhöz, ha nem szólít a nevünkön, akkor nekünk nincsenek élethelehetőségeink. Mi csak akkor kezdünk élni, ha a szívünkbe csendül a hangja: Mária! A mi életünk ott kezdődik, ahol leborulunk a lábaihoz: Mester!

De jól vigyázzunk! Neki nem a mi érzelmeink kellenek, a mi tuláradó „vallásos hangulat“-aink — neki a mi szívünk cselekvő bizonyágtétele kell: Eredj el és mondd meg . . .! Az életteddel hirdesd, hogy *láttad az Urat!* A mi református asszonyainknak meg kell érteniök: mi nem érzélgő, édeskés pietismusra törekszünk, hanem cselekvő boldog bizonyágtévő keresztyén életre. Mi nem vagyunk pietisták, abban az értelemben, hogy egy szentimentális, gyakorlatiatlan, életellenes kegyességet hirdettünk — hanem reformátusok, akik valljuk, hogy a Krisztusban van az asszonyszívek egyellen élethelehetősége s

hirdetni, hogy „láttuk az Urat“ a mi női voltunk egyetlen dicsőséges feladata. Nekünk nem kell sokat beszélnünk, még az sem a fontos, hogy nagyon sokat dolgozzunk — a legfontosabb s egyedül szükséges dolog az, hogy az *életünk* legyen bizonyágtétel a feltámadás realitásáról. Minden egyes asszonyszív, amelyből kisugárzik a Krisztus diadalmos szeretete, megdönthetetlen bizonyítéka a feltámadás valóságának. Az ész sohasem fogja bebizonyítani, hogy Krisztus csakugyan feltámadott — de egy asszonyszív ujjongása „Én láttam az Urat“ — olyan bizonyíték, amelyet a világ minden logikája sem cáfolhat meg.

Az a református nő boldog dicsősége, hogy az ő megváltott *szíve* a feltámadott Krisztus egyetlen igaz bizonyossága ebben a világban.

*Pilder Mária.*

---

# Előadások.

## 1. Hitvallásunk igazsága.

— A Heidelbergi Káté viszonya Isten ígéjéhez, —

1. *Hitvallásunk alatt elsősorban a Heidelbergi Kátét<sup>1)</sup> értjük, hitvallásunk igazsága alatt pedig annak az Isten ígéjéhez való viszonyát.* Az igazság-mérték tehát, amely alá hitvallásunkat helyezzük, nem valamely általános, absztrakt logikai igazság-kritérium, hanem Istennek egyetemes érvényű és egészen személyes megszólítást tartalmazó ígéje, úgy amint az a Szentírásban él és hat. Hitvallásunk igazsága alatt értjük tehát közelebbről, annak *alkatában és tartalmában élő isteni ige erejét és hatalmát.* Amikor tehát hitvallásunkkal kapcsolatosan az igazságról beszélünk, nem valamely theoretikus ítélet-komplexumra gondolunk, hanem az Isten akaratának csodálatos tettéből származó mindig-új életre.

A Heidelbergi Kátét mint a református hitvallást egyenesen az tette és teszi mindig korszerűvé, hogy Isten ígéjén kívül más igazság-kritériumot nem ismerl el magára nézve. Innen van a frissége, ifjui színe és ereje s innen van az a különös tulajdonsága, hogy egyetemessége mellett is, nemcsak formájában, de tartalmában is személyes megszólítást tartalmaz. Káténknek az Isten ígéjéhez való eme szoros viszonyát a legkülönbözőbb református egyházak is már megjelenésének első évtizedeiben felismerték s sajátos helyi hitvallásaik mellett s hovatovább azok felett hitvallásukul ismerték el. Erre az egyetemes elismertetésre a Heidelbergi Káté rászolgált, mert *K. Müller* találó szavai szerint, mint „*die reifste Frucht der Reformation*“ sőt „az egész reformáció legérettebb bibliai gyümölcsének“ kell tekintenünk.

A Heidelbergi Kátében kifejezett igazság, amely nem egyéb mint Isten ígéjének ereje és hatalma, épen *a mi református keresztlyenségünk igazsága.* Nincsen ennek a hitvallásnak egyetlenegy mozzanata sem, amely ne ugyanannak a sajátos szel-

<sup>1)</sup> A Heidelbergi kátének a *K. Müller* által kiadott szövegét („Die Bekenntnisschriften der reformierten Kirche“ c. 1903-ban, Leipzigben megjelent műben), valamint az erdélyi ref. egyházkerület és a tiszántúli egyházkerület Erdős-féle fordításait használtam.

lemnek lenne a kifejezése, amely ne ugyanazt a magaslati á  
 mosszférát lehellné. A *Heidelbergi Káténak mint reformátu  
 hitvallásnak sikerült a legnagyobb és legteljesebb mértékbe  
 kifejezésre juttatni azt a történeti szellemet, azt az egyénisé  
 get, amely a reformátusság kollektivitásában él s amely azt  
 legnagyobb távolságok között is egy szellemi egységgé tesz.  
 A mi hitvallásunk sem üz egyoldalú és exkluzív felekezetieske  
 dést, egyetlen ponton sem folytat elfogult polemikát s mégis mir  
 den mozzanatában megőrzi egyéni-történeti sajátosságát s eg  
 pillanatra sem téved a sivár általánosságok és a mindenáron  
 való harmonizálások útjára. Református és nem általában evan  
 géllumi és evangéliumi és nem egyoldaluan református: ez a  
 paradoxon a mi hitvallásunk örök jellemző sajátja.*

„Die Stätte, wo das Absolute sich bezeugt ist das *Rela  
 tive* . . . Die Stätte, wo die allgemeine christliche Kirche *ge  
 glaubt* wird, ist die *besondere* Kirche mit *ihrer* Geschichte und  
*ihrer* Gesischt“.<sup>1)</sup>

*K. Barth*-nak eme szavai, amely a reformátusság lényegét  
 jellemzi, jellemzi a mi hitvallásunkat is. Amint általában a re  
 formátus hitvallások, úgy különösen a Heidelbergi Káté nem  
 akar (mint a lutheránus hitvallások) „symbolikus könyv“ lenni,  
 abban az értelemben, hogy az inspiráltság bizonyos igényével  
 lépne fel, sőt ellenkezőleg mélyen és alázatosan érzi a reláti  
 vitását Isten igéjének abszolutságával szemben, de másfelől  
 erőteljesen ragyog át relatív egyéniségén az ige abszolút  
 igazsága.

## I.

2. Most, amikor hitvallásunk igazságát akarjuk megismerni,  
 vagy amikor hitvallásunk igazsága által óhajlatnánk megragad  
 talni, első sorban annak *alkatára* kell néznünk. A Heidelbergi  
 Káté külső felépítettsége Isten igéjének református igazságát  
 megragadó módon juttatja kifejezésre. Hitvallásunk felosztása  
 és tagolása tehát nem a logikus elme rendszerező műve, ha  
 nem az Isten hatalmas keze alatt és a Krisztusban élő refor  
 mátus keresztyén élet belső természetéből folyó következmény.  
*A Heidelbergi Káté felosztása és tagoltsága a református ke  
 resztyén élet belső tagoltságának a hű és adaequat kifejezése.*  
 Theologiai műnyelven azt mondhatnám, hogy a *K. H. alkatában  
 kifejezésre jutó dialektika a református keresztyén élet belső  
 dialektikájával azonos.* Hitvallásunk I. része szükségképpen fog  
 lalkozik az ember nyomoruságával („Von des Menschen Elend“),  
 a II. rész az ember megváltásával („Von des Menschen Erlö  
 sung“) és a III. rész az ember háládatosságával („Von der  
 Dankbarkeit“). *Nyomoruság, váltság és háládatosság: ez az  
 a három valóság, emelynek kategóriáiban lefoly a református*

<sup>1)</sup> K. Barth : Das Wort Gottes und die Theologie. Gesammelte Vorträge.  
 München, 1925, 185 lap.



keresztyén élet. A permanens emberi nyomoruság kétségbeejtő ismerete nélkül nincs értelme a váltságnak, a váltság szabadító hatalma nélkül nincs ismeretünk arról, hogy mekkora a mi nyomoruságunk s hogy micsoda a háládatosság kálvinista aktivitása azt csak a megszabadult nyomorull, a megvigasztalt kétségbeesett és a megváltott bűnös tudja. Nyomoruság, váltság és háládatosság, ezek a kategóriák azonban nem a logikai fundatio viszonyában vannak egymással, nem is pszichológiai, vagy történelmi egymásutániságot fejeznek ki, hanem a tényleges való élet dialaktikai viszonyát. A dolog nem úgy áll, hogy előbb megismeri az ember az ő nyomoruságát s azután ismeri meg Krisztus egyszeri és örökké érvényes erejű váltságát, mert az emberi nyomoruság ismerete a váltság által, Krisztusban válik teljessé, sőt a Krisztus váltságának hatása, folytonos hatása idői — történelmi — emberi mivoltunk folytonos ellenmondásba és váltságba hajtó nyomoruságának folytonosan mélyebb ismeretére vezet. Emberi nyomoruságunknak a Krisztusban nyert ismerete maga nem a váltság, de ennek az ismeretnek után a miénk a Krisztus által szerzett váltság. A háládatosság igaz ismerete csak a Krisztusban nyert váltság boldog birtokosainak lelke előtt világosodik meg, ébred fel s tör elő, hogy a nagy isteni tett emberi teltekben feleljen vissza.

3. Az I. résznek az alkatában is egészen sajátos református igazságot kell felismernünk abban, hogy a 3. kérdésre: Honnan ismered meg a te nyomoruságodat? erre így felel: *Isten törvényéből* és a következőkben az Isten törvénye alatt a „törvény summáját“, a „szeretet nagy parancsát“ állítja elibénk. Igen mély értelmű indoka van hitvallásunknak arra, hogy nem a Tizparancsolatra útal itt, hanem azt a III. részben a háládatosság nagy valóságával kapcsolatosan állítja az ember szíve és szeme elé. A református keresztyén tan egyik jellemző sajátosságához tartozott mindig, hogy a Tizparancsolatnak önmálló és maradandó jelentőséget tulajdonított mindig. Ennélfogva hitvallásunk óvakodik attól a látszattól, mintha a Tizparancsolatnak csak az az átmeneti jelentősége lenne, hogy a bűnt felfedje s ezzel a rendeltetését betöltötte volna. Helyesen és szépen utal Paul Humburg másfelől arra, hogy ha a hitvallás az ember nyomoruságát a Tizparancsolat alapján fedné fel, akkor pl. a „Ne lopj!“ parancsolatot, ha világossá akarná tenni, azt kellene mondania, hogy az ember pedig a lopást soha elhagyni nem tudja.<sup>1)</sup> A Heidelbergi Káté azzal, hogy a Tizparancsolatot a háládatosság kategóriája alatt tárgyalja, nemcsak megőrzi annak önálló és maradandó jelentőségét, de a „szeretet nagy parancsolata“ által jobban el is éri a célját, mert ezáltal feltárja az ember Istent és embertársait gyűlölő szíve egész fonákságát

<sup>1)</sup> Lic. Paul Humburg: Von der bleibenden Bedeutung und Schönheit des Heidelberger Katechismus. (Megjelent az 1925-26. évi „Reformiertes Jahrbuch“-ban.)

s ezzel a nyomoruságot szülő bűnt egész mélységében, gyökereiben és egész rettenetes valóságában ismerleti meg. Így tehát nem arra a kérdésre felel: *Mit tett az ember?* (amire felelne a Tizparancsolat kapcsán s ezzel kiforgatná ezt is eredeti jelentőségéből), hanem arra a kérdésre felel: *Milyen az ember?* s ezzel sokkal, sőt egészen a valóság mélyére nyul.

A Heidelbergi Káté amikor a „törvény summája“ révén minden kertelés nélkül ismerteti meg az emberi nyomoruságot, egyszersemind visszautasítja azt a közeleső, lázadozó emberi vádat, mintha az Isten az embert gonosszá és fonákká teremtette volna és ráutal arra, hogy a bűnnek az eredete, a forrása az ember engedellenségében, tehát önmaga igenlésében: önzésében rejlik. A továbbiakban pedig keményen és nyíltan mutat rá arra, hogy a bűnt pedig Isten bünteti; tehát nagyon komolyan veszi, mi pedig felelősök vagyunk a mitőlünk eredő saját bűneinkért. Isten ítélete elől az ember, bármit is tesz, nem menekülhet.

4. A Heidelbergi Káté II. része, az ember megváltásáról szóló rész *alkata* is egyfelől épenúgy az Isten igéjének kizárólagos hatalma alatt áll, mint az I. rész, másfelől pedig épen annyira magán viseli a református karaktert, mint amaz. Ennek a résznek az anyaga nagyobb és terjedelmesebb, mint az első részé, ennél fogva nagyobb tagolást is igényel. Az alapvető kérdések után, — amelyekhez hozzátartozik a 21—25 is, amelyet a mi erdélyi kiadásunk „A hitről“ c. alatt külön tagol, de amely az eredeti szövegben nem volt külön tagolva, — szól 1. *Az Atya-Istenről* (26—28), 2. *A Fiu-Istenről* (29—52), 3. *A Szentlélek-Istenről* (53—64), 4. *A Szent Sakramentumokról* (65—68), 5. *A Szent Keresztiségről* (69—74), 6. *A Jézus Krisztus Szent Vacsorájáról* (75—85).

A II. rész egyes alrészei egymással a legszorosabb kapcsolatban vannak, nemcsak formailag, hanem az ugyanazon református karakterű gondolkozás belső egységénél fogva is. A II. rész az ember megváltásáról tanít ugyan, de itt is első sorban Isten dicsőségére néz. Ebben a részben az első kérdés, (különben a 12-ik) a megszabadulás és kegyelembejutás lehetőségére adott feleletében első helyen azt állapítja meg: *„Isten igazsága elégtételt kíván.“* („Gott will das seiner Gerechtigkeijt genug geschehe.“) *A megváltás első sorban Istenre néz, az Ő megsértett akaratának a világban való helyreállítása az utolsó és végső feltétel, utolsó és végső feltétele az ember üdvösségének, békéjének és kegyelembejutásának. A református theocentrikus gondolkozás azonban nemcsak ebben nyilvánul meg a mi hitvallásunkban, hanem abban is, hogy a váltságot, az üdvösséget féltékenyen egyedül és kizárólag Isten kegyelmének tulajdonítja.* Káténk nem győzi ismételtlen kifejezésre juttatni, hogy *a megváltás nincs az ember hatalmában.* A megváltás nagy művét egyedül csak az vihette végbe, aki „valósá-

gos és igaz ember" és „valóságos Isten is." Ez pedig egyedül a mi Urunk Jézus Krisztus, „aki a mi főkéletes váltságunkra és igazságunkra adatott nekünk." (18.) A Krisztusban adott igazságot és életet egyedül Ő szerezte meg és adta vissza minékünk (17.) Annak azonban, hogy beleoltassunk és az ő jótéteményeit elfogadhassuk a feltétele: *a hit*. Így következik a nevezetes 21-ik kérdésben az igaz hitnek egészen páratlan meghatározása. Ebből a meghatározásból itt most csak azt kívánom kiemelni, hogy *az igaz hit pedig nem valami apriori emberi funkció, amely az emberi szellem szerkezetéből következik, hanem hitvallásunk szerint olyan kegyelmi ajándék, „melyet a Szentlélek az evangélium által munkál bennem."* Itt ismét ugyanazzal a református theocentrikus gondolkozással állunk szemben, amely kizárólagosan a mi tanbeli felfogásunkra jellemző s amely *sohasem a szubjektív emberi oldalra néz, hanem mindig az objektív isteni oldalra*. Mielőtt az ember lenne valamit előbb Isten tesz. A hit Isten kegyelmének hatása, vagyis az, amit Isten mibenünk miérettünk tesz.

Arra a kérdésre, hogy „mit" kell hinnem, hogy mi a hitnek a tartalma, arra a közönséges, a kélségenkívül keresztyén hitvallás: *az apostoli hitvallás felel*. Hitvallásunk alkatát vizsgálva meg kell állapítanunk, hogy nem esetleges dolog az, hogy a mi hitvallásunk a hit tartalmát épen az apostoli hitvallásban találta fel. Ezzel kifejezi a mi hitvallásunk egyfelől azt a történelmi tényt, hogy a református keresztyén gondolkozás nem valami új emberi találmány, hanem egyenes folytatása az evangéliumi keresztyénségnek és pedig épen attól a ponttól kezdve, ahol a római pápaság vezérlete alá került egyház elszakadt az eredeti evangéliumi hittől és gondolkozástól. Másfelől pedig kifejezi azt, hogy a reformáció által végzett új kezdeményezés és új egyházi alakulás dacára is a mi református egyházunk ebben a hitvallásban egynek érzi magát, szolidáris minden keresztyén egyházzal, amely a Szentháromság egy örök igaz Isten valóságát vallja. Ez a történelmi és ökuménikus gondolkozásmód különösen megkülönböztetett sajátja volt mindig a református keresztyénségnek.

*Hitvallásunknak az Apostoli hitvalláshoz való közvetlen kapcsolódása a fentiekén kívül azért is rendkívül jelentős, mert a váltságra irányuló hit tartalmát a Szentháromság egy örök igaz Isten önmagáról szóló kijelentésében, mint egyszersmind Istennek csodálatos megváltó tettében mutatja fel Káténk az Atya-Isten, a Fiú-Isten és a Szentlélek-Isten három isteni személyében az egy, igaz és örök Isten kijelentő és egyszersmind megváltó tettet minden mozzanatában mint tettel tanítja és ismer-teti meg velünk.*

Hitvallásunk alkatában rejlő református igazságunkat vizsgálva, meg kell állapítanunk, hogy a keresztyén hitigazság ama centrális valóságát, az örök keresztyén paradoxont: Isten em-

berré lett, hogy megváltsa ezt a bűnös világot s az ember mindig közelebb jövő Istent az ő csodálatos ökonomiájával mutatja fel. Kezdődik a sor az örökkévalóság titkos távolától élő, semmiből teremtő Istennel, aki a Jézus Krisztusban atyá lett, aki a Krisztusban testet öltött, hogy bűneinktől megszabadítson, akinek megváltó jótéteményeit a Szentlélek Isten minden napon, a világ végezetéig minden egyes kiválasztott lélek részesevé teszi, a Sakramentumokban pedig egészen alkalmasnak az ember érzéki természetéhez s a Krisztusban a Szentlélek által részünkbe juttatott kegyelmi javakat érzékileg kiábrándítja, hogy a Szentháromság egy, örök, igaz Isten kegyelmi teljessé váljék.

5. Hitvallásunk III. része református keresztyén hitünk be tagoltságának megfelelően természetszerűleg jut a háladatosság kérdéséhez. *Ezt a III. részt úgy tekinthetjük, mint a református keresztyén etika kodexét.* A református keresztyén erkölcsi életfolytatás indoka az Istennek való hálaadás. A Krisztusban megújított keresztyén ember erkölcsi életének indoka nem a jutalom, nem a szentség kiérdemlése, nem is a lelkiismeret-furcsaságának való engedelmesség, akár kötelelességből, hanem tiszteletből, hanem egyesegyedül a háladatosság: „*hogy egy életünkkel Isten iránt való háladatosságunkat az Ő jótéteményeiért megmutassuk és Őt dicsőítsük.*“ (86.)

A III. részben Hitvallásunk a keresztyén ember háladatosságának a gyakorlását az Isten törvénye a Tízparancsolat az imádsággal való élés: a Miatyánk magyarázata kapcsán mutatja fel. Ezért ez a rész két alrészre van tagolva: *Isten színe előtt való imádkozás (92—115) és Az imádkozásról (116—124).* A keresztyén ember a Tízparancsolat fegyelmező hatalma alá esik és az Isten színe előtt való imádsággal mind jobban megismeri az ő bűneit, de egyszermind az Isten kegyelmét, s ennek nyomán mind erőteljesebben pattannak ki szívéből a háladatosság jó gyümölcsei: a keresztyén cselekedetek, hogy győztesen demonstráljanak *Isten dicsősége* mellett.

*Ez a Heidelbergi Káté alkata. Megpróbáltam úgy mutatni fel, amint annak egyes alkotó-mozzanatai a református keresztyén hit mélyéből kifejlettek.*

## II.

6. A Heidelbergi Káté alkotójának a vizsgálata és annak végső következményei mutatják, hogy mennyire egységes egész alkotás, hogy mennyire szervesen utalnak át az egyes részek egymásra s különösen milyen tiszta dialektikával határozza meg a III. rész az I. és II. részekben foglalt tanításokat s utal az Isten dicsőségének mindent meghatározó végső céljára. A Káté azaz a mi református hitvallásunknak az igazsága, a mi református keresztyén igazságunk, csak akkor áll egészen világos

előttünk, ha felmutatjuk a Heidelbergi Káté sajátos református tan-tartalmának alapvető kérdéseit s feleleteit.

A Heidelbergi Kátéra vonatkozó vizsgálódások folyamán felmerült a Kátével szemben az a kifogás, hogy az nem nevezhető minden fenttarlasi nélkül kálvinisztikus szellemi hitvallásnak, vagy amint azt *August Lang* bizonyos óvatossággal és szelídítéssel megformálta: „Dennoch liegt auf ihn ein eigener Hauch, der nicht von Genf hergeweht ist.“ Felveti a kérdést: „hol van az a finom határvonal, amely Kálvin és a Heidelbergi Káté sajátosságát egymástól elválasztja?“ Erre a kérdésre a régebbi kutatók (Ebrard és Gossen) azt a feleletet adták, hogy Kálvin intellektuális-spekulatív irányu, a Heidelbergi Káté pedig anthropologiai-soterologiai, vagy pedig biblikus-soterologiai.<sup>1)</sup> Ujabbán pedig *K. Müller* oda javítja ezt a különbségtételt, hogy a Kálvin rendszere theocentrikus, a Heidelbergi Káté anthropocentrikus, vagy christocentrikus. *A. Lang* pedig egyfelől abban látja a különbséget, hogy a Káté „... bület calvinisch-reformierte Frömmigkeit in deutscher Ausprägung.“ Másfelől pedig abban találja a Kálvin és Káté közötti különbség magyarázatát, hogy a Káté különféle katekhétikai kísérletek tanulságait igyekezett levonni, abban a tekintetben, hogy mentesíteni igyekszik önmagát minden theologiai elemtől, hogy annál szabadabb és közvetlenebb legyen.<sup>2)</sup>

Hogy Kálvin és a Káté tanítása között van bizonyos különbség, az kétségtelen. *Ez a különbség azonban nem elvi és nem tartalmi különbség, az is kétségtelen.* Az is kétségtelen, hogy közelebbről a Kálvin Genfi Kátéja és a Heidelbergi Káté úgy a felépitésükben, mint a kiindulási pontjukban különböznek. Azonban nem szabad elfelejtenünk két dolgot és pedig először azt, hogy a *Káté kollektív alkotás*, másodsor pedig azt, hogy bár a Kálvin kora és a Káté keletkezése közötti idő *egynéhány év* csupán, mégis ez a két, egymással közvetlen kapcsolatban lévő idő *közötti különbség jelentős a református tan kialakulását illetőleg.* Nem szabad elfelejtenünk, hogy olyan korszakban vagyunk, amikor a reformáció koráról beszélünk, amely korban a változás és a fejlődés nagysága nem áll egyenes arányban a napok, hónapok számával.

Ami az első megállapításunkat illeti, az a tény, hogy a Heidelbergi Káté kollektív alkotás s nem egy egyes lélek vívódásainak az eredménye, azt jelenti a Kátéra nézve, hogy ennél fogva mérsékeltebb, kiegyensúlyozottabb, már nem harci riadót fúj, hanem harcok közepette is építő munkára hív. Csaknem ugyanaz az eset itt is, mint az Augsburgi Hitvallás keletkezésének esetében. A viharos lelkű *Luther* hangja itt sem csendül

<sup>1)</sup> *A. Lang*: Der theologische Character des Heidelberger Katechismus („Reformation u. Gegenwart“ Gessammelte Aufsätze, Detmold, 1928, 262-ik lap.

<sup>2)</sup> l. m. 263-66.

már olyan élesen, amilyen élesen sivitott reformátori alapir-  
 taiban s mégsem lehet tagadni, hogy az Augsburgi Hitvallá-  
 ban a lutheri protestánlizmus gyümölcssei értékes és tá-  
 láló gyümölcsök. Ugyanez lehet a magyarázata annak, hogy  
*Lang* érez a Kátéból olyan lehelletet áradni, amely nem Gen-  
 ből ered. Azt a megállapítást ugyancsak *A. Lang*-nak, hogy  
 Káté német ötvözte lenne a kálvinista-református kegyessé-  
 nek, semmiképpen nem tudjuk szintén magunkévá tenni, me-  
 ennek ellentmond a Káté egész hősi története. Gondoljuk csak  
 meg, hogy a *Heidelbergi Káté hány és hány nemzeti kharak-  
 terű református hitvallást szorított háttérbe nálunk is, másu-  
 is*. Ez nem lett volna lehetséges, ha nem lett volna annyira  
 univerzális jellemű, szellemű és természetű, hogy minden ná-  
 onális korlátozást legyőzzön s csaknem egyeduralomra jusso-  
 Könnyű ezek után a *K. Müller* érvelésére is megfelelnünk, a  
 a Kátét anthropocentrikusnak mondja. Aki a Kátének nemcsak  
 a formáját nézi, hanem különösen szembenéz annak a bels-  
 alkotáival és tartalmával, könnyen megállapíthatja, hogy *mi-  
 den ízében theocentrikus, mert az iseni kegyelem abszolutsá-  
 gát és mindenhatóságát minden kérdéssel kapcsolatosan épe-  
 olyan tisztán vallja, mint Kálvin az ő tanításaiban*. És végi-  
 nem lehet megtagadni a Kátétól azt a jó és mélyebb értelen-  
 ben vett intellektualizmust sem, amellyel *Kálvinnál* találkozunk  
 „Hány dolgot kell tudnod?“ „Hogyan ismered meg?“ „Honna-  
 tudod?“ „Hogy érted ezt?“ stb. kifejezések végighúzódnak  
 Kátén, jeléül annak, hogy a Káté épen olyan nagy súlyt helyez  
 az igazság megismerésére, mint maga *Kálvin*. A *Heidelbergi  
 Káté tiszta, áttekinthető, egyértelmű, mert érett gyümölcse  
 hitvallásért küzdő, harcoló és szenvedő korának*.

Ez a magyarázat közelebb hozza ama második megáll-  
 pításunk igazságát is, amely szerint a *Kálvin* élete ama idej-  
 → amelyben theologiai tan-képzésének a virágzásában volt,  
 és a Káté keletkezési kora közötti különbség jelentős a refo-  
 mátus tan kialakulását illetőleg. A református hitvallási tuda-  
 — amint azt épen maga a Káté igazolja, — határozottan, bi-  
 tosan, minden ingadozás nélkül kialakult, miután a jellemző sa-  
 játosságok öntudatra jutottak.

*Véleményünk szerint, ha e két szempontot figyelem-  
 vesszük, elesik az a felvétel, amely Kálvin és a Káté közö-  
 bizonyos ellenmondást vél felfedezni, mert az itt jellemze-  
 különbség, sőt ellentét még nem ellenmondás.*

7. Ezek után vegyünk közelebbről vizsgálat alá a Káté anthro-  
 pocentrikus és theocentrikus karakterét. *Vajjon van-e alapja  
 annak, hogy a Kátétól megtagadjuk a theocentrikus felfogás  
 és anthropocentrikusnak minősítsük azt?*

Valamely tan előadásában kiindulhatunk a feltétlenül első-  
 ből, vagy a ránk nézve elsőből, az előbbi nevezhetjük theolo-  
 giai, az utóbbit anthropologiai kiinduláspontnak. A Káté kiind-

lasi pontja, sőt minden kérdés-feltevése *ánthropologiai*, amennyiben Isten ígéjének minden kérdését az emberrel hozza vonatkozásba. Minden kérdésben bennerejlik az az alapkérdés: Mi közöd neked, ember az Isten ügyéhez? Valamely tan *ánthropologiai* kiindulási pontja azonban nem jelenti azt, hogy alapfelfogásában szükségképpen *ánthropocentrikus* is, aminthogy a Káté *ánthropologiai* kiindulási pontja nem jelenti azt, hogy az ember üdvérdeke, üdvcélja lenne a középpontja Isten országa ügyének, de azt sem jelenti, hogy akár az üdvösségnek, a váltásnak, az Isten akaratá győzelmének a kezdeményezője, a hordozója, vagy épen az alapja az ember lenne. A Káté első kérdésétől kezdve, amely félreérthetetlenül kifejezi, hogy az emberi élet mindenestől fogva Isten tulajdona s nincs az emberi életben semmi, ami ne ajándék lenne, — végig, az utolsó kérdésig, amely szerint a könyörgés meghallgatásának kezessége nem az, hogy én azt mennyiben óhajtom, hanem az Isten könyörülő akaratá: szakadatlanul azt halljuk, hogy az első megszólító, akit nem mi válaszoltunk, hanem aki minket választott, akit mi nem szerethetünk, hanem csak feleletképpen az Ő előbb való nagy szeretetére válaszolva, akié életünkben és halálunkban minden kezdeményezés, akinek kizárólagos kegyelmében van a mi üdvösségünk, akire nézve vannak mindenek, mert Tőle van minden, aki tehát egyedüli feltétele és alapja minden jó akaratnak s akié minden dicséret és dicsőség: az egyedül szuverén, szent Uristen. Több helyet hozhatnánk fel annak a bizonyítására, hogy mennyire centrális helyet foglal el Isten a Káté által előadott református tanban, de csak a végső kérdésekre irányítjuk a figyelmet. A II. Rész mindenik kérdése igazolja, hogy a Káté a váltásigot és az üdvösséget féltékenyen egyedül és kizárólag Isten kegyelmének tulajdonítja. Hogy mennyire theocentrikus a Káté, olvassuk csak el figyelmesen a 12.-ik kérdést: „Dieweil wir denn nach dem gerechten Urtheil Gottes zeitliche und ewige Straff verdient haben: wie möchten wir dieser Straff entgehen, und widerumb zu Gnaden kommen? „Felelet: „Gott will das seiner Gerechtigkeitt genüg geschehe...“ („Mivel mi Isten igazságos ítélete szerint ideigtartó és örök büntetésre vagyunk méltók: miképpen szabadulhatunk meg e büntetéstől és miképpen juthatunk ismét kegyelembe? „Felelet: „Isten igazsága elégtételt követel...“.) A váltásig mindenekelőtt, elsősorban arra néz tehát, hogy Isten megsértett igazsága, nem egyéb mint az Isten akaratának a szent és sérthetetlen volta, helyreállítassék. Az Isten igazságának való elégtételadás, vagyis annak a helyreállítása az emberre nézve jelenti, az Istennel szemben való szolgálati viszony helyreállítást...“<sup>1)</sup> Ime egy nagyon is alapvető tanítása a Káténak, amely

<sup>1)</sup> A H. K. Magyarzatai. Kiadja a Holland—Magyar Református Bizottság 1924 Dr. B. Wielenga beszéde a 10-ik oldalon.

theocentrikus álláspontját fényesen igazolja. Anthropocentrikus állásponton bizonyára a váltság és az üdvösség kérdése merőben az ember érdekét tolla volna a középpontba. Kétségtelen, hogy a Kátéban sem marad a periférián, hanem abban a beállításban nyer magyarázatot, hogy *az Isten igazságának helyreállítása involválja az ember váltságát s ebben az üdvösségét*, miután az üdvösség nem egyéb, mint az embernek az Istenhez való helyes viszonya, azaz az ember Isten akarata szerint való viszonyának a helyreállítása és biztosítása.

Vagy utaljunk-e, a Káté theocentrikus jellegének igazolása végett, az 53.-ik kérdésre, amely a Szentléleknek az Atyával és a Fiúval való „egyenlő örök Isten“ voltát olyan határozottan hangsúlyozza ki ama humánisztikus felfogással szemben, amely a Szentlélekben valami általános emberi lelki erőt lát, amilyen határozottan egyik hitvallás sem teszi? Vagy hivatkozzunk-e ama nevezetes 54-ik kérdésre, amely a kálvinista predestinációs hitet oly nagyszertű tömörséggel fejezi ki? Mindezek az egész keresztén életet a leglisztábbban a Szentlélek-Isten vezérlő munkássága alá helyezik, oly tisztán, hogy *a keresztén élet alanya többé nem az egyes empirikus ember, hanem a Szentlélek-Isten.*

*A Heidelbergi Káté anthropologiai kiindulási pontja dacára a leglisztább és a leghatározottabb theocentrikus mű.*

8. A fentiekben megkíséreltük igazolni, hogy a Káté tartalmi szempontból is mennyire megegyezik az Isten igéjének prioritásán nyugvó theocentrikus kálvinizmussal, a további fejtegetéseinkben mulassuk fel még egynehány főponton ezt a megállapításunkat.

Ha az egész látható és láthatatlan valóság és élet centruma kizárólagosan Isten, ennek következményeképpen a Káté igyekszik érvényt szerezni az Isten szuverén fenségének és akarata feltétlenségének. Isten Isten s az Ő helyébe nem helyezhető az ember, tehát Isten kegyelmét nem lehet megnyerni semmiféle emberi teljesítménnyel. A II. Rész 13—17. kérdéseiben előadott statisfactio-tan olyan módon van kivésve, hogy kiélezetten kell felismernünk abban, hogy a megváltás nincs az ember hatalmában. Ebben a megváltásban csak azok részesülnek, akik a hit által Krisztusba oltattak („werden eingeleibelt“).

Az Atya-Isten teremtő akaratának az abszolút függetlensége s annak az emberi élet gondviselésében való minden befolyást megelőző hatalma, valamint a Fiú-Isten természet szerint való fiúsága és új életet teremtő hatalma tisztán és világosan hirdettetik számunkra. De Isten istenségének féltékeny védelmét kell felismernünk az ujabban kevésbé méltányolt 48-ik kérdésben, amely a hírhedt „Extra calvinisticum“-ot fejezi ki. A Káté református dogmatikai öntudatát megragadó módon igazolja ez a kérdés. Ebben a kérdésben az „Extra calvinisticum“ a fontos reánk nézve: „. . . az isteni természet a magára öltött emberi természetén kívül is létezik, . . .“ tanítja a Káté a Krisztus két



természetére vonatkozólag. Dogmatikailag ez a kérdés azt mondja számunkra, hogy a Szentháromság egy, örök, igaz Isten második személye az ember Jézus Krisztusban nem olvad fel és a Jézus Krisztus *embersége* nem vesz részt viselőjének isteni tulajdonságaiban. Vagy amint *Barth* nagyon találóan megállapítja az *Extra Calvinisticum* az isteni kivételességét, *merőben más voltát a kijelentésben is kifejezésre juttatja*. Az ebben a kérdésben foglalt református dogmatikumot, amelynek a jelentősége igen nagy, miután alapjaiban határozza meg a református dogmatikai gondolkozást, — ugyanaz a nagy theologiai érdek hozta létre, amely e Finitum non capax infiniti elvét létre hozta. Mind a két nagy református dogmatikai elv mélyén ott rejlik az a nagy, az Isten igéjéből merített igazság, hogy *a relatív emberi-vel szemben ellentmondóan más az abszolút isteni s ha Krisztus istenembersége magában álló s mással össze nem mérhető csoda, egyszersmind egy nagy óvás az ellen a gondolat ellen, hogy az emberi természet elnyelhetné az isteni természetet s viszont az isteni természet összeelegyedhetné az emberi természettel. Isten istenségét, minden emberi felett való voltát féltékenyen védelmezi hitvallásunk minden tanításával.*

De féltékenyen őrzi hitvallásunk az *isteni kegyelem önállóságát az emberi akarat és szándék teljesítményeivel szemben*. Az ember semmiféle érdemet nem szereshet s semmiféle érdemmel nem dicsekedhetik az Isten színe előtt, mert hiszen az ember „természet szerint“ *gyűlöli az Istent és felebaráiját*. Hitvallásunk az önmagában való emberi akarat teljesítő képességének a csődjét *Isten színe előtt* egyfelől a bűneset által való teljes nyomorúságának a felmutatásával bizonyítja. Felmutatja, hogy az ember nagy szükségben van önmagában, a meztelenségig feltárja az ember bűnös természetét s kiméletlenül mondja ki az önmagában álló és az önmagán nyugvó ember felett a halálos ítéletet. Másfelől pedig a váltság, a szabadulás, az üdv és a dicsőség az Isten oldalán van, aki az Ő akaratát kizárólagosan Krisztus által viszi véghez. Hitvallásunk kálvinista keresztyén gondolkozása jut kifejezésre abban, hogy *a humanisztikus Krisztus-követéssel szemben a páli-reformátori Krisztusba-plántáltatás tanát tanítja*. Krisztushoz való helyes viszonyunk nem abban van, hogy mi követjük Krisztust, hanem abban, hogy beleoltatunk a Krisztusba. A Krisztus követése még mindig fennhagy bizonyos lehetőséget arra, hogy az ember önmagába bizakodjék s önmagának érdemeket könyveljen el, hogy az önmaga teljesítményeire alapítsa életét, mert hiszen Krisztus csak példánykép, csak modell, de az ember s az ő ereje az, amely által ez a modell megvalósul. A kálvinizmus, — az Isten igéjén állva, — ez ellen a humanisztikus vallásosság ellen küzdött a legnagyobb hévvel s ennek az ellensúlyozására hangoztatja a Krisztusba való beoltatás, a Krisztus által való bekebelezetés, a Krisztusba való plántáltatás bibliai tanításait, hogy

minden érdemet és a dicsekedés minden lehetőségét elve, mitőlünk. Nem az általunk kivívott és az általunk szerzett bölcsesség, igazság, szentség és válság ment meg és tart meg, nem a Krisztus által szerzett bölcsesség, igazság, szentség válság, aki adja azt minékünk, mint az Ő tagjainak. (Lásd lönösképpen a 18., 20., 32., 60., 64., 75. kérdéseket).

De még ezzel sem elégedik meg a mi hitvallásunk, nem ennél is tovább megy. Az Isten ígében nyugvó kálvinista kereszténységét igazolja a mi hitvallásunk abban a tekintetben, hogy éppen olyan kérelmelhetetlen módon törekszik az embertől elve csak *Kálvin* teszi. Különösen jellegzetesek ebben a tekintetben a 60., 114. és a 126. kérdések, amelyekben tisztán és határozottan nyer kifejezést az a gondolat, hogy a meglért és megigazított ember is szakadatlanul Isten kegyelme és ereje által él s így is *mindig csak kezdő, mindig zsenge*. Az Isten által való szent életnek, az emberi oldaláról tekintve, nincs folytonossága, hanem minden szakaszában töredezett, megszakításokkal tarkított. *A keresztyén élet éppen annyira dialektikai természetű, mint a keresztyén gondolkodás.*

9. Summázva az elmondottakat, azt állapíthatjuk meg, hogy a Kátéban lefektetett református hitvallásunk Istennek a Jézus Krisztusban, a Szentlélek által nyújtott kegyelmének az abszolút lutságát, a mindenhatóságát mindvégig, minden vonatkozásban teljes mértékig vallja és érvényesíti. Ha a lutheri protestáns hitvallásus a cselekedetekből való megigazulással a hit által való megigazulást állította szembe, a kálvini protestáns hitvallásus ezen túl ment, amikor a hit által való megigazíttatás alapját pedig Isten örök kiválasztó kegyelmében ismerte fel. Ez az Isten ígében alapuló kálvinista keresztyén predestinációs hit, ha expressis verbis csak a híres 54. kérdésben nyer kifejezést, mint bátyánál a zsoltároktól s örömmondó dicséretmondásoktól terhes légkör az egész Kátét körülöleli és áthatja s annak minden szaván, minden atomján megérzik, mint ugyanannak az egyetlen nagy igazságnak az alkotórészein. Ez az igazság pedig az Isten ígénének az igazsága, amelyet nem mint adottságot, mint általunk megragadható, elemezhető és bizonyítható ismerhet meg Káténkban, hanem ez az igazság maga ragad meg, él és tesz bizonyosokká minket. Hogy a mi hitvallásunk igazsága az Isten ígénének igazságában áll, azt bizonyítja számunkra az egész tapasztalat, hogy Káténk egész hős története folyamán, Isten ígéje igazságának ezzel a megragadó, megítélő és bizonyítételekre vezérlő hatalmával birt.

*Dr. Tavasz Sándor.*

## 2. Küzdelem a hitvallásért.

### Bevezetés.

A vallásos élet természetéből következik, hogy a termékenység áldott korszaka után elkövetkezik a betakarítás, az elraktározás szürke munkája is. Szinte fáj az embernek a lelke, mikor egy olyan üde, életteljes világból, mint az apostoloké, vagy a reformátoroké, át kell mennie a tanképződés, a dogma alkotás, a katekhizálás korára. Ott minden magán viseli a Szent-Lélek munkájának mennyei bélyegét, az általa megragadott emberi szivekből csodálatos szimpompájú, bódító illatu virágok sarjznak fel; az imádság, az igehirdetés, a nyelveken beszélés, az ének nem emberi szabályok szerint, hanem mérték nélkül árad; az új élet mint valami Szent epidémia hódítja meg egész tömegek lelkét; az áldozatkészség elkezdve a szegény gondozástól a martyr haláláig olyan természetes, hogy oda semmiféle emberi motíválás nem kell. Itt pedig minden olyan hétköznapi, kicsinyes, — az epigonok sem hitben, sem buzgóságban, sem reménységben nem képesek versenyezni elődeikkel, sietve szedik össze a megelőző kor munkájának termését, mert nem lehet tudni, mikor lesz még ilyen s mint a jó gazda gondosan ügyelnek arra, hogy csak igazán megbízható, tápláló magvak kerüljenek a magtárba, a konkoly ellen pedig megindul a tisztogató munka. „Ha valaki hozzátok érkezik s mindazt tanítja, amit itt elmondottunk, — inti a II. sz. közepén a Didache írója<sup>1)</sup> az első keresztyéneket — fogadjátok be azt. De ha egy tanító ettől elfordulva más tant tanít, ne hallgassatok reá. Nem mindenki próféta, aki a Lélek által beszél, hanem csak akkor, ha az Úr szerint él“. Ugyanezt az óvatos, aggodalmas munkát látjuk a reformáció nagy hőseinek letűnése után is. Mi az igazi evangéliumi hit. Mi az Istennek helyes tisztelete, hogy szervezhető meg az Úr akarata szerinti anyaszentegyház, — ezek a kérdések izgatják a XVI. sz. második felében a protestáns keresztyének legjobbjait. S megindul, itt is, mint a Kr. u. III. sz. ban az új hit formulázása az új élet szabályozás.

Ez a munka ha nem is olyan vonzó, mint az általános megújulásban való részvétel, Isten háztartásában szükséges és nélkülözhetetlen. Az anyaszentegyház folytonos ünnepnapokból, csodákból, megrendítő élményekből nem élhet meg. A prófétákat fel kell hogy váltsák a nevelők, akik a felnyitott üde forrásokhoz sok fáradsággal megtisztogassák, járhatóvá tegyék az utat az egyszerűbb lelkek számára. A folyók kiszámíthatatlan áradása helyett sokkal több eredménnyel jár a csatornákon végbemenő rendszeres öntözés. Ez a hétköznapi munka tartja fenn az összeköttetést a múlt és jelen közt, ez által lesz az anyaszentegyház Isten országa termő földjévé.

<sup>1)</sup> E. Hennecke Neuestl. Apokryphen Tübingen 1904. 192 l.

A hitvallásért folyó küzdelem tehát nem mindig az elfogult, fogalmi meghatározásokon rágódó szobatudósok vitatkozása, hanem sokszor a való élet sodrában benne élő s a felnövekvő generációért súlyos felelősséget érző férfiak küzdelme, akik életüket, sorsukat kockáztatják, csakhogy megőrizték a reájuk maradt szent örökséget. Előadásaimban azokat a küzdelmeket fogom feltárni, amiket ref. egyházunk egyik legfontosabb szymbolikus könyve, a Heidelbergi Káté érdekében folytatott. Hiszen ennek sorsa, Erdős József debreceni professor szavai szerint ev. ref. egyházunknak több mint háromszázados — gyakran vajh' mily viharos és keserves multjával teljesen összeforrott.<sup>1)</sup> Története tehát intő tanulság a mai nemzedéknek, hogy miként kell vigyázni anyaszentegyházunk fundamentumát képező drága hitelveinkre s milyen felmérhetetlen károk folynak abból, ha azokkal nem törődünk vagy azokat a világ kedvéért éppen áruba bocsátjuk.

### 1. A Heidelbergi Káté előállása és sorsa az egyetemes protestántizmusban.

Németország protestántizmusa a XVI. sz. ötvenes éveiben súlyos belső válságokkal küzd. Hiába vívták ki számára a II. schmalkaldeni háboruban a külső béke áldását, nem tudott élni ezzel. A nagy willenbergi reformátor letűnésével törpe epigonok civakodnak a mester egyes hittételei felett s még olyan alapvető kérdésekben is, mint a megigazulás vagy a Krisztusról szóló tan sem tudnak megegyezni egymással. Nem csodálhatjuk, ha a komolyabb hívő lelkek elfordulnak ettől a mind zavarosabbá váló iránytól és — különösen dél Németországban a Rajna vidékén, szívesen hódolnak meg a Kálvinizmus egységes és a vallási szükségletet teljesen kielégítő szellemének. Maga a névszerinti vezér, akihez még mindig özönlött a német és a külföldi ifjúság, Melancthon nem nézte idegenkedve a Kálvinizmus hódítását s ahol csak tehette mindenütt türelemre intette azzal szemben harciasabb honfitársait. Ösztönszerűleg érezte, ami azóta bebizonyított tény, hogy az eredeti Lulherhez sokkal közelebb áll Kálvin, mint az ő epigonjai. Természetesen az utóbbiak ezzel nem sokat törődnek, hanem elszántan veszik fel a harcot a genfi irány ellen. Nem akarok arról beszélni írja Kálvin Erbach heidelbergi grófnak, hogy a dühöngő szászok Brenz és a hozzá hasonló az augsburgi hitvallást gyújtogató fátylának használják fel, amivel azt a tüzet ami egész Németországot pusztítja még távolabbra is ki akarják terjeszteni.<sup>2)</sup> Elképzelhetjük már most, hogy az egyes protestans centrumokban, fejedelmi udvaroknál, egyetemeken ez években milyen zürzavar uralkodik. Hitviták, zsinatok, erőszakos fejedelmi intézkedések, sőt néhol számüze-

<sup>1)</sup> A Heidelbergi Káté, II. kiadás Debrecen 1901.

<sup>2)</sup> R. Schwarz Joh. Calvins Lebenswerk in seinen Briefen. Tübingen 1909. II. K. 379. l.

tések, kivégzések is fordulnak elő, amíg eldől egy-egy tartomány hitvallási jellege s megkezdődhetik a békés építő munka.

Ez az eset Németország egyik legtekintélyesebb tartományában a *pfalzi választó fejedelemségben* is. Már geográfiai helyzete és lakóainak élénk, vidám temperamentuma külön útkat jelölnek ki számára a nehézkes északnémetiséggel szemben. Egyházi vezetői elkezdve az egyszerű papoktól fel az udvari főemberekig szívesen hódolnak meg a Kálvini iránynak, amit az ágostai hitvallás 1540-iki kiadásával az u. n. Variata-val összeegyeztethetőnek tartottak.<sup>1)</sup> Béke is uralkodott, addig, amíg egy tulzó lutheránus egy. tanár, Heszhusius, egyuttal general superintendens meg nem zavarta azt. Ez midőn diakonusa Klebitz Vilmos a theológián kálvini szellemben kezd tanítani, haragra lobban, ellilja őt az úrvacsora kiszolgáltatásától, kijelentvén, hogy ha ezt mégis megpróbálná, a kelyhet is ki fogja szakítani kezéből.<sup>2)</sup> A kellemellen ügyről tudomást szerez az új fejedelem III. Frigyes is, aki éppen ez évben 1559-ben lép a trónra s a vizsály elintézése céljából bekéri Pfalz nagy fiának Melanchthonnak a véleményét. Ez azonban éppen mint az erdélyi reformáció hasonló tárgyú vitájában, a helyzetet egyáltalán nem tisztázza. Mindkét félnek igazat ad s a kölcsönös türelmet ajánlja a küzdő feleknek. Mivel ebbe Heszhusius nem nyugszik bele s a fejedelem rendelete ellenére tovább küzd a Kálvinista „méreg” ellen, III. Frigyes elmozdítja hivatalából, valamint azokat, akik a Melanchthontól ajánlott úrvacsorai formulát nem fogadták el. Az egyház kormányzását egy theologusokból és jogtudósokból álló consistorium veszi kezébe, ahol minden személyi befolyás nélkül az Isten igéje alapján munkába veszik a pfalzi egyház újjászervezését (1560).

Mindenkit, aki ezeket az eseményeket figyelemmel kíséri, meglep az a gyors, energikus fellépés, amivel III. Frigyes az egyházi dolgok igazgatását kezébe veszi. Erre őt nemcsak a vitáktól irtozó mély keresztyén hite hanem mindinkább tisztuló kálvinista önludata is ösztönzi. Nehogy azt gondoljuk azonban, hogy ez nála csak bizonyos svájci ref. iratok olvasása után következett be. *Nem, a kálvinista ember nem így születik.* Azt az élet súlyos megpróbáltatásai teszik fogékonná hitvilágunk megértésére, elfogadására. Frigyest előbb apja II. János herceg buzgó róm. katolikusnak neveleti.<sup>3)</sup> Németalföldre a reform katolicizmus tüzhelyére küldi tanulni s mikor onnan visszatér, nyugodtan bizza a komoly, tanult ifjúra távollétében országa kormányzását is. 22 éves korában egy brandenbergi luth. her-

<sup>1)</sup> Az úrvacsoráról ez így tanit: De c. D. docent quod cum pane et vino vere exhibeanlur corpus et sanguis Christi vescentibus sibi. P. Tschackert: Die Entstehung der luth. und der ref. Kirchenlehre, Göttingen 1910. 292 l.

<sup>2)</sup> U. o. 538 l.

<sup>3)</sup> Ney: Friedrich der Fromme R. E. E. VI 275. s köv. Aug. Lang Der Heid. Katechismus Leipzig 1913.

cegnőt vesz nőül, aki buzgó férjét ráveszi a biblia szorgalmas olvasására. A jó róm. kath. hercegből egy évtized múlva olyan elszánt lutheránus lesz, hogy mikor V. Károly kiadja a vallási ellentétek kiegyenlítésére szolgáló interimet (1548), tiltakozik az ellen. Emiatt atya büntetésből elvonja tőle jövedelmei egy részét és ő a pfalzi trón várományosa, a legnagyobb gondok közt tarlja fenn mindinkább szaporodó családját. Közben fájdalmas csapások érik, legnagyobb leánya elhal, 14 éves kedves fia, aki a bourgesi akadémián tanul, a Loireba fullad. Az Ur keze alatt megalázkodva, egyedül az ő kegyelme erősíti szívét s ha másoknak az evangéliumi hit csak politikai vagy theologiai kérdés, az neki most már erőforrás és életprogramm. Képzeljük el már most, hogy ezt a súlyosan megpróbált és Krisztushoz ragaszkodó lelket, milyen fájdalmasan érinthette az a sok vita, ahol a legszentebb hitigazságokat az emberi okoskodás porába rángatták le. Nem is türi, hogy azok elmérgesedjenek, hanem nagy elhatározással ő maga, amint mondja „*a szegény együgyű laikus*“ fog hozzá a kérdés tisztázásához. Napokon és éjszakákon át tanulmányozza az urvacsoráról szóló theologiai irodalmat és természetesen ezzel együtt a Szentírást is. Minél tovább halad e munkában annál inkább meggyőződik Kálvin bibliai szellemű hitvilágának igazságáról. Igaz, hogy ő a svájci reformációt már másodkézből kapja, mégis egész gondolkozására, kegyességére annyira reányomodik ennek bélyege, mintha ő is ott ült volna a genfi akadémián a Kálvin lábainál. „A Sátán — írja vejének ezekben a napokban — egész gyülevész hadával nem képes tőlem, sem egy keresztyéntől a legkisebb hajszálát sem elragadni, erre nézve van elégséges és bizonyos ígéretem Isten igéjében, ennek kell és akarok is hinni.“ Tudja, hogy ő a Krisztusé, az ő testvére és örököse, akinek az a hivatása, hogy a reformáció munkájával „az ördögöt az ő borzalmaival a Pápasággal együtt“ elűzze. Megváltott lelke tehát nem pihen, munkára, harcra kész szüntelen s maga mellett is csak azokat türi, akik a *tett* keresztyénségének hívei.

Itt tehát egy olyan fejedelem áll előttünk, aki tanban, kultuszban, erkölcsi életében, sőt kormányzásában is *teljesen levonja a maga számára a reformáció összes követelményeit*. A ki leszámol a pápasággal, a világgal teljesen, mert leszámolt először a felséges Isten Szent orcája előtt önmagával is. Világos, hogy egy ilyen jellem érthetetlen rejtellyel a kortársak előtt, sőt a saját családjá előtt is. Hitvese, leányai és vejei naponként könnyeikkel, leveleikkel ostromolják, a thüringiai templomokban naponként könyörögnek érte, hogy a mindenható Isten őrizze meg őt Isten igéjének tiszta, tanítása mellett, tartsa vissza a kárhuzatos zwingliánizmustól. — Minden hiába! Egyedül felesége az, aki végre megérti és követi Őt, (1563) a többiek a szomszéd uralkodókkal együtt ellenségeivé lesznek az elszánt kálvinista fejedelemnek.

*Egy ilyen lélek védelme alatt sőt kezdeményezésre született meg a Heidelbergi Káté.* Frigyesnek ebben kitűnő munkatársai vannak. A megalkuvó filippisták helyett megjelennek a ref. theologia tudósai a szószéken s a kathedrákon. Udvari papja a trieri származású Olevianus, Kálvin legjobb, szívből szeretett testvére,<sup>1)</sup> aki ép mint ő, jogtudósból lesz hívő lelkű, a Szentírás levegőjében élő theológussá s akit szülővárosa rom. kath. vezetői agítációja miatt majdnem a vérpadra juttattak. A dogmatikát a szelíd lelkű, mimóza egyéniségű Ursinus Zakariás adja elő, aki egyideig Melanchton bámulója, de 23 éves korában (1557.) szinte megmagyarázhatatlan lelki kényszerből Svájcba megy s ott Kálvin közelében szintén reformátussá edződik. 1561-ben kerül oda Németország egyik legkitűnőbb hebraistája, a ferrarai zsidó származású Tremellius Immánuel, aki Bucerral és Martyr Péterrel már megjárta száműzetésben Angliát is s aki előtt mint nagyhírű férfi és szívből tisztelt férfi előtt, még Kálvin a nagy exegeta is meghajlja az elismerés lobogóját.<sup>2)</sup>

Az első lépés a gyökeres reformáció felé a kultusz átalakítása. „A templomokból eltűnnek az oltárok, képek, szobrok, sőt az orgona is, helyükbe beállítják az Úr asztalát, ahol az urvacsorát kenyérrel és borral osztják. Majd végbemegy a zárdák és egyházi alapítványok szekularizációja, nem mint annyi önző fejedelemnél állami célokra vagy magánhasználatra, hanem a betegek, árvák és elhagyottak intézményes gondozására. A harmadik lépés az oktatás átalakítása ref. szellemben. Ennek legfőbb eszköze egy olyan tankönyv készítése kellett, hogy legyen, amely a különböző, ellentmondó theologiai vélemények közt a biblia alapján a kívánt egységet helyreállítsa. „Az ifjúságot kezdettől fogva, minden más ismeretet megelőzőleg a Szent evangéliumnak és az Istennek megismerésére kell vezetni *egységes tudomány* alapján“ — írja a fejedelem a Káté előszavában. <sup>3)</sup> A munkálat — tekintettel az ügy óriási vallási és politikai fontosságára, nem lehetett egy vagy két tudós munkája. Alapul, amint ezt a káté szerkesztésének kutatói kiderítették, Ursinusnak egy nagyobb Summa theologiae és egy kisebb, Catechesis minor c. munkáit vették, ezeknek anyagát pedig Kálvin és Bullinger íratái mellett a straszburgi, zürichi, de különösen a genfi és holland (Lasky, Miconius) Káték szolgáltatták. E mellett — azonban fennállott a parancsoló szükség, hogy az egész ref. tant a német reformáció szelleméhez lehetőleg közel hozzák. Ne gondoljuk ezt a munkát tisztán politikai vagy közvetítő theologiai fáradozásnak! Mindenki, aki Kálvin munkáit s ezek közt a genfi kátét is ismeri, olvassa, beláthatja, hogy azok egy a kegyelem által újjászületett szívnek egy theologiai rendszer

1) R. Schwarz i. m. II. 334.

2) R. Schwarz i. m. II. 236.

3) Idézve: Dr. Pruzsinszky P. Visszaemlékezés a H. K.-ra. Prof. Szemle 19:3 évf. 81 és köv. l.

formájába lehűtött gondolatait, sokszor az Írás szellemében vett spekulációit tartalmazzák, amik a lelket megragadják, a dőlattal töltik el, de a szívet nem mindig melegítik át. A rendszerező munkáját ki kellett, hogy egészítse az a keresztia pedagógia, ami az ő örökérvényű szempontjai mellett szó juttatja az emberi szív vágyait, szükségleteit is, amelyik Isten dicsősége mellett az egyéni üdvözülés kikerülhetetlen kísérő seire is feleletet ad. Ebben a tekintetben a német reformáció kellett, hogy meggazdagítsa a svájci. — A bibliai színeze meleg szilárd hitű bizonyosságtevő hang mind az Olevianus toll kezét dicsérik,<sup>1)</sup> aki tehát nem csekély mértékben jár hozzá a Káté pompás megszerkesztéséhez. A munkálatot a nárok, az udvari tanács és a zsinatra mindegyre összegyűjt lelkészek is megbeszélték s módosítottak rajta. De elsősorl a fejedelem volt az, aki kezében az Isten igéjének mérőszinc tartva, a Kátét sokszor szorgalmasan átolvasta, átgondolta összehasonlította. Hogyne, mikor nemcsak maga, hanem al valóinak a lelke üdvössége és egyúttal országának sorsa hozzá volt kötve?! . . .

A Káté munkálatai az 1563. év első napjaiban már bejeződtek s a január 11—17 napjain tartott zsinat kevés vállalatással jóvá hagyta. Az utolsó napon az Urral való új szövetség megpecsételésekéül a zsinat tagjai urvacsorát vesznek s re ez év februárjában ki is van nyomtatva a következő címmel *Catechismus Oder Christlicher Unterricht wie der in Kirchen und Schulen der Churfürstlichen Pfaltz getrieben wirdt.* Ugy ebben az évben már 3, egy latin és 2 német kiadást ért meg amelyekben már benne van a híres 80. kérdés is a pápista márkáhozátásáról. Ennek betoldását a fejedelem az intranzig Olevianus figyelmeztetésre rendelte el viszonzásul a tridentinál átkozódásaira.

Hogy milyen fontos történelmi esemény volt ez, mutatja hogy ennek a látszólag jelentéktelen kis könyvnek a megjelenése újból felkavarta kibocsátói körül a vihart. Mindenki, ezt figyelmesen elolvasta, láthatta, hogy itt éppen mint a 95 telben egy Róma ellen intézett, öntudatos *hadüzenetről* van szó. A tridentinum által kárhózzal fenyegetett ref. keresztény em. itt megveli lábát az Isten igéjének és a váltság nagy lényérszikla-szilárd fundamentumán s kész felvenni az Úr ügyéért harcot az egész világgal. Szinte halljuk a fegyverzörgést és riadót az 52 és 120. kérdés feleleteiben, amidőn az üldöztek közt fölemelt fővel várja a ker. ember az égi bíró eljövetele kéri Istent, hogy pusztítsa el az ördög munkáit és minden ellék feltámadt hatalmat minden gonosz tervekkel egyetemben! Ez hang az opportunus lutheránus testvéreket kezdte nyugtalani

<sup>1)</sup> V. Ö. egyéb iratai K. Sudhoff Fesler Grund c. gyűjteményé Frankfurt a. M. 1857.



hiszen ők szívesen tüntették fel magukat a Szentírás egyedüli igaz magyarázóinak s az új irány feltűnése miatt veszélyeztetve látták az augsburgi békében biztosított jogaikat. A szomszéd lutheránus fejedelmek, a szász, a badeni és zweibrückeni már a következő év tavaszán óvást intéznek Frigyeshez „a Kálé fogyatkozásai” miatt, majd megszólalnak a harcias lutheranizmus vezéreiből, az elüzlött Heszhusius, Flacius jénai és Marbach straszburgi tanárok. A támadások elleni védekezésből különösen a fejedelem és Ursinus veszik ki részüket. Az első bámulatos türelemmel, élő hittel és gazdag biblia ismerettel háritja el magától a zwinglianizmus vádját, a második egymásután 3 nagy tudományos munkában igazolja a kálvini urvacsora tant a biblia ellenesség gyanuja ellen. Az ellentétek kiegyenlítésére tartott maulbronni értekezlet is (1564) meghiusul s már Frigyes elleneségei arról gondolkoznak, hogy a fejedelmet és országát kizárják az augsburgi béke áldásaiból, amikor végre az új császár II. Miksa 1566-ban birodalmi gyűlést hirdet, hogy a sok elintézésre váró ügy közt a szekták, tehát a pfaltzi újítás terjesztését is megakadályozza!

A közelgő vihar láttára Frigyes döntő lépésre szánja el magát. Felszereli magát Ursinus két védő iratával és a Bullinger által küldött Helvét hitvallással, megnyeri a maga számára Ágost szász választó fejedelmet, a prot. fejedelmek vezérét, aztán elszántan megjelenik a birodalmi gyűlés előtt. Ott már ellenfelei, Miksa császár és a szomszéd kalh. fejedelmek előkésztik Frigyes elítélését s csak a nagy gyűlés jóváhagyása híányzik még hozzá. A fejedelem azonban, mielőtt döntésre kerülne a sor, megjelenik a fényes gyűlekezlet előtt tanácsosai kíséretében. Közvetlen utána fia Kázmér halad, kezében súlyos bibliával, amit később atyja intésére az előtte álló asztalra helyez. A szokatlan jelenet hatása alatt egyszerre elnémul mindenki és feszült várakozással néz a hitvalló fejedelemre. Ez pedig beszélni kezd. Tiltakozik az ellene bevezetett igazságtalan eljárás ellen, majd emelt hangon mondja a következőket: „Mevagyok győződve s kijelentem, hogy . . . itt a lélekről s annak üdvösségéről van szó. Ez pedig az én Uram az üdvözítő Krisztus hatalmában van s csak Neki tartozom egyedül megőrizni. Ezért császári felségedet nem illeti meg, hogy felette rendelkezék, hanem csak Istent, aki teremtette azt. „Ezután rámutat arra, hogy kátéját eddig a „Szent írás fegyvereivel” megvédelmeskedni. „Ha pedig — fejezi be szavait az én keresztyéni és tisztességes viselkedésem miatt komolyan reám támadnak . . . azzal vigasztalódom, hogy az én Uram és Megváltom Jézus Krisztus nekem a benne hívőkkel együtt azt a bizonyos ígéretet tette, hogy mindazt, amit az ő dicsőségéért és nevéért elvesztek, ama jobb hazában százszorosan ki fogja pótolni! Ez a bátor erős hitű bizonyosságátélel annyira meglepi a jelenlevő fejedelmeket,

hogy megszegyenülve ismerik be méltatlanságukat kegyes fejedelem társuk elítélésére. A császár hiába próbálja 10 mulva újra tárgyalatni a dolgot, Frigyes egy hasonló vallástéte annak is útfát vágja. A gyűlés feloszlik anélkül, hogy val erélyes lépést tennének a bátor pfaltziak ellen.

A német protestantizmus történetének tanulmányozása k ben feltűnik mindekinek, hogy a XVI. sz. második felében eg tartományok és fejedelmi házak, mint Nassau, Bremen, Anh Baden és Hessen leszakadnak a lutheránus egyház testérő reformátusokká lesznek. Ennek okát a politikai viszonyol eltekintve *leginkább Pfalz öntudatos hitvalló fejedelmének ti teletet parancsoló személyiségében s az általa bevezetett él egyházi élet vonzó erejében lehet keresni.* Frigyes az, — messzelátó államférfiúi bölcsességgel felismeri az ellenreformá bekerítő politikáját és a szorongatott francia hugenották se ségére fia Kázmér vezetése alatt 11000 főnyi hadserget ki lgaz, hogy ez a háboru egy másik kedves fiának a hősi halá is megkövetelte, de még megérte azt, hogy katonái 1576-bar háboru szerencsés bevégződése után visszatérhettek Heidelberg Ez év okt. 26-án fejezte be sok küzdelemmel, alkotó munká megpróbáltatással teljes életét e szavakkal: „Az aki mind meglehet s mielőtt én megszülettem, gondoskodott egyházá él és uralkodik az égben. Ő nem fogja elhagyni anyaszenté házát s nem lesznek hiábavalók az imádságok és azok a könny amiket én annyiszor öntöttem érette.“ Halála után fia La (1576—1583) erőszakos kézzel akarja szétrombolni a lutherai mus érdekében atyja alkotását s a ref. lelkészeket diákokat, a tanárokat is számüzi országából. Nyugodtan mentek e száműzetésbe tudván, hogy „minden dolognak üdvösségün kell szolgálni.“ Ursinus Neustadtban, Kázmér herceg udvaráb Olevianus pedig a nassaui Herbornban fejezték be hánya életüket *üdvösségük felől való teljes bizonyosságban.* A megp báltatás ekkor csak 7 évig tart 1583-ban Pfalz ismét református k

A külső politikai változások nem tartóztathatták fel hit lásunk hódító útfját. Különös módon először azok a prot. e házak fogadják be azt, amelyek leginkább ki vannak téve ellenreformáció dühének, üldözésének.<sup>1)</sup> Így fordítják le r megjelenése után 3 évvel egyházuk számára a holland refori tusok s mikor Alba herceg elől ezer számra menekülnek Németországba a Rajna vidékére, az ottani reformátusokkal zösen tartott gyűlésükön, a weseli konventen (1568) elrende használatát, az 1571.-i emdeni zsinaton pedig a Helvét hit lással együtt symbolikus könyvüknek nyilvánítják. Körülb 1567-ben már megjelenik angol nyelven is, amit Thurner V liam non conformista, tehát puritán ref. lelkész készít el nén

<sup>1)</sup> A fordításokról áttekintést nyujt James Good. The H. Catechi c. jubiláris műve. 1913.

országi száműzetésében. Tekintélye itt is oly nagy, hogy 1579-ben az oxfordi egyetem a Kálvin és Nowel kátéjával együtt ennek olvasását is ajánlja az igazi keresztyénség megőrzésére. 1570-ben tehát a III. hugenotta háboru befejezésének évében franciára fordítják, de itt, ép mint Genfben, inkább Kálvin kátéját használták, csak később terjedt el a Bern canton francia lakosai és és a németalföldi wallon gyülekezetekben. Ezután a mi magyar ref. egyházunk következik, melynek részére 1577-ben Huszár Dávid magyar nyelvre is lefordítja. Inkább tudományos értékkel bírnak az ugyanezen években megjelenő latin, héber és ó görög fordítások. Az utóbbinak a célja az volt, hogy a XVII. sz. elején a Lukaris görög patriarka útján megindított törekvésnek, a keleti és ref. egyház egyesítésének az útját egyengesse, de fájdalom az egyház többségének ellenállása miatt ez a terv meghiúsult. Úgy ennek a mozgalomnak a szitói, mint a káté legbuzgóbb propagálói a hollandusok, akiknek egyházi fejlődése a Heidelbergi Káté történetének legdicsőségesebb lapjait foglalja magába. Ők azok, akik a XVII. sz. elején feltartóztatják a remonstránsok romboló támadását a ref. hitvallás ellen s a dortrechli zsinaton kimondják 1619. máj. 1-én, hogy *a Káté az összes ref. egyházak számára érvényes symbolum, mert minden részében összhangzik Isten ígétével, tehát az igazhitű ker. tannak pontos és szakszerű összefoglalása.*<sup>1)</sup> Ők a legbuzgóbbak a Káté építő tartalmú feldolgozásában, magyarázásában. Olyan ellentétes álláspontú theológusok, mint Voetius és Coccejus, ujabban pedig Van Oosterzee és Kuyper egyaránt ehhez a könyvhöz folyamodnak, mikor hitünk igazi tartalmát egyházuk tagjaival meg akarják ismertetni, az iskolákban pedig 1618 óta el van rendelve kátéknak előbb kivonatos, később teljes tartalmú tanítása. Végül a hollandusok azok, akik a biblia mellett állandóan használják a pogányok közti missziói munkában ezt a könyvet, mintegy dokumentálva azt, hogy *a Kálvinizmusnak leginkább kötelessége, hogy meghódítsa Krisztus számára a föld összes népeit.* Így fordítottatja le már a XVII. és XVIII. sz. folyamán, vagy a Holland Kelet és Nyugat Indiai Társaság, vagy maga a kormány maláj, jávai, szingaléz és tamil nyelvekre, sőt portugál és spanyol nyelvekre is azoknak a ben-szülötteknek használatára, akik ezeket a nyelveket beszélik. A külmisszió történetét tehát e könyv nélkül elképzelni nem lehet s ha napjainkban már 27 nyelven, illetve dialektusban forog közkézen és Amerika reformátusai közt is hihetetlen elterjedésnek örvend, azt Isten után leginkább e kicsiny, buzgó, ref. nemzet tevékenységének köszönhetjük.

Természetesen mint a ref. vallás egyik legerősebb propaganda könyvét, a római egyház vezetői állandóan gyanus szemmel nézték s ahol tehették, mindenüft kitöltötték bosszujokat

<sup>1)</sup> A. Lang, i m. 60 l.

ellene. A 30 éves háború borzalmai leginkább Pfalzot és enn ref. lakosságát sújtották s mikor Heidelberget 1623-ban Ti csapatai elfoglalják, a pápai követ megnyugvással jegyzi me E városban ahol a híres Heidelbergi Káté látott napvilág ezentúl a misét fogják szolgáltatni.<sup>1)</sup> Később amikor XIV. Laj rabló hadjárataiban katonáit reászabadítja a szomszéd kise német államokra, azok elsősorban a gyűlölt ref. Pfalzot ége fel. Majd a XVIII. sz.-ban, mikor a francia befolyás hatása al- álló r. kath. választó fejedelmek idejében megkezdődik a ref. másusok rendszeres üldözése, háttérbe szorítása, 1719-ben káté újra nyomtatását is eltűlik a misének 80. kérdésben fo lalt súlyos megítélése miatt. Csak a porosz és angol követ közbenjárására engedik meg annak újbóli kibocsátását.

S mégis nem a külső üldözés az, ami e hitvallás fény értékét elhomályosította, hanem egy alattomos ellenség, ami szemben egyházunk sokszor tehetetlen: *a korszellem*. Példé egy olyan kiválóan ref. országban is, mint Schweiz, részint pietizmusnak, (Zollikofer, Lavater) részint a felvilágosodásn az alapján háttérbe szorul a Káté használata, magyarázata elfoglalja ennek helyét a francia kantonokban Osterwaldnak vallást és boldogságot emlegető népszerű Kátéja. Bernnek Bazelnak is sok fáradságába kerül, hogy legalább a XIX. sz. ei jéig ellenálljon az újítási kísérleteknek, amíg végül itt is a „t jes szabadság“ mondhatjuk: önkény kapott lábra.<sup>2)</sup> Fájdalom 1817-i német unió alkalmával a mi ref. egyházaink az első amelyek készek nemcsak külső, hanem reális uniót is kötni lutheranizmussal, úgyhogy ma ennek egyik kiváló világi vezető fájdalmasan sóhajt fel: Hány gyülekezet áldozta fel az önáll ságát és sajátosságát az összes evangélikusok egységének j vára?! S ennek eredményeként elárasztják ezeket a területek az ú. n. uniók Kátékkal, amik alatt elvesznek ref. hitünk le nagyszerűbb és legboldogítóbb igazságai. Isten iránti mélység- hálával kell azonban azt is beismernünk, hogy ma már a vil. protestantizmusban ismét kezd felragyogni a Heidelbergi Ká értéke. A hitvallási iratok megbecsülése, a bennük rejlő na értékeknek a gyakorlati egyház építésre való felhasználása, ébredő konfessionalizmus ott találja ezt a könyvet az ő ör igaz, klasszikus tartalmával a többi napfényre hozott iratok ké s örömmel fog hozzá ismét kincsei kibányászásához. Az elbe feldi theol. iskolának f. év ápr. 24-én végbement megnyitó ü nepélyén a német ref. szövetség szónoka (*dr. Measing*) m bátran hirdeti, hogy gyülekezeteik ismét a Heidelbergi Ká szellemében akarják megőrizni a reformáció örökségét, mert nemcsak hitvallási könyv, a multunk emléke, hanem *az eva géliumnak a legtisztább, szabatos kifejezése*, amint azt a r

1) Idézve Dr. Pruzsinszky P. i. d. 286. l.

2) Dr. Paul Wernle Der Schweiz. Prot. im. XVIII. Jhd. Thübingen 19:

formátorok a Szent írásban újra felfedezték. Az a szellem, ami e Káté harmadik részéből szól, formálta azokat a férfiakat, akik Genf vezetése alatt az ellenreformációval dacoltak s amelyeknek erejére ma bizonyára nekünk is éppen úgy szükségünk van!<sup>1)</sup> Olyan szavak ezek, amiket ma már minden öntudatos kálvinista aláír, aki a Heidelbergi Kátét s annak dicsőséges multját ismeri.

## 2. A Heidelbergi Káté sorsa nálunk.

Mielőtt káténknak a magyar reformátusok által történet be-fogadásáról és itteni sorsáról szólnék, reá mutatok arra a szo-ros kapcsolatra, amelyben egyházunk már születésének küzdel-mes éveiben a német protestantizmussal állott s ami a káté mi-előbbi megismerését, elterjedését nálunk érthetővé teszi. Egyik kiváló „egyház-történészünk mondja ki ezt az érdekes igazságot: a magyarországi ref. egyház nem Genfre vagy Zürichre, hanem Wittenbergre viszi vissza a maga eredetét.<sup>2)</sup> Csakugyan, ha né-zük hitvallásunk első úttörőit, Szegedi Kis Istvánt, Méliusz Ju-hász Pétert, Molnár Gergelyt, a híres kolozsvári tanárt és Sze-gedi Gergelyt, látjuk, hogy mindenik Melanchthon lábainál lett a reformáció bajnokává s egyuttal az ő szelídített, Kálvini szel-lemben is magyarázható úrvacsorai felfogásának hirdetőjévé. Mindenik meg volt győződve arról, hogy ő nem Zwingliánus, hanem a lutheri reformáció — hogy úgy mondjuk — *modern* felfogásának a hive, ami mögött magának a praceptor Germa-niae-nak nagy tekintélye áll. Így érthetjük meg Huszár Gálnak Bullingerhez intézett kérését<sup>3)</sup>: igen jól tennéd, ha Melanchton Filep doctort buzdítanád, hogy már végre nyíltan adja ki és pub-likálja idejében az urvacsoráról szóló véleményét, mert az ő szinlelése eddig is sok viszályt idézett elő Krisztus egyházában. Ugyan abban az évben pedig, amikor káténk megjelenik, 1563-ban egy felsőmagyarországi pap Túri Pál azzal védekezik Pe-rényi Gábor abauji főispán előtt,<sup>4)</sup> hogy ő és a tarcali ref. zsi-naton részt vevő lelkészek nem távoztak el az augsburgi hit-vallástól s a Béza hitvallása ennek lényegével megegyezik.

Alig tudja őt Perényi ennek ellenkezőjéről meggyőzni a wittenbergi és lipcsei egyetemtől bekért véleménnyel. Ezek a tények azt mutatják, hogy első református papjaink megvoltak győződve arról éppé úgy, mint pfalzi Frigyes, hogy ők tanításukkal az u. n. Variata talaján mozognak<sup>5)</sup> s így joguk van magu-ukat a német protestantizmus nagy családjához számítani.

<sup>1)</sup> Ref. Kirchenzeitung 1928. évf. 19. sz. 147. l.

<sup>2)</sup> Pokoly J. Az erdélyi ref. egyház története. Budapest, 1904. I. 121 l.

<sup>3)</sup> Lampe — Ember: Historia Eccl. Ref. 1728. 115 l.

<sup>4)</sup> Zoványi J.: A reformáció Magyarországon 1565-ig Bpest, 1921. 413 l.

<sup>5)</sup> V. ö. Huszár Gál prédikálásának feltűnő egyezését ezzel. Zoványi I. m. 328. l. A nagyváradai 1559-i zsinat is ezt az egyezést hangsúlyozza.

Ezt a gondolkozást természetesen ellenfeleik optikai c. lódásnak minősítették s támadásaikkal hamar meggyőzték őket arról, hogy gyökeres reformációjukkal leléptek a lutheránizmus talajáról. A 60-as évek elején ez az ellentét különösen nálunk Erdélyben élesedik ki, ahol a lutheránusok, élükön Hebler Matyas püspökkel hevesen védekeznek az országszerte rohamosa terjedő kálvinizmussal szemben. Csakugyan úgy látszott, mintha ez az irányzat nem számíthatna egyhamar elismerésre.

Mikor János Zsigmond fejedelem a medgyesi vita pontokról nézve kikéri a németországi egyetemek véleményét, azok a szokásnak adnak igazat (1561.) Két év múlva maga a fejedelem is lutheránussá lesz (1563. ápr. 27.) s ez év őszén (nov. 28-án) már el is tiltja rendeletileg a wittenbergi szertartásoktól való eltéréseket . . . A tudomány és a hatalom tehát egyaránt összefog a ref. irány letörésére.

Ezekben a válságos napokban az unitárius mozgalom vezére Blandrata az, aki a dolgok menetének új irányt ad. Nehéz hiába viselte címerében a kígyó symbolumát,<sup>1)</sup> mert annak óvatosságával készítette elő az átmenetet az uralkodó hitvallásról az övére. Az összekötő kapcsot a ref. hitfelfogás képezte. Befolyásával ráveszi a fejedelmet arra, hogy 1564 április 9-re hivitatát tüzzön ki Nagyenyedre a két irány hívei számára és kimondatja a magyar luth. püspöknek, Alesiusnak a letételét Dávid Ferencnek ref. püspökké választását. A vitát pedig olyan ügyesen irányítja, hogy a lutheránusok végül is kénytelenek eltiltozni onnan s a szakadást, mint bevégzett tényét tudomásra venni. Az országgyűlés pedig még ez év jún. 4-én, tehát fél év múlva János Zsigmond említett tiltó rendelete után engedélyez a kolozsvári, illetve a református vallás követését.

A helvét reformáció tehát, ami úgyszólván még eddig csak népmozgalom volt, az ország kormánya előtt rehabilitálva van. Hátra volt még az a feladat, hogy annak megadják vezetői külföldi tudósok elismerésének fényét. A szász egyetemek által adott vélemény ellensúlyozására a kolozsvári lelkészek oda fordultnak hitvallásért és szervezeti utasításért, ahol abban az időben a legelszántabban s legügyesebben védték a ref. urvacsort: a heidelbergi egyetemhez. Kb. 1564 őszre előtt, már meg is jön onnan a válasz. Egyelőre 3 könyv alakjában: egyik egy urvacsorai vita irat, a másik az egyszerűzeti szabályzat, a harmadik pedig a Heidelbergi Káté.<sup>2)</sup> A nemsokára megérkező levele pedig, amelyet Ursinus és Olevianus küldenek a kolozsvári papoknak elítélő kritikát gyakorol az erdélyi szászok hitvallás iratai felett s jellemzőleg tagadja azt, hogy ezek Melancthon igazi követői volnának. A következő évben a kolozsvári papok ezt a levelet hitvallásuk igazolására nyomtatásban is kibocsátották

1) Kanyaró Ferenc : Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár 1891. 44.

2) Zoványi i. m. 430 l.

Igy vonult be a Heidelbergi Káté mindjárt a születését követő esztendőben Erdély földére. Kb. amint a Lampe féle egyháztörténet mondja, latin nyelven,<sup>1)</sup> a Lagus és Pithopoeus fordításában elsősorban az iskolában tanuló ifjúság használatára. Hiszen a kolozsváriak legkiválóbb kátéja, a Molnár Gergelyé, szintén latin nyelven készült (1564). De szinte bizonyos, hogy zsinati jóváhagyás nélkül is a már 1563-ban bevett genfi kátével együtt ez is nemsokára symbolikus tekintélyre emelkedett. Ezt mutatja az a fontos esemény, ami történetében két év múlva végbement.

Alig szilárdul meg az új egyház, már egy év múlva szemben találja magát a Blandrata újabb magvelésének eredményével: az unitárizmussal. Az új ref. püspök is egészen az ő hivévé lesz s 1565-ben még csak Kolozsvárott, 1566-ban már a gyulafehérvári hilvitán együtt küzd az olasz orvossal a Szentháromság és Krisztus teljes istenségének tana ellen. Az árván maradt erdélyi reformátusokat Méliuszék kénytelenek védelmezni — saját püspökükkel szemben. Hogy milyen sikerrel, azt senki sem tudja megállapítani, hiszen mindkét fél magának vindikálta a győzelmet. A reformátusoknak most egyelőre egy út kínálkozott a megmaradásra: keresni a megegyezést az ellentáborral. Így jönnek létre 1566-ban a marosvásárhelyi zsinat végzései, az u. n. *ker. egyetértés cikkei*, melyben a vita tárgyát képező dogmatikai fogalmak (lényeg, személy) helyett szorosan bibliai kifejezésekkel próbálják körül írni a Szentháromságot. És ebben a szellemben átalakítják a ref. egyház legtekintélyesebb tankönyvét, a Heidelbergi Kátét is. A ref. egyháztörténetírás<sup>2)</sup> megállapította azt, hogy ez a munkálat református kéz munkája, hiszen bibliai kifejezésekkel megpróbálja *menteni*, körülírni a Szentháromság tónának lényegét. Mi pedig hozzávetjük, hogy egyúttal *a meggyöngyült ref. öntudaté is*. Ursinus és Olevianus bizonyára alig ismertek volna rá e könyvben idegenbe szakadt, elnyomrodott gyermekükre! A kátéból hiányzik az 1—22 kérdés, tehát az erőteljes bevezetés, az egész alapját képező paedagogiai gondolat, az ember nyomoruságáról, elvettetéséről szóló szakasz. A Szentháromság tanban az Atya méltósága az unitárizmus kedvéért különösen kiemeltetik, a monotheizmus érdekének fel van áldozva nemcsak a hitvallás világosan elkülönítő kifejezése, a „személy“ szó, hanem ennek eredménye *az egyes léleknek a benső viszonya is, a Szt. háromság egyes személyeivel*.<sup>3)</sup> Az Az élő hit szülte eredeti káté helyett itt kapunk egy spekulatív érdekeket is védő bibliai kifejezésekre támaszkodó átdolgozást, amelyeken, mint a sülyedő hajó szakadozott részein át nemso-

1) i. m. 128 l.

2) Pokoly J. Az unitárizmus Magyarországon. Prot. Szemle 1898. évf. 153 s. köv. l.

3) V. ö. az 53. kérdés eredeti és átdolgozott fogalmazását a Szent Lélekről.

kára betódulhatott az emberi okoskodások áradata. Nem is hasnálták sokáig a reformátusok ebben az alakjában, hiszen a kétvetkező év 1567. elején már össze ül a debreceni zsinat, amelynek hitvallásában egyházunk ismét az elhagyott fundamentum helyezkedik.

Ezen a zsinaton történik meg némelyek szerint a Káté fővényes befogadása a magyar ref. egyházba.<sup>1)</sup>

Ez az állítás az itt készült u. n. Nagyobb Cikkek LIII. sz. kaszára támaszkodik, ahol ez áll: *A káté, azaz a hitformána úri imádságnak és tíz parancsolatnak összevont és rövid magyarázatát fenn akarjuk tartani az egyházban, hogy legyen az bevezetés a tökéletesekre is stb.*<sup>2)</sup> Ez az intézkedés azonban egyáltalán nem nevezi meg, hogy melyik kátéről van szó és az itt előforduló felosztás a tarcal—tordai és gönczi zsinatokon elfogadott genfi kátéra is éppen úgy alkalmazható, mint a heidelbergiére. A dolog tehát kb. úgy áll, hogy ebben a kérdésben a zsinat nem kötötte meg a lelkipásztorok szabadságát mivel mindkét káté már akkor a legtöbb országban egyform tekintéllyel bírt.

Már a H. K. törvényes befogadása előtt jelentkeznek az első magyar fordítások is. Az elsőt Huszár Dávid pápai ref. lelkész végzi, akiről Bod Péter ezli jegyzi meg<sup>3)</sup>: Ugy ítélek Gábornak fiaja volt . . . De panaszoltak az ellen, hogy Szalavármegyei magyarsággal volna fordítva. Ebből a megjegyzésből látható, hogy már ekkor sokan olvasták, használták a kátét és jobb fordítás után óhajtoztak. Ezzel aztán egy debreceni tudós lelképásztor Szárászi Ferenc, aki maga is Heidelbergben tanult, ajándékozta meg egyházunkat 1604-ben.<sup>4)</sup> Nemsokára a nagy Szent Molnár Albert adja ki káténkat megrövidített alakban. Az 1585 u. n. heidelbergi Kis Káté mintájára ő 66 kérdésben foglalja össze „az kisdedeknek könnyebbségére“, de a keresztyén olvasóhasználatára tehát házi épülésre is az „öreg szabásu“ Catechismus tartalmát.<sup>5)</sup> Ő aki élete céljául azt tekintette, hogy „szerezzem mes anyját“, a magyar ref. egyházat a legszükségesebb lelkifegyverekkel, átdolgozott bibliával, zsolttáros könyvvel, magyar Intitucióval ellátta, a káté átdolgozásával is nagy szolgálatot tesz annak.

Meglevén úgy a teljes, mint az átdolgozott káté, annak áldásai kezdenek kiáradni a magyar katechetikai és theologiai irodalomra is. A XVII. sz.-beli Erdély tekintete amugy is Heidelberg felé van fordulva, oda küldi a „felséges Gábor fejedelem

<sup>1)</sup> Igy Dr. Erdős J. A H. K. Debrecen 1901. VIII. l.

<sup>2)</sup> Kiss Áron. A XVI. sz.-ban tartott magyar ref. zsinatok végzései. Bpest, 1881. 586 l.

<sup>3)</sup> Magyar Athenás 1766. 114 l.

<sup>4)</sup> Szinnyi József. Magyar írók élete és munkája. Bpest, 1909. XII k. 398 l.

<sup>5)</sup> Enyedy Andor; Magyar ref. kátéirodalom. Theol. Szaklap. Debrecen, 1928. 126 l.



alumnusait Paraeus Dávid professzorhoz intézett meleg ajánló sorok kíséretében<sup>1)</sup> ott tanul a kor legnagyobb theologusa Geleji Katona István és legnagyobb katechétája Keresztury Pál. Hogy a mindinkább erősödő orthodoxia korában mindketten megőrizték eleven kálvinista kegyességüket s a puritánus mozgalom áldásait szervesen beletudták illeszteni anyaszentegyházunk életébe, abban a Heidelbergi Káténak nem kis része van. Sajnos, most nincs időnk arra, hogy felmutassuk annak gondolkozásukban jelentkező nyomait, csak azt állapíthatjuk meg, hogy mindketten *hittek és azért szólottak*. (II. kor. 4. 13.) s ennek a belső tüznek a fénye meglátszik minden munkájukon.

Erdély nagy fejedelmeinek öntudatos ref. hite ébresztette fel bennük a vágyat arra, hogy mint Hollandia, ők is odaálljanak a káténak más népek közti terjesztésének szolgálatába. Nem politikai érdekből, amint sokan hiszik, hanem Krisztus Lelkének parancsára, embertársaik lelke iránti aggodalomból igyekeznek az itt lakó románokkal is megismertetni hitvallásunkat s I. Rákóczy György Fogarasi Istvánnal a lugosi már „az igazságot rész szerint megismert“ ecclesiának lelki pásztorával lefordíttatja részükre 1648. a Heidelbergi Kátét. Hogy az ezt követő újtestamentum fordítás és zsolttáros könyv a XVII. századbeli erdélyi románok lelki és kulturális fejlődésében óriási haladást jelent, azt ma már minden elfogulatlan román tudós elismeri.<sup>2)</sup>

A 40-es évek táján a puritánus mozgalom harci zajától visszahangoznak az erdélyi fejedelemség alatt élő szuperintendenciák gyűléstermei. Az a heroikus kísérlet, amire Tolnai és Medgyesi vállalkoztak: új életre ébreszteni a megcsontosodni készülő egyházat, sokaknak a lelkében komoly aggodalmat ébreszt. Egyik az egyház hitelveit, másik a szertartásokat, harmadik az egyházalkotmányt félti a kiszámíthatatlan mozgalmától. Az egyház kezében nincs más fegyver, mint az elismert egyetemes symbolumok, a helvét hitvallás és a heidelbergi Káté. Mikor Tolnai elakarja foglalni sárospataki tanári állását, 1638. nov. 10-én, ennek a két iratnak az elismerését s az azok szellemében való tanítást követeli meg tőle a zempléni dieoecesis.<sup>3)</sup> Bizonyára nem ezek a pontok voltak azok, amikért Tolnai az elébe tett reverzálisnak egy féléven keresztül vonakodik aláírni, hiszen barátjával Mohácsival együtt hevesen tiltakoznak „amaz dögletes arminianizmusnak reánk való fogása miatt“<sup>4)</sup> s a későbbi vizsgálat során is állandóan bizonyítgatják, hogy sohasem tani-

<sup>1)</sup> Pápai Páriz Ferenc. Romlott fal felépítése 1685. M. Prot. Egyhlt. Adattár 1906. 143.

<sup>2)</sup> Moldován G. A reformáció halása a román népre Erdélyben, Bpesti Szemle 1890. 248. l.

<sup>3)</sup> Zoványi I. Puritánus mozgalmak slb. Bpest 1911. 39 l.

<sup>4)</sup> Magyar Prot. Egyhlt. Adattár Bpest 1911. 1 l.

lott az ortodoxus felfogással ellenkezőt.<sup>1)</sup> A két egyházkerül (Tiszán innen és tül) rész zsinata mégis jónak látja Tolnai elité telése után kimondani, hogy a külföldre menő ifjak csak akkor kapják meg ezután stipendiumaikat, ha előbb az említett két hitvallásnak engedelmességet fogadnak.<sup>2)</sup> Ma már sokan a lelki mereti és tudományos szabadság békóba verését látják ebbe az intézkedésben, de ha meggondoljuk, hogy mindkét hitvallé mentesít a betü szolgálatától s *a lelkiismeretet egyedül a Szent íráshoz, az örök isteni kijelentéshez köti*, látjuk, hogy az atyá helyes nyomon jártak. Csak akkor lealázó és fájdalmas a tekintély előtti meghajlás, ha az oda tolakodik az egyes lélek és a élő Isten közé.

Ennek a harcnak az eredménye aztán a H. K. törvény befogadása a magyar ref. egyházba. A szatmárnémetii zsinat amely 1646. június 10-én három egyházkerület lelkészeiből ü össze, megerősítvén az egyellen főben, a Krisztusban való benső egységet, — II. sz. végzésében kimondja az apostol és helyét hitvallásnak megfelelő magyar hitvallás készítésé *„melyet nyilvánosan megerősítvén irjanak mindnyájan egyez leg alá és hogy azonkívül tartsák meg és tanítsák mindenü ugyanazon Heidelbergi vagy Palatinátusi Kátét, semmiképen nem mellőzvéen el a b. e. Syderius Jánostól írt magyar kátét sem.“* A XII. végzésben pedig ott látjuk már azt az intézkedést, hogy a lelkészek vasárnap d. u. *„tartsanak hitelemző (Catechetical) tanításokat, az urnapok azon sorrende szerint, melyre a H. K. felosztva van.“* Ennek alapján folyik aztán a Geleji Kánonokban (1649.) előirt ifjusági katekhizálás is, amely sok falusi gy lekezetben egészen a legújabb időkig fenntartotta magát. A második intézkedés, a katekhizmusi istentisztelet a XVIII. század biblikus pietizmusának, de különösen a XIX. századbeli felvilágosodás hatása alatt egészen kiment szokásból, az ezen alkalmakra írt katekhizmusi énekek nagy része a címmel együtt eltűnt énekes könyvünkéből s ma már ismét azelőtt a feladat előtt állunk, hogy teljesen elhanyagolt hittudatunk felélesztésére sürgősen gondoskodnunk kell. Akár bibliai textus alapján, akár a régi formában, de minden esetre a H. K.-val kapcsolatba oda kell vinni hitigazságaink boldogító tartalmát, védelmezés kedre a katedráinkra, ha továbbra is élni akarunk.

A XVII.-ik század második fele és a XVIII.-ik nem annyira újabb fordításokkal, mint újabb meg újabb magyarázatokkal gazdagítja a H. K. irodalmát. Pfalzi minta szerint (1563-ik egyházrend) az egész anyagot 52 vasárnapra osztják és hűségese magyaráztatják a rendes istentiszteletek keretében. Ilyen magyarázatok jelennek meg Kőrösszegi Herman István, Tatai Csirk Ferencz és Hunyadi Ferencz debreceni püspököktől, Drégely-

1) Zoványi i. m. 129. l.

2) U. o. 139 l.

3) Kiss Áron ; Geleji kánonok 1875. 85—86 l.

Palánki János tálljai és Kecskeméti Zsigmond polgárdii lelkészektől, Pósházi János gy. fehérvári és Szalmárnémeti Mihály kolozsvári theol. tanároktól. A felvilágosodás hatása legfennebb csak abban látszik meg, hogy a hitigazságokat a kátétanítások kezdik elracionálizálni, de azért eszébe sem jut senkinek, hogy ezt a hitvallási könyvet egészen a XIX. század elejéig egyházunk organizmusából kiküszöbölje, vagy azt mással pótolja. Marosvásárhelyi Gombási István, a nagy, Osterwald-bámuló kolozsvári pap még 1784-ben is ezt írja róla: minden dicséretet érdemel az H. K., amelynek becsét semmi el nem rontja.<sup>1)</sup> Ennek a nagy ragaszkodásnak lehet tulajdonítani azt az elszánt védelmet is, amit a XVIII. század folyamán előbb Magyarországon, azután Erdélyben egyházunk vezetői a bécsi kormánnyal szemben kifejtenek.

Sajátságos jelenség az, hogy ebben a korban, mikor egyfelől a törvényekkel is védelmezett protestánsizmus, másfelől a modern tudományosság teljesen megrendítették a római egyház tekintély hitét, egyes államok, mint Franciaország és Ausztria hatalmi eszközökkel próbálták az egyház régi fényét visszaállítani . . . A XIV. és XV. Lajos, a III. Károly és Mária Terézia alatt végbemenő vallási üldözések azért olyan fájdalmasak és feltűnők, mert egy teljesen meghaladott, középkori egyházpolitikát, a római egyház egyedüli uralmát akarják érvényesíteni a haladó korszakkal szemben. Ez az üldözés rendesen túlbuzgó jezsuiták és főpapok szorgalmazására, vagy hatalmi önzésből (Franciaorsz.), vagy vallási elfogultságból (Mária T.) történik. Mária Terézia pld. nem elégszik meg az egyes gyülekezeteknek, lelkipásztoroknak üldözésével, a külfölddel való érintkezés betiltásával, és az egyház jogainak megszorításával, hanem végül egyházunk egyik legfontosabb hitvallási írata, a H. K. ellen is pusztító hadjáratot indít. Az 1748—49 és 57-ben kiadott helytartó tanácsi intézkedések elrendelik, hogy a kátének úgy a nyomdában, mint a könyvkereskedőknél található összes példányait confiskálni kell, mivel az „a pápista vallást mind a mise mondásban, mind pedig a képek tiszteletében bálványimádással vadolja.“<sup>2)</sup> A ref. egyház ellenségeinek, elsősorban gr. Barkóczy Ferenc egri püspöknek, majd esztergomi érseknek<sup>3)</sup> bizonyára régen szemet szurtak a káté 30, 57 és 80. kérdéseire adott feleletek s most felhasználják a kedvező alkalmat arra, hogy a konfesszióért való küzdelem teréről végleg leszorítsák. A rendelet, mint annyi hasonló, természetesen különböző fogadtatásra talált. Egyes városok, mint pld. Kassa előbb meg-

<sup>1)</sup> Osterwald Fr. János. A papi szent hivatal gyakorlásáról való traktátának első darabja. Kolozsvár 1784. 196 l.

<sup>2)</sup> Révész Kálmán. A h. k. hazai történetéből Debr. Prot. Lap 1913. évf. 162 l.

<sup>3)</sup> Szilágyi Ferencz. A h. k. a protestáns autonómia. Pest 1869. 8 s köv. l.

kérdi ez ügyben a ref. egyház vezető embereit, theol. tanár s ázulan is felfolyamodással élnek a rendelet ellen. Annyi lét hogy a kátét évtizedeken keresztül újra nyomtatni nem lehet. Az egyház nem akart belemenni abba, hogy kormányrendelet egy symbolikus könyven változtasson, a kormány viszont nem tűrte meg a kátét addigi alakjában. A helyzet nem javult II. József kormányzósága, illetve uralkodása alatt sem. Hiába kért engedélyt a debreczeni egyházkerület előbb 1778-ban, majd 1781-ben annak teljes szövegű kiadására, hiába érvelnek azzal, hogy a káténak minden országban ez a szövege, József hajthatatlan marad. Hivalkozva arra a történelmi tényre, hogy Schweizben is kihagyták a sérelmes helyeket<sup>1)</sup> és hogy nem tűrheli a római vallás becsmérlését, újból elrendeli az említett kérdések megváltoztatását. Erre aztán a tiszántúli kerületnek nem volt mód választása, mint engedni a királyi akaratnak, hiszen az csak a királyi véssel az előt adta vissza a régen áhított politikai szabadságot a türelmi rendeletben. Így jelent meg e három kérdés szövegének módosításával újra a káté 1787-ben s így használták Magyarországon egészen 1891-ig, amikor Erdős József ismét az eredeti szöveg alapján adta ki.

Minket erdélyi reformátusokat megvédem az e támaszok ellen országgrészünk autonóm helyzete. Igaz, hogy a mi megpróbáltatásaink is elég súlyosak voltak. Halmágyi István, ez a jó református, guberniumi titkár sokszor remegő kézzel jegy fel naplójában<sup>2)</sup> azokat az intrikákat, amik körülötte az erdélyi reformátusok elnyomatása érdekében folynak, Bajlhay Antalnak ennek a Bucowval barátkozó nagybefolyású püspöknek intézkedéseit, Bethlen Miklós és Bánffy Dénes convertita grófok lakosság elleni viselkedését, a ref. tanácsosok lanyhaságát, a kath. szemérmességét, de később reformálussá lett jobbágyok kizárását, teljesség teljességéig plomok elvételét stb. Ő maga, mint állami alkalmazott alig lehet ez ellen valamit. „Ülök a hajó fenekén — írja — s hadd legyen a felyűl zugó habokat s az Isten kegyelme tart főképp meg minden világi veszedelmek között.”<sup>3)</sup> Ő jegyzi fel, 1769 teljesség teljességéig jén, hogy mint sújt le a kormány a ref.-szellemű könyvekre. nagy theologus br. Dániel Istvánt önéletrajzának kalvinista szemérmességéért 500 arany büntetéssel sújtja, sőt Bod Péternek nemrég megjelent Szm. Polykarpus és Magyar Áthénás c. munkájának, úgy szintén a Catechesis, tehát a H. k.-nak elkobzását elrendeli. Ezzel együtt pedig megtiltja a királynő, hogy a papok predikáció közben a cath. religio ellen izgassanak.<sup>4)</sup> Erdélyi református egyházunk élén akkor Deézi Lázár György püspök áll. Tud

<sup>1)</sup> Erre Szilágyi F. tiltakozása ellenére is volt esel. Zürichben 1616-ban l. Wernle i. m. I. k.

<sup>2)</sup> Magyar Tört. Emlékek. 38. k. kiadja Dr. Szádeczky Lajos. Bpest, 1901.

<sup>3)</sup> U. o. 130 l.

<sup>4)</sup> Szilágyi F. szerint a rendelet még 1768. nov. 24-én kelt. Valószínűleg Bajlhay személyesen is eljárta ez ügyben. L. Halmágyi Naplója 308 l.

erőskezü ember, aki nemcsak irodalmilag, hanem gyakorlati munkálkodással is igyekszik az anyaszentegyházat erősíteni.<sup>1)</sup> Megrendszabályozza az áldozni nem akaró pátronusokat, a lánghán vizsgáztató kollégiumokat eltiltja a szolgálattól, a rendetlen, henyé és túnya papokat s az espereseket szigorubb rendtartásra inti. Mikor a gubernium közli vele a rendeletet, pár hónap mulva ezt a jelentést teszi a fő consistoriumnak, hogy „nála közel 300 katechizmus van, de újabb parancsolatot vár a beküldésre, talán nem is illenék, hogy ő maga küldje be, hanem *aki szedeti, intézze el*, így is, hogy beszedtük traditorokká (árulókká) lettünk, de ha magunk küldenénk be, kélszeresen lennénk traditorok.“

A püspök álláspontja világos. A rendeletre a könyvek egyrészét összegyűjti, de azt már nem engedi lelkiismerete, hogy ő maga is szolgáltatssa be azokat. Később is, mikor 1772-ben felszólítják az inkriminált 3 kérdés átdolgozására, önérzetesen válaszolja: „— azoknak eltűrését nem kevesebb bizalommal kérhetjük, mint a milyen liberalitással a prot. fejedelmek a trienti concilium sokkal több és nagyobb anathémáit elnézték és eltűrték.“ A ref. egyház felterjesztéseit nem igen honorálják Bécsben, sőt 1782-ben mikor a kolozsvári kollégium újra kéri a guberniumtól, hogy a kátét kinyomtatthassa, ez újra annak a sérelmes helyektől való megtisztítását követeli tőle. Erre azonban a kolozsvári kollégium sem mutatott hajlandóságot. Az ügy aztán elintézellen maradt még 11 évig, amikor a budai országgyűlés (1791) 56. t. c. ismét megengedte a protestánsoknak symbolicus könyveik kinyomtatását, püspökeik és consistoriumaik felügyelete alatt. Erre az erdélyiek 1793-ban a kátét Nagyszébenben Eperjesi Zsigmond püspök engedélyével ismét eredeti alakjában nyomtatják ki.

Amit tehát Magyarországon nem tudtak kivívni, azt erdélyi egyházunk egyfelől kedvezőbb politikai helyzeténél fogva, másfelől türelemmel, kitartással és jogaihoz való szívós ragaszkodással utoljára mégis elérte: *Megtartotta a Kátét eredeti szövegében a reá bízott lelkek számára*. Fájdalom, ezt legfennebb az autonómiája megizmosodásának számlájára lehet elkönyvelni, de nem egyszeremind hibbeli nyereségére is. Amint említettük, a szószéken már a XVIII. sz. vége felé elnémul a katechizmusi tanítás, az iskolában és az ujonnan életbelépő konfirmációi oktatásban lassanként kiszorítják helyéről a hazai káték. Ezeket már akár Lászlai Szabó Józsefnek, akár Marton Istvánnak, akár Bodola Sámuelnek hívják is a szerzőjét, egy egész világ választatja el a heidelbergitől. Ott az élet központja *Isten* a maga fenségével, igazságot osztó hatalmával, megalázó, újjászülő kegyelmével, az ő szolgálataira való hívogatásával, itt pedig a *kultur ember*, akinek életcélja a saját tökéletes boldogsága, amit

<sup>1)</sup> Bodola Sámuel Bod Péter Szm. Polyk.-nak folytatása. Erd. Ref. A Névkönyve 1860. 67 l.

józan eszének, erényeinek s a keresztyén vallás némely felemelő motívumainak helyes használatával „igyekeznek“ elérni. Lehangelő nemcsak a historikusnak, hanem minden hívő keresztyénnek is látni azt, hogy mint mennek veszendőbe sokszor előkelő egyházi emberek tolla alatt azok a nagy hitigazságok amikért sokszor évszázadokon át fájdalmas küzdelmeket folytattak Istennek az ő kijelentéséhez hűségesen ragaszkodó gyermekei. A nélkül, hogy valaki tisztában volna önmagával és az ő Megváltójával, a nélkül, hogy a keresztyén paedagogia legelső elemibb szabályait ismerné, feljogosítva érzi magát minden ügyet megtenni, jól prédikáló lelkészünk arra, hogy vagy új kátét írjon, vagy a meglévőket átdolgozza, módosítsa. Egyházi kormányzatunknak pedig nem igen jut eszébe, hogy ezt a munkát irányítsa, ellenőrizze, vagy számonkérje.<sup>2)</sup> Pedig itt nem egy másodrendű életnyilvánulásról van szó, hanem az anyaszentegyház felnövekvő sarjadékának lelki meghatározásáról. A legegyszerűbb feladatok teljesítésénél csődöt mond a gyülekezeti élet, a legegyszerűbb ker. igazságok idegenül, érthetetlenül hangzanak el hűveink előtt mert hiányzik annak előfeltétele, éltető talaja: *a hitbeli egység*. Meg kell hallanunk újra a Kálvin intését, amit mond a gen. Káté bevezetésében: Nem csak annak kell óhaj tárgyát képezni, hogy a kegyes tudományban mindenek között egység uralkodjék, hanem annak is, hogy minden egyházban *egyforma legyen a vallásoktatás.*<sup>3)</sup> Ennek elérésére pedig mindenféle módszernél kísérletezésnél alkalmasabbak a mi vérrel, könnyel megkeresztelt, sokszor karddal védelmezett régi katekhizmusaink. Arra a Lélekre, amelyek azokat szülte, ma is sürgős szükségünk van, mert csak ez elevenít meg minket bágyadtságunkból s ragyogtatja fel újra Isten dicsőségét gyarló életünkben.

Dr. Nagy Géza.

### 3. A hitvallás az életben és munkában.

Abban az arányban, hogy egyházunk tudatából kikoptak régi hitvallásaink és az egyház a maga életének és munkájának fundamentumát és igazolását más tereken kereste, koptak ki ez a régi és áldott örökség a használatból is. Csak tudtuk, hogy vannak hitvallások és hogy azoknak volt valami jelentőségük az egyházunk életében, de magukat ezeket a hitvallásokat nem ismertük és nem használtuk s lassanként csak az egyházhistorikusok kiváltsága maradt, hogy ismerjék azokat. En

<sup>1)</sup> L. egy csokorra való! Enyedi a. i. dolgozatában, ahol a háboru elől kátékat ismerteti.

<sup>2)</sup> A lelkészi jelentés sem kérdezősködik a *Káté* felől.

<sup>3)</sup> A genfi egyház Kátéja ford. Ceglédi Sándor Pápa, 1907. 4 l.

nek a következményeit ma már mindnyájan látjuk, de ezek közül csak arra akarunk itt rámutatni, mely által világosan beteljesedett egyházunkon is az ítélet: akinek van, adatik, akinek nincs az is elvételik tőle, ami van. Mert ez az út vezetett arra, hogy hitvallásaink lassanként olyan betemetett kutakká váltak, melyek nagy értékei és áldott bizonyosságai egészen elvesztek szemeink elől. A sünk helyettük repedezett kutakat, az egyéni meggyőződés és vélemény, a történetileg kialakult hittudat stb. néven, de ezek nem tartották a vizet s nem voltak képesek felüdíteni azt a szomjazót, aki az Ige örök forrásaihoz igyekezett.

Mikor tehát a hitvallások használatáról beszélünk, két dolgot kell tekintetbe vennünk: az egyik az, hogy a hitvallások mind személyes hitből indulnak ki, *személyes bizonyágtételek*. Formájuk, stílusuk, történetük bizonyíték emelett. Ezt azért fontos tudni, mert ez vezet arra a meggyőződésre, hogy a hitvallás igazi megbecsüléséhez és megértéséhez, még inkább pedig használatához csak úgy juthatunk el, ha azokat nem egy régen elhagyott kor termékeinek, nem egy egyház általános, személytelen törvényhozási aktusának kell néznünk, hanem olyan bizonyágtételnek, mely mögött lobogó hit él s mely lelkekből lelkekhez szól. A hitvallás megértésének és értékelésének kulcsa tehát a személyes hit. A közömbösség vagy hitellenség sohasem láthat bennük mást, mint egy külső szabályozó, esetleg kényszerítő normát, mely megköti, lenyűgözi egy régen elhagyott és megunt tartalommal s ezért a hitellenség és közömbösség mindig védekezik is ellenük, mert tartalmatlanságát az egyéni meggyőződés szabadságának köpenye alá rejti. A hitvallás kötelező ereje és érvénye ellen sohasem azért tiltakoznak, mert kevesebbet kíván, mint amennyit az illető hinni akar, hanem mindig azért, mert követelésének többségével és teljességével olyan hiányokra mutat rá, amiket a lélek érez, de pótolni nem akar. Világosan kell látnunk tehát először is azt, hogy a hitvallásban formai szempontból nem valami általános tételek, hanem személyes hit nyer kifejezést. Ennek a gondolatnak a hitvallás használatára nézve mindjárt le is vonva a következményét, azt találjuk, hogy a hitvallás célja a személyes hit táplálása, tehát azt úgy kell nézni, mint *saját magam és mások hitének kifejezését* s nem mint valami olyan művet, melyben az egyház általános meggyőződése található.

Ennek a személyes oldalnak van azonban egy tartalmi vonása is. Ha a hitvallás a személyes hitre irányul, akkor ezt a hitet nem csak kifejezi, mint régebben gondolták s a jelentősége nemcsak az, hogy leírja a mai keresztyén és pedig ref. keresztyén hittudatát, hanem egyenesen *megszabja*, mit kell hinnem. A hitvallásnak ez a vonása azon a viszonyon alapszik, amiben a hitvallás a kijelentéssel áll. A hit tárgya a kijelentés. Az a hitvallás, mely a kijelentést nem a maga teljességé-

ben dolgozza fel, kevesebbet ad, mint amit hinnem kell, a keresztyén embert nem elégítheti ki sőt, az a hitre nézve nem segítőleg, hanem hátráltatólag hat. A hitvallás az Írásban adott kijelentés formulázása, tehát a Biblián alapul és személyes lélekhez szól, kötelező erővel. A hitvallásban tehát a hívő lélek a saját hitének vezérfonalát, tartó oszlopait bírja. Ennek a gondolatnak nagy fontossága van a hitvallás használatára nézve, mert ennek alapján állíthatjuk azt, hogy a hitvallás az egyéni lélekre olyan feltétlenül szükséges, hogy azt semmi módon nem nélkülözheti. Szükség is azért, mert ez védelmezi meg attól, hogy az egyéni hit a bármilyen fajú szabadosság és tájékozatlanság örvényeibe ne hulljon. Az által, hogy a hitvallás alapján áll, lehetőséget nyer arra, hogy a saját emberi és egyéni okoskodásait megvetve, a *kijelentés helyes és igazizenetét megismerhesse*, téves és félrevezető tanoktól óvakodhassék. Ez az egyik igen jelentős következménye a hitvallás személyes hitben való szerepének, melyre különösen ma, mikor sok lélekben felébredt az érdeklődés a Biblia iránt, nagyon fel kell hívni a figyelmet. Más oldalról azonban ez *biztosítja és elősegíti a hitnek erősödését és gyarapodását is*. A hitvallás, mely a Biblián alapul, a hit kérdéseinek rendszeres előadása és azokba való rendszeres bevezetés által megszilárdítja a lélekben a hitet, annak egyes, az egyén előtt nem világos kérdéseit megvilágítja, nehézségeire és mélységeire rámutat. E tekintetben a hitvallás a keresztyén lélek számára egyenesen nélkülözhetetlen, mert enélkül a Biblia és a keresztyén élet nagy labirintusában, problémái között eltévedne és egyes kérdések sulyát és jelentőségét illetőleg homályban maradna. Annak, hogy a hitvallások a személyes élet használatában olyan kevés szerepet játszanak ma, lehet tulajdonítani azt a nagyon sok tájékozatlanságot, még olyanok között is, akik pedig a Bibliával naponta foglalkoznak, mert annak titkai és mélységei között valósággal eltévednek.

A hitvallásnak ez egyik oldalán tehát, már is találtunk értékes indításokat annak használatára vonatkozólag, mikor láttuk, hogy a hitvallást egyik oldalon, mint személyes bizonyosságtételt kell nézni és mint a magam személyes bizonyosságtételét elfogadni.

A hitvallás azonban nemcsak személyes bizonyosságtétel, hanem a kijelentésnek olyan formulázása, melyet a *keresztyén egyház egy bizonyos időben és egy bizonyos módon hozott*. Nem azok egyéni hitvallása és bizonyosságtétele volt, akik írták, mert ez akármilyen helyes és szép hitvallás lett volna, még sem lenne az egyház egyetemes hitvallása. Jellemző és lényeges tehát a hitvallásra az, hogy az nem egyesek hitét, hanem *az egyház hitét* tartalmazza, bár az egyház hiténél az egyeseké lehet mélyebb, vagy kevésbé mély, ami az egyház életében sokszor tapasztalható. Ez a közösségi vonás nem azon alapul,



hogy az egyház azt a hitvallást szótöbbséggel elfogadta, vagy más módon a tagjaira kényszerítette. Amint az, hogy a hitvallás engem kötelez nem függ attól, hogy én elismerem-e, mert a közömbös és hitetlen számára is kötelező erővel bír, úgy az egyházra nézve sem abban van a hitvallás kötelező ereje, hogy elfogadta, mert kötelez egy olyan egyházat is, mely öntudatlan vagy indifferens. E kötelezés ereje abban rejlik, hogy a hitvallásnak *kettős biztosítéka a Biblia*, melyben a kijelentés adatott és a *Szentlélek*, mely e kijelentés meglátásának formulázásában az egyházat vezeli. Ugyanaz az eset áll tehát fenn itt, mint amit az előbb láttunk: az egyén lehet közömbös, vagy hitetlen, a hitvallás kötelező érvényét egyéni tettetésével meg nem változtathatja, az fennáll előtte, mint hivatató és kényszerítő parancs s akármilyen közömbös legyen az egyház, ha elfeledkezik is a maga hitvallásáról, annak érvényét meg nem változtathatja. S amint az egyén hite ingatag és alaptalan addig, míg nem a hitvallás alapjára helyezkedve akarja hitének kérdéseit megérteni, az egyház hite is ingatag marad s mint ilyen kitéve számtalan mellékútra térésnek, míg vissza nem tér a hitvallás alapjára.

A hitvallás ezen közösségre irányuló vonása megint két értékes indítást ad annak használatára vonatkozólag. Az egyiket abban találjuk, hogy az a tény, hogy a hitvallás nem egyének hitét, hanem az anyaszentegyház hitét tartalmazza, formailag összekapcsolja mindazokat, akik ezt a hitet magukra nézve kötelezőnek ismerik el. A mi egyházunkban tehát azok, akik az evangélium üzenetét a lelkükre vették, akik Isten országáért és az Ő dicsőségéért munkálkodni akarnak, akik az Ige és imádság és szolgálat által magukat Istennek akarják szentelni, ebben a hitvallásban *megtalálhatják azt az összetartó erőt*, mely őket a magukban, egyedül való tusakodástól megoltalmazva, beállítja abba a testvéri közösségbe, melyet a református egyházban levő hívők képeznek. Így a hitvallás az Ige tanulmányozásában annak megértésére rávezet, az imádkozásban és szolgálatban a testvéri kapcsolat által áldásokat és munkamezőt ad az egyes léleknek is, de ezáltal az egész egyháznak. A hitvallás az egyházra nézve *mentség* minden egyéni önkény, szabadosság ellen, mely akár a hitben, akár az életben az egyházat fenyegetné, mert minden egyéni változatosság mellett is, mely a keresztyén lelkek között tapasztalható, az egészséget biztosítja, de másfelől a hitvallás biztosítja az egyháznak azt a köteletségét, hogy a benne rejlő erőket az egyéni lelkek meggazdagítására fordítsa s felelősségét azok iránt, akiknek hite által az egész egyház épül és fennáll, minél világosabban megérezze.

A másik vonás, amit itt tekintetbe kell venni az, hogy a hitvallás nemcsak külsőleg kapcsol össze lelket és lelket, hanem összetartja belsőleg mindazokat, akik a szentek közössébe tartoznak bele. A hitvallás a *Szentlélek munkája*, az ve-

zette az atyákat, hogy így és ne másképpen tegyenek vallást a maguk hitéről s az egyház belső történetében a hitvalláshoz való ragaszkodás bizonyítéka volt annak, hogy az egyház hallgatni akar az őt vezető Szentlélek szavára és engedelmeskedni akar annak. Így kapcsol ez tehát össze, minket egyeseket, a *magunk hite által a szentek közösségének hitében*, amit a lelki egyház, az Isten Izráele vall. Az egyéni hitnek tehát nemcsak azért *nincs fejlődési lehetősége a hitvallás nélkül*, mert ez rendszerezi és mélyíti azt el s teszi öntudatosná, hanem azért sincs, mert a hitvallás teszi igazán lehetővé az *egymás hite által* való épülést, enélkül csak magát építi mindenki. Mikor egy hívő a hitvallást tanulmányozza, mikor abba elmerül, nemcsak azt cselekszi, hogy el-elmerül az Isten izenetének csodáiba, hanem azt is, hogy ezeket a csodákat, Isten e kijelentésének izenetét a *hívő lelkek nagy közösségének* áldásaival kapja. Abban a pillanatban *találkozik lélekben* mindazokkal, akik az evangélium izenetét azon a módon nyerték, tehát *örökös-társává* lesz egyháza a földről rég ellávozott szentjeinek és közösségbe jut velük téren és időn keresztül. Ez magyarázza meg, hogy miért nem lehet *gyülekezesi és egyházi öntudat* másképpen, csak a hitvallások alapján, hogy ennek oka nemcsak az, hogy a hitvallás külső összekötő kapocs, mint egy közös alapszabály, vagy program, hanem közös életút, ugyanazon forrás, mely nélkül egy egyház életét, Istentől kapott izenetét, feladatait megérteni nem lehet. A hitvallás tehát a közösségi vonásában tartalmilag nem más, mint *az a csatorna*, melyen át Isten izenete az egyes hívő lelkekhez eljuthat, egy közös csatorna, melynek használata engem litokzatos, belső egységbe hoz a Szentlélek által mindazokkal, akik ugyanezen úton kapták a kijelentés izenetét.

Azért azt mondhatjuk, hogy a hitvallás használata nélkül úgy az egyén, mint az *egyház élete* félszeg és hiányos marad. Az egyházé is, mert csak akkor válik valóban Isten izenetének közvetítőjévé a világ és egyesek számára, ha a maga hitvallását öntudatosan elfogadja, vallja, azaz, ha a hitvallás azzá lesz, aminek lennie kell: *az egyház bizonyáglétele a maga hitéről*. Ez világossá teszi, hogy ha a ma nagyon népszerű módon hangoztatjuk is a hitvallás fontosságát az egyházunk életére és szóban és írásban lándzsát törünk is a különben már senki által nem támadott állítás ellen, hogy vissza kell térni a hitvallásainkhoz: ez még mindig nem elég, mert ez csak jelszó, arra van szükség, hogy a hitvallást használjuk, saját életünk és gyülekezetünk élete megújító eszköze gyanánt.

Ezért, ha a hitvallás használatáról beszélünk, két oldalon kell arról szólni: miképpen használhatom a hitvallást a magam életében és miképpen használhatom abban a munkában, mely a gyülekezetemben reám vár. Noha itt elsősorban a Heidelbergi Káté használatáról van szó, mégis tekintettel kell

lennünk mindkét hitvallásunk használatára, tehát a továbbiakban egyformán tekintetbe vesszük a Káté és II. Helvét Hitvallás használatának lehetőségeit.

I. Miután az előbbiekben megállapítottuk azt, hogy a káté és a hitvallás a személyes keresztyén élet táplálása tekintetében nélkülözhetetlen s hogy ezek adják a módot a személyes hit elmélyítésére, öntudatosítására s az egyházi közösség hitével való kapcsolatra, először is arra kell utalnunk, milyen módon használhatom én a hitvallást a magam személyes életében? Különösen a következő pontokat lehet erre nézve felsorolni:

1. A hitvallás és a káté fontos eszközök a Biblia tanulmányozása alkalmával. Azt is mondhatnánk, hogy a Bibliát ezek nélkül nem lehet helyesen tanulmányozni. A mi hitvallásaink a Biblia alapján vannak megalkotva és pedig úgy, hogy a Biblia tanítását a hit egyes kérdéseire és annak rendszerére vonatkozólag összefoglalják. Ezért jelentenek nagy segítséget, mert a Biblia azon részeit, melyek egy bizonyos kérdésre vonatkoznak, összefoglalva és megmagyarázva tárják eléink. Ha a hitvallást, vagy a Kátét megnézzük, ott állandó utalásokat találunk a Biblia egyes lokusaira, melyekkel a káté és hitvallás a maga állítását alátámasztja. Ha valaki így, a hitvallás vezetése mellett olvassa a Bibliát, annak egyes helyei világosságot nyernekel előtte és nem fordul elő az az eset, amiről gyakran hallunk panaszkodni, hogy a Biblia egyes helyeit az olvasók félreértik, vagy a Biblia olvasása közben egyes részek állandó homályban maradnak előttünk. A Bibliának a megértését régebben úgy akarták előmozdítani, hogy azt hitték, hogy az egyes könyvek előállításának körülményei és történeli hátlere lesz az a kulcs, ami annak megértésére vezet, pedig ennél sokkal biztosabb kulcs a hitvallás, mely nem muló történeli elemekhez köti a jelentést, hanem a kijelentés egész rendszerébe állítja be. A Bibliának ilyen tanulmányozásával azt is elérjük hogy a hitvallások igazságát nem kell nekünk bizonyítgatni, bizonyítja azt saját maga a Bibliára való hivatkozással s ezzel egy másik nehézségnek vágjuk útját, annak, mely a hitvallás és Biblia közötti feltételezett ellentétből kifolyólag a hit egyes kérdéseiben kételyt és bizonytalanságot eredményezett. Ezek a kételyek a lehető legjobb módon oldódnak meg a hitvallás és Biblia együttes és személyes tanulmányozása által, minden emberi tekintély kizárásával.

2. A másik oldala a hitvallás használatának éppen itt található, amikor meglátjuk azt, hogy a hitvallás tanulmányozása az egyes lélek számára a személyes hit és élet kérdéseire ad feleletet. Ez az oldal talán első pillanatra különösnek is tetszik azok előtt, akik megszokták, hogy a hitvallást [úgy] tekintsek, mint személytelen, merev hittételek rendszerét, melynek az egyeshez csak annyi köze van, hogy el kell fogadnia és el kell hin-

nie, de sohasem gondoltak arra, hogy lehet úgy is felfogni, min  
amely megbecsülhetetlen kalauz a keresztyén élet és hit kérdé  
seiben. Természetesen a hitvallás ilyen használata csakis anna  
a Bibliával kapcsolatban tartásával képzelhető, mert így lehet a  
vezérfonal, mely a hit és élet kérdéseiben a Biblia gazdag é  
kimeríthetetlen kincsesházában elvezet. E tekintetben azt talál  
juk, hogy milyen arányban növekedik az egyes lelkek érdekl  
ődése a keresztyén élet és keresztyén hit kérdései iránt és e  
az érdeklődés napról-napra elevebb és mélyebb lesz, anná  
nagyobb szerep jut a hitvallásnak e kérdések tisztába hozata  
lában. Naponként találkozhatunk lekekkel, akiknek ilyen irányú  
kérdéseire a hitvallás tanulmányozása pontos és megnyugtató  
feleletet tud adni. Ezért fontos dolog, hogy legyőzve azt az el  
avult és helytelen előítéletet, mely a hitvallásban száraz dogmál  
tömegét látta, mulassuk meg a keresztyén élet és hit kérdése  
iránt érdeklődő lekeknek, hogy mit nyerhetnek a hitvallás ta  
nulmányozása és pedig személyes tanulmányozása által.

3. Éppen azért megbecsülhetetlen a hitvallás mint építő  
vezérfonal a Biblia naponkénti tanulmányozása és a csendes  
óra számára. Talán ezt legnehezebb elképzelni annak, aki  
Heidelbergi Kátét csak az iskolai tananyag sötét szemüvegé  
nézte, akár, mint tanuló, akár, mint tanító s megszokta, hog  
abban nehéz, csaknem érthetetlenül tömör, tanítani és tanuln  
egyaránt lehetetlennek látszó tételek és kifejezések vannak s ak  
a Helvét Hitvallást csak a dogmatörténeti előadásokból ismert  
meg s megborzadt annak tömörségétől. Pedig azok telve van  
nak erővel és étellel és elképzelhetetlenül sokat tudnak adni a  
mindennapi olvasás és elmélkedés számára. A Heidelbergi Káté  
első kérdése kimeríthetetlen anyagot ad az elmélkedésre, ha  
azt a Biblia világánál nézzük s még az olyan kérdések is, me  
lyek látszólag száraz tételeket fejtegetnek, mint a Krisztus kel  
tős természetéről szólók, a hívő és alázatos keresztyén előtt e  
sem gondolható mélységeit és háládatosságra indító áldásai  
csakis a Biblia mellett és annak tanulmányozásával együtt kel  
használni és pedig azt a módszert követve, hogy a Káté, vagy  
hitvallás minden egyes mondatában való elmélyedéshez megke  
reszni a jelzett bibliai helyeken kívül még azokat, amelyek az  
al kapcsolatban vannak, azt megerősítik, vagy azon tétel másik  
oldalára utalnak. Hogy milyen gazdag és áldott eszköz lehet ez  
mutatja egy olyan kísérlet, melyet az Ifj. Ker. Egy. Világszövet  
ségének jelen évre kiadott bibliaolvasó kalauzában látunk, mely  
a Heidelbergi Káté gondolatmenetén épül fel. Ilyen vezérfona  
készíthető akár a káté vagy hitvallás egészéből akár annal  
egyes részeiből, melyeket alkérdésekre osztva gazdag anyago  
kapunk az elmélkedésre. Így megelevenedik és meggazdagodik  
a hitvallás használatával az az anyag, amit a napi csendes órá  
ban felhasználunk s így lesz a csendes óra igazán tárgyában is  
határozottá. Észrevesszük, hogy a hitvallás gondolatai hogyan

válnak alkotó erőivé a magunk személyes életének, irányítóivá elmélkedéseinknek s hogyan adnak egész keresztyén életünknek öntudatosságot, gerincet, melyhez most már könnyen lehet pótolni és elhelyezni a többi kérdéseket. A hitvallásról és kátéről is az lesz a tapasztalatunk, hogy ez elmélkedések által egyszerre világossá válik előttünk, annak a megállapításairól meglátjuk, mennyire eleven részei azok a mi életünknek s hogy azok nélkül keresztyén hitünk és életünk nem is lehetne el.

Ezek azok a módok, amikkel a hitvallást és Kátét a személyes életben használhatjuk, sőt használunk kell. Természetesen ebben elsősorban saját magunknak kell tapasztalatokat szereznünk, de itt nem szabad megállani, hanem másokat is rá kell vezetnünk a káté és hitvallás ilyen használatára, mert ha magunk nem tapasztalunk, hiába ajánlgatjuk másoknak. Ez a személyes használat vezet reá bennünket most arra, hogy felhasználhassuk őket a munkánkban. A munkában való helyes felhasználás kulcsa a személyes használat.

II. Ha most arról beszélünk, hogyan kell és lehet felhasználni a hitvallást a munkában, először is arra kell a figyelmet felhívni, amit a bevezetésben mondtunk, hogy az a kérdés: akarom-e vagy nem akarom használni a hitvallást a munkámban, nem az egyéni tetszés kérdése és nem egy módszer alkalmazásának kérdése, melyet tetszés szerint alkalmazhatok, vagy nem. Egy módszer, vagy egy eszköz alkalmazásának kérdésében lehet közömbös álláspontot elfoglalni s lehet egyéni véleményekhez alkalmazkodni, de abban a kérdésben, hogy a hitvallásnak szerepet kell adnom a munkámban, nem lehetnek külön vélemények. Mert a hitvallás használata adja meg a munkának a szilárdságát, a belső gerincét, enélkül a munkám lazává és bizonytalanná válik s a lelkek, akik gondozásom alatt vannak, ingatagokká a hit és élet legmélyebb kérdéseiben. A hitvallás használata adja meg a munka egyházi karakterét, mely nélkül az a levegőben lógna. Tehát az egyes lélek szükségei éppen úgy, mint az egész anyaszentegyház építésének belső törvényei arra utalnak, hogy a hitvallás a munkában semmi módon el nem hanyagolható.

Csak röviden mutatunk rá azokra a pontokra, melyeken ez a munkában eszközölhető. Elsősorban is azt kell megjegyezni, hogy a hitvallás a munkánkban egy olyan rendszeres anyagot ad, melynek használata sok hiábavaló munkától szabadít meg. Ha a munkámban a hitvallást és Kátét szem előtt tartom, megszabadulok attól a veszedelemtől, hogy állandóan mellékkérdéseken lovagoljak, hanem figyelmem s így azok figyelme is, akik között dolgozom, állandóan a centrális nagy igazságok és elvek felé fog irányulni, azokból ítélem meg a kisebbeket és mellékeseket. Erre pedig nagy szükség van, mert a pásztori munkának egyik nagy veszedelme a belső elaprózottság, apró, jelentéktelen kérdésekben való elmerülés s nagy

veszedelme ez a lelkeknek is, amelyekben tévelygésekre, bizonytalanságba esnek, de a vezetőinek is, mert képtelenné lesz azoknak szilárdságát biztosítani. A szentek közösségének javában való részvétel így a lélek számára illuzóriussá válik s ebből a közösségből többé-kevésbé kiszakad.

A hitvallás és káté használatára vonatkozólag a következő pontokon látunk itt fennvalókat:

1. A munkaágak közül az igehirdetés az egyik, ahol a hitvallás öntudatos használatára különösen szükség van. A hitvallás tanulmányozása igehirdetésünknek elszámolhatatlanul sok áldást és erőt tud adni. Ráirányítja figyelmünket a keresztyén hit és élet legfőbb kérdéseire és pedig alapvető kérdéseire megszabadít a felesleges részletekben való elmerüléstől. Aki maga előtt látja a káté egy-egy nagy kérdését, nem könnyen esik abba a kísértésbe, hogy a szomszédok közötti jóviszony, vagy a nyár áldásai feletti elmélkedésekkel töltse a szószerkben a drága időt; anélkül, hogy az ilyen speciális témákat teljesen elejtené, mert a Káté megfelelő kérdései erre is adnak ma elég anyagot. Aztán az igehirdetésünket tárgykörében rendszeressé teszi, biztosít, hogy a legnagyobb kérdések mind sorra kerüljenek, ad egy olyan igehirdetői teksztusgyűjteményt, aminél jobbat keresve sem lehet találni. Végül igehirdetésünket határozottá teszi és gyülekezetünk felekezeti tudatát erősíti. Az olyan gyülekezetben, melynek a hitvallások felhasználásával predikálnak, a léves és félrevezető gondolatoknak és tanításoknak nincs talaja, tehát a felekezeti öntudatot az ilyen igehirdetés kiépíti. Eddigi igehirdetésünk nagy nehézségei egyik okát ebben találhatjuk. Hogy ezt hogyan lehet keresztyűvinni, erre nézve már voltak kísérletek. A régi egyházi szokás a vasárnap délutáni kátémagyarázattal, a liturgiában is használatos régi katekizmusi énekekkel (melyek jelen énekeskönyvünkéből, sajnos, kimaradtak e címen), nemcsak régi szokáson, de rendeleteken is alapulnak. Még kézikönyvek is voltak erre, legismertebb az Oosterze-féle feldolgozás, de ezen kívül számos ilyen van idegen nyelveken. Nagyon célravezető eljárás, ha az igehirdetésünk teksztusait előre kijelölve, azt a hitvallás, vagy káté egy-egy részének feldolgozásával köljük össze, vagy egy megállapított ciklusra vonatkozólag ezek vonatkozó helyeit felhasználjuk.

2. A vallástanításban a hitvallás és káté felhasználásáról más helyen is lesz szó. Erre nézve most csak utalunk arra, hogy a gyermekek és ifjúság tudatában milyen mérhetetlenül fontos a mi ref. hitünk alapelveinek ezek által való bevitelc. A vallástanítási tanterv-javaslat azért próbálta a kátét az egész vallástanítás anyagának belső gerincévé tenni. A gyermek, ki a maga vallástanítását a legelső osztálytól kezdve ennek alapján kapta, nehezen fog e lelkébe gyökerezett igazságoktól valaha is elszakadni tudni. Óriási jelentősége van a konfirmációra való előkészítésnél a hitvallás és káté használatának. Az egyes kér-

déseknek nem egyszerű betanítása, hanem a keresztyén élet tükrében való kifejtése, a benne rejlő igazságnak a gyermek elé állítása, ezek azok a módok, melyek biztosítanak róla, hogy a gyermek a kátéban nem egy megtanulhatatlan anyagot, hanem hitének fundamentomát fogja látni. De ha nem tudtam neki megmutatni, hogy mi köze neki a Krisztus kettős természetéhez, akkor természetesen csak unalom és túlterhelés a következője. A konfirmációban a hitvallásnak a gyermek személyes hitvallásává kell válnia egész élete ügyévé és fundamentomává. Ezért az a módszer, mikor a kátét betaníják és evvel eleget vélnek tenni az előkészítésnek, már régen elavult, az előkészítő óráknak megbeszéléseknek, a hit és élet kérdéseit a káté alapján megtárgyaló s a legapróbb részletekig menő tárgyalásoknak kell lenniök, összekötve a személyes pásztoráció minden eszközével.

3. A harmadik munkaágban, a pásztorációban különösen sokoldalú érvényesítést nyer a Káté és hitvallás használata. Már említést tettünk arról, hogy a személyes kérdésekben, melyekben a lelkek hozzánk fordulnak, milyen sok feleletet nyerehetünk ezekből. A lelkeket a hitvallás megismertetésével és használatába való bevezetésével képessé tesszük arra, hogy a saját kérdéseiket ezek nyomán maguk is megoldhassák. Különösen szükséges ez ma a hit kérdései iránt felébredt érdeklődésre való tekintettel, mert nekünk azt az eljárást kell követnünk, hogy az egyes lelkeket képessé igyekezzünk tenni a saját kérdéseik megoldására. Hasonlóképen jelentős a hitvallás használata a más felekezetek tanításával szemben való öntudatosítás céljából, melynek szintén a személyes pásztorációban nyílnak lehetőségei. Itt arra kell igyekeznünk, hogy a hitvallás és káté ne valami titokban tartott orvosság legyen, melyet előhuzunk a baj esetén, hanem annak a léleknek is legyen mindennapi tápláléka. Ennek eszközei gyanánt a gyermekek között a gyermekistentiszteletek és vasárnapi iskolák, az ifjuságnál a bibliakörök, nőszövetségi bibliaórák, vallásos összejövetelek számtalan alkalmat adnak.

Végül meg kell látnunk azt, hogy a hitvallásnak és káténak, mint könyvnek és írásműnek a használata kapcsolatban kell, hogy álljon a többiek használatával. A legközelebbi kapcsolatban a Biblia használatával áll, mely számára forrás és anyag, melyben ezek tájékozatlanak bennünket. Az énekes könyvvel szintén kapcsolatosan kell a hitvallást felhasználnunk, egy pompás és áldott tanulmányozási tárgy lenne Énekeskönyvünk a hitvallásaink tükrében való áttanulmányozása s az énekek tanítása közben a hitvallás és káté egyes megállapításainak illusztrálása. A vallástanítási kézikönyvnek használatánál szintén sok kapcsolópontot találunk, a bibliai történetek és egyháztörténet a hitvallás és káté kimeríthetetlen illusztráló forrása, maga az egyháztörténet nem más, mint a hitvallás és káté igazságainak története az emberi életéken és egyház életén keresztül.

Hitvallásunkban így az egyén és gyülekezet életébe való bevezetése kiszámíthatatlan áldásokat fog hozni. Ennek első lépése természetesen, hogy azok, akik az egyházban munkálkodnak, lelkészek, tanítók, bibliakörök és vasárnapi iskolák vezetői először a saját életükben vegyék használatba a hitvallást és kátét s próbáljanak saját maguk hozzájutni annak áldásaihoz. A második lépés, hogy használják abban a körben, ahol munkálkodnak. Egyházunknak pedig az a feladata, hogy a II. Helvét hitvallásnak lehető legolcsóbban megszerezhető kiadásával s a hitvallás és káté magyarázatára írt művek kiadása és legnagyobb körben való elterjesztése útján rendelkezésre bocsássák azokat az eszközöket, melyek erre szükségesek. Addig is azonban, itt e helyen a hitvallásról és kátéről elhangzott előadások gazdag anyagot nyújtanak arra, hogy gyülekezeteinkben és bibliaköreinkben megbeszélések és előadások formájában azokat értékesíthessük.

*Dr. Imre Lajos.*

## 4. A predestináció a Szentírásban.

(Vázlat).

### 1. Etimológia.

A „praedestinatio“ főnév, mely előre elrendelést jelent, a latin praedestino igéből származik. Ez az ige már előfordul a klasszikus latin nyelv Augusztus korabeli fázisának a szótárában, a főnév azonban csak a keresztyén használat által vált általánossá. A keresztyén theologia a Vulgata fordítás nyomán tette magáévá és sajátosan keresztyén jellegűvé a praedestino és praedestinatio szókat. A Vulgata ugyanis ezzel a latin szóval adja vissza a görög „prooridzo“ igét egy eset kivételével mindenütt, ahol az előfordul. (Róm. 1 : 4. — Róm. 8 : 29, 30. — I. Kor. 2 : 7. — Ef. 1 : 5. — Ef. 1 : 11. — Kivétel Csel 4 : 28, ahol a Vulgata „decerno“ igével fordítja „prooridzo“-t.)

Praedestinatio latin synonymája proordinalio. A kettő azonban majdnem egyjelentésű s a 17. század theológiája csak azért tett különbséget a kettő között, mert a praedestinatiót egyes theologusok quantitative és qualitative azonosnak vették az electional, holott a kettő, noha összefügg, nem ugyanaz.

Az ószövetség a predestinációt csak körülírásokkal tudja kifejezni, az isteni tettet, cselekvést megelőző szándék, rendelkezés, akarat, elhatározás megnevezésével. (Jaär, jaäc, éca, chok, zamäm, mizma stb.).

A görög nyelvben a „prooridzo“-t és származékait helyettesítik a következő kifejezések: protasso, profithémi, prothesis, proeloidadzo, prognosko, prognosis, boulé, bouléma, theléma stb.



## 2. Alapvető ószövetségi tanok, amelyek a predestináció gondolatát magukban foglalják.

Izrael nemzeti léte kezdettől fogva szoros összefüggésben állott egy hatalmas, személyes, teremlő, eget és földet kormányzó Isten tudatával. Már azt, hogy e tudat birtokába jutott Izrael népe, magának Istennek tulajdonítja: Isten választása volt, hogy kijelentette magát az atyáknak.

Isten mindenhatósága általános sémi hit, ez kitetszik az Isten névből: El, Eloah, Elohim, El Shaddai; — de Izrael hitében ez a mindenható hatalom sohasem elvont hatalmasság és erő, hanem mindenható erkölcsi személyiség, akinek főjellemvonása a szentség, de olyan attributumokkal, amik az ószövetségi istenfogalmat szinte antropomorffá teszik.

A lényeges az, hogy minden, ami van és ami történik, Isten akaratának a következménye. Nagyon ritkán mondják, hogy „esik az eső“ (Ámos 4 7), hanem, hogy „Isten esőt küldött“ (Zsolt. 65 : 9.). Véletlen nincs Istennél. A szó ugyan előfordul, de nem Isten akaratától független jelentéssel. A sorsvetés is csak Isten elhatározásának a fürkészése, de Isten ellenőrzése és irányítása alatt áll.

Az ószövetségi predestináció tan két gondolat köré tömörül, az általános és a speciális, úgy lehelne nevezni: a kozmikus predestináció és soteriologiai predestináció gondolata köré. Az előbbi az isteni dekretális hatalom, az utóbbi az isteni kiválasztás alapjára épít.

### 3. Kozmikus predestináció.

Az ószövetségi elbeszélő részek, bár kifejezett predestináció tan nincs bennük, bizonyítékai az Isten predestinativ teleológiájának.

A teremtés történetben egy szóval sem mondja a szentírás, hogy Isten előre való megfontolás szerinti terv szerint dolgozott volna, — azonban a teremtés isteni processusának végső célra tekintő volta mégis kilünik a teremtés részleteinek egymásután következő sorrendjéből. Látszólag a csúcsponton az ember teremtése áll, akinek megalkotására a többi mind csak előkészület, de aztán kitünik, hogy a teremtés alkotásainak a kritériuma: Isten tetszése. „Látá Isten, hogy jó,“ az isteni megelégedés kifejezése dönti el a teremtés befejezettségét.

A Genesis elbeszélő rendjében sem esik szó isteni eleve tervezésről és rendelkezésről; de minden esemény olyan sorakozik egymás után, hogy a teremtés, bünesel, ígéret és Isten országa megvalósításának további lépései világos fényt vetnek az egész világtörténet isteni teleológiájára, — világtörténet, amit Isten szempontjából nézve irtak!

A patriárkák életében is, a külső tények mögött mindig

Isten rendező és rendelkező akarata áll ott s ez irányítja úgy külső történések belső fejlődés vonalát, hogy szükségképen előre elhatározott végső kifejléshez kell vezetnie.

Nem a véletlen vezeti Rebekát (Gen. 24.) a kuthoz, hogy üdvözölje Ábrahám szolgáját. Józsefet sem esetlegesség juttat Egyiptomba (Gen. 45 : 8, 50; 20) hanem Isten látta jónak.

A prófétai iratokban és zsoltárokban még inkább kiszélesedik az isteni akarat valósággá válásának és teljes mértékben érvényesülésének a perspektívája. Amit akar Isten, megcselekszi. (Zsolt. 115 3. A mi Istenünk az égben van, an akar megcselekszi).

Ami csak történik, az az ő elhatározásában már az örökévalóság legrégebbi idői óta élt. Ésaiás 37 26. Isten szól Ez kiáshoz : „Nem hallottad, hogy régtől fogva én tettem ezt, a őskor napjaiban elvégezvén ?“ (Az assirok hada egy éj alatt elpusztul s ami beteljesedik, azért teljesedik be, mert Isten akarta úgy. (Ézs. 14 : 24, 27).

Különösen Ésaiás az isteni szuverénitás szószólója, úgy hogy az angolnyelvű igehirdetés szereti őt az Ószövetség Kávinjának nevezni.

Betelődődik a mindent felölelő és minden vonatkozásban döntő érvényű isteni akarat gondolatának a kihangsúlyozás főképpen a chokma irodalomban. Isten ur az egész világ minden élelmozzanata felett (Ámos 3 : 7.) és ur minden egyes ember élete irányításában is. (Zsolt. 139 14—16. — Birák 1 5). Isten mindent, amit létrehozott és ami van, az önnönmaga saját isteni célja szolgálatára alkotott meg (Péld. 16 : 4. — Jób. 28 : 2 — Jer. 10 : 12, 13.) s gondoskodik is arról, hogy célját feltélenül el is érje minden. Sokszor úgy visznek az események és a körülmények az Isten által kitűzött célhoz, hogy azok, akik résztvesznek bennük, nem is tudják. (Péld. 20 24. (Az urk vannak a férfi lépteit, az ember pedig mit ért az ő útához. Minden azonban nem önkény vagy szeszély Isten részéről, hanem az ő váltságshándékának a világra nézve megfogható formába öltöztetése.

Ennek a váltságshtervnek Isten az *alanya*, Izrael az *eszköz* és Isten *dicsősége a célja*.

#### 4. Speciális, soteriologiai predestináció az ó-szövetségben.

Az ó-szövetségi vallásrendszerben a soteriologiai predestináció úgy tekinthető, mint az általános ó-szöv. predestinációnak a váltságshüdvre irányuló speciális alkalmazása. Természetesen azonban, hogy ez a speciális, soteriologiai üdvpredestináció fontosabb helyet foglal el az ó-szöv.-ben, mint az egyetemes és általános tan maga, ami abból érthető meg, a Szentírás ószövetségi része is kifejezetten olyan vallásos könyv, amely Iste

kegyelem terveivel és tényeivel foglalkozik. Az isteni cél: a bűnös ember visszaállítása az üdvbe. Csakhogy azt nem szabad szem elől tévesztetni, hogy nem az ember sorsa áll az előtérben, hanem Isten üdvuralmának megvalósulása. Isten országának végső kibontakozása az üdvuralom. Az isteni végcél tehát nem az egyén, a különböző individuumok, az egyes lélek személyes üdve, hanem a mennyek országában életbelépő üdvuralom. A soteriologiai predestináció Istenre néz és nem az egyes emberre.

Ez a predestinációtan megértésének a kulcsa.

Az isteni kiválasztó dekrétuális akarat lényeges vonása tehát nem a bűnbocsánat, az irgalom, — hanem az Isten felisége, szuverénitása, minden hatalmasságnál hatalmasabb és önmagában teljességre jutott volta. Ez egész jól kitűnik már az őstörténetekből is. Isten nem az emberi szándékokhoz szabja magát, hanem a saját tervébe foglalt fázisokat viszi megmáshatallan kifejlésre. Az első ember bukásakor, a bűnbeeséskor Isten saját akaratából, ingyen, igazán minden emberi indok nélkül, abszolút fölényrel adja a szabadítás ígértét. Ez a bevezetése, úgyszólván a témakitzzése Isten üdvrendelkezésének. Célja az üdvuralom megvalósítása, ebben az ember az eszköz. Ha az első párnak nem kegyelmez, a megalkotás pusztla tényével be is fejeződött volna a teremtés, — nem lenne szó gondviselésről és nem lehetne szó üdvuralomról.

Az ember azonban mindig csak eszköz Isten kezében. Addig a mértékig használja fel Isten, ameddig üdvuralma előkészítése és biztosítása céljából szüksége van rá. Ebből értődik meg, hogy mindjárt az üdvtörténelem elején kiválaszt és nevel magának egy népet, amely áldása legyen az egész világnak. Ha minden más faj elpusztulna is, a kiválasztott népben kesszé és teljessé tehetné Isten a maga üdvuralmát.

A világ egész történelme arra irányul, hogy Isten üdvországla megvalósuljon. Evégre a neki valókat, az akaratata által alkalmassá minősítettek elkülöníti magának az Úr, — a többit, mivel úgy itél felőlük, hogy nem használhatja fel, kisselejtezi. Nem elégszik meg azzal, hogy a kiválasztás kitüntetésében nem részesíti, hanem a szó szoros értelmében elhárítja az útból, nehogy akadály legyen. Kitűnik ez már a Seth és Kain nemzetségének ellentétes sorsalakulásából. (Gen. 4 : 25, 26.)

Megvan a megkülönböztetés Noénál. Millió meg milló ember közül Nóét választja Isten az ujjászületelt nemzedék élére, Nóé fiai közül előnyt kap Istentől Sém (Genesis 9 : 2.) s a Sém családfájából születik Ábrahám. Ill meg éppen különösen jól látszik az isteni kiválasztás szuverén volta. Isten nem kényszerült Ábrahámot kiválasztani, Ábrahámnak nem voltak saját érdemei. A rugó az volt, hogy Isten éppen Ábrahámban akarta megvalósítani az ő országát. (Gen. 9 : 18). De még élesebb a megkülönböztelt kiválasztás abban, hogy Izsák és Jákob áldást

és gyarapodást nyernek Isten jóvoltából, ugyanakkor Izmael és Ézsau elvetette.

Az Izraellel kötött szövetség (Exodus 19—24 rész) Isten kegyelmének iniciatív, kezdeményező voltát hangsúlyozza ki, ez teszi rögtön érthetővé, miért van a Dekalogus elején a megállapítás, hogy Isten hív, Isten választ ki. (Ex. 20 : 2. az Úr vagyok, a te istened, aki kihoztalak .)

Ismételt figyelmeztetések, hogy Isten ezen választásán semmi emberi indítéka nincs: Deut. 4 : 37. — Dent. 7 : 7. Ezékiel 16 : 1. — Ámos 9 : 7.

A szó, amellyel az ó-szöv. Isten választását kifejezi „jác tudni, ismerni és „bachär“ választani, de nem általános jelölésében a szónak, hanem azzal a megkülönböztetett értelemmel, hogy az a mód, ahogy Isten elválasztotta Izraelt ellentétben áll azzal a magatartással, amit Isten más népekkel szemben tanúsít — és hogy ez a választás kizárólag Isten szerezésén alapszik, anélkül, hogy Izraelnek a legcsekélyebb befolyása lenne ebben.

## 5. A fogság utáni és a szentíráson kívüli zsidó irodalom predestináció tana.

A Judaizmus tendenciája az, hogy a bibliai predestinációt elsekélyesítse, elerőtlenítse s helyette kifejezést adjon emberi *akarat* döntő jellegének.

Ez a tendencia a kanonikus könyvek közül egyik-másikban az ellenhatásban vehető észre, olyan helyeken ahol Isten egyetemes mindenhatóságát és az ember gyarlóságát hangsúlyozza.

Itt-ott keleti hatások alatt a *fatalizmus* nyomai is feltűnnek (Végül nélküliség; a dolgok előre meghatározott, de egymással össze nem függő kényszerű, de nem szükségszerű bekövetkezése; mellérendelt események, különböző célokkal.) Az igaz bibliai predestinációban minden történet alárendelt s egyetemes, Isten dicsőségének a diadalra vitele, Isten üdvuralmának biztosításában a földön.

## 6. A predestináció az újszövetségben.

Jézus tanításában Isten végtelen és korlátlan hatalma, kegyelme nem hogy csorbulna Isten szerető alya voltának kiemelésével, de csak kimélyül, különösen abból a szempontból, amely éppen a predestináció megértésére tartozik. Hatalma érvényesülésének nincs korlátja — a lehetetlenség kategóriája számára nem létezik, kicsiny vagy nagy dolgok az ő tudta és akara folytán vannak végbe, sohasem szeszélyből. Világosan megkülönböztethető három kör, a legszélesebb Isten világfenntartó gondoskodása a természet rendjének állandóságában, a szorosabbban határolt kör Isten irányítása az erkölcsi világrend állá-

dóságában, a harmadik Isten kiválasztása, mely megmutalkozik az üdvrehívás Isten országa elkészítésének mozzanataiban.

Ennek a hármasság isteni munkának célja van s ez a cél nem csak az, hogy a világ ne omoljon szét darabokra, sem az hogy akik Istenéi, azok meg legyenek védve a gonosz ellen, — hanem az hogy Isten a világot és ami benne van, elvezesse az *ég és föld* ujjaszületéséhez. Már a teremtésben is e cél nyilvánult meg. (Ml. 19 : 28. — Lk. 20 : 34.)

Csak hogy az egész világ üdvre vitele nem jelenti azt, hogy Isten mindent és mindenkit kénytelen oda csöndíteni, akár tetszik, akár nem. Mert Isten országa azoké, akiknek elkészítetett, a világ fundamentumának felvettése óta. (Ml. 25 : 34.)

A földön Isten elhívása építi ezt az országot. (Ml. 9 : 13. — Mk. 2 : 17.) de az elhívás, mint felszólítás, még nem végleges érvényű, bizonyos minősítés, osztályozás járul még hozzá, a hívottak és választottak megkülönböztetése formájában. Az elhívás egy szélesebbkörű selejlező kijelöléshez hasonlítható, a kiválasztás a kijelöltek egy részének továbbminősítése és méltóvá ítéltése — s Isten nem vonható számadásra azért, hogy azt választja ki, akit Ő akart. Mindazonáltal Isten kiválasztása predestinatio, vagyis olyan dekrétum jellegével bír, mely *nem* tétozás, fontolgatás és habozás utáni *elhatározás*, hanem öröktől fogva kész, befejezett, megdönthetetlen *határozat*. (Ml. 24 : 22. — Ml. 24 : 24. — Ml. 25 : 34. —)

Mégis téved, aki azt hiszi, hogy Isten ebben a ténykedésben zsarnok. Nem zsarnok Ő, hanem kegyelmes Atya: Jézus azért jött, hogy az elveszetteket megkeresse, a bűnösöket megterésre hívja.

Természetesen az inicialiva minden vonatkozásban Istené. Ez különösen Jánosnál domborodik ki. Megrendítő mélységgel tárul fel a negyedik evangéliumból, hogy mi az isteni elhívás univerzalizmusának az igazi jelentése: Jézus küldetése nem abból a célból történt, hogy egyeseket tartson meg, hanem, hogy megtartsa a világot. (Ján. 3 : 16. — Ján. 12 47.)

De az isteni rendelkezésnek ez az universalitása nem abban ölt formát, hogy minden egyes egyén automatikusan üdvösséget kap. A teljes üdvösség az egész világé, de az üdvösség előkészítése folyamat, (Ján. 17 20.) amelynek rendjén megvalólik, ki Istené, ki pedig a Sátáné.

A Sátán azonban nem Istennel egyenrangú külön hatalmasság. T. i. akit Isten kiválasztott, a Sátán el nem veheti tőle; aki ellenben a Sátáné, Isten, ha akarja, magához vonhatja; ezeket Jézus válogatta ki a világhoz tartozók közül. (Ján. 15 : 19.) Értük jár közben mint főpap (Ján. 17 : 9.)

A lélek (János 3. rész) helyezi az embert amaz adottságok birtokába, melyek folytán Isten választása végbemegy s az nyilvánvalóvá teszi, hogy Isten szuverén módon hozza meg a maga végzéseit, mert a Lélek az Ő adománya.

*A cselekedetek könyve.* Nem ad új tant, csak egy lépéssel tovább fejleszti a terminológiát: (2:47.)

A hit Istentől jövő adomány, (13:48.) csak akik örök életre rendeltettek, azok hittek.

A hit Isten kegyelméből jön s ez utal át az örök életre (18:27. — 16:14.)

A predestináció terminológiájának (Pálén kívül) a Cselekedetek könyve a leggazdagabb tárháza. Lásd Péter nyilatkozatait: Jézus Isten elvégzett tanácsából és rendeléséből adott halálra. (2:23.)

*A jelenések könyve* a predestinációt az élet könyvébe való beírással fejezi ki.

Világos, hogy az üdvösséget nem csak azért adja Isten tehát az üdvre kiválasztás végcélja nem az, hogy az egyén akinek Isten odaajándékozta, boldog legyen vele s ezzel az aktus Isten részéről bevégezettnek könyveltessék el. A predestináció nem ilyen egyénenként ismélődő egyes kegyelemtények sorozatából áll, — hanem minden egyes eset a végső cél szolgálatában áll, hogy teljesebbé tegye Isten üdvuralmának a megvalósulását. Az Élet könyve csak egy, Istennél van, a bárány végzi bele a bejegyzéseket, Isten nem röpcédulákat osztogat.

Mind világosabb tehát, hogy a predestinációt nem szabad szubjektíve felfogni. A predestináció nem az én szolgálatomban áll, hanem Istenében. Nem az a lényeges, hogy Isten engem üdvre rendel, vagy kárhozatra ítél, hanem az, hogy ezáltal a maga üdvuralmát valósítja meg — és ebben annyira céltudatos, hogy akiket alkalmatlanoknak ítél, kiveti onnan, csak azért, hogy a bünös, kárhozatos sötétség-világ posványos, laza ingatagában annál biztosabb szilárdsággal és világítóbb fénnyel emelkedjék ki az isteni üdvuralom épülete.

*Pál* irataiban három fő passzust kell figyelembe vennünk

a) Róm. 8:29—30. Mert akiket Isten eleve ismert eleve el is rendelte, hogy azok az ő fia ábrázatához hasonlatosak legyenek, hogy ő legyen elsősülött sok atyafi között, akiket pedig eleve elrendelt azokat el is hívta és akiket elhívott, azokat meg is igazította, akiket pedig megigazított, azokat meg is dicsőítette.“

A megdicsőíttetés a megigazításon alapszik, a megigazítatlalás elhíváson, az elhívás pedig azokat éri, akik előzetesen predestinálva voltak már az Isten fiával való létazonosságra ez a külső tiszta életre és belső lelki megújulásra való predestinálás viszont Isten szeretetakaratóból következik. A kulcsszó az előre ismerés. Ha ezt félreértjük, rosszul értelmezzük az egészet. Az eleve ismerés nem valamilyen kontempláló előre látása Istennek arra nézve, hogy választottai milyenek lesznek mert Isten — noha a szívekig és a veséig ismer mindenkit ebben a kapcsolatban a maga üdvrendjének a végét tudja előre úgy, ahogy az Isteni elhatározásában elejétől fogva készen áll

lott. Nem olyan tehát ez a folyamat, hogy Isten, aki jól tudja előre, milyen emberek lesznek alkalmasak az ő célja betöltésére, kiválogatja ezeket, mindaddig, míg elkészül a terve, — hanem éppen fordított: az isteni üdvuralom az, ami Isten tudatának a középpontjában készen áll s ehhez alkalmazza a kiválasztottak elrendelését. Nem az emberekhez alkalmazza a maga üdvakarátát, hanem a már említett üdvuralom végső célu szempontja alá helyezi az egész predestinációt.

Még fontosabbak a Római levél 9. 10. 11. fejezelei. Pál itt a történelem példájára hivatkozik. Isten a választott Izraelből is elveti azokat, akik Isten országára alkalmatlanok. A zsidóság képzelt joga nem köti őt. Isten szuverén az üdvözítés tényének gyakorlásában. Isten szabadon rendelte üdvre Izsákot és vetette el Izmaelt, éppen így szabadon választotta Jákobot és mellőzte Ézsaut, — nem aki fut, nem aki akarja, hanem Isten az, aki kegyelmet ad, mert ő könyörül azon, akin könyörül és kegyelmez annak akinek kegyelmez. Akin akar könyörül. akit pedig akar, megkeményít. A kilencedik rész ezen végtelensége ismétlődik a 11-ben, kivált a 32. versben. „Mert az Isten mindeneket engedellenség alá rekesztett, hogy mindenen könyörüljön.“ Ezt pedig nem olvashatjuk úgy értelmezve, mintha általános nyilatkozat volna az üdvösség egyetemességéről. Ez azt jelentené, hogy az egész 9. 10. és 11. rész gondolatmenetét semmisnek nyilvánítottuk. E vers célja éppen ellenkezőleg nem az, hogy redukálja, hanem hogy a maximumára emelje az Isten kegyelmétől való függést minden tekintetben. A kétszer előforduló *minden* nem az egyének összességét, hanem két külön fajt jelent, egyik oldalon az összes engedellenség alá rekesztetteket, a másikon az összes megkönyörülteket.

Igen, az univerzális üdvösség proklamációja ez, de az *eschatologia és nem az individuális univerzalizmusé.*

A predestinációt épp ezért mondják kegyellen dogmának. Kegyelenségnek vélik, hogy Jákobot indokolatlanul, már születése előtt szereli, Ézsaut ok nélkül előre gyűlöli. De ismerni kell Pál világát, ismerni kell a világ szerkezetét. Pál úgy ábrázolja Istent, mint aki az elveszett, vagy veszendő bűnösök világával foglalkozik s ebből a bűnös világból építi ki a kegyelem világát. Ez a magyarázata a kárhozatra rendelésnek. Ha az emberek nem lennének bűnösök, akkor is lenne kiválasztás, de ez esetben akik nem üdvre választottak ki, biztosan más beosztást kapnának, mint a kárhozatra vettetését. Ám mert bűnösök, azért szükségképen következik be az a helyzet, hogy akit Isten nem választott ki, annak nem lehet más sorsa mint a kárhozat, mivel Isten igazsága ezt kívánja.

Tehát nem az a feltűnő, hogy Isten kegyellen módon egyeseket kárhozatra ad, hanem az, hogy mikor *mindenki halált érdemelne*, sokakat kiválaszt az örök élet ajándékára.

À harmadik hely Efézus 1:1—12. Nagyszerű leírása üdvfolyamatnak.

- a) Az üdv előkészítése (4—5. v.)
- b) Az üdv végrehajtása (6—7. v.)
- c) Az üdv kihirdetése, proklamálása (8—10. v.)
- d) Végül: alkalmazása.

Ami áldást kapnak a hívők, az Isten örök céljának a b teljesevé rajtuk, mert Isten kiválasztotta őket bűnös ember tömegéből a világ fennállása előtt, megtartotta magának s pr desztinálta őket, hogy fiává fogadja a Krisztusban, az ő akar tának jökedve szerint.

Nem szükség, nem szeszély, nem önkény a predestinat — hanem Isten mindenható, bölcs, szent, igazságos, hűség szerető voltának a következménye.

*Maksay Albert.*

## 5. Az új Egyházi törvény református követelményei.

A kérdés mellyel ez alkalommal foglalkoznunk kell hogy református hitünk szempontjából micsoda követelések betöltését kell megkívánnunk a romániai református Eg házkerületek nemsokára összehívandó zsinati törvényhozásától. A kérdés ilyen fogalmazása kizárja azt, hogy ez alkalommal törvény országos, felekezeti közötti vonatkozásaival foglalkozzunk nem tehetjük megbeszélésünk és kritikánk tárgyává az új va lásügyi törvény Egyházunkat érintő kérdéseit sem, hanem els sorban arra kell irányítanunk figyelmünket, hogy az Egyházus belső életét szabályozó törvényalkotás irányító szempontja miben kell látnunk s hogyan kell érvényesítenünk? Valljuk me hogy reánk nézve ez is a döntő fontosságú kérdés. Ország elhelyeződésünk kereteit a többi felekezetek között, az állai hoz való viszonyunkat az állam törvényhozása jelöli ki és sz bályozza, míg a saját belső életünk törvényeit magunknak ke megalkotnunk, magunknak kell gondoskodnunk arról, hogy erők kellő összefogásával és szervezésével Anyaszentegyházun nak nemcsak létfeltételeit biztosítsuk, hanem alkalmassá is t gyük felséges céljának, Isten országának szolgálatára. Ebből szempontból pedig jelentőségében igazán történelmi fontosság munka vár a zsinatra. Új világhelyzetben, új államkeretek k zött kell megkeresnie az életét szabályozó törvényeket Egyh zunknak. Zsinatunk jelentőségét talán leginkább az 1646-ik Szá márnémeti Zsinat törvényalkotásának jelentőségéhez mérhetjük. E zsinat törvény alkotásai alapján összeállított Geleji Kator



István-féle egyházi kánonokok századokon át irányították, nevelték, szabályozták életünket s melyeknek áldásos hatása éppen abban rejlett, hogy a kánonokok féltő gonddal igyekeztek érvényesíteni református hivallásunk követelményeit az Egyház törvényalkotásában. A jelentős különbség a Geleji Katona féle kánonokkal szemben a mi feladatunkra nézve legfennebb abban lehet, hogy míg a maga korában Geleji éles harcot vívott a Tolnai Dali János által képviselt presbiterianus törekvések ellen, melyek az Egyház alkotmánya és szervezetében irányító hatalmat kívántak biztosítani a gyülekezetek által választott presbitereknek, addig ma nekünk a legteljesebb odaadással kell törekednünk arra, hogy a presbiteriumok minél teljesebb akcióképességét, jelentőségét biztosítsuk s a Geleji Katona-féle kánonok alapvetésén megindult fejlődést ebben az irányban teljességre vigyük. A lényeges hasonlóság azonban a szatmárnémeli zsinat és a mi összehívandó zsinatunk feladatai között mégis abban lesz, hogy akkor is, de ma még inkább egy erkölcsiiben meglazult, hitében bizonytalanodó egyházi közszellem megújulására, az öntudatos kálvinista élet megteremtésére kell törekedni a törvényhozásunknak.

E cél érdekében mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy református szempontból van-e szükség újabb és erőteljesebb követelmények felállítására ma érvényben levő Egyházi törvénykönyvünk rendelkezéseivel szemben? Meg kell állapítanunk, hogy tényleg van. Jelenlegi törvényeink sok tekintetben javításra, kiegészítésre szorulnak. És ez természetes is. Jelenlegi törvényeink megalkotásának idejében Egyházunk békésebb, nyugodtabb életet élt. Nem állottak előtte olyan veszedelmek, melyek ellen ma teljes erővel kell védekezni. Ezért azok a követelmények és az a munka, melyet régi egyházi törvényeink felhoznak, sok vonatkozásban kiegészítésre szorulnak. Nézzük, melyek azok a követelmények, melyek a kiegészítést kívánják? E követelmények lényegében egy alapkövetelmény hatékonyabb betöltéséből származnak. Tisztábban kell meglátnunk egyházunk isteni rendeltetését, mintahogy eddig láttuk s azután minden erőt e rendeltetés komoly betöltésére kell fordítanunk. Ez alapkövetelményből kifolyólag jobban kell érvényesítenünk hitvallásunk isteni kötelezetéseit törvényeinkben, nagyobb gonddal kell őrködnünk az egyház tisztasága felett fegyelmezésünk rendjének kialakításában, végül öntudatosabbá, szervezettebbé, egységesebbé kell tennünk egyházunk munkáját, mely az egyház fejének a mi Urunk Jézus Krisztus missziói parancsolatának betöltésében reá vár. A következőkben a követelmények irányító szempontjait kívánom valamennyire megállapítani, miután a gyakorlati keresztülvitel nem lehet az előadás tárgya, hanem az a törvény előkészítő bizottságok tárgyalásának anyagát képezi.



Krisztus előtt. A történeli egyház nem ellentéte vagy elszakított része a láthatatlan egyháznak, hanem átmenő stadiuma az örökkévalóságba. E szerint tehát atyáink tanításai minden vonatkozásban egyesülnek abban a döntő felfogásban, hogy az egyház nem valamely politikai és jogi intézmény, hanem üdvítézmény, vagy helyesebben üdvközösség, mely közvetíti és a közösség ereje által támogatja az üdvösség elérését. Az egyház alapja Isten akarata, az a Krisztusban megjelent isteni akarat adja neki a létalapot, mely nélkül nem élhet. Az egyház élete pedig a hitvallás, fegyelem által megtartott tagok által azt a célt szolgálja, hogy benne és általa az egyház Ura és Királya véghez vigye a megváltás munkáját e világban az örökkévalóság számára.

2. Miután megállapítottuk Anyaszentegyházunk alapvető felfogását az egyház lényegéről és feladatáról, most már meg kell vizsgálnunk, hogy az egyház életének lényeges jegyei érvényesülnek e törvényeinkben és különösen egyházi közéletünkben? A tiszta tan, a komoly fegyelem s ezek által a sereg egységes szolgálata és engedelmissége a láthatatlan Fő miszsiói parancsának betöltésére megvan-e, teljes kifejezést nyer-e törvényeinkben és életünkben?

Hitvallás tekintetében? Nem mondhatunk egyebet, mint azt, hogy törvénykönyvünkben elszintelenedett, közéletünkben egyenesen kimosódott annak öntudata és felelőssége, hogy egyházunk tagjai azok, akik megegyeznek abban a *tiszta tanban*, mely egyházunk alapját képezi. A II-ik helvét hitvallás, a Heidelbergi Káté, mely egyházunk hitének 1563 óta alapját képezi egészen feledésbe ment. Nemhogy a lelkekben lennének irányító hatalmak a hitvallások, de könyvtáraink legnagyobb részéből is hiányoznak s gyülekezetünkben a nevüket is alig ismerik a hitvallásoknak, melyeknek igazságai védelmében egykor atyáink vagyont, vért és életet áldoztak. Míg a többi, külföldi hittestvéreink nemcsak a lelkészekről, hanem a presbíterekről is, hivatalba iktatásukkor esküt vesznek be a hitvallás megtartásáról, mi hallgattunk a kérdésekről és annál kevésbbé gondoltunk arra, hogy kálvini egyházunknak tagja csak az lehet, akinek hite és pedig az egyház hitével megegyező hite van, vagy amint Kálvin mondja, „azon egy Istent és Krisztust vallja.“ Elfeledkeztünk arról, hogy szilárd alapelvek, határozott tanok nélkül nincs élet, mert cselekedeteinket gondolatok, alapelvek, tanok, ha úgy tetszik dogmák irányítják s nem szétfolyó érzések, álmodozó hangulatok. Az utóbbi évtizedek úgynevezett „szabadelvű“ eszmeáramlatának hatása alatt egyetlen egyház sem mellőzte inkább hitvallási jellegét, mint a mi erdélyi református egyházunk. Pedig ez a hitvallási jellegtől való káros elvonatkozás, mélyen ellenkezik éppen erdélyi református egyházunk igazi tradícióival csak a 18 és 19-ik század elerőtlenítő befolyásának eredménye. Hiszen az erdélyi történelmi kálvinizmus mindig örökös figyelmet for-

dílt arra, hogy konfessziókban, symbolumokban, hitvallásokban számot vessen önmagával, igazi rendeltetésével. Komoly lelki ismeretességgel tette fel újból és újból önmaga előtt a kérdést: ki vagyok? Mi a rendeltetésem? Istennek micsoda gondolatát kell kifejezésre juttatnom, akaratát megvalósítanom? E kérdésekre adott feleletet hitvallásaiban, a Debreczeni vagy Egervölgyi hitvallásban, melyben olyan félreérthetetlen világossággal fejezi ki az egyház alapját és célját: „*az igaz egyház — vallja — látható gyülekezete azon választottaknak, elhívottaknak, újjászülteknek, hívőknek és megigazultaknak, a kik megtartják az üdv alapját, a Krisztust és a tudomány alapját, a próféták és apostolok tudományát, helyesen és törvényesen élnek a Sakramentumokkal, kárhoztatják minden istentelen hagyományait az embereknek, harcolnak az Antikrisztussal, bűnnel, világgal; vitézkednek az Ő Fejük a Krisztus alatt, megtartva a hitet, jó lelkiismeretet.*” Igy tisztázta hitét a Tarczallordói hitvallás, vagy Magyar hitvallásban, majd 1567-ben, annak megvallásául, hogy szolidárisnak tudja magát az egész európai kálvinizmussal, ezért fogadja el a II. Helvét hitvallást, majd a Heidelbergi kátét. Ezért intézkedett a Geleji Katona-féle VII-ik kanonban a lelkészek tudományáról vagy vallásáról eképen: „*Mint-hogy a hallgatók üdvének gondja Isten szerint az egyházi szolgákra bízott, mielőtt azok vagy kibocsáttatnának, vagy már kibocsátva valamely egyházba befogadtatnának, főképp ha jövevények vagy ismeretlenek, legszigorubban megvizsgálandók, ha az igaz hitvallás követői-e? — nehogy valami módon hallgatóikat az igazság álszine alatt valamely hamis tudománnyal megvesztegessék. Meg kell azért a lelkeket próbálni.*” Ime tehát atyáink mennyire tisztában voltak azzal hogy Isten országának szentséges érdeke megköveteli, hogy az egyéni, önkényes, subjektív kapkodás megakadályoztassék az Anyaszentegyházban és az örök igazságok mértékét, kritériumát tiszta és határozott hitvallásokban juttassuk kifejezésre. Az egyháznak mindig tudnia kell, hogy mit követel s amit követel, milyen érték sorrendben követeli Isten igéjéből vett Kánona alapján szolgálótól és hiveitől?

Ma, ebben a vajudó világban, amikor annyiféle eszmeáramlat és igény jelenkezik a csalhatatlanság kevély öntudatával a világ bajainak orvoslására, égető kérdéseinek megoldására: nekünk is tisztába kell jönnünk és törvényeinkben világosan kifejezésre kell juttatnunk mit hiszünk és mit akarunk? Tisztába kell lennünk azzal a kétségtelen igazsággal, hogy egyházunkat csak az a hit tarthatja és ujthatja meg, amely létrehozta. Ha nem valljuk atyáink hitét, lehetünk bármi a világon, csak kálvinista egyház nem lehetünk. És egy nagy hazugság, ha olyasminnek a fenntartását követeljük, amiről magunk sem tudjuk, hogy miért van és mit akar ezen a világon? Joggal állapították meg, hogy válságos helyzetünknek, ennek a kulturkrízisnek az

alapja, melyben élünk, az a tény, hogy kulturánkból hiányzik az *egység, tekintély, inspiráció*. Egyházi életünk nyomorúságának is az a jellemzője: hiányzik életünkből az egység, melyet a hitvallás ad, a tekintély, Krisztus és az Ő igéje előtt való feltétlen meghódolás és az inspiráció, a Szentlélek inspirációja. A mai ember lelket megrendítő kételyei között várát keres, melynek oltalma alatt védelmet nyer. Hol a Sion? A vallás kérdéseiben is az ember lett a mérték és ime beteljesül az emberen az ítélet: Ki emberben bizik, nádszálban bizik. A protestantizmust sokáig mint az egyéniség, a subiectivizmus elvének diadalrajuttatóját, az intelligencia érvényesítőjét magasztalták. Pedig mi volt Luther subiectivizmusa? Az összetört lélek jajkiáltása. Hogyan találom meg a kegyelmes Istent? És a Kálviné, egy a legvégső és legnagyobb kérdésre feleletet váró szív tusakodása: Mit akar velem az Isten? És a feleletet nem önmagukban, saját értelmükben találták meg. Oh Luthernek erős vára nem a saját személyisége volt, hanem Isten volt az Ő erős vára, Isten, aki az Ő igéjében felelt neki, vallomása: Az ige és Szentlélek bennünk, nekünk mindig erős védelmünk. A Kálvin döntő kérdésére: Mit akar velem az Isten? — a feleletet szintén csak az Ige adja és az ige által adott felelet rendszere a hitvallás. Joggal állapítja meg Doumergue, Kálvin nagyszerű interpretátora, hogy a kálvinista theologus álláspontja az igével szemben, először is, másodsor is, harmadszor is az alázat. A kálvinista egyház gyökere a hitvallás, törzse, a szervezet, gyümölcsei: az Isten dicsőségét szolgáló élet cselekedetei. Gyökér nélkül nincs élet. Miért száradt, sorvad el életünk? Mert hitvallásunkban ingadozó, gyökértelen egyház lettünk.

Egyházi törvényeinkkel szemben első és alapvető követelmény, hogy félreérthetetlen világossággal és következetességgel érvényesítse az egész vonalon azt a hitvallást, melyből egyházunk csodálatosan áldott, dicsőséges élete kivirágzott. Ha egyház, mint megállapítottuk ott van, ahol a tiszta tan tanítatik — legyen ott az a tan és követelése akkor is, mikor a törvény hívek, pásztorok, presbiterek szolgálatát, kötelezettségét megállapítja. Utaltunk arra, hogy a Genfi nagy Confessió vallomása szerint az egyház létehez szükségesek a tiszta tan és szakramentumok, az egyház fennmaradásának azonban elengedhetetlen feltétele a fegyelem. Második kérdésünk: Biztosítva van-e egyházunk tisztasága és fennmaradása az Isten törvénye szerint való szent fegyelem gyakorlásával? Mielőtt a kérdésre felelnénk, hadd vizsgáljuk meg először ebben a kérdésben is, mit vallottak az egyházi fegyelemről atyáink és hogyan rendelkeztek annak gyakorlásáról régi törvényeink és mi a jelenlegi helyzet? Az egyházi fegyelemre nézve Kálvin az *Institució* IV. könyvében és egyebütt is sokszor és igen nagy határozottsággal nyilatkozik. „*Ha egyetlen társadalom, sőt egyetlen hajlék, ha még oly kis család is lakik benne, helyes állapotban fe-*

gyelem nélkül meg nem tartható, sokkal inkább szükséges az egyházban, melynek állapotához a legnagyobb rend i Ennélfogva, amint a Krisztus üdvözítő tudománya az egy lelke, úgy benne a fegyelem az idegek szerepét tölti be, an által történik az, hogy a test tagjai, mindegyik a maga hel egymás között összefüggenek. Ennélfogva mindazok, akik a fegyelem megsemmisítését kívánják, vagy annak vissza tását gátolják, — tegyék azt akár szántsándékból, akár m gondolatlanságból — bizonyára az egyház széttörlését m ditják elő.“ „Midőn az egyház a tetten kapott, valamint a kacsokat a közösségből kirekeszti, semmi jogot ok nélkül r bitorol, hanem abban az igazságszolgáltatásban jár el, me maga az Úr bizott rá.“ Más helyen ismét így nyilatkozik: lelkipásztor szentségtörő, ha tudva méltatlannak adja, ép, ugy mintha kutyának dobta volna az Úr testét.“ „Mert ve mint a testi étel, ha rossz nedvektől megromlott gyomo jut, maga is romlottá lesz és megromolva inkább árt, n táplál, úgy az a lelki étel is, ha olyan lélekbe hull, amely noszsággal és álnoksággal van megfertőzve, azt még nagy romlással dönti veszedelembé“. Az egyház fegyelmező hatali nak alapja az u. n. kulcshatalom, ami Kálvin szerint nem eg; „egész egyszerűen az evangélium hirdetése“. Két feltétele v. Sohase keveredjék össze a „világi“, polgári igazságszolgáltal sal, ne egy ember, hanem egy „tisztos testület“ gyakorolja. A resztyén fegyelmezésnek, a közösségből kizárásnak Kálvin s rint három célja van: Keresztyének közé ne számláltassau azok, akik botránkoztató, vétkes élelet ének, hogy a jók u ne romoljanak, hogy a vétkesek szégyenkeztvén, bűneiket m bánják. Az egyházi fegyelmezésnek evangéliumi szellemü g korlását tanítja és arra az egyház szolgálit utasítja a II. Hel hitvallás XVIII. rész, 15. pontjában is kétségtelenül Krisztus g lekezetének feladatává Istentől rendelt köteletségévé teszi Heidelbergi káté, ahogyan e kérdésről 82, 83, 84 és főként 8<sup>o</sup> kérdésében tanit. A 85-ik kérdés és felelet így hangzik: keresztyén töredelmi fenyték miként tárja fel és zárja be mennyországot? Ugy — tanítja — hogy Krisztus parancsa s rint azok, kik keresztyén név alatt, keresztyéntelen tant ve élelet vsznek, miután atyafiságosan megintettek nehány. és az Ő hibáiktól és gonoszságaiktól nem állanak el, az e háznak, vagy azoknak, akik az egyházból arra rendeltelt bejelentetnek és ha azok intésére sem térnek meg, ezek szent szakramentumok eltöltása által a keresztyén gyülekez ből és maga az Isten, a Krisztus országából kirekeszti őt és ismét mint Krisztusnak és az egyháznak tagjai bevetetnek, valódi megjobbulást ígérnek és mutatnak“.

Ime ez hitvallásaink tanítása az egyházfegyelemről. M; állapíthatjuk, hogy a magyar református egyház különösen fe állásának első két századában úgy a tan, mint az élet tiszt

sága tekintetében szent fegyelmet alkotott s nagy részben gyakorolt is tagjai közül. A hercegszöllősi kánonok például 1576-ban így rendelkeznek: „Arra is gondot viseljenek — inti a lelki pásztorokat — hogy meglássák, kiket kelljen — az urasztalához — oda bocsátani. Mert ha olyanokat bocsátanak, akiket méltán elűzhetnének, nem különben vétkeznek, mintha az Urnak testét az ebeknek és disznóknak hányják.” A Geleji Katona-féle kánonok 44, 62, 63 paragrafusai részletesen szabályozzák a fegyelem gyakorlás módját az eklézsia követés, a 43. paragrafus szabályozza az urvacsorától való eltiltást s a gyülekezetből való kirekesztést, kimondván, hogy az elsöre a részleges, az utóbbira a közzsinal illetékes. Idézem a kánon említett pontjaiból az alábbi irányító szempontokat: *„A botránkoztatókat a lelkipásztorok, miután őket kétszer-háromszor mind magánosan, mind nyilvánosan az Isten igéjéből megintették és megfeddették és velők semmire sem mehettek, sőt azok előltők javíthatatlannak és bűnöket megbánni nem akaróknak bizonyultak, Krisztus urunk parancsa szerint jelentsék fel az egyházmegye elé, amely aztán őket — ha annak ismételt intései is sikertelenül maradnak — miként pogányokat és publikánusokat az egyházközségből a lelkészek közbejöttével ünnepélyesen kirekessze; azokat pedig a kik bűnöket megbánják és alázattal bocsánatot kérnek, ugyancsak azon egyházmegye nyilvános beleegyezésével vissza lehet venni az egyházközségbe. Bár-mely egyes személynek, legyen bár az akár csak egy községnek lelkipásztora, akár több egyházaknak felügyelője, hivatal vesztés terhe alatt nem szabad senkit, még a legbűnösebbet sem a Szentségektől önhatalmulag eltiltani, annyival inkább ünnepélyesen átkozódással kiközösíteni, valamint a bűnbánót az egyházba ismét vissza venni, hanem mind a kisebb mind a nagyobb kiközösítésre, valamint a feloldozásra a zsinatnak legyen joga és hatalma; még pedig arra a részleges és erre a közzsinatnak.”* A 62 kánon rendelkezései közül jellemző ez: *„Az idegenektől pedig, a kik az ő egyházukba más helyről költöztek — kivált ha gyanusok — hitők igazsága és erkölcsök jámborsága felől kívánjanak bizonyítványt. Még az 1791-iki budai zsinat is alaposabban, az atyák hite szerint foglalkozik az egyházfegyelem kérdésével. A budai kánonok közül a VI., mely a presbiterium kötelességei között E. pont alatt sorolja fel: „a minden keresztyéni szelidséggel gyakorlandó egyházi fegyelmet. A IX kánon 8. XLVII. és XLIX. kánon foglalkoznak a kérdéssel. A zsinat rendelkezései szerint a nyilvános és botránkoztató bűnben élők először a lelkész, vagy más olyan áttal, ki e végre legalkalmasabbnak látszik, azután egy néhányok által magánosan intendők meg, végre pedig, ha így sem térnek jobb útra, a helybeli presbiterium előtt, ha ugyan lehető. Az urvacsorától eltiltást csak az egyházmegyei tanács mondhatja ki. A kiengesztelődés lelkész, egy két presbiter előtt tör-*

*lénjék.* E rendelkezések azonban nem lépnek egyetemesen életre s rendre-rendre a hitvallási öntudat fokozatos lanygulásával kapcsolva elnémul az egyházi fegyelem követelése. Az egyházat egyre inkább egyházpolitikai, majd egyházalkotmányi kérdések, egyházak és lelkészek, iskolák anyagi létfenntartásának kérdései foglalkoztatják, a változott korszellem halása alatt meggyöngyi az egyházi öntudat, kivetkőzik eredeti, biblikus jellegéből a református egyházfogalom, megváltozik az állam és társadalom magatartása az egyházzal szemben s így rendre csoda-e haszó megizetlenül s a kovász kivész az egyházi és nemzeti életestésztájából? Itt-ott észre veszik a veszedelmet, mely a fegyelem meglazulásával fenyegeti az Anyaszentegyházat. Erdélyben főb egyházmegye folyamadik a közzsinathoz egyházfegyelmi alkotások végett, de e kérdést az 1864-ik évi közzsinat 61. §. határozattal az ügy boldogabb időkre való halasztásával oldja meg. És ez természetes is, hiszen a közzfelfogás az egyházfegyelen kérdésére általában az, amit az eklézsia követésről a 80-as évek egyébként tiszteletremélló egyházjogásza mond: *„Ezen körünkbe nem illő s inkább megbélyegző, mint javító büntetés méltán kezd mindinkább kimenni a gyakorlatból.”* (Kolozsvár Sándor.) Egyházi törvényeink az ősi hit felelősségének öntudatában minden alkalommal hagynak egy — vagy két nyitott ajtót a fegyelem gyakorlására, de alapjában teljes bizonytalanságban merül el a kérdés, úgy, amint egyik egyházi írónk megjegyzi: *„Miben álljon a mai eklézsiái fenyték, hogy és kiknek kelljen azt gyakorolniok és meddig ér az ezt gyakorlóknak hatalmuk nincs meghatározva”* (Tóth Ferencz.) Ez a mi mai helyzetünk ahol s amikor már oda jutottunk, hogy teljes mértékben érezzük hogy egyházunk jövője, tényleg fenntartása fordul meg azon hogy tudunk-e rendel teremteni a féktelenkedők között, vissza tudjuk-e szerezni a szent szakramentumok tisztességét, megtudjuk-e tisztítani egyházunkat az Evangélium isteni rendelkezése szerint, élő-e és kezünkben van-e a kulcsok gyakorlásának hatalma? Meg kell gondolnunk azt az igazságot, melyet egy néves theologus E. T. Müller így fejezett ki: *„Az, hogy Krisztus az excommunicatiót elrendelte s gyülekezetét az Ő Messiaságáról való hitvallásra alapította (Máté XVI. 17—19. XVIII 15—20.) nem esellegesség, hanem szükségképeni kifejezése annak, hogy Ő az egyházat akarta. Az újszövetségi gyülekezet minden jellemző vonása elmosódik előttünk, ha ezt nem értjük meg.”* — Bizony észre kell vennünk, komoly bűnbánattal kell észrevennünk, hogy az öntudatos kálvini egyházak között szinte egyedül állunk teljes fegyelmezési bizonytalanságunkkal holott nekünk elől kellene járnunk ősi tradiczióink szerint. Hogy nem is az öntudatos kálvini egyház miképen biztosítja fegyelme rendjét hadd utaljak a Skót Egyesült Szabad Egyház fegyelme törvényére s annak pár irányító gondolatára: *A fegyelem az Úr Jézus Krisztusnak, mint az Anyaszentegyház királyának*



és Fejének rendelése, amelyet az egyháznak az Ő nevében és az Ő tekintélyével kell gyakorolnia, oly módszerekkel, amelyek összhangban állanak az egyháznak, mint lelki közösségnek alkotmányával. 2. A fegyelem céljai: Az egyház tisztaságának fenntartása, tagjainak lelki java és a Megváltó dicsősége. 3. A fegyelem indító oka oly bűn vagy vétség, amely vagy tanbeli tévelygés természetével bír, vagy a viselkedésnek súlyos illetlenségére vall, kiváltképpen ha az illető bűn vagy vétség, nyilvánossága következtében, botrányt okozó és föllehetőleg szégyent hoz a vallásra. Nyilvánosságra nem jutó bűnökkel vagy vétségekkel szemben a fegyelem céljai sok esetben elérhetők magános intéssel, tanáccsal és szemrehányással is. Azok a zsinormértékek, amelyek szerint a hitet és magaviseletet meg kell vizsgálni: az ó és új Szövetségi Szentírás és annak az egyház által elfogadott, Westminsteri Hitvallásban foglaltatott magyarázata. A fegyelemnek alája vannak vetve az egyházi tisztviselők, az egyháztagok és az egyházzal kapcsolatban álló megkeresztelt személyek. Én azt hiszem, hogy az idézett elvi szempontokat kell érvényesítenünk a mi megalkotandó egyházfegyelmi rendszabályainkban. Nem lehet célom itt a kivétel módozataira részletes javaslatok ismertetése, csak utalok arra, amire előadásom bevezető szavaiban utallam, ma az igen fontos és más egyházkormányzati és egyházépítői kérdéseink megoldása teljességgel azon fordul meg, hogy sikerül-e a presbiteriumokat valóban Isten anyaszentegyházában azzá tenni, amire Őket az Úr rendeli és ahogyan hivatásukat egyházunk hitvallásai, Kálvin tanításai kijelölik? Mert abban teljességgel igaza van Révész Imrének, hogy Egyházunk fegyelmező erejének megtörése, fokozatos elveszése főleg abból magyarázható, hogy az 1702 évi erdélyi főkonsistoriumi rendelkezés, az 1791 évi budai kanonok által elismert, de végérvényesen csak az 1881—82 évi zsinati törvények által kialakított presbiteriumok, amikor egyetemes jogérvénnyel elindulnak a maguk súlyos felelősséggel teljes pályafutásukra, már nem indulnak kálvini energiákkal és Kálvini célkitűzésekkel, ami azután meg is látszik működésükön, mert tekintetük sohasem irányul elsősorban az Isten dolgaira, hanem mindig csak e világ dolgaira. Most ai itt kell fegyelmi rendünk kialakításának előfeltétele képpen a presbiteri hivatással szemben azt a szempontot, melyet az idősebb Révész ezen nagyon megszivvelésre méltó szavakban foglalt össze: „Tartsa bár a presbiterium a gyülekezet gazdasági és pénzügyeit s épületeit a legnagyobb rendben, sőt diszben és fényben, ha minden évben jó lelkiismerettel el nem mondhatja magáról, hogy az uralkodó bűnököt irtotta s a közerkölcsiséget előmozdította a gyülekezetben: akkor magát valódi keresztyén kálvinista presbiteriumnak még korántsem tartsa. Egyházunknak már évtizedek óta egyik gyászos betegsége az, hogy azt figyelme és észrevenni nem akarja“. Most már észre kell vennünk

s e kérdésben, mint több más kérdésben munkánkat ott kell folytatnunk, ahol az 1646-iki szalmárnémeti zsinat elhagyta.

Egyházfegyelemre, szigorubb és komolyabb Egyházfegyelemre szükségünk van, azonban ma is igaz az, amit e kérdés nehézségeire utalva Kálvin mondott: „Az Egyházfegyelem viszszaállítása nehéz dolog: Egyházainknak nincs inyére, a test és vér előtt gyűlöletet.” Könnyelmű vakmerőséggel nem nyulhatunk a kérdéshez. A kérdés megoldásának természetzerű előfeltételei vannak, melyeknek megteremtéséről zsinali törvényhozásunknak lehetőleg szintén kell gondoskodniok. Ez előfeltételek fontosabbjai: hatékony vallásos oktatás biztosítása, a konfirmáció szabályozása reformja a teljes jogu és értékü egyháztagok nevelése érdekében, a presbyterek spirituális és erkölcsi felelősségének megállapítása a lelkigondozásban, az egyháztagság kérdésének olyan rendezése, melyben az egyházi jogok élvezetének és gyakorlásának teljessége a „full communion” csak a kötelelességeiket integralisan teljesítő egyháztagok számára legyen biztosítva, mert mint igen helyesen mondja az Egyetemes Convent zsinat előkészítő belmissziósügyi albizottságának jelentése: „Minden rendet és fegyelmet arculverő lehetetlen állapot a mai, a melyben az egyház életének döntő fontosságú aktusaiba beleszólásuk lehetséges olyanoknak, akik erre egy minimális egyházi adónak lefizetésén kívül semmivel nem szereztek erkölcsi jogosultságot; akik az egyháztól lelkileg a lehető legtávolabb élnek és eszük ágában sincs közelebb kapcsolódni hozzá, még ha nyilik is reá alkalmuk, de azért nagyon sok esetben az ő szavazatukon dől el pl. lelkészválasztás alkalmával egy két emberöltőre az Egyház sorsa! El kell tehát jönnie az időnek, amikor fel fognak állíttatni a teljes és nem teljes jogú egyháztagok kategóriája, a kötelelességek teljes vagy tényleges gyakorlásának mértéke szerint, — s míg az egyház az utóbbiak tömegét egészben véve missziói területként fogja kezelni, igazi életét az előbbiekben fogja élni, ami a fegyelem gyakorolhatása szempontjából és végérvényesen tiszta helyzet leend.” — Még utalhatnék más előfeltételekre is, de legyen szabad végül csak egyre a lelkész személyének döntő kérdésére utalnom. Talán itt van az egyik legjelentősebb feltétel. Pásztorokra van szükség elsősorban, állítom én is, ha talán nem is vallom, mint Kun Béla a jeles debreceni egyetemi tanár, hogy „a jó pap képzés és a papok megfelelő helyre juttatása, ez megold minden problémát.” Ha nem is old meg minden problémát, de sokat megold. Hadd utaljak pár szóval a papok megfelelő helyre juttatása megoldásának jelentőségére. Ez igényli két kérdés megoldását, a lelkészválasztás reformját, hogy minden gyülekezetnek a neki megfelelő pásztorok adassanak s valamiképen a lehetővé tételét annak, hogy egy gyülekezet, ha teljességgel nem akarja jelenlegi pásztorának szolgálatát, megválhasson lelkészétől úgy, hogy az egyfelől ne legyen a lelki-

pászlorra, ha fegyelmi vétsége különben nincs, megbélyegző, másfelől a gyülekezet és abban Isten országának érdeke se áldoztassék fel egy ember érdekének. Nem foglalkozhatom behatóbban a kérdéssel; de pár dologra utalni óhajtok. A lelkészválasztás keresendő útját jelöljék előttünk a következő adatok: Kálvin a kérdéstről ezeket mondja: *Islen akaratából folyó dolog az, hogy a pap a nép jelenlétében mindannyiuk szemeláttára választassék, az egyház szolgáinak törvényes elhívása abban áll, hogy azokat, akik alkalmasoknak látszanak, a nép akaratával és helyesítésével választják meg, (Inst. 4. III. 15.) De nagyon helyesen cselekedett a laodiceai zsinat, amikor azt rendelle, hogy a választást nem szabad a tömegre bízni. Ezzel szemben nagyon jó orvosszert alkalmaztak: először ugyanis magában a papság választott s akit kiválasztottok bemutatták a tanácsnak és főembereknek, ezek a választást, ha jónak látták megerősítették, ha nem, másat választottak s csak ezután került az ügy a sokaság elé, mely bár nem volt kötve az előzetes határozatokhoz, most már kevesebb zavart okozhatott; vagy ha a néppel kezdték a dolgot, ez csak annak megtudakolása végett történt, hogy kit szeretne a nép legjobban, de végül a papok választottak. Nem is akart más a laodiceai zsinat határozata, mint azt, hogy a papok és más főemberek, ne engedjék magukat a meggondolatlan tömegtől elragadtatni, hanem, ha szükség van rá, okosságukkal nyomják el a nép ostoba kívánságait. (Inst. 4. IV. 2.)* Genben a Kálvin egyházi rendtartása szerint a pásztor a többi pásztorok választották, a gyülekezet helyben hagyása és a felsőbbség megerősítése melletti; a franciaországi egyházi fegyelmi rendtartás, melynek alapjait szintén Kálvin vetette meg, a consistorium, tehát a gyülekezet pásztoraiból és presbitereiből álló tanács feladatává teszi a pásztorok éppúgy, mint a többi presbitereknek választását. És még hadd idézzem a Geleji Katona-féle XXII-ik kánont: *„Valamint az egyházmegye esperese egy lelkipásztort sem tolhat rá az ettől vonakodó és ellenszegülő népre, úgy a nép sem szegődhetik senkivel és nem vihet be senkit azok közül az esperes akarata ellenére. A lelkipásztoroknak is szorosan megtiltatik, hogy még ha máshova meghivatnak is, a magok felvigyázójának tudta és engedélye nélkül szolgálatjokat másoknak felajánlják, hanem csak azzal a feltétellel, ha az beleegyeznek, hogy így a maga előkelő társaival együtt megítélhesse: vajjon az a lelkész arra a helyre érdemes-e? Valaki merő macacsságból s az egyházi fegyelem megvetéséből, nem pedig együgyűségből vagy tudatlanságból az ellenkezőt követné el: ha nem is mindenik, de legalább azon egyháztól melynek lelkésziségére felvigyázójának tudta és engedélye nélkül megígérkezett, fosztassék meg: hogy mind ő a maga engedtlenségéért, mind a dacoló nép a szent kormányzat megvetéséért meglakoljon.“* Ez adatok világossá teszik, hogy a

lelkészválasztási reform érdekében hozandó törvénynek miné református követelményt kell érvényesítenie? A választásban az Anyaszentegyház örállóinak, felelős kormányzóinak irányító befolyását szélesíteni kötelességünk. A második kérdésben csak utalok arra, hogy nemcsak a nálunk 1768-ig fennállt papmarasztás elavult rendszere, hanem a svájci egyházak olyan előforduló szabálya, mely szerint a lelkészt vagy meghatározott időre választják, vagy bizonyos számú évek elteltével köteles a lelkész magát új választásnak alávetni, sőt az angolnyelvű egyházi rendtartások is lehetőségképen a meghatározott időre szóló papválasztást megengedik, utalnak arra, hogy valamiképpen az Anyaszentegyháznak gondoskodni kell arról, hogy a gyülekezet a neki meg nem felelő paptól megválhasson, mert kétségtelen, hogy nem a gyülekezet van a papért, hanem a pap a gyülekezetért s a mi Urunk Jézus utasítása az Apostolokhoz ez: Még a port is leverjétek lábatokról, ahol nem fogadnak szívesen. Tudom, hogy ez a kérdés egy nagyon kényes kérdés, de benne rejlik egy követelmény az a követelmény, hogy a Pásztornak mindig alá kell rendelni tudnia a maga egyéni érdekét az Isten országa szempontjainak s ahol a gyülekezet törvényes formák között kifejezett óhaja kéri és a lelkipásztornak felettes hatósága, esperes, egyházmegyei tanács ajánlja a gyülekezettől való megválást, ott neki kötelessége engedelmeskedni, nehogy az () ellenkezése miatt a gyülekezetben a Krisztus ügye valamiben kárt valljon, vagy botránkozás történiék. Ime Kálvin hogyan távozott feddhetetlen lelkiismeretének ragyogó öntudatával: „Nagyon jól van! — mondotta — Inkább kell engednünk Istennek, mint az embereknek. Ha embereknek szolgáltam volna, bizony most boldogtalan volnék, de mily jó, hogy annak engedelmeskedtem, aki sohasem vonja meg az Ő szolgáitól a nekik ígért jutalmat.“

3. Megállapítottuk, hogy az egyház létének mutatója az ige és a sakramentumok, fenmaradásának biztosítója a legyelem, kifejezésre juttattuk, hogy az egyház léte és fenmaradása érdekének hathatósabb szolgálata micsoda követelményeket állít zsinati törvényhozásunk elé, most öntudatosítanunk kell azt a kérdést, hogy mi végből hívta életre, rendeli fentartani az Anyaszentegyházat az Úr? E kérdésre Atyáink az Egervölgyi hitvallásban adtak nagyszerű feleletet, amikor megállapították, hogy „az igaz egyház harcol az Antikrisztussal, hadat folytat a bűnnel, gonoszsággal és sátánnal. Harcol Isten országáért, harcol azért, hogy Krisztus törvénye legyen az uralkodó.“ Ha a heidelbergi kátéval valljuk, hogy az Anyaszentegyház azoknak serege, akiket az Isten fia, világ kezdetétől fogva világ végeztéig, az egész emberi nemzetségtől Szentlelke által kiválasztott s hisszük, hogy e seregnek mi is élő tagja vagyunk, ha hirdeljük Kálvinnal, hogy egyház csak ott van, ahol az emberek az Úr Jézus Krisztust Urunknak és királyuknak ismerik el, akkor tudnunk kell, hogy a seregnek mi-

csoda feladata van, akkor figyelniük kell, hogy a mi Urunknak és királyunknak micsoda parancsolata van számunkra? Az Úr Jézus Krisztus parancsolata ott van Máté ev. XXVIII. rész 18—20. verseiben, a nagy missziói rendelkezésben: Menjetek legyetek tanítványokká minden népeket. Ime a feladat, melynek megvalósításából a sereg minden egyes tagjának ki lehet és ki kell vennie részét, mint ahogy az Úr életében az imádkozó agg Próféta asszony, a megváltás örömét hirdelő öreg Simeon, a gyermekeiket Jézushoz vivő anyák, az öt árpa kenyérét és két halát Jézusnak nyújtó gyermek, az Úrnak szolgáló asszonyok, az előkelő arimathiai József s a szegény halászok és vámszedők mind egyesülhettek az Úr szolgálatában, úgy az Anyaszentegyházban, a mi Urunk által gyűjtött seregben ma sincs senki, akinek szent lehetőséget ne nyujtana az Úr arra, hogy valamilyen kivégye részét az Úr missziói parancsának teljesítéséből s ezáltal az Élő Isten országának szolgálatából. És egyházi törvénykezésünknek éppen az lesz ma a legdicsőségesebb feladata, hogy megállapítsa és kellően kijelölje és biztosítsa azokat a kereteket, melyek között mindenki megtalálhatja a feladatát az Anyaszentegyház nagy rendeltetésének belsőllését célzó munkában. egyházi törvénykönyvünknek, általában egyházi életünknek nagy gyengesége volt az, hogy az egyházat, magunk sem néztük másnak csak földi alakultnak, jogi intézménynek, melynek feladata kiszolgálni hiveit bizonyos általuk teljesített feltételek ellenében s megfélekedtünk, hogy az egyház sokkal több ennél: A Krisztus teste, melyben és mely által elakarja végezni Megváltónk a megváltás nagy munkáját. Kiejtettük az egyház egyik legfontosabb vonását, azt, hogy az egyház Isten országa terjesztésére küldetéssel bír, hogy az egyháznak feladata missziót végezni. Elhalványodott előttünk a missziói egyház fogalma, pedig amelyik egyház nem missziói egyház, az nem egyház. Az egyházat két Isten Szentlelke által áthatott erő élteti: a hit és szeretet. Az egyház tehát nem csak konfessionális és kultikus közösség, hanem éppen azért és azért szeretetközösség, mert mi, akik mind testestől mind lelkestől nem a magunké, hanem az Úré vagyunk, életünkben irányító hatalommá az Ő szeretetparancsolatát tettük: Betegeket gyógyítsatok, poklosokat tisztítsatok, halottakat támasszatok, Evangéliumot hirdessetek. A szeretetközösség munkaközösséget jelent, odaadó, közös munkát az Isten uralmáért. A kálvinizmus szellemében tehát elképzelhetetlen olyan egyháztagok létezése, akik akár a maguk gyülekezetében, akár az egyház egyetemében szeretetmunkásságot nem folytatnak. Egyházunk felfogása szerint a szeretet szolgálatára vállalkozás rögtön megkezdődik, mikor valaki az egyház öntudatos tagjává lesz.

Egyházunk életében az utóbbi évtizedekben egyre teljesebben érvényesült az ítélet, hogy aki nem sáfárkodik a reá bízott tálentummal, attól elvéteik és másnak adatik. E törvény betel-

jesülése hogy jelenleg a belmissziói és külmissziói munka csak része csaknem teljes független egyesületek kezében van s eze között az egyesületek és egyházunk között nincs mindig meg az a lelki kapcsolat, mely biztosítaná a szükséges együttműködést. Ideje reá eszmélnünk arra az igazságra, melyet Forgács Gyula hirtelt eleven erővel: „Egyházunk missziói élete a jelen időkből elérkezett a fejlődés ama fordulópontjához, amelyen végleg döntenie kell jövőjéről felett. A differenciálódás folyamata nálunk is befejezéshez közeledik. Sőt az integrálódás jelei is mutatkoznak. Most következik a próba, melyet főként ki kell állania. Vagy úgy dönt, hogy önmagának él és elsorvad dicstelen halállal, vagy úgy hogy Krisztusnak él akkor súlyos belső és külső harcokat kell vállalnia, melyekben azonban Istené lesz a dicsőség és egyházunk megszentelő leendő fajunknak és kapuja a Krisztus evangéliumának kelet felé. Biztosítanunk kell azért törvénykezésünk keretében a következő érdekeket: Legyen egyházunk missziói munkája úgy tanban, mint szervezetben „református“, a szó hitvallásos értelmében és tartozzék mindenestől az egyház testéhez. Gondoskodjunk olyan missziói munkásokról, akik egész életüket e dicsőséges munkának szentelik. Teremtsük meg a missziói munka anyagi eszközzeit.

Mindezeket meg kell tennünk, mert a feladatok egész dandárja várja cselekvésünket. A diasporákban gondozatlan, iskolázatlan egyház tagjaink segítségért kiáltanak. Külföldön élő gyermekeink figyelmünket várják. Nem szakadhatunk ki a nagy keresztény közösségből azáltal, hogy a külmisszióból kimaradunk teljesen. A külmissziót gyakorló egyházak jogos szemrehányás vádol: Csak Ti vagytok siketek, mikor a mi Urunk munkáscsalát keres?

Csak érintettem ezeket a feladatokat, követelményeket, melyeknek teljesítését majd nagy gonddal kell eszközölnünk. Végül öntudatosítanunk kell hitünk és feladataink átértékelését s ennek érdekében törvényes védelem és gondozásban kell részesítenünk a református tudományos munkát s annak közkinccsételét. E munkásság feladata: megfelelő tudományos szakösszefoglaló irodalom teremtése, fejlesztése. Nem foglalkoztat egyházpolitikai és alkotmányi kérdésekkel, mert itt úgy érzen alig lehet követelményük, hálával gondolunk atyáinkra, akik egyházalkotmányunkat, szervezetünket annyi hűséggel megvéde mezték. A mi feladatunk megőrizni az általuk felépített falakat és betölteni azután élettel.

Isten segítségével legyen velünk e nagy feladat betöltésében

Vásárhelyi János.

# Konferenciák.

a) Férfiaknak.

## 1. A lelkipásztorok együttműködésének eszméje és megvalósítása.

Mindannyiunk előtt ismeretes, hogy egyházkerületünkben a közelmúltban csaknem egyszerre és egymástól teljesen függetlenül két oldalról is igen komoly kezdeményezések történtek a lelkészek együttműködésének megszervezése érdekében — nem is szólva arról, hogy egyes lelkészi körök és csoportok már régebb idő óta ráléptek az együttműködés gyakorlati megvalósításának útjára és nem lankadó igyekezettel munkálkodnak is ebben az irányban. A lelkészek együttműködésének mikéntje élénk megbeszélés tárgyát képezte — egy pár esetben tulfutótt heveséggel — nemcsak lelkészek, hanem az egyház más választottjai közül is és nemcsak szűkebb, zárt körökben, hanem a sajtóban is, élénk bizonyosságával annak, hogy a lelkészek együttműködésének megszervezése és biztosítása általánosan érzett szükség, még pedig nem annyira a lelkészek szempontjából és érdekében (a kiknek az egyháztól eltérő külön érdekei, mondjuk osztályérdekei nem is lehetnek), mint inkább az egyház rendeltetéséből kifolyóan, magasabb — isteni szempontokból, az Isten örök tervei szerint az üdvösségre elválasztottak egész serege érdekében.

Azt hiszem, teljes mértékben jogosult az a feltevés, hogy mai megbeszélésünk rendjén igen különböző, sőt egyenesen ellentétben álló vélemények kívánnak — ezt is szeretném azonban hinni — megértésre kész, testvéri találkozt adni egymásnak, épen azért a magam részéről — ugyanezt kérve minden testvéremtől — minél nagyobb rövidegre s egyszersmind teljes tárgyilagosságra fogok törekedni, hogy a rendelkezésre álló — aránylag rövid időt gazdaságosan és áldást ígérően használhassuk fel a mindnyájunk által óhajtott összhangra vezérlő megbeszélés lefolytatására. Őszinte alázattal könyörgünk és a meghallgatás bizonyos reménységével esedezünk a Szentlélek Istennek közöltünk való megjelenéséért, a ki a különböző nyelveket egyező hitre hozandja, hogy ne a magunk hiábavaló gondolatai szerint akarjuk megszabni a lelkipásztorok együttműkö-

désének utját, hanem ebben is egyedül Istennék akaratát keressük, egyedül Isten akaraata előlt hódoljunk és hajoljunk meg Neki szolgálni kész engedelmességgel és teljes alázatossággal

## I.

Lelkipásztorok együttműködéséről tulajdonképen csak a evangéliumi prof. egyházakban lehet szó, a mint hogy lelkipásztorai is ezeknek az egyházaknak vannak. Minden más vallás közösségnek s így a nem prof. keresztyén egyházaknak is pap sága van; papi rendje, a melyik uralkodik a lelkek felett, a melyik hatalommal bír arra, hogy az üdvösség ajándékát — mond halni — tetszése szerint oszlogassa az üdvösséget főle várt lelkeknek, olykor azoknak ludán kívül, sőt esetleg azoknak akaraata ellenére is. Azért ezt a kérdést az ev. prof. különösebben a romániai magyar ref. egyház szemponljából vesszük vizsgálat alá

Hogy a lelkipásztorok együttműködésének eszméje már a Isten örök terveiben benne foglaltatik, világossá lesz előltünk lelkipásztor fogalmának meghatározása által. A lelkipásztor munka ugyanis nem egy zárt területre szorított, teljesen azonos szigorú formákba önthető munkásságot jelent, hanem Isten országának minden — Istentől jónak itélt eszközzel és módon az üdvösségre elhivottak egész seregében való építését. E szerint a lelkipásztor is gyűjtőnév, gyűjtőfogalom és jelenti ama különböző ajándékok hordozóit, a kiket felsorolva találunk pl az I. Kor. XII. részében. Mert ugyanazon egy Léleknek különböző ajándékai alapján választott el Isten az Anyaszentegyházban először Apostolokat, azután Prófétákat, harmadszor Doktorokat: Azután rendelt hatalmasságokat, azután gyógyítással ajándékit, szegényeknek segéllőit, községnek igazgatóit, nyelveknek különböző neveit stb. és mindezeket együttesen tette Isten az ő Anyaszentegyházában lelkipásztorokká, a kiket elküldött ebbe a világba azzal a parancscsal, hogy prédikáljanak belegeket gyógyítsanak, poklosokat tisztítsanak, halottakat támasszanak, ördögöket üzzenek (Máté X. 7—8.) és a kiknek az Úr Jézus Krisztus a lelkipásztori kötelességek teljességét magában foglaló eme parancsot adja: Legelfesd az én bárányaimat (Ján. XXI.)

Lelkipásztorok tehát csak isteni elválasztás alapján működhetnek, mert Isten rendelt apostolokat, prófétákat stb. és Jézus is azt mondja: Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket (Ján. XV. 16.) azonban az elválasztottaktól megkivátatik, hogy mindent elhagyva és mindenről lemondva egyedül a rendelt szolgálatra adják oda magukat hiánytalanul. A ki szereti atyját, vagy anyját inkább, hogynem engemet, nem méltó az énhozzám; aki szereli fiát vagy leányát inkább, hogynem engemet, nem méltó az énhozzám. (Máté X. 37.) — mondja Jézus és ugyancsak ő János XXI-ben először megkérdezi Pétert: Simon Jónánának fia, szeretsz-e engemet ezeknél inkább? s csak miután



Péter az ő mindeneket tudó Urának íanuságára hivalkozva mondhatja: Uram, te mindeneket tudsz, te tudod, hogy szeretlek tégedet — csak azután bizza rá az ő bárányainak legeltetését.

A lelkipásztor tehát jelenti azokat az elválasztottakat, a kiket az Úr J. Kr. ezekkel az igékkel olt magába: Nem mondalak többé titeket szolgálóknak, mert a szolgál nem tudja, mit mivel az ő Úra, titeket pedig mondalak barátainak, mert mindeneket, a melyeket hallottam az én Atyámtól, megjelentettem néktek (Ján. XV. 15.), akiket tehát a Lélek különböző ajándékainak mérték nélkül való közlésével az Úr Jézus Krisztus által Isten választott el és tett őrállókká az ő Anyaszentegyházában, de akik egyszersmind maguk is készek hálaadással odaszentelni Istentől nyert minden ajándékaikkal együtt egész életüket a lelkeken való uralkodás teljes kizárásával (Luk. XXII. 26. II. Kor. I. 24. I. Péter V. 3.) Krisztusnak és az ő Anyaszentegyházának engedelmes és hűséges szolgálatára és a kik az Isten Lelke által kormányzott Anyaszentegyház törvényes rendje szerint a külső elválasztásnak is részesei. Így kerülnek munkatársi viszonyba a lelkipásztorok Istennel épen a legszentebb, legmagasabb és legmélyebb dolgokban t. i. Isten országának építésében és az üdvösség ajándékainak mindenekkel való közlésében, de ugyanakkor hordozniok kell az elválasztásnak megfelelő felelősséget is.

Mert az evangéliumi egyháznak is — mint minden vallásos közösségnek — Istentől vett rendeltetése az, hogy az üdvösségnek közvetítője legyen. Nem azt mondjuk, hogy az egyház szabadon rendelkezik az üdvösség javaival és azt tetszése szerint osztogathatja a maga elválasztása szerint, sőt az egyszerű vetelt fundamentumon hűséggel megállva valljuk, hogy Isten az üdvösséget teljesen szabad választása szerint adja: könyörülök azon, a kin könyörültem és kegyelmesen cselekszem azzal, a kihez kegyelmes voltam, azért nem azé a választás, a kinek arra akarátja vagyon, sem azé, a ki fut, hanem a könyörülő Istené (Róm. IX. 15—16.); a megigazulás az ember minden érdemszerző közreműködése nélkül — ingyen ajándékképen adatik: Megigazulunk pedig ingyen Isten kegyelméből a Jézus Krisztusban lett váltság által (Róm. III. 24.), mindazonáltal annak, hogy valaki a megigazulásnak ténylegesen is birtokába juthasson, elengedhetetlen feltétele, hogy benne is meglegyen a készség az Isten nyitott kézzel nyújtott ajándékának elfogadására: Az igaz ember hitből él (Róm. I. 17.). Mi is a Jézus Krisztusban hittünk, hogy megigazulnánk a Krisztusban való hit által (Sal. II. 16.). Tehát a hit az az üdvösséget elfogadó készség, a mit az ajándékokat osztogató Szentlélek Isten gerjeszt fel és ápol a szivekben; e nélkül senki sem mondhatja a Jézust Urnak (I. Kor. XII. 3.) és senki sem lehet részese a Krisztus váltságának.

Ezek után tehát — azt hiszem — elég világosan láthatjuk,

hogy miért van szükség — Isten akarata és örök tervei szerint a lelkipásztorok együttműködésére. Isten ingyen kínálja az üdvösséget, az üdvösség elfogadása a hit<sup>2</sup>csatornáján át történik, a hitet pedig a Szentlélek Isten gerjeszti fel és ápolja, még pedig rendszerint nem közvetlenül, hanem amaz ajándékoknak szívből-szívbé való átplántálása útján, a mely ajándékok széthordozására Isten külön-külön választott el apostolokat, prófétákat, doktorokat stb. együtt lelkipásztorokat, a kiknek egymást kiegészítő, összhangzatos együttműködése az Isten által megszabott feltétele annak, hogy az egyház betölthesse rendeltetését, az üdvösségnek közvetítője lehessen, a Krisztus anyaszentegyházának nevezetethessék. Pál plántál, Apollós öntöz, hogy ez együttes munkát koronázhassa meg Isten előmenetellel.

## II.

A mi pedig már most a lelkipásztorok együttműködésének gyakorlati megvalósítását illeti, kétségtelen, hogy éppen a lelkipásztoroknak világosan tudniok kell, hogy ők nem önkéntes vállalkozói az Isten országa építésének, a kik a maguk számára is szerezhetnek dicsőséget, hanem minden érdem nélkül, kegyelemből elválasztott törékeny eszközök az Isten kezében, a kiknek tehát a legkevésbé van megengedve, hogy az Isten akaratán nyugvó együttműködés terveit, szabályait, formáit önmagukból akarják kitermelni; a lelkipásztorok vannak — éppen magas isteni elválasztásuk folytán elsősorban kötelezve arra, hogy Istentől kérjék és alázatos engedelmisséggel Isten kezéből fogadják el Istennek a kivitelre vonatkozóan is készen kínált terveit. Azért e magunkban való bizakodás helyett csak kérdeznünk kell, hogy mi az Isten célja a lelkipásztorok együttműködésével és miképen akarja eme célját megvalósítani és kérésünkre, keresésünkre, zörgetésünkre kész feleletet fogunk nyerni.

A mindenek felett teljes hatalmat nyert Jézus Krisztus, midőn elfoglalni készül az Atya jobb keze felől az ő örök királyi székét, tanítványait azzal küldi szét a világba, hogy tegyenek tanítványokká minden népeket, mert Isten mindeneket üdvözíteni akar: azért rekesztett Isten mindeneket a bűn alá, hogy mindeneken könyörüljön (Róm. XI. 32.) Azt akarja tehát Isten, hogy mindazok a lelki ajándékok széthordassanak az üdvösségre elhívott minden nép között, amelyek kivétel nélkül szükségesek az üdvösség elfogadására készséget adó hitnek felgerjesztésére és ápolására. Hogy pedig ez ajándékok széthordozása Isten tervei szerint ékesen és jó renddel történhessék, mindenek előtt szükséges az, hogy akiket Isten a Lélek ajándékainak bő mértékkel való közlése által magának munkatársakul elválasztott — a lelkipásztorok — egymással teljes összhangban legyenek, közös nevezőre jussanak, teljesen egygyé legyenek Krisztusban. Legyenek tiszta tudatában annak, hogy

első sorban nekik mondatik: ti a Krisztus teste és tagjai vagytok és mint egy testnek tagjai tudják teljes mértékben megbecsülni egymást és minden magabizás nélkül — amire különben senkinek semmi oka és semmi joga nincs és nem lehet — tudják Isten előtt való alázatossággal hiánytalanul és határtalanul értékelni a kinek-kinek felülről adatott elválasztást és ajándékait. Nem mondhatja a szem a kéznek: nem szükölködöm nálad nélkül; vagy a fő a lábaknak: nem kelletek ti nékem (I. Kor. XII. 21.), mert ha az egész test szem, hol a hallás? ha egészen hallás, hol az illatozás (17. v.)? Ugy szintén a kinek öl talentuma van, nem kicsinyelheti le azt, akinek csak egy talentum adatott, mert talán az ő öl talentumát épen az az egy egészíti ki és teszi elég hatékonyá arra, hogy a közös munkát előmenetel ékesíthesse. A ki korán reggel munkába állítatott, az sem nézhet sanda szemekkel arra és nem ítélni meg azt, aki csak estefelé küldetett ki a szőlőbe, mert talán az az egy órai segítő munka tette lehetővé, hogy napszálltakor bevégzelt munkára borulhasson rá a kegyelem Istenének áldása. Tehát a lekipásztorok Isten akarata szerint való együttműködésének, annak az összhangzó együttmunkálkodásnak, ami kizárja még a lehetőségét is minden versengésnek, minden emberi hiúságnak és érzékenykedésnek, minden irigységnek és féltékenykedésnek, mindenek felett pedig minden ítélkezésnek — a mit Isten egyedül magának tartott fenn — ennek a Krisztusban való teljes egybeforradásnak elengedhetetlen feltétele, hogy egymás iránt őszinte bizalommal és hiánytalan megbecsüléssel viseltessenek, egymás terheinek hordozására készvek legyenek, mindenkor és mindenben szolgálatra kész testvéri közösségben éljenek, egymás szeretetében felülmulhatatlanok legyenek. Erről ismerik meg mindenek, hogy én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretendíték (János XIII. 35.)

Felvetődik azonban a kérdés, hogy egyáltalában lehetséges-e a lekipásztorok összességének egy testvéri közösségben való szilárd összekapcsolódása?

Kétségtelen, hogy pusztán emberi igyekezettel semmi, még a legkisebb dolog sem lehetséges, de a kik — épen tehetlenségük érzetében — teljes mértékben és teljes bizalommal Istenre és az ő Krisztusára bízzák magukat, azoknak minden lehetséges (Máté XVIII. 19., XXI. 22. János XIV. 13., XV. 16.) Isten nem állít fel teljesíthetetlen követelményeket és a kik a keményebb eledelt el nem hordozhatják, azokat tejnek italával táplálja. Láthatjuk ugyanis, hogy az Anyaszentegyház sokszoros tagozódást mutat. Csak a romániai magyar ref. egyházra gondolva is, találunk itt egyházkerületeket, egyházmegyéket és egyházközségeket, a melyek külön-külön is jogi személyek (ha talán nem is földi törvények, de Isten teremő akarata folytán), a melyek önmagukban is képességgel bírnak az önálló élet folytatására. És ez a tagozódás legkevésbé sem jeleníti a Krisztus

egy és oszthatatlan Anyaszentegyházának részekre bontását, e örök rendje az Isten országának. Jézus mondja: Az én Atyámnak házában sok hajlékok vannak (János XIV. 2.) Isten lépésről-lépésre akarja vezetni az ő gyermekeit és a lelkipásztorokat is az ő tervei szerint való összhangzatos, testvéri szeretetben egybefolyó együttműködését azokkal akarja elkezdeni, a kiket ő szorosán egymás mellé állított, a kiknek kezét egymás kezébe helyezte, a kiket közösen tett felelőssé egy ugyanazon nyájnak gondos legeltetéséért.

És itt álljunk meg egy pillanatra és lehajtott fővel, lesütött szemekkel töredelmesen tegyünk vallást arról, hogy mennyi komoly bűnbánatra és mennyi alázatos és buzgó könyörgésre van szükségünk, ha azokra a gyülekezeteinkre gondolunk, a melyeknek élén egynél több pásztor halad.

De nem nyerünk — általánosságban — vigasztalóbb képet akkor sem, ha az Isten Anyaszentegyházának hajlékaiban egy-egy külön lakrészt jelentő egyházmegyékre tekintünk, a hol Isten az ő céljai szerint úgy válogatta össze a különböző ajándékok hordozóit, hogy legyenek ott apostolok, próféták és doktorok, községek kormányzói és szegények segéllői, nyelveken beszélők és nyelveknek magyarázói, hogy a Léleknek minden jó ajándéka elvitessék az üdvösségre elhívottak egész seregéhez. Van-e hát az ugyanazon egyházmegye kötelékébe tartozó lelkipásztorokban készség és komoly igyekezet arra, hogy egymást jól megismerjék; van-e közöttük testvéri szeretet, egymás őszinte megbecsülése és hátsógondolatok nélkül való bizalom egymás iránt — a mi tulajdonképen nem is volna más, mint bizalom az Istenben, engedelmes elfogadása az ő elválasztásának és alázatos elismerése annak, hogy Isten tudja és egyedül Isten tudja, hogy kit miért választott el magának. Ugy szeretik-e egymást azok, a kiket Isten együtt élő és együttműködő testvérekké tett, hogy mindenek megismerhessék, hogy ők a Krisztus tanítványai? Minden ország, valamely magában meghasonlik, elpusztul és egy város is, vagy háznép, a mely meghasonlik magában, meg nem maradhat (Máté XII. 25.) És ha ugyanazon egy kéznek ujjai egymás közt meghasonlanak, miképen lehet az a kéz használható tagja az egész testnek? Nem szenvedhet pedig kétséget, hogy Isten először a kisebb egységekben akarja megszervezni és kiépíteni a testvéri együttműködést s csak azután következhetik — a fokozatos fejlődés útján — hogy mindenek egygyé legyenek a Krisztusban.

Mert Isten mindeneket egybe akar forrasztani a Krisztusban. Mi mondhatjuk ugyan, hogy a mi programunk megvalósítására nem minden lelkipásztor alkalmas, de az meg egészen bizonyos, hogy az Isten programjának megvalósítására valamennyien egyformán alkalmatlanok vagyunk. A kiket azonban Isten elválasztott, azokat el is hívta; a kiket elhívott, azokat meg is igazította, a kiket pedig megigazitott, azokat meg is di-

csőitette. Mit mondunk azért ezekre? Ha Isten velünk, kicsoda ellentünk! (Róm. VIII. 30—31.).

Előttünk kétségtelennek látszik, hogy Isten nem azt akarja, hogy azok, e kik a Lélek azonos ajándékát alapján egymás közt lelki rokonságban lévőeknek gondolják magukat, külön-külön tömörülve létrehozzák, vagy megalkossák itt az apostolok szövetségét, amott a próféták egyesületét, vagy a doktorok társaságát stb., mert ez valóban részekre bontása volna az Anyaszentegyháznak, a Krisztus testének, hanem azt akarja, hogy egyedül Előtte hajoljon meg minden térd, egyedül neki legyen engedelmes minden szív és minden lélek alázatos hűséggel álljon nyitva az ő világosan kijelentett akaratának befogadására.

A mindöröktől fogva mindörökké munkálkodó igaz Isten pedig a mi egyházunkra nézve is világosan és félreérthetetlenül megjelölte a lelkipásztorok együttműködésének útját, a midőn az 1904. évi országos zsinatnak a Szentlélek Isten által sugallt s az I. t.-cz. 56. §. s. pontjába foglalt rendelkezésével az egyházmegyéknek a lelkési értekezletek alakítására határozott és kötelező — fájdalom a mai napig is végre nem hajtott — utasítást adott. De azt is maga az Isten mutatta meg, hogy milyen módon nem akarja a lelkipásztorok együttműködését megvalósítani, mert ugyancsak a Szentlélek Isten sugallatára jött létre az erdélyi egyházkerületi közgyűlés 1923. évi 70. jkvi sz. határozata, a melyben a közgyűlés „általános érvénnyel kimondja, hogy egyházi tisztviselőinknek a hivatalos egyházi szervezetek keretén kívül eső, de az ők hivatalos teendőiket érintő bármily elnevezésű egyesületbe való tömörülését anyaszentegyházunkra nézve károsnak s így meg nem engedhetőnek tartja.” Azaz világosan kijelentette Isten, hogy egyházi tisztviselőknél — tehát a lelkipásztoroknál is — alapszabályokra (külön törvényre) épített szervezkedése, a mi által az — egyébként bármily elnevezésű egyesület — többé már nem nélkülözhetetlen szerve az Anyaszentegyháznak, nem egy tagja a Krisztus testének, hanem külön jogi személy, önálló életet élő, vagy önálló életre törekvő szervezet, külön test az egyház testében — káros az egyháznak és az Isten országára és épen azért megengedhetetlen. Megengedhetetlen még akkor is, ha netalán — a mi alig elképzelhető — a lelkipásztorok egyetemét magába foglalná az egyesület, annál inkább, ha a lelkipásztoroknak csak egy — kisebb, vagy nagyobb — csoportja alakítaná meg azt. Ha pedig egy ilyen egyesület akár csak egy lelkipásztortól tagadná meg a tagjai sorába való felvételt, vagy csak egyet zárna ki a tagjai sorából, a ki az Isten elhívása és az Anyaszentegyház törvényes elválasztása folytán tagja a lelkipásztori testületnek, ezzel kétségtelenül az egyházzal, sőt magával az élő Istennel jönne ellentétbe, mindkettővel szemben — illetéktelenül — bírónak tolván fel magát.

Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy akár a multból,

akár a jelenből, akár lávolból, akár közelből semmiféle példára való hivatkozás nem bírhat súlylyal, ha az nem fedí teljes mértékben Isten kijelentett akarátát. Előttünk pedig Isten akarata nyilván van, a mi kötelességünk: engedelmeskedni!

Ezek után — az évek hosszú sora óta működő Sepsi egyházmegye lelk. értekezlet nevében is — elfogadásra ajánlom a következő határozati javaslatot:

*határozati javaslat:*

Az erdélyi református egyházkerület lelkipásztorainak az 1928. évi tordai református nagyhét rendjén 1928. szeptember hó 4-ik napján tartott konferenciája komoly meggyőződéssel vallja, hogy

1. Krisztus Anyaszentegyházában a lelkipásztoroknak Isten rendelése szerint való együttműködése elengedhetellen feltétele annak, hogy az egyház megfelelhessen isteni rendeltetésének;

2. nem emberi keresés, hanem a Szentlélek Isten mutatta meg az együttműködés megvalósításának irányát az 1904—7. évi l. l.-c. 56. §. s) pontjában lefektetett rendelkezéssel. Reménységgel várja, hogy a legközelebbi törvényalkotás rendjén az egyházmegyei lelkipásztori értekezlet megalakítása kötelezővé fog tétetni, mégpedig az egyházmegye kötelékébe tartozó valamennyi lelkipásztor kötelező tagságával és a közös munkaságban való kötelező rész vállalással; reménységgel várja az egyházkerületi és esetleg az egyetemes lelkipásztori értekezletnek törvényhozás útján való megalakítását;

3. nem emberi akarat, hanem a Szentlélek Isten állította fel azt a tilló rendelkezést, a mely az erdélyi református egyházkerület 1923. évi közgyűlésének 70. jkv. sz. határozatában foglaltatik és reménységgel várja, hogy ez a határozat megfelelő módon az alkotandó új egyházi törvények közé fel fog vétetni.

4. Ez a határozat további intézkedés végett felterjesztetik a Méltóságos Igazgatótanácshoz.

*Kiss Albert.*

---

## **2. Az új liturgia és az Ágendáskönyv ismertetése.**

(Konferenciát bevezető előadás.)

Az egyházkerületi közgyűlés (1921. jul. 2—5. 74. sz. határozat) által kiküldött, de különböző akadályok miatt csak 1927. januárjában összeült bizottság munkálatát ismerteti. E bizottság Püspök úr elnöklete alatt csaknem háromnegyed esztendeig dolgozva elkészítette az új ágendás könyvet, amely teljesen sajtó alá rendezve várja, hogy az Igazgatótanács f. évi jun. 28.

határozata alapján, mint az Egy. Könyvtár illetménye kiadassék. Az ismertetést az teszi szükségessé, hogy bizonyos újításokat vesz tervbe az új ágendás könyv.

Liturgiánk egységesítése és reformja, ez volt az a két vezető szempont, mely az ágendás könyv készítésére kiküldött bizottságot munkájában irányította. Mielőtt sajtó alá kerülne a könyv, hogy egyelőre nem kötelező módon használatra ajánlatsék, a bizottság a konferenciái megbeszélés eredményei alapján a szükséghez képest még egy utolsó simitást fog rajta végezni. Ezért nagyon fontos, hogy a vélemények megnyilvánuljanak.

Ismerteti az új liturgiát először általánosságban, azután részleteiben. *Általános* ismertetés szól azokról az elvekről, melyek az ágendás könyv szerkesztőit vezették. 1. Legyen egységes. 2. Minden ízében református. 3. Ne új, hanem a réginek a restaurálása legyen. 4. Érvényesüljön mindenütt az istentisztelet közösségi jellege. 5. Minden kultikus cselekvényre terjeszkedjék ki. 6. Legyen a liturgia változatos. 7. A gyülekezet aktív részvétele biztosíttassék. 8. Az összes liturgikus aktusok egységesen képeztessenek ki. 9. A gyakorlati kivihetőség.

*Részleteiben:* Az istentiszteleteket lelkész vezeti, az előfohász az istentisztelet elejére, az áldás a végére kerül, a Miatyánk a nagyimádság után, a homiletikai istentiszteletek liturgiájába beiktatja a közgyónást és a bibliaolvasást, a bűnvallóimát, Miatyánkot, a gyülekezet fennhangon együttmondja a liturgussal és hangos amennel felel az áldásra; minden istentisztelet kötelező részének deklarálja az adakozást és a legvégén helyet ad a csendes imának; textus nélküli gyülekezeti igehirdetést nem ismer.

Az eddig használatban levő Vadas—Nagy-féle ágendás-könyvben előírt sorrendje a *vasárnapi és ünnepnapi istentiszteleteknek* a következő képen változik: 1. Előfohász. 2. Kezdő ének. 3. Bibliaolvasás. 4. Bűnvallóima, hitvallás, abszolúció (kötött). 5. Főének. 6. Prófétai ima. 7. Ének (esetleg karének) 8. Textusfelvétel. 9. Igehirdetés. 10. Nagyima. 11. Miatyánk. 12. Adakozásra felhívás, hirdetés (kötött). 13. Záróének. 14. Áldás. 15. Csendesima.

*Hétköznapi istentisztelet:* Minden nap legalább egyszer. Hetenként egyszer (a presb. által megállapított napon) biblia-magyarázattal, iskolás gyermekek lehelőleg elvezetendők, ha senki sincs, a pap a papi székben tartsa meg a csendes óráját. 1. Előfohász. 2. Kezdőének. 3. Bűnvallóima. 4. Ének. 5. Textusfelvétel. 6. Bibliamagy. 7. Ima. 8. Miatyánk. 9. Adakozás. 10. Záróének. 11. Áldás. Vagy: 1. Előfohász. 2. Ének. 3. Bibliaolv. 4. Ima. 5. Miatyánk. 6. Adakozás. 7. Záróének. 8. Áldás.

*Keresztelés:* 1. Előfohász. 2. Ének. 3. Szereztetési ige, beszéd. 4. Szülők és keresztszülők fogadástétele. 5. Vallástétel (Hízekegy). 6. Ima. 7. Miatyánk. 8. Keresztelés. 9. Áldás. 10. Ének. (Lehetőleg a templomban tartandó rendes istentisztelet)

után. Ha a háznál tartatik, az énekek elmaradhatnak. Fogadástétel két kérdésre adott felelet által történik. Kötött részek Szereztetési ige, fogadástétel két kérdésre, keresztelest kísérő szavak. Miatyánk együtt mondandó. *Felnőtt keresztelest*: (mindig a templomban a gyül. előtt 1—3. mint fentebb. 4. Vallástétel (Hiszekegy, három kérdés). 5. Keresztelest. 6. Felvétel és felhatalmazás. 7. Ima. 8. Miatyánk. 9. Áldás. 10. Ének.

*Urvacsoraosztás*: 1. Előkészítő ének. 2. Fohász. 3. Szereztetési ige. 4. Beszéd. 5. Bűnbánó ima. 6. Vallástétel és fogadalom. 7. Abszolúció. 8. Kiosztás. 9. Bezáró beszéd. 10. Hálaadó ima. 11. Miatyánk. 12. Záró ének. Áldás. Mindig homiletika istentisztelet után. 1. szám a szószékről, többi az urasztalától. A szertartási beszéd lehetőleg mindig szó szerinti ugyanaz, az alkalmiság esetleg pár mondat közbeiktatásával biztosítható. Bűnbánóima, hálaadóima kötött. Vallástétel: Hiszekegy. Fogadalom: három kérdés (Az Utban közölt). A kiosztás alatt igék mondani nem szükséges. Ha a gyülekezet ragaszkodik hozzá csak a szerzetési igék mondhatók. *Betegek urvacsorájánál* kimaradnak az énekek és a beszédek. Súlyos betegnél három kérdés is elmaradhat.

*Konfirmáció*: 1. (Rendes istentisztelet után) Fohász. 2. Szertartási beszéd (esetleg növendékek kikérdezése). 3. Hívtetés és fogadástétel. 4. Megerősítés kézzel. 5. Felhatalmazás. 6. Konfirmáltak éneke. 7. Ima. 8. Gyül. ének. 9. Áldás (A kikérdezés lehetőleg, az urvacsora feltétlenül különválasztandó de legkésőbb egy hónapon belül jussanak hozzá a konfirmáltak Konfirm. ideje: virágvasárna), vagy áldozócsütörtök, esetleg exaudi vasárnapja.) Az *áttérők*: megfelelő előkészület után a gyül. előtt a rendes istentisztelet végeztével konfirmálandók. Sorrendje 1. Fohász. 2. Beszéd. 3. Hitvallás és fogadalom. 4. Felvétel és felhatalmazás. 5. Ima. 6. Ének. 7. Áldás. Urvacsorát a gyül. legközelebbi urvacsorájakor vesz.

*Házasságkötés megáldása*: 1. Fohász. 2. Beszéd. 3. Fogadalomra felhívás és fogadalom. 4. Intelem. 5. Ima. 6. Miatyánk. 7. Áldás. (Fogadalom szövege lényegében ugyanaz, mint a mostani esküé.) Fogadalomra felhívásra a házasságkötés hangosan felelik: készek vagyunk.

A *temetés* szertartásának két része van: a háznál vagy a templomban és a sírnál. Az első vagy igehirdetéssel vagy bibliaolvasással, a második, amely egész terjedelmében kötött a következő sorrenddel: 1. Ének. 2. Bibliaolvasás. 3. Hiszekegy. 4. Áldás. 5. Ének.

*Lelkipásztor beiktatása*: 1—5. mint más vasárnapon. 6. Beiktató beszéd. 7. Ima új lelkészért. 8. Ének. 9. Beköszöntő beszéd. 10. Úgy mint a rendes vasárnapi istentiszteleten.

*Egyházi tisztviselő beiktatása*: (Közvetlenül vasárnap istentisztelet után az urasztalától) 1. Rövid beszéd. 2. Eskü (lelkészhez hasonló) 3. Ima. 4. Beiktatás kézfogással. 5. Ének



(Tanítók, énekvezérek, akik az eskűt az egyházmegye előtt teszik, az első vas. istentisztelet után az urasztaltól a gyülekezetnek bemutatandók.)

*Templomszentelés:* úgy, mint a rendes vas. istentiszteletet, azzal a különbséggel, hogy az áldás után keresztelés és urvacsora, esketés nincs, az adakozás története az nap délután olvasandó fel.

*Eklézsiakövetés:* (egészen kötött Samorjai János után) 1. Fohász. 2. Bűnvallás és fogadalom (három kérdés) 3. Bűnvallóima. 4. Feloldozás. 5. Ima.

*Az ágendás könyv beosztása:* Minden liturg. aktusnál adja először a sorrendet, azután az istentisztelet lefolyásának leírását, a bibliaolvasásra ajánlatos lokusgyűjteményt, valamint textusgyűjteményt, végül az utasításokat. Példatárról nem ad olyan terjedelemben, mint a magyarországi ágendás könyv. Csupán egy hétre való hétköznapi imádságot és egy-egy ima és beszéd mintát az alkalmi istentiszteletekre. A kiállítása olyan lesz, hogy könnyen kézben tartható legyen és a kötött alkotó részek belőle olvashatók legyenek.

Tartalma: 1. Előszó. 2. Bevezetés. 3. Rendes (homiliás) istentisztelet (vas. és ünnepnap; hétköznapi bibliamagyarozattal, bibliaolvasással, bűnbánati). 4. Sákramentumos istentiszteletek: Keresztelés templomban, vagy háznál, beteg gyermek ker., felnőtt ker. Urvacsora. (Templomban, beteg, fogoly, halálraítélt.) 5. Alkalmi (szimbolikus). Házasságkötés megáldása. Temetés (templomban, háznál, sírnál). Lelkészszentelés. Beiktatás. Egyházi előljárók beiktatása. Eklézsiakövetés. Templom, iskola, harang szentelés. Püspökszentelés. Állami ünnepek (királyi család, állami ünnepek, hősöknapja, király koronázása). 6. Függelék: Tizparancsolat, sákramentumok szereztetési igéi, Miatyánk, Apostoli hitvallás. A feltámadás hirdetése (I. Kor. 15.) A református keresztyén ember hitvallása (Heidelb. Káté 1. kérdés és felelet.)

*Dr. Gönczy Lajos.*

### **3. A vallásitanítás tantervének reformja.**

E kérdéssel kapcsolatban két dolgot kell előterjeszteni: először beszámolni arról, mi történt eddig ebben a kérdésben, másodsor megállapítani azokat az elveket és számbavenni azokat a szükségeket, melyek szerint a kérdés megoldható.

Az elsőre vonatkozólag röviden számba lehet venni az eddigi munka eredményeit, mert a bizottság munkálatairól ki-merítő tudósítás jelent meg a hivatalos lapban s ezenkívül is az egyh. sajtóban a kérdés részletes vita tárgyát képezte. Tény az, hogy a vall. tan. anyagának és tantervének revíziójára ma

már feltétlen szükség van. Ennek a reformnak, vagy revízió-  
nyaknak kell lennie, mely számol olyan kérdésekkel is, melyek  
eddig nem oldottak meg, s mely főként a vall. tan. tanterv  
egészen új alapokra fekteti. Ezért szükség van arra, hogy  
tanterv egész alapozása megújíttassék. Ezt a megújítást a bizottsá-  
g elé terjesztelt és nagyjában az által el is fogadott tervezet  
gondolta, hogy az egész vall. tan. tantervének gerincét a káté  
olyan bedolgozása adja, mely szerint a káté az egész tanterv  
végigvonuljon, tehát az egész vall. tanítás a kátéra nézve, ennel  
mint vezérfonalnak felhasználásával történjék. Megtartotta a ter-  
vezet az anyag hármasság területi beosztását: bibliai történetek  
magasabb fokon bibliaismertetés, egyháztörténet és hitvallás  
melyeket az eddigi koncentrikus beosztás szerint de azt kom-  
binálva úgy akart elhelyezni, hogy a káté és egyháztörténet  
elemei már a legalsó fokon be legyenek osztva a tantervbe  
míg az elemi oktatás legfelső fokán egy összefoglaló év legyen  
szánva a Bibliának, egy más az egyháztörténetnek s egy a káté-  
tának.

Az elkészített tantervet elvileg a bizottság elfogadta, de  
gyakorlati kivételben nehéznek minősítette s további meggon-  
dolás tárgyává akarván tenni, még ez évre nem készítette el.  
Ez az oka annak is, hogy e konferencia elé megbeszélés vé-  
gett ide terjeszti.

Ami az előterjesztés másik oldalát illeti, meg kell tár-  
gyalni azokat az elveket, melyek a tanterv revíziója és reformja  
során tekintetbe veendőek. Magának a tantervnek megalkotására  
nézve az első ilyen kérdés ez: helyes-e a kátének az egész  
vallásnevelés gerince gyanánt való felhasználása; helyes-e a  
vall. tan. anyagának e három szférában: Biblia, egyháztörténet  
és hitvallás feldolgozása; helyes-e egy kötött vall. tan. tanterv  
megállapítása. Ezek a tanterv rendszerére vonatkozó kérdések.  
A tanterv megalkotására vonatkozó módszertani kérdések közül  
melyek szintén megbeszélés tárgyát képezhetnek, a következők  
említhetők: helyes-e az az eljárás, mellyel a tanterv a kátét és  
egyháztörténetet az alsó fokon az anyagba bedolgozza s a felső  
osztályokban ismét összefoglalólag egy osztály anyagává teszi  
helyes-e a három szférának (Biblia, egyh. tört. és hitvallás)  
ilyen beosztása, mely alapul a bibliát, illusztráló eszközül a  
egyh. történetet s elmélyítési anyagul a kátét használja, vagy a  
három egymástól teljesen függetlenítendő; s ezzel kapcsolat-  
ban, helyes-e a bibliai történetek bibliai sorrendben való be-  
osztása, vagy helyesebb lenne a káté alapulvételével a bibliai  
történeteket csak szemléletű anyagul használni (azaz az egyes  
osztályokban a bibliai történetek nem sorban jönnek egymás-  
után, hanem a káté egyes kérdéseit illusztrálva, önkényes sor-  
rendben?) Ezen kívül még számos, a tanterv megalkotására vo-  
natkozó methodikai kérdés jöhet szóba.

Végül beszélni kell a szükségéről, melyek e tantervve

együtt szintén kielégítendőek és pedig avval összhangban; ilyenek: a népiskolai és középiskolai (s ennek kül. fajtái) vallás-tanítási anyaga közötti kapcsolat, a Heidelbergi Káté használhatósága a vallás-tanításban és, evvel együtt jár, a konfirmációban, s esetleg egy rövidített kiadás készítése; az iparos és keresk. tanulók, ismélő iskolák vall. tan. anyaga s ennek kapcsolata az elemiével; vall. tan. kézikönyvek és a tankönyvek követelményei; a konfirmációi előkészítés kapcsolata az el. isk. vall. tanítással, iskolán kívüli munkákkal.

E kérdések felett kell itt a vitának megindulnia. A földolog az, hogy a kérdések úgy oldassanak meg, hogy abból tervben is és gyakorlatban is a vall. tan. és vallásos nevelés megújulása következze be.

*Dr. Imre Lajos.*

#### **4. A konfirmáció reformjának kérdése.**

Abban a nagy ébresztő mozgalomban és ébredési folyamatban, mely anyaszentegyházunk egész életét áthatja és minden munkáját jólékonnyan befolyásolja, tán a legkevésbé érzi a Lélek érintését az egyháznak az a szerve, amelyben pedig a legmagasabb lánggal kellene lobognia a mennyei tűznek: a konfirmáció. Mindenütt hallják már s a lelkek akár fáznak, akár melegednek tőle, érzik már a sebesen zugó szélnek zendülését, egyedül a konfirmáció területén uralkodik még mindent ellankasztó és elbágyasztó, általános nagy szélcsend. Néhány évvel ezelőtt itt is érezhető volt egy kis meleg szellő lengedezése, de ez csak rövid ideig tartott s utána még nagyobb és még bágyasztóbb lett a néma csend. Pedig, amíg át nem halja és be nem tölti az egész konfirmációt tagjaiban és lényegében a Lélek ujjászülő ereje, addig hiába élesztgetjük itt is, ott is az oltár tűzét, nem fog az sehol olyan hatalmas lángba csapni, amely képes lenne az egész anyaszentegyházat megeleveníteni. A miszsió összes eszközei és intézményei között legfontosabb a konfirmáció. Ennek a munkája és hatása a legegységesebb, mert amíg pl. a vasárnapi iskolában vagy a bibliakörben csak egyesek, csak kevesek keresik és találják meg azt, amiből az ő életük és megtartásuk származik, addig az anyaszentegyházra bízott lelkek kevés kivétellel mind alázatos engedelmisséggel és boldog hálaadással engedik a konfirmációban, hogy megfürösztessenek a váltság vizében s megkereszteltesenek tűzzel és Szentlélekkel. Az egyháznak tehát egyik legfőbb létfeltétele az, hogy a konfirmációi munkát tűz és Szentlélek töltse be s az életre elhívott lelkek előtt, kik ott tolongnak az egyház ajtajában sóvárogván a szentek közösségébe való felvétel után, feltárujanak mindazok az üdvjavak, miket az Isten az anyaszent-

egyház utján kíván közölni velük. Az egyháznak mulaszthatatlanul állandó kötelessége éber figyelemmel vigyázni arra, hogy a konfirmáció lényege és célja soha el ne homályosuljon, hanem mindig tisztán és világosan álljon a hívek előtt s mindent meg kell tennie arra nézve, hogy a legmegfelelőbb eszközökkel munkálja célja elérését. Nem akarom vizsgálat tárgyává tenni, hogy az egyház a történelem folyamán mikor és mennyire teljesítette ezen legfőbb feladatát, csak megállapítom és boldogan vallom, hogy mi sem bizonyítja jobban egyházunk élni akarását, mint az, hogy ezt a kérdést újra programjába vette s keresi és komolyan akarja ennek a helyes megoldását. Ez az igénytelen hozzászólás sem akar semmi más lenni, mint őszinte keresése a kérdés helyes megoldásának.

Hogy napjainkban a konfirmáció egészen elerőtlenedett és merő külsőséggé lett, az természetes következménye annak, hogy az egyház az utóbbi időben elmulasztotta a konfirmáció lényegének és céljának vallásos világnézetével egyező, helyes megállapítását és meghatározását. Csak így érthető, hogy a konfirmándusok arra a kérdésre, hogy mi a konfirmáció, évről-évre még mindig azt a legszentebb hitelvünkkel: a keresztséggel ellenkező s a tényeknek meg nem felelő feleletet adhatják Isten és a gyülekezet előtt, hogy „A konfirmáció a keresztség alkalmával a szülők által tett fogadásoknak öntudatos megerősítése”. Hogy ez nem így van, hogy a keresztség nem fogadástétel, hogy a keresztség alkalmával a szülők nem tesznek fogadalmat a megkeresztelendő helyett és hogy a konfirmáció egészen más valami mint ennek a le nem tett fogadásnak öntudatos megerősítése, azt a pap is, a szülők is, a konfirmáló növendékek is jól tudják, de azt már csak a jó Isten, tudja hogy ennek a vallomásnak az évenkénti ismételése micsoda kárt tesz a lelkekben, hogy összezavarja, mennyire meghamisítja és elferdíti a legsarkalatosabb kálvinista hitigazságokat. Ha tehát komolyan akarjuk a konfirmáció reformját, akkor az első teendő az, hogy vessük el ezt a hamis, a konfirmáció lényegét egyáltalán nem fedő, sőt azzal egyenesen ellenkező megállapítást. Elevenítsük fel hitvallásainknak a keresztségről szóló felfogását és vigyük be újra a hívek hittudatába, hogy a keresztség úgy, amint mi azt végrehajljuk, nem üres ceremonia, hanem mint „a bűnök bocsánatának és lelki ujjászületésnek a kiabrázolója” valóságos szakramentum, amelynek érvényét nem a szülők fogadalma és nem e fogadalomnak a növendékek részéről való megerősítése, hanem Isten kegyelmi ígéréteinek a Jézus Krisztusban megjelent valósága adja meg. Vigyük be a hívek hittudatába azt, hogy a konfirmáció nem érvényesítője a keresztségnek, hanem csak követi a keresztséget. És ha ezektől a téves és hamis fogalmaktól és felfogásoktól meglisztítottuk a konfirmációt, akkor azt a vallásos szükséglet kell megkeresnünk, amely a konfirmációt létrehozta és fenntartja, mert a konfirmációra nem valaki más-

nak, nem is az egyháznak, hanem a konfirmáció után sóvárgó, az arra önként jelentkező léleknek van szüksége. Az egyház csak tudomásul veszi a konfirmáció megtörténtét és a konfirmálttal boldogan és örömmel gyermekévé fogadja. „Az egyház oldaláról a konfirmáció az új nemzedék tudatos magához való kapcsolásának az aktusa.“\*) És ha ez így van, akkor a lelkeket semmi esetre sem külső ok, hanem minden körülmények között belső szükség kell, hogy kényszerítse a konfirmációra. Ez a szükség pedig a keresztyén vallás lényegének: a váltásnak személyes megtapasztalásából származik. A konfirmációban tulajdonképpen semmi más nem történik s nem is történhetik, mint az önmagában nyomorult, esendő, bűnös léleknek, amelyik a Krisztusban megjelent kegyelmet immár megízlelte, nyilvános vallomása arról a három dologról, amit a Heidelbergi Káté így fejez ki: „1. hogy milyen nagy az én bűnöm és nyomorúságom; 2. hogy mi módon szabadulhatok meg minden bűnömtől és nyomorúságomtól; 3. hogy milyen hálaadással tartozom Istennek e szabadításért“. (2 kérd.) Ez a legfőbb lényege, ez a lelke a konfirmációnak s az erről való nyilvános vallomástétel abból a vallásos szükségérzetből származik, amelyik vágyik azokkal a lelkekkel való életközösség után, akik ugyanezt már megtapasztalták, erről nyilvánosan vallomást tettek s az Isten iránt tartozó hálaadást életükben már gyakorolják. Való igaz, hogy a konfirmációnak a célja az, hogy a váltásról vallást tevő lélek az egyházhoz való tartozandóságát megvallja, de az is igaz, hogy nem egyezik, sőt határozottan ellenkezik hitvallásainkkal a konfirmándusoknak az az évről-évre megisméllendő állítása, hogy a konfirmáció által a keresztyén egyház önálló tagjai lesznek. Ez a helytelen, hatásában végtelenül káros megállapítás annak a keresztyéniellen felfogásnak a következménye, mely szerint az egyház emberek társulása és egyesülése avégre, hogy „Istent együtt imádják, egymást kölcsönösen oktassák, buzdítsák, segítsék és javítsák“. Ki meri komolyan állítani, hogy ez a meghatározás fedi az egyház kálvinista fogalmát?! Az egyház hitünk szerint nem emberek által alkotott társaság, hanem a Szentlélek által létrehozott közösség. A kálvinista egyházban nincsenek önálló és önállótlan tagok, ott nem lehetnek nagykoru és kiskoru hivek, a mi egyházunkban a szentek polgártársai és Istennek cselédei vannak, akik nem maguk építgetik, segítik és javítják magukat és egymást, hanem a Lélek által együtt építtetnek az apostoloknak és prófétáknak alapkövén, lévén a szegeletkő maga Jézus Krisztus, szent templommá, Isten hajlékává (Ef. 2. 19—22.) A konfirmáció által a növendékek nem önálló, hanem hitvalló tagjai lesznek az egyháznak, akik nem kötelezettséget vállalnak erre vagy arra, hanem hitvallást tesznek és boldogok, hogy vallhatják

---

\*) Dr. Imre Lajos: A konfirmáció reformja Az Ut VII. évf. 80 l.

az ősökkel: „Hiszem, hogy az Isten Fia, világ kezdetétől fogva világ végezetéig, az egész emberi nemzetségből, Szentlelke és Igéje által, magának az igaz hitben megegyező, örökéletre elválasztott sereget gyűjt, azt oltalmazza és megtartja; és hiszem, hogy ennek a seregnek én is élő tagja vagyok és mindörökké az maradok“. (Heid. Káté 54. k.) Ki ne látná, hogy milyen óriási, összeegyeztethetetlen különbség van a két felfogás között?! Szerintünk minden mi teszünk: mi teszünk fogadalmat, mi leszünk az egyház tagjai, mi vállalunk kötelezettséget bizonyos kötelesek teljesítésére, általunk lesz nagygyá, erőssé az egyház; az igazi kálvinista felfogás szerint minden Krisztus által történik és mindennek s így nekem is, az én életemnek is csak a Krisztus ad erőt és életet. Hogy a két felfogás közül melyik a helyes, melyik a keresztyén, azt — úgy hiszem — mindenki érezi.

Ezek az én igénytelen megállapításaim egészen egyéni jellegűek s mint ilyenek vitathatók is. Mindössze azt szeretném, ha egyetemes érvénnyel elfogadtatnék és leszögeztetnék, hogy az egyházra nézve nem lehet közönyös az, hogy a konfirmációt minek tekintik s hogy ott mire és miről tesznek vallomást a konfirmándusok s ezért az egyháznak elsőrendű kötelessége a konfirmáció lényegének és céljának megállapítása s annak a konfirmándusok részéről való egyetemesen kötelező elfogadatlása. Nekem csak örömmre szolgálna, ha az egyház e kötelessége teljesítésekor az itt elmondottakat figyelembe venné.

És ha a konfirmációt így fogjuk fel, akkor természetesen azoknak az eszközöknek, amelyeket az előkészítésnél felhasználnánk, olyanoknak kell lenniök, amelyek által a konfirmációnak most megállapított lényegét ki tudjuk fejezni s célját el tudjuk érni. Az egyik legfontosabb és legnélkülözhetetlenebb előkészítő eszköz a káté; és itt le kell szögeznünk, hogy ha az egyház komolyan akarja a konfirmáció reformálását, akkor a legsürgősebb teendője az, hogy a most használatban lévő Nagy Péter-féle kátét vonja ki a használatból. Ez a káté jó lehetett s bizonyára jó is volt a maga idejében, de hogy vallásos felfogása és hitigazságai nem egyeznek meg sem symbolikus könyveink és hitvallásaink hitigazságaival, sem a mai kálvinista felfogással, az azt hiszem, nem szorul bővebb bizonyításra. Symbolikus könyveinknek s ma is érvényes hitvallásainknak nem csak központi gondolata, de szinte egyetlen tárgya a váltság; így tehát kálvinista igazságot szögeztünk le, mikor a konfirmáció lényegét az erről a váltságról való vallástételben állapítottuk meg s kálvinista követelményt állítunk fel akkor, amikor kívánjuk, hogy a káté semmi mást ne foglaljon magában, mint az Isten üdvözítő kegyelméről és a Krisztus által eszközölt váltságról való felfogásunkat. A konfirmációi kátének nem az a rendeltetése, hogy rendszerezője és összefoglalója legyen az addig tanult bibliai és egyháztörténelmi ismereteknek, nem is az, hogy éles po-

lemiát folytasson a löbbi ker. egyházakkal, mindezt máskor és máshol kell elvégezni, — a konfirmációi kátének az a feladata, hogy keresztyén üdvényeket és hitigazságokat közöljön a lelkekkel. Hogy pedig ezzel semmi újat nem mondtunk és nem követelünk, azt a legjobban bizonyítja az, hogy az egyetlen református káté: a Heidelbergi Káté ennek a követelménynek minden tekintetben megfelel. Azért amilyen sürgös feladata az egyháznak az, hogy a Nagy Péter-féle kátét kivonja a forgalomból, épen olyan elodázhatatlan kötelessége, hogy a Heidelbergi Kátét újra használatba vegye és pedig egyetemesen, mert az tarthatatlan és megengedhetetlen, hogy egyszerre többféle káté legyen használatban; fontos egyházi érdek követeli, hogy a konfirmándusok ugyanazon hitigazságokról, ugyanazon formák között egyezően tegyének vallomást. Bár közvetlenül nem konfirmációi célt szolgál, de azért a dolog természetéből következik, hogy a konfirmációra készít elő az azt megelőzően végzett minden vallásitanító és nevelő munka. Ezeknek a munkáknak a célkitűzései tehát mindig szem előtt kell tartásuk azt a célt, amit a konfirmációval el akarunk érni.

A konfirmáció reformjánál nagyon fontos az is, hogy mikor konfirmáljanak a növendékek. A mi álláspontunkon erre a kérdésre csak egy felelet adható és pedig az, hogy senki sem konfirmálhat azelőtt, mielőtt lelkében a válság utáni vágy fel nem ébredt és a Krisztusban megjelent kegyelmet meg nem ismerte. A döntő kérdés ugyanis nem az, hogy eleget tud-e a növendék, hanem az, hogy eléggé érzi-e, hogy mennyire bűnös és nyomorult s eléggé hiszi-e, hogy bűnös és nyomorult állapotából egyedül a Krisztus tudja megszabadítani. Arra az eszerkes ellenvetésre, hogy azt nem lehet megállapítani, hogy ez az érzés és ez a hit mikor ébred fel a növendék lelkében, őszinte meggyőződéssel és határozottsággal vallom és állítom, hogy nem az a fontos, hogy ezt megállapítsuk, hanem az, hogy felébredszük. Az anyaszentegyháznak nem szabad tétlenül néznie a keblén pihenő gyermeklelkeket és várni, hogy mikor ébred fel azokban a bűntudat, hanem mindent meg kell tennie arra nézve, hogy minél hamarabb felébredjen az. Az egyháznak Istentől kapott egyik legfőbb megbízása az, hogy a benne működő Szentlélek és Ige által ezt a lelki állapotot létrehozza és fenntartsa. Es ha az egyház hiven teljesíti ezt a feladatát, látni fogja, hogy e munkájának milyen gazdag gyümölcsei lesznek a lelkekben s tapasztalni fogja, hogy a növendékek 15 éves korukban milyen készek és mennyire képesek a szent konfirmációra. A konfirmációra a legmegfelelőbb életkornak az elemi iskolai végső korhatárt, a 14—15 évet tartom. Ennél fiatalabb korban csak a középiskola III. osztályát végző tanulók konfirmálhatók, de tanköteles korban lévők semmi körülmények között sem. — Hogy az évnek melyik napján történjen a konfirmáció, annak megállapítása rábizható az egyházközségekre, de az életkor — nézetem

szerint — feltétlenül egyházhatóságilag állapítandó meg egyetemesen kötelező érvénnyel.

A kofirmáció problémái közt tán a legtöbbet vitatott és mégis a legkevésbé eldöntött kérdés az, hogy hogyan történjék az előkészítés. A nagy kérdés itt az, hogy mi tulajdonképpen a kofirmációra való előkészítés: vallástanítás-e, vagy vallásos nevelés? Van olyan felfogás is, amelyik azt mondja, hogy mind a keltő s van olyan is, amelyik határozottan állítja, hogy egyik sem a keltő közül. Van benne mind a keltőből — mondja ez a felfogás — de a kofirmációi előkészítés mégis sokkal több és egészen más, mint a vallástanítás és a vallásos nevelés. A hozzászólók nagy többsége az utóbbi véleményen van s csodálatos, még sem sikerült ezt a felfogást a gyakorlatba átvinni és ott élővé és uralkodóvá tenni. Nem sikerült pedig azért, mert bármennyire bebizonyították is, hogy a kofirmáció nem vallástanítás és nem vallásos nevelés, de azt, hogy mi hát tulajdonképpen, azt nem mondták meg világosan s mivel a kofirmáció lényegéről való felfogás s a kofirmációi káté és a kofirmáció egész mentálitása legfőképpen ismeretet kívánt a kofirmálótól, a köztudat megnyugodott benne s megelégedéssel fogadta, mivel ez a legkönnyebbnek és a legjobban ellenőrizhetőnek is bizonyult, hogy a kofirmációra való előkészítés végeredményében mégis csak vallásos oktatás. Pedig igazuk van az ezen felfogás ellen küzdőknek, mert a kofirmációra való előkészítés tényleg nemcsak tanítás és nemcsak nevelés. A kofirmációra való előkészítés legfőképpen misszió s az itt végzett munka a legsajátosabb missziói munka. Ennél a munkánál tehát elsősorban nem pedagógiai eszközökre, hanem misszionáriusokra van szükség. A kofirmáció reformjának alapkövetelménye, hogy az előkészítés munkáját végzők ezt őszintén beismerjék és egyöntetűen vallják, mert a miképpen igaz az, hogy az egyházat nem tanítók és nem nevelők, hanem misszionáriusok alapították és alapítják az Ige és a Szentlélek segítségével, úgy igaz az is, hogy a Krisztus seregének jó vitézeket s az anyaszentegyháznak hívó tagokat csak misszionáriusok tudnak toborozni.

Reformra szorul a kofirmáció liturgiális része is. Anélkül, hogy részletes fejtegetésbe bocsátkoznánk, mindössze két követelményt állítunk fel e tekintetben és pedig: megszüntetendő az a tarka össze-visszaság és sokféleség, ahogyan ma a kofirmálás ünnepi aktusa végbe megy és feltétlenül fenntartandó a kofirmáció alkalmával való urvacsora vétel, mert az Isten után sóvárgó gyermeki lélek s Istennek a Jézus Krisztusban megjelent bűnbocsátó, megszentelő kegyelme tán sehohsem találkozik olyan valóságosan és felségesen szépen, mint a kofirmációi urvacsoravételkor.

Még csak egészen röviden arra szeretném a figyelmet felhívni és reáterelni, hogy mielőtt a reformot a gyakorlatban megvalósítanók, előbb igyekeznünk kell az anyaszentegyház életét



az egyházi fegyelem útján olyanná tenni, amely testet öltött valósága, tükköre legyen azoknak az elveknek, amelyekben a reform felépült. A reform keresztülvitelét feltétlenül meg kell előznie az egyházi fegyelem bevezetése és szigorú érvényesítése, mert különben könnyen kárt szenvednek a konfirmáció alkalmával a Szentlélek tüztől megérintett ifjú lelkek. Az az egyház, amelyik nem tudja, vagy nem akarja tagjait rákényszeríteni, hogy együtt épüljenek szent templomná, Isten hajlékává, ne konfirmáljon, mert annak nincs joga a konfirmációhoz. Konfirmálni csak abban az egyházban szabad és lehet, amelyikben nem öntudatosan erkölcstelenkedő és önállóan istentelenkedő emberek, hanem a szentek polgártársai és Isten cselédei fogadják keresztényi szeretettel és fegyelemmel a közösségükbe kíváncsi lelkeket.

*Nagy Lajos.*

### 5. Missziói elkötelezettségünk.

*Hans Anstein lelkész előadása.*

A missziói gondolat olyan régi, mint az Isten országának a története itt a földön. Mert ez lényegében missziói történelm. Már amikor az Úr egy népet kiválasztott magának az emberiség általános romlásából, utalás történt az üdv egyetemes voltára. S a kiválasztott nép egész nevelése arra irányult, hogy tekintetét saját népe s országa szűk határain túlra fordítsa. Meg kellett tanulnia, hogy Istene minden népek Istene, az egész világ Atyja. Különösen annak a csodálatos prófétának feladata volt az, aki a babyloni fogságban vigasztalta Izrael népét, hogy Isten nevében utaljon arra, hogy Isten dicsősége egykor minden népnek meg fog jelenteni: „Megkeresni hagytam magamat azoktól, akik nem is kérdeztek; megtaláltam magamat azokkal, akik nem is kerestek. Ezt mondom: „Imhol vagyok, imhol vagytok, a népnek, amely nem nevemről nevezetett.“ (Ézs. 65 : 1.)

De a dolog lényegére térve kérdezzük meg magunktól: mi kötelez *minket* a misszió gyakorlására?

Missziói körútamban, Indiában, Indonéziában, Indochinában, Khinában s a többi keleti népeknél, sok misszionáriust megkérdeztem, hogy mi vitte őt tulajdonképpen arra, hogy elmenjenek a lávoni népekhez azoknak az evangéliumot hirdetni. Kivételesen mind egyet felelték: *Jézus Krisztus missziói parancsa.*

Emlékeztek egy példára, amelyet talán önök is ismernek, arra a feleletre, amelyet a híres misszionárius dr. Albert Schweizer a francia Kongóállamban adott egy kannibálnak, akit egy súlyos bajban megoperált. Amikor a páciens a narkózisból fölébredt, megkérdezte az orvost: „Csak egyet mondj meg ne-

kem: Ki küldött ki téged hozzánk, hogy elhagyd otthonodat, rokonedat, és megkönyörülj a mi nyomorúságunkon?" A missziós-nárius egy egyetlen szóval felelt: „Jézus!”

Jézus ismételten elmondta a missziói parancsot. Ha jól megvizsgáljuk, akkor nem is egy, hanem három missziói parancsa van az Úrnak. Összes kijelentései oda irányulnak, minden amit mondott s tett abban központosúl, hogy az Evangélium az egész világra kiterjesztessék. Gondolunk pl. a háló, a mustármag s a kovász a példázatára. A bélpoklos Simon házában elmondott szava is ide vonatkozik: Ez az evangélium az egész világon prédikáltatik. — Az utolsó dolgokról elmondott beszédeiben pedig egyenesen úgy állítja be a helyzetet, hogy a második eljövefele az Evangéliumnak az egész világon való elterjedésétől függ. — Az Isten országának a fogalmát Jézus szerint így lehet meghatározni: „A Jézusról szóló örömmüzenet prédikáltatása s elfogadása az egész világon.”

Figyelemreméltó Jézusnak a magatartása, amikor személyesen találkozik a pogányvilág képviselőivel. Három ilyen esettel ismerünk.

Az elsőnél, a kapernaumi századosnál látja, hogy mint gyülekeznek a föld összes népei az ő országába, mint Ábrahám igaz gyermekei: „Jönek majd napkeletről s napnyugotról s együtt ülnek majd asztalnál Ábrahámmal, Izsákkal s Jákobbal az Isten országában.”

A második találkozás ott történik, ahol ő maga lépett át pogány területre egy egyetlenegyszer s ott találkozik a kananeai asszonnyal. Próbára teszi az asszonyt, mert látta a hitét s alkalmat akart neki adni, hogy bebizonyítsa. S aztán olyan dicsérelben részesíti, mint amelyet csak egyedül még Péternek mondott. Azt mondja, hogy ilyen nagy hitet még Izraelben nem talált.

De különösen túlcserdül Jézus szive, amikor a görögök jönnek hozzá közvetlenül a halála előtt: „Szeretnénk Jézust látni!” Ezek valószínűleg proselyták voltak, tehát eredetileg pogányok, akik eljutottak az igaz Isten ismeretére. Jézus rajtuk keresztül nyitva látja az utat a pogány világ felé. Úgy látja, hogy elvégezte a maga küldetését, ha az evangélium elhat a távoli pogány népekhez is.

Amikor elindult messiási hivatásába, a keresztelő alkalmával, egy égi hang megerősítette s elismerte őt küldetésében. S most megint hallatszik egy hang az égből, abban a pillanatban, amikor a pogány népek kezdik meglátni benne a szabadítójukat. Az Úr abban látja a maga megdicsőülését, hogy a világ általa az Atyába tér. Így imádkozik: „Atyám dicsőíts meg engem azzal a dicsőséggel, melyet birtam nálad a világ fundamentumának a fölvettése előtt.” De ezt a dicsőségét meg akarja osztani azokkal, akikért a váltságmunkát elvégezte. Az ő megdicsőítése tehát a váltságról szóló örömmüzenet kiterjesztése az egész világra tehát a misszió.

S mint utolsó hagyatékát birjuk az ő tulajdonképent misziói parancsát. A feltámodott pedig minden egyes megjelenésekor a tanítványokat az *egész* világba küldi bizonyosságot tenni: a világ végeztéig s a föld legvégső határáig. Megigéri nekik a maga jelenlétét s segítségét, tehát biztossá teszi őket munkájuk eredménye felől. „Ti az én tanítványaim vagytok, ha megcselekszitek azokat, amiket megparancsoltam nektek” — így szól az Úr. S az a parancs, amit a legtöbbször hangoztatott s a legtöbbször megismételt az, hogy elküldi a tanítványokat minden népekhez.

Jézus parancsa minden tanítványnak szól s csak akkor lesz betöltve, ha egyszer a földkerekség *minden* népe meghallotta az evangéliumot.

Az apostolok ezt a parancsot egész életükkel betöltötték. Pál apostol nem tudott nyugodni addig, amíg az evangélium nem zsendült ki minden népnél s minden országban.

Krisztus az Isten országát egy fához hasonlítja, amely a maga ágait addig terjesztgeti, amíg az egész világ megpihen alatta.

A reformátusoknak azt hányták a szemére, hogy nem volt bennük misziói érzék s nem tettek eleget az egyház ama elkötelezettségének, hogy az evangéliumot terjessze ki mindenfelé. De ez igazságtalan vád. Nekik az volt a feladatuk, hogy az egyház fáját újra megelevenítsék az Evangelium vizével s csak aztán volt megint lehetséges az, hogy ez az életnedv az ágakba is elhatoljon ismét s piros hajtásokat hajtszon. Egy egyháznak először önmagára kell rá eszmélnie, amielőtt misziói munkát végezhetne másokon. S még el kellett jönnie a második reformációnak is, a pietismus nagy életerős mozgalmának, amely Aug. Hermann Francketől indult ki. De ezzel aztán meg is indult egy erőteljes rügyezés, virágzás s gyümölcsstermés. S mindig egyes kicsi élő keresztyén közösségekből indult ki a miszióra való törekvés, akik a miszió parancsát erőteljesen hangoztatták az egyházakban. Ezekből a kicsi buzgó csoportokból nőttek ki a misziói társulatok, amelyek aztán a munkát fölvevették.

Hogy jött létre az első protestáns misziói vállalkozás, a Hallei dán miszió A. H. Francke indítására a dán misziói kolóniában az ismeretes. Kevésbé ismert a „keresztyén miszió barátainak“ a terve a 18 század végén. Azt mondták: Az angolok a lengereken juthatnak el a távoli népekhez, hogy elvigyék nekik az Evangéliumot. Nekünk a kontinensen, csak a szárazföldi út marad. Tehát induljunk el gyalog kelet felé. Először eljutunk a tatárokhoz, akik az unokatestvéreink, mert szintén Jáfettől származnak. Ezek elfogadják tőlünk az evangéliumot. Onnan aztán eljutunk a chinaiakhoz. Ez naiv misziói terv volt persze. De illisztrálása annak a textusnak: „A Krisztus szerelme szorongat engem“ s igazolja azt, hogy aki meg van váltva, az másokat is meg akar menteni.

Ez akkor volt, amikor William Carey, az angol baptista-misszió megalapítója egy gyűlésen azt mondta: „Várjatok nagyot Istentől s merjeteek nagyot vállalni Istenért.“ S amikor megalakult a missziói társulat s ő kiment Indiába, azzal búcsuzott: „Mi misszionáriusok leszünk a mélybe, de ti idehaza tartjátok a köteleket az imádságaitok által.“

Ez a lelkület hajtotta ki Liwingstone Dávidot is Afrika négereihez. Mint kezdő misszionárius elakadt a próbaprédikációjában s erre azt mondta: „Ha nem tudok is prédikálni, akkor legálább betegeket fogok gyógyítani. Orvosanhallgató lett s később Afrika híres orvosmisszionáriusa. S ma egy félszázaddal a halála után, lehet látni a Westminster-apátságban a sírjánál négereket térdelni, akik hálát adnak Istennek azért, hogy Livingstone elküldte hozzájuk az Evangelium szabadító erejével.

A távoli pogány világ könyörgése: „Jertek segítsetek rajtunk!“ elhatolt a régi keresztyénség szívéhez s az Úr parancsának engedelmeskedve „Amint az Atya küldött engem, aképen küldelek én is benneteket“ elindultak azt beteljesíteni. Mindenfelé missziói társulatok alakultak, a legkisebb denominációk veteledtek a legnagyobb egyházakkal a missziói parancs betöltésében. S mindenütt csak egy motívumnak volt kényszerítő ereje: *Krisztus missziói parancsának.*

Ma már semmi komoly akadálya nincs ennek a parancsának s a missziói munkának. A modern technikai s tudományos vívmányok ma minden népet elérhetővé tettek a missziói munka számára.

A misszió ellen ma csak *egy* kifogás van tulajdonképen, az a kérdés, hogy szabad-e, jogos-e idegen népeket misszionálni, míg idehaza a saját egyházunkban veszélyeztetve van a keresztyénség, amíg idehaza óriási tömegek elidegenedtek az egyháztól. Nem kell-e minden erőnket az itthoni veszély elhárítására s leküzdésére fordítanunk? Erre a nagyon indokolt kérdésre csak azzal a komoly erős meggyőződéssel felelhetünk, hogy semmi sem olyan alkalmas új életet hozni az otthoni viszonyokba s körülményekbe, semmi sem hat olyan megelevenítőleg s bátorítólag az otthoni küzdelemre a modern pogányság ellen, mint a külmissziói munkában való részvétel, amely harc a keresztyéntelen, pogány népekkel a Krisztus uralmáért. A külmisszió világa keresztemszelben megmutatja nekünk az egész egyháztörténetet s sokat megvilágosít előttünk, amit eddig a hazai körülményekben meg nem érttünk. Szemlélhetjük egy egyház kialakulását a misszió első fellépésétől kezdve egészen addig, amíg önálló egyházi testületté alakul ki, amíg önálló nemzeti népegyházzá tömörül saját specialis munkakörrel, mint azt pl. Nias szigetén s sokszor Chinában s Japánban láttam. A misszióban megélhetjük egy csomó egyház történetét, amelyekben csodálatos párhuzamokat fedezhetünk fel az otthoni egyház helyzetére nézve. Ami nálunk már a múlté s csak történelem,

az a külmiszióban élő jelen s kézzelfogható valóság. S ezeknek az egyházaknak a küzdelmei s nehézségei sokszor meglepően hasonlítanak a hazai egyházunk nyomoruságához s ezeknek a tanulmányozása sokszor s sokban megkönnyíti az idehaza levő bonyolult helyzetnek a megértését s megoldását.

S a sokféle egyházi alakulatok megfigyelése által a külmiszióban eljutunk oda, hogy megértjük s jobban s öntudatosabban elvállaljuk azt a speciális charizmát s feladatot, amit az Isten különösen reánk bízott. S más egyházakban is meglátjuk s értékeljük az isteni feladatot s megbízást.

A külmiszióban fejlődő különböző egyház alakulatok nehézségei s küzdelmei igen tanulságosak a számunkra. Sokban hozzájárulhatnak ahhoz, hogy meglássuk, hogy bizonyos helyzetekben mit lehetne s kellene másképp csinálni s mit nem szabad s nem lehet csinálni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a külmiszióval való foglalkozás által a szellemi látókörünk is kitágul s könnyebben megértjük s elismerjük azt s azokat, akik mások, mint mi.

Ez elvezet az alliance, az unió, a cooperatió, oekumenitás gondolatához, amely világot átfogó jelentőségében a stockholmi, lausannei és jeruzsálemi konferenciákon nyilvánult meg az elmúlt években. Ezeket a konferenciákat előkészítette 1910-ben a nagy edinburghi missziói konferencia, amely viszont az elmúlt évszázad alliance összejöveleiből nőtt ki. Ezek pedig indítást a misszió munkájából nyertek. Mert ott a különböző felekezetek denominációk egyházi kényszerítve vannak egy egységes frontba tömörülni a pogányság egyre erősebben szervezkedő ellenállásával szemben. A pogányság u. i. észreveszi, hogy a keresztyénség győzelmes erővel nyomul előre s ezért a materialismus s ujabban a bolsevismus mindent elkövetnek, hogy diadalútját megakadályozzák.

Vajjon ez azt jelenti, hogy a misszió ideje elmúlt? Sőt, ép az ellenkezője áll! Most kezdődik csak igazán a végleges s döntő küzdelem a Krisztus s az Ő országa diadaláért. Tömörüljetekek szoroson zárt sorokba, egy erős phalanxba — ez a jelszó most. Emlékezzetek Urunk főpapi imádságának szavaira: En kérem az Atyát, hogy mindnyájan egyek legyenek, omnes unum sint!

A misszió kényszerít bennünket arra, végre Urunknak azt a parancsát is komolyan venni s betölteni, azt, hogy az Ő követői egyek legyenek. A missziói parancs iránti engedelmesség közvellen eredménye az az áldott egység, amely a Krisztus követőit mind egybekapcsolja a Lélek közösségében.

S amint a missziói munka arra segít, hogy könnyebben legyőzzük a saját egyházunk nehézségeit, amint egybekapcsolja a Krisztus összes igazi követőit egy közös frontba — úgy az újszövetség megértését, különösen az apostoli levelek megértését csodálatosan elősegíti. Warneck könyve: „Pál, a pogány

misszió fényében“ már sokak számára valóságos kijelentés volt. Csak most értjük meg Pál leveleit igazán, mert eredeti jelentésük világossá lett előttünk. *Missziói levelek* azok, amelyekben a mai missziói helyzetek, körülmények s küzdelmek meglepő illusztrációkat szolgáltatnak. Amiről Pál a leveleiben ír, az ma odakünn *történik*. Amikor odakünn jártam Indiában, Borneóban, Khinában, úgy éreztem, hogy Pál leveleiben épugy állhatna ez: „Pál, Jézus Krisztus elhívott apostola Isten gyülekezetének Benaresben, a szenteknek s Isten szerelmeseinek Shanghaiban s Yokohamában.“ Annyira moderneknek s aktuálisoknak láttam éreztem a leveleit, nem voltak többé dogmatikai fejtegetéssel számomra, hanem levelek, amelyeket egy misszionárus az életből az életnek írt.

Azért hát, föl a missziói munkára! Mindenekelőtt imádkozzunk a misszióért. Csodálatosan megtapasztaltam odakünn, hogy mit jelent az otthonvalók imádsága s könyörgése a missziói munka számára. Nias és Korea nagy ébredési mozgalmai arra vezethetők vissza, hogy odahaza kicsiny imaközösségekben könyörögtek ezért az ébredésért. „Imádkozzatok értünk!“ — hányszor hallottam ezt a kérést odakünn. „Gyengék vagyunk. Tusakodjatok értünk az Isten színe előtt!“ S mennyi hálaival emlékezzetek meg odakünn az értük imádkozók hűségéről!

S ha Isten lelke fiatalembereket s ifjú lányokat elhív a missziói munkába, akkor hadd mondják engedelmes alázattal: „Itt vagyok, küldj engemet.“ S akkor majd mód s eszköz is adódik arra, hogy valójában ki is mehessenek a pogányok közé! Milyen áldott szoros kapcsolat jó létre a külmissziói terület s a hazai egyház közt, ha tulajdon édes fiaink s leányaink küzdenek, dolgoznak odakünn a Krisztus diadaláért. Milyen áldott eredmény s drága gyümölcs, ha odakünn a Sátán egy újabb bástyája leomlik, ha odakünn egy ifjú egyház kezd kialakulni édes leányegyháza a hazainak! S ha az első krisztusi levél záró szavai: *köszöntenek titeket az ázsiai gyülekezetek*, egy szer egy Indiából s Chinából jövő missziói levél végén fognak állni s ez a levél majd a *tordai*, a *kolozsvári* gyülekezetnek fog szólni!

A misszióban apostoli levegőt lélegzelhetünk, egy új hajnal hasadása pirkad a világ felett, egy új, életerős ifjú keresztényiség alakul ki a szemünk előtt. S ahogy mi is csak akkor maradhatunk fiatalok, ha megértjük az ifjúságot s kontaktusban maradunk vele, úgy a régi, elöregedő európai keresztényiség is új életet nyer, ha ismét fiatallá lesz a távol keleten alakuló új keresztény egyházakkal, ha a pogányokból s mohamedánokból meglévő új keresztények szívéből kiáradó izzó szeretet a Krisztus iránt s ujjongó öröm a Krisztusban hozzájuk is árcsap mindenek egygé lesznek a Krisztus dicsőségének magasztalásában.

# Konferenciák.

b.) Nőknek.

## 1. A református nő a családban.

Kedves Asszonytestvéreim!

Ti most várakozásteljesen, majdnem kíváncsian fordultok felém. Mindenketek figyelemmel akarja meghallgatni, amit mondandó vagyok. Engedjétek meg, hogy egy kéréssel kezdjem szerény mondanivalómat. Ne úgy nézzelek rám, mint aki a maga bölcsességében bizva, fölényes biztonsággal állok előttetek s magamat ebben a fontos kérdésben, — amit Isten különös kegyelme folytán nekem kell előtökbe tárnom elég erősnek és megállónak tartok. Hiszen amit mondok, nem magamtól mondom, amit megláttam ebben a dologban, nem magamtól láttam meg, Isten vezet engem gyenge és gyarló gyermekét, akinél senki jobban rá nem szorult, hogy épen a családi életben való viselkedésemben Tőle várjam, egyedül csak Tőle nyerjem az utbaigazítást. Kérlek tehát titeket, édes testvéreim, szeretettel és együttérzéssel jöjjetek segítségemre, amíg erről a fontos dologról szólnok, hogy aztán Ti is hozzászólhassatok és helyreigazítsátok azt, amit én nem helyesen fogok fel. Azt kell most itt együtt megtárgyaljunk, hogy mi, református nők, hogyan álljunk meg helyünket a családban?

Egy angol lelkészről olvastam egyszer valami ilyenformát: Az egyházon belül van egy kicsiny egyház, az államon belül van egy kicsiny állam, a nagy világon belül van egy kicsiny világ: s ez a családi otthon.

S milyen igazsága van. Hiszen ugye, családok alkotják az egyházat, egyházak alkotják az államot s sok-sok állam és ország teszi együtt a világot. Ha minden egyes kicsiny családban rend volna, akkor rend volna tán az egész világon. S ennek a családi otthonnak központjai mi vagyunk asszonyok. Nem azt mondtam, hogy a feje oh ezt a rangot készségesen engedem át férjeinknek, hanem a központja, a lelke a családnak igenis: a nő. Most már az asszony szerepét a családban két részre osztottam, hiszen legnagyobb részben két hivatást töltünk be: mint feleség és mint anya. Erről a két hivatásról akarok röviden szólni. Hogy ennek a hivatásunknak hogyan felelünk meg, az tisztán és egyedül attól függ, hogy milyen mértékben értettük meg Isten szeretetét, hogyan fogadtuk el az Ő legnagyobb ajándékát: az Ur Jézus Krisztust. Bölcselkedhetünk és elmélkedhetünk százegyig a nő hivatásáról a családban, ha Jézust kihagyjuk otthonunkból, ha nem Ő a mi vezetőnk, minden erőnk kuffeje, akkor ennek a hivatásunknak vagy sehogy, vagy nagyon hiányosan felelünk meg.

Ővele, mint feleség is, másként álljunk meg helyünket,

S ha most később értettük meg ezt igazán s ha vissza pillantunk arra az időre, amit — ha becsületes istenfélelemben is — de nem szorosán a Jézus kezét fogva töltöttünk el, szomorúan s fájdalmas könnyhullatással állapíthatjuk meg, hogy minden sok nyomorúságunk, csalódások, félreértések, gyermekeink nevelésének eredménytelensége mind-mind onnan származik, hogy nem Jézusra bíztuk magunkat. Sőt azt mondom és vallom előttem, édes Testvéreim, hogy még annak, aki mást Isten iránti hálával érzi, hogy ő Isten gyermeke lett, még annak is állandó imádkozásra s nagy önfegyelmre van szüksége, hogy, mint református keresztyén nő, mindezekben helyzetben megállja helyét.

Jézusnak legnehezebb dolga velünk, hogy a mi oly hirtelen eljáró, sokszor oly sok bajt okozó nyelvünk pergését megfékezze. Ő ezt egyszerűen így nevezi bennünk: türelem, szelítség, alázatosság, — vagyis mindeneket betöltő és elfedező szeretet. — Annyiféle helyzet adódik elő a családi életben. Minden asszonynak más-más jellemű és természetű férj jut osztályrészül. S bizony mindnyájan tudjuk, hogy sokszor kemény próbára van téve türelmünk. A legtöbb esetben két egészen különböző temperámentumu ember van összekötve egy egész életre, s mégis — ha Isten vezetése alatt állanak — legjobb egyetértés lehet közöttük. De ez legtöbbször az asszonyon fordul meg. Fel nem mérhető felelősség van rajtuk asszonyokon, abban, hogy békességes nyugodt-e családi életünk, vagy örökös civakodás. A példabeszédek könyvében ez van: jobb lakozni a puszták földjén, mint a feddőző és haragos asszonnyal. Milyen megszégyenülő vád van ránk, amikor körömszakadtáig védjük a magunk igazát s közben az induló folytonos fokozódásában kemény — s talán soha helyre nem hozható szavakat — vágunk élettársunk fejéhez. Hogy ők a hibásak, ők a minket megérteni nem akarók? Ezt mi igaz, hogy így látjuk — s talán sokszor igazunk is van. De vajjon akkor is úgy lenne, ha mi halkabb szóval, csendesebb indulattal, szelídebben szólánánk? — Tudom, hogy nagyon nehéz ilyen helyzetben az önuralom, de azt is tudom, hogy fél annyi békéltetés nem lenne a családban, ha mi asszonyok, csöndesebben viselnők magunkat nézeletléresek idején. Hogy mindig hallgatunk, sohase szóljunk, minden hibáját einézzük férjünknek, bűneiket pártoljuk? Nem! De előbb mindig befelé nézzünk! vizsgáljuk meg magunkat, ha vajjon tiszták vagyunk-e abban, amiben ők hibásnak látjuk? S akkor nagy türelemmel, mindig megválasztva a legjobb alkalmat — igenis szólhatunk. — Hisze azért vagyunk társai a férjünknek.

De nem haragosan, — nem metsző gunnyal vagy sértő célzásokkal, — óh ezek a legszelídebb férjeket is kihozzák sorából. S ekkor aztán kemények, gorombák lesznek, mi pedig utolsó fegyverünkkel: a könnyeinkkel végül is leverve keser



szívvel távozunk a csalatlérről. S mennyi éles, idegen érzést hagy maga után minden ilyen civódás.

Gondok, betegségek, elviselhetetlenek látszó terhek idején kibeszélhetetlen szolgálatot tehet családjának a hívő keresztény nő. Türelmével, bátorító kézszerítésével, szeretetteljes szavával hányszor elűzheti vagy enyhítheti férje homlokán a nehéz gondokat. Ha neki magának van gyötrő fájdalma, szelid türellemmel, panasz nélkül, alázattal mutat példát férjének is s egyszerűsége kivívja szeretetét, támogatóását. Szegénységben a komoly asszony nem szüntelen siránkozik férjének, hanem minden igyekezetével, lemondó, magát megtagadó szelidséggel törekszik arra, hogy társának amugy is gyötrő gondjaiban részlevgyen. Jóllétheben nem ragadtatja el magát a divat és szorakozások mértéktelen s nagyon sok esetben lélekölő árával, hanem bölcs megfontolással, a másokon való segítségnek boldog vágyával és készségével igyekszik mindent a legjobban Isten akaratára szerint beosztani.

Ha a férj fáradt, ott áll a szerető nő simogató szeretetével, ha ingerült, csillapító szelidségével, ha botlik, megértő, segítő, megbocsátó szavaival. Oh Testvéreim, nagyon hosszúra nyulna, ha én ezt mind elsorolnám. Annál is inkább, mert Ti ezt szóról-szóra mind tudjátok s nem mondtam én ezzel nektek semmi újat. Nem is az a célom, hogy különlegességekkel álljak elő, hanem hogy a mindennapi élet eseményeiben vizsgáljuk meg a ref. nő helyzetét, hogy újra és újra foglalkozzunk ezzel és beszélgessünk róla.

Most az anyának gyermekéhez való viszonyáról akarok valamit mondani.

Ha a feleség hivatása felelősségteljes, százszor inkább az: az édesanyáé. Boldog az az anya, aki már gyermeke születése előtt öntudatosan átadta magát Krisztusnak, s már születendő gyermekéért való imájában megkezdheti anyai szolgálatát vele szemben.

A feleségnek jó férje oldalán lehet része sok gondtalan percben, de az anyának élete gyermeke születésétől fogva, szüntelen való égő áldozat gyermeke lelkéért és testéért! Csak arra vigyázzunk, hogy áldozatulunk fűlje Isten felé szálljon, mert jaj nekünk, ha csak gyermekünknek áldozunk s belőle bálványt csinálunk. Gyermeinket születésétől fogva, hálaadással kell Istennek szentelnünk, teljesen és bizalommal Rá bízva őket egész életükön át. Jézus a legjobb gyermekbarát, ha kezüket az Ő kezébe tesszük, egész biztos, hogy, ha nem is látszik meg mindenben egyszerre világosan, — megáldja gyermekeinket.

Eszembejutnak bibliai anyák, akik mindenkor legfőbb példányképeink lehetnek. Mária. Erről az van megírva, hogy találák a gyermeket Máriával, az Ő anyjával. Olyan sokat mond ez nekem. Mert ugye nemcsak a jászolbölcsőnél volt ez így, hanem gyermekével volt Mária, mikor legelőször felvitte bemutatni

a templomba, vele volt mikor szorongó szívvel futott, menekü vele Egyiptomba Herodes gyilkos szándéka elől s vele volt amikor Jézust 12 éves korában szintén a templomba vitte fel. Isten vezetése alatt álló keresztyén anyának leghőbb vágya mindig gyermeke mellett lenni, míg azok felnevekednek. Én úgy képezelem, hogy amíg kicsinyek a gyermekek, nem kötelezi a némi semmiféle egyesületben való hosszabb időt igénylő részvétel vagy munka, azokat kivéve, kiknek gyermekei biztos felügyelet alatt lehetnek, — de nem is csábíthatja otthona hosszabb tartózkodására a világnak semmiféle öröme, szórakozása.

Előíttem áll Anna, a Sámuel anyja. Látom őt, mint Isten előtt anyát, kinek legfőbb igyekezete és vágya gyermekét Istennek szentelni. — Látom, mint szorgalmas anyát, kiről bár tudjuk a bibliából, hogy jó módon volt, mégis kicsiny felső ruhát készített évenként s viszi azt fia számára a templomba. S látom mint megjutalmazott anyát, kinek legfőbb öröme betelt: gyermeke Isten szolgálatában. Előtte és emberek előtt való kegyességben növekedett. S végül látom Annát alázatos, hálalevő szívvel leborulva az Úr előtt — hálaéneket és dicsőítést zengetni neki.

Ezek mind drága és követendő példák előttünk, kiknek követésében mi is példát adhatunk gyermekeinknek. Mert a református komoly asszony soha nem felejtheti el, hogy mit használhat, vagy árthat példaadásával gyermekeinek. Minden kiejtett szó, minden cselekedete az anyának mélyen belevésődik kicsiny gyermeke lelkébe s el nem képzelhető veszélyt rejt magában ha az anya megelégedik magáról bármily kicsinynek látszó jelentéktelen dologban is. Nagyobb gyermekeinkben sokszor fájdalommal látjuk a világ szeretetét mindinkább növekedni ugyanakkor Isten dolgainak kerülését.

Gondoljunk ilyenkor Monicára, Augusztinus anyjára, ha ő tudott hosszú éveken át remélve, bizakodva imádkozni elteremtett fiáért a meghallgatásra talált; nekünk is meg kell a reménységünk gyermekeink felől, hogy iskolában világi szemlélettel megzavarul s még ki nem alakult jellemüket Isten mégis csak átfurmálja egyszer az Ő Szent Fia ábrázatára, ha mi anyák az imádságban soha meg nem lankadunk.

Délelőtti beszélgetésünkre kitérve nem mulaszthatom el pár szót szólni Mária-tesztvérünk szomorú megállapításához: hogy nagyon sok eset van, amikor éppen az anyák tartják vissza gyermekeiket az Isten dolgaitól. Igen, minket óriási felelősség terhel itt is, mert az én tapasztalatom szerint különösképpen leány gyermekeinkre mi, anyák, legdöntőbb befolyást gyakorolhatjuk a lelkiéletben is. Nekünk tehát fel kell használnunk ezt az erőt s minden igyekezetünkkel imáinkkal segítenünk kell gyermekeinket, a hitélet fejlődésében. S itt eszembe jut, hogy nekünk református nőknek, igazán meg kell szívleljük és magunkévá tennünk éppen a családi életben Pál apostol intő tanácsát, hogy

reménységben örvendezők, a háborúságban türekszenek a könnyör-  
gésben állhatatosak legyünk.

A feleség és az anya hivatásáról nagyon sokat lehetne még beszélni és beszélhetnek is most már mások. Én még csak annyit mondom az itt levő leányoknak, kik szintén, mint református nők kell megállják helyüket a családban, hogy a leges-legelső keresztyén nő Európában Lidia, a filippibeli biboráros asszony volt, „kinek megnyitá az Úr az ő szívét.”

Református nők azok is, akik nem feleségek és nem anyák, csak úgy tölthetik be Istentől rendelt hivatásukat a családban, ha engedik, hogy az Úr megnyissa az ő szívüket.

Ha ezt mi mindnyájan megcselekedjük, akkor, mint Lidiának, nekünk is házunk is megnyílik, vagyis otthonunkban és családunkban Jézus lesz az Úr, Ő lesz a vezető, mi csak engedelmes, ráfigyelő gyermekei. Ilyen körülmények között a református nő áldott és sok reményre jogosító szolgálatot lehet családján keresztül Anyaszentegyházának is.

De hogy ezt megtehesstük, hogy hitünkben erősödjünk és növekedjünk, kivánatosnak tartanám leges-legelsősorban azt, hogy mi református nők kezét fogva egyesüljünk, félretéve az ítélgetést, kritikát, pletykát s ha egyelőre mással nem is, de szeretetünkkel, imáinkkal segítjük egymást. Nagyon fontos dolognak tartom azt a papné, tanítóné és tanítónő konferenciák komoly és rendszeres bevezetését minden egyh.-megyében, mert abban a törekvésünkben, hogy Isten szerint való református nők legyünk, ezek a konferenciák a legfőbb segítségeink.

Istennek kegyelme legyen a további beszélgetéseinken.

*Farkas Jenőné.*

## 2. A református nők részvétele az egyház társadalmi munkájában.

Az a vallásos szellem, amely ma már mindenütt kezdi éreztetni hatását, itt nálunk Erdélyben is a társadalom legszélesebb rétegeinek figyelmét egyházaink felé irányítja. Református nőegyeleteink sokoldalú munkássága, amikor legfontosabb céljával a vallásos érzés felkeltését és elmélyítését tűzte ki, azt bizonyítja, hogy mai fokozottabb munkájával még nagyobb szükségét látja a női lelkekben a *hit felébresztésének megerősítésének*, és ilyen módon a nőegyeletek minden törekvése odairányul, hogy a *megingathatatlan hiten és önfeláldozó szereteten építsen*, s végezze mindazt a munkát, amelyre egyházunknak és mai társadalmunknak szüksége van.

Ravasz László egyik tanulmányában azt mondja, hogy a gyülekezet: társadalom, az egyház csak abból fejlett intézmény.

Nálunk a gyülekezet, mint társadalom élteti és táplálja az egyházat, — a katolikusoknál az egyház a gyülekezeti társadalma. Tehát abban a versenyben, folytatja Ravasz László, amelyet a egyházak fejtenek ki a maguk megszervezésében, a protestantizmus szükségképen alul marad. A protestáns egyházak a kivárdorlás, a reverzálisok, kilépések és felekezet nélkülivé válásolyke révén szakadatlanul veszítenek. Társadalmi intézményei nemhogy fejlődnének, de a meglevők is elerőtlenednek.

Ezt a megállapítást olvasva az első érzésünk az hogy talá már el is késtünk a társadalom megszervezésével, de a köve kező pillanatban már meg kell látnunk azt a programot és az a célkitűzést, amely ezekben a szavakban van. Akaratra va szükségünk. Küzdelmet kell indítanunk egyházunk érdekében annak a megmozdulásnak pedig, a társadalomból, a gyülekezeből kell megindulnia, hogy segítségére és erősítésére siessen a egyháznak és intézményeinek. A gyülekezet férfiak és nők csoportjából áll, ők együtt, közösen alkotják a társadalmat, ennél fogva egészen logikus az a megállapítás, hogy egyformán kell részt venniük az egyház társadalmi munkájában. Mintahogy nincse külön apai szeretet és anyai szeretet, hanem szülői szeretet van úgy az egyházunk iránti kötelezettségek sem tagolódhatnak külön férfi és női kötelelességekre, hanem a kötelelességeket is a felelőségeket is együtt kell vállalniuk.

A nők bekapcsolódása az egyház társadalmi munkájában rendkívül fontos. Fontos az egyházra, amely ilyen módon előrelémérhetetlen erősítést nyer, de fontos kötelessége ez a református asszonytársadalom minden egyes tagjának, mert amikor egyházunk érdekében dolgozunk, nemcsak mint a gyülekezelőnek egyik hívő tagja teljesítettük kötelességünket, hanem elsősorban önmagunkkal szemben teljesítettük azt, mert annak az eszménynek, amit az egyház jelent, az egyénekben kell megvalósulnia: hiszen az egyének alkotják az egyházat. A nők bekapcsolódása az egyház társadalmi munkájába nem újítás, mert ez eddig megvolt, a nők szinte öntudatlanul végeztek igen fontos munkát az egyház és a társadalom érdekében, most azonban arról van szó, hogy ez a bekapcsolódás *tudatos* legyen, és a nő részvétele a közös munkában a bennük rejlő szervező erőnek és belső tartalomnak megfelelően alakuljon ki.

Az egyház társadalmi munkája gyakorlati értelemben azt a tevékenységet jelenti, amelylyel az egyház intézményei és egyházi tisztségek hordozói a társadalmat vallásos irányban, egyház eszményeinek megvalósítása érdekében igyekeznek befolyásolni. Az egyházi munka így mindig a társadalomban folyik és azt minden részletében társadalmi munkának is lehetne neveznünk.

Amikor a lelkész az ígét hirdeli, akkor az egyház találkozására történik meg a társadalommal, vagy inkább az egyház megvalósulásának egyik lényege folyik le a társadalomban. A

igehirdetés csak abban az esetben lehet hatásos, ha a társadalomhoz szól. A nők szerepe az igehirdetés alatt a templomban passzív szerep, azonban a vallásos szellemnek a családban, a kisebb és nagyobb társadalmi körökben való felébresztése és ébrentartása által aktívvá válik. A nő karakterének jótékony, vagy káros hatását legelőbb is közvetlen környezete tükrözi vissza, ami természetes is. Ha egy anya nem vallásos vagy a lélek legnemesebb értékeivel szemben közömbös, annak az anyának gyermekei már nem kapják meg a legdrágább kincset, a *hitnek alapjait*, amire az egész életük felépül. Ha az anya nem ismeri a krisztusi türeést, ha nem érzi a szeretet fogalmát, hogy plántálhatná kicsiny fejlődő gyermekének lelkébe ezeket a megbecsülhetetlen értékeket utavalóul életük kialakításához. Az ígél ugyan a lelkész hirdeti, de azt a lelki érzékszervet, amely a hívőt alkalmassá teszi arra, hogy az ígével éljen, a nő, az olthon, az anyai nevelés fejleszti ki. S ha Ravasz László azt mondja, hogy a lelkész egész élete prédikáció, akkor mi elmondhatjuk, hogy a nő egész életének az igehirdetésre való előkészületnek és előkészítésnek kell lennie.

Az iskola ugyan foglalkozik valláserkölcsei neveléssel, de ma már ez is nehezebbé válik és az igazi vallásos érzéseket a gyermeknek már a családból kell magával hoznia. Gondoljuk csak el, hogy milyen fontos szerepe van itt az édes anyának nemcsak a gyermek jövője, de az egész erdélyi reformátusság jövője szempontjából.

A lelkész a szentségeit kiszolgálásával, a keresztelessel és az urvacseraosztással, de a konfirmálással és az esketés szertartásával is az egyházat igyekszik megvalósítani a társadalomban úgy, hogy lehetőleg teljesen egybeessék a lelki egyház a társadalommal és a nőknek mindezekkel a lelkészi ténykedésekkel kapcsolatban nagyonis aktív tennivalóik vannak.

Az erdélyi ref. nők befolyásának és munkájának fontossága megnyilvánulhat már a gyermek kereszteleésének aktusánál. Az egyik legujabb romániai törvény szerint, amelyet mindnyájan jól ismerünk, a nőnek nincs többé akarata a gyermek vallásának megállapításánál csupán az apa dönt ebben a kérdésben. Elképzelhető-e egy kulturállamban ilyen ideának a megvalósítása? Ma, amikor a nők előtt minden pálya nyitva áll, — orvosok, ügyvédek, bírák, képviselők, pilóták, pszichológiai tekintélyek, pedagógusok kerültek ki a nők közül; ma, amikor a nő (nem beszélek az átlagról) megállja a helyét egyenranguan a férfiak mellett szellemi téren és bátorság tekintetében is és amikor az átlag nő sem marad el semmiben az átlag férftől, amikor az élet problémák megoldásából épenugy kivesszi a részét, akárcsak a férfi, el lehet-e akkor képzelni, hogy a női jogokat visszafejleszthessék oda, ahonnan már évtizedekkel ezelőtt felküzdötték magukat elődeink?

Meg is mozdult Románia kisebbségi magyar nőinek egész

szervezte ennek a példállan dolognak a megszüntetésére. Az ország minden részéből érkeznek a tiltakozások és az általános agitálás folyamán érvényt is kell szereznünk a törvény megváltoztatásának. E kérdés kielégítő megoldásában a református nőkre még fontos szerep vár.

A másik fontos probléma az *iskolázás ügye*. Az egyházak iskolafenntartási joga kisebbségi életünkben számszorosán becses, de tudatában kell lennünk annak, hogy ez a jog csak általunk válhatik valósággá. Az iskolafenntartás kötelezettsége a gyülekezeté s az pedig nem a férfiak gyülekezete, hanem mint mondtam, a férfiaké és a nőké közösen. A köteleességek épen úgy háramlanak a férfiakra, mint a nőkre s nincs ezek között egy sem, amelyet a nők elháríthatnának magukról. Nem lehet azt mondani, hogy az anyagi terhek a férfiakéi, a többit mi lássuk el, mert ha a gyülekezetben megvan a felfogásnak az az egységessége és az összetartozásnak az a tökéletes átérzése, hogy a gyülekezet tagjaira nézve nem is jöhet szóba más iskola, mint az, amelyet az egyház tart fenn, akkor az iskolának nincsenek többé anyagi gondjai és a terheket senkisémm fogja tulnehéznek érezni. Mi az anyagi terhek viselésében ennek a szellemnek a megteremtésével veszünk részt, ez a szellem pedig a kötelelességletjesítést örömmé teszi.

A *nő a családban* nemcsak megalapozhatja a gyermek vallásos felfogását, hanem kiegészítheti az iskolának erre irányuló munkáját is. Amit iskoláink ma a számtalan nehézség miatt nem nyújthatnak, azt kell a gyermeknek otthon megkapnia, azt kell a családi neveléssel pótolni. Azokon a helyeken, ahol becsukodtak már a felekezeti iskolák kapui, az édes anyák nyissák meg sziveiket és nemcsak a testi táplálkozásra ügyeljenek gyermekeik fejlődésénél, hanem érzékeny lelkük legkisebb megnyilvánulását is kettőzött gonddal és figyelemmel kísérik, tanítsák őket imádkozni és szeretettel ápolják anyanyelvünket. S nemcsak az édes anyának, de mindnyájunknak szent köteleességünk odahatni, hogy gyermekeink bármily nevelésben részesüljenek, vallásos érzéseiket el ne nyomják, a törvénytisztelet és szófogadás mellett önérzetüket, nemzeti öntudatukat soha el ne veszítsék.

Az egyháznak iskolafenntartó joga elkezdődik már az óvodák felállításánál. Az óvodák létesítése kisebb anyagi áldozatot kíván, mint az iskolaké, de azok fennállása különösen kisebbségi életünk szempontjából ugyanolyan fontos. Erdélynek azokon a részein, amelyek a nyelv kevert, az idegen nyelv túllengése akadályozza az egészen kicsiny gyermekek anyanyelvének kifejlődését. Az óvodák hiánya fokozatosan elidegeníti kis magyarjainkat, mind ritkábban hallott anyanyelvétől és ez közvetlen kárára van a református vallásos szellemnek a kialakulására is, mert Erdélyben egészen bizonyosan csak magyar nyelven lehet igazi református szellemet magunka szívni.

A *vidéki óvodák póllását* legkönnyebben a papnék oldhatják meg. Vidéken a helyiség kérdése nem olyan probléma, mint a nagy városban. A templom-udvaron nyári időben könnyen összegyűlhetnek a gyermekek és éneklés, imádkozás mellett játékokkal felváltva kifejleszthető bennük az összetartozás érzése s így veljük meg már ilyen kicsiny korban az alapját annak, hogy a gyermekek idővel öntudatos, hű egyháztagokká legyenek.

Egyházaink *vasárnapi oktatásánál* a hivatásos női tanerők mellett önkéntes munkával is bekapcsolódhatnak ezáltal kibővítvé és megerősítve ezt az intézményt is. A *leányegyletek* felállítására és a meglévőkre irányítása szintén a mi feladataink közé tartozik. Akkor, amikor egyházunk vezetői a konfirmáció előkészítésén fáradoznak, nekünk az iskolán kívül is segítségére kell lennünk fiatal leányainknak abban, hogy a fejlődés ez éveiben maguk mellett érezzék az előző generációt és szeretettel, megértéssel vegyüik őket magunk közé, hogy érezzék azt a közösséget, amelybe bekapcsolódnak. Itt merül fel a bibliaórák kérdése is, amelyről nem kell részletesebben beszélnem.

Az egyházak nevelő hatása nem ér véget az iskolák intézményénél, hanem kihat az élet egész területére. Az egyház *szociális tevékenysége* sokágu: ennek egyik része a leányvédelem és épen az a része, amely a női gyülekezeti tagok által valósítható meg. Brassóban most kezdtük el azokat a munkákat, a leányvédelem érdekében, amelyek ilyen intézmény megvalósítását tűzték ki céljukul. A vidékről induló, de általában védelem nélkül utazó, tapasztalatlan lányoknak igyekeznénk útbaigazítással, segítséggel szolgálni és megvédeni őket számtalan kísértéstől és szerencsétlenségtől, amely fiatal életüket veszélyezteteli. Ezt a célt szolgálják a vasúti missziók is, ahol az átutazó, vagy érkező leányokat gyöngéd női lelkek fogadják, útbaigazítják, pillanatnyilag kisegítik, vagy számukra talán állást szereznek. Támogatásuknak azonban itt sem szabad véget érni, hanem időnként foglalkozási helyükön is figyelemmel kell őket kísérnünk és belőlük csoportokat alakítva, lelkészünk segítségével bibliaórákat kell rendeznünk számukra, mert *ahol a hit erős, az erkölcs is az*. Falúhelyen munkadélutánok tartásával lehetne összegyűjteni az ifjúságot és itt is a női vezetők lelki tartalmától függ, hogy milyen értékeket tudnak az ifjúság gazdag lelkében felébreszteni és kifejleszteni.

Ha az egyének munkáját szervezetbe tömörítjük, az erőket egyesítése által közös érzéstől és gondolattól vezérletelve nagyobb eredményeket tudunk elérni. Így fejlődnek ki a *ref. nőszövetségek*, amelyek rendkívül fontos szervei egyházunknak. A nőszövetségek programját mindnyájan jól ismerjük, bár vidékenként a helyi viszonyoknak megfelelően alakul az, tehát vannak közöttük bizonyos eltérések. Ami nőszövetségeinkben mindenütt egyforma, az a vallásos szellem s ahol ez erős és megingalhatatlan, ott a legerősebb a fundamentum, amelyre építeni

lehet. Ott, ahol a nőszövetség minden egyes tagja érzi, hogy ő és egyháza egy, ebből az érzésből könnyen kifejleszthetők azok a hajlandóságok, amelyek a kötelességek elvégzésére szükségesek.

A nőszövetségek irányítói, akiket nőtársaik bizalma és szeretete vezetőikül jelölt ki, olyan kötelességet vállaltak magukra, amelyért minden felelősséget viselniök kell az egyházzal és a lársadalommal szemben. Amikor azt mondtam, hogy a nő előtt minden pálya szabadon áll, akkor arra gondoltam, hogy ez a nagy szabadság súlyos kötelességeket eredményez és maga után vonja a felelősség érzését is. Tudnunk kell, hogy mire vállalkoztunk és amikor a közbizalom és a szeretet vezetőkké választott, ne gondoljuk azt, hogy ez méltóság amelynek fényében lüdülkölnünk kell: ez *kötelesség*, amit teljesítünk. A cél komolysága és a munka fontossága megkívánja, hogy ne az egyéni hiúság szempontjai befolyásoljanak bennünket, hanem tisztlán a legnemesebb célok, amelyek felé törekednünk kell és ezt pillanatig sem szabad szemünk elől léveszlenünk.

A vezető legelső tennivalója: egyletében: *az egység megteremtése*. Enélkül produktív munka el sem képzelhető. Az egységnek, az egy gondolat elvének kell uralkodnia a nőszövetségben. Nem azt értem ezalatt, hogy a vezető a maga akaratát kényszerítse reá a tagokra, hanem a nőszövetség minden egyes tagja attól a gondolattól legyen áthatva, hogy ő most az egyház eszményét valósítja meg, mert az egyház eszmény, amely csak a gyülekezetben lehet valósággá. Nincsenek különböző tagjai a gyülekezetnek és egyetlenegy tagnak sincsenek különböző cselekedetei. És ha az egységet keressük, az a cselekedetek egységére vonatkozik és a gyülekezet tagjainak tökéletes egymáshoz tartozását, egyuttal pedig azoknak az egyházhoz való tökéletes hozzátartozását is fogja előidézni.

*A vezető egyénisége* rendkívül fontos a közös munkák megvalósításánál. Harmonikus lélek öntudatlanul is nyugalmat és biztonságot áraszt maga körül. Éreznie kell a vállalt munka fontosságát és a kötelességek teljesítését örömmel kell végeznie. A tagoknak is tisztában kell lennie azzal, hogy egymagában a legjobb vezető sem valósíthatja meg a kitűzött munka-programot, hanem csak a tagok együttműködésével és a vezető feladata az, hogy ezt az együtt végzendő munkát megkedveltesse a tagokkal. Ne érezzék azt kényszerű kötelességnek, hanem örömmel vállalkozzanak és egyforma lelkesedéssel végezzék a templomi vallásos estélyek rendezését, a betegek látogatását, a gyermekek felruházását; ugyanolyan örömet okozzon egy jól sikerült estély rendezése, amellyel egyházunk anyagi alapjait gyarapíthatjuk, mint amikor egy elhagyott árvának letöröltük a könnyeit, vagy egy betegnek enyhítettük fájdalmait.

Külön előadást lehetne arról tartani, hogy a nőszövetségnek mi mindent kell programjába felvennie, hogy kifejtthesse



azt a tevékenységet, amit megfelelő irányítással teljesíteni képes. Ez a tárgy ott szerepel mostani nagyhetünknek egy másik programpontján és hogy ennek olyan nagy a jelentősége, az mutatja annak a munkának fontosságát is, amelyet a nők az egyházi életben végeznek.

Az egyháznak más egyházakkal kapcsolatban is vannak kötelességeik s nekünk is vannak olyan szociális természetű munkáink, amelyeket a főbb felekezetekkel egyöntetűen kell intéznünk. Így például a nőkre oly sérelmes egyházpolitikai törvény elleni harc a felekezeteknek közös harca s ezenkívül főként épen a leányvédelem az, ami minden női közösségnek megoldásra váró problémája. A református asszonytársadalomra az ilyen természetű munkákban az a fontos szerep vár, hogy az egyházat kifelé képviseljék és kifelé igyekezzenek a maguk részéről is annak megszerezni azt a tiszteletet és méltóságot, amely azt a maga történelmiségében megilleti.

Eddigi fejtegetéseimből láthatták kedves asszonytestvéreim, hogy a női gyülekezeli munkának minden mozzanata mily szoros összefüggésben van az egyházzal s hogy a kettő egymástól szét nem választható. A női munka az egyházból indul ki, azért történik. Azonban nincsen női gyülekezet és nincs férfigyülekezet, hanem gyülekezet csak egy van és azt férfi és női tagjai alkotják. Ha ezt megértjük, akkor nemcsak arról kell beszélnünk, hogy mi a nő szerepe a gyülekezetben és az egyház társadalmi munkájában, hanem azt a kérdést is felvehetjük, hogy milyen helyet foglal el a nő magában az egyházban?

A valóság ugyanis az, hogy ezzel a hellyel mi nők nem lehetünk teljesen megelégedve. A kötelességekben és a terhek hordozásában nincsen különbség, azonban az egyház tisztségei mégis általában a férfiak jogainak vannak fenntartva. A nőt csak kivételesen illeti meg még a szavazati jog, a lelkészválasztói jog is és hogy az erre vonatkozó kivételek milyen helytelenül vannak megállapítva, arra elég, ha csak egy példát hozok fel: az elvált asszonyt megilleti ez a jog és bár nem akarok pálcát törni azok felett a szenvedő asszonytársaink felett, akik nem a maguk hibájából kerültek erre a sorsra, mégis igazságtalanságnak kell tartanom, hogy a tisztas és hűségese hitves ennek a jognak élvezetéből is ki van zárva. A presbiteriumokba nők általában nem választhatók és itt is csak kivételes esetek fordulnak elő a nők javára. A legfontosabb egyházi tisztségnek, a lelkészi hivatásnak a nők előtt való megnyitását pedig már más protestáns felekezetek például az evangélikusok végrehajtották, a református felfogás azonban ez előtt mereven elzárkózik. A teológiát már megnyitották előttünk, a bibliát magyarázhatjuk, a vallást a nők is taníthatják, és ebben a formában az ige hirdetőivé válnak: azonban lelkészekké nem avathatók.

Nem akarok ma részletesebben foglalkozni ezzel a kérdéssel, de szükségesnek tartom, hogy legalább a problémát

felvessük és megállapítsuk, hogy amikor a nőt a férfi-egyházlagok hívják fel arra, hogy a kötelességek teljesítésében és a felelősség érzésében egyformán vegyenek részt, akkor az egyház részéről egészen logikus volna, ha az egyházi munkákkal kapcsolatos hivatalos és pályák egyetlenegy részét sem zárnák el a nők elől. — A női lelkek épenugy, mint a férfiak is, különböző fejlődési fokokat értek el és azt is megállapíthatjuk, hogy egy részük épen azokon a tereken tünt ki, amelyeken a lélekkel való foglalkozás, a nevelés, az emberi társadalom belső tartalmának megnemesítése a feladat és az is természetes, hogy mindezek között a munkaterek között éppen az egyházi a legmagasabb.

A nők nevében azt hiszem, bizalommal és az egyház nagy feladataival szemben való főkéletes odaadással is mondhatom, hogy mi vállaljuk a kötelességeket és a felelősséget is, egyúttal pedig kérjük mindazokat a jogokat is, amelyeknek birtokában csak annál teljesebb erővel munkálkodhatunk a férfiak és a nők közös eszményének s a *legmagasabb emberi rendelésnek* e földön való beteljesítésén.

*Dr. Móricz Miklósné.*

---

### **3. A református nő állásfoglalása az irodalommal, művészetekkel, nyilvános szórakozásokkal szemben.**

1. Nemcsak magánvéleményt akarok nyilvánítani, hanem egységes állásfoglalást óhajtok kialakítani ezen a téren.

2. Miután a ref. nő életében mindenütt Isten dicsőségét szolgálja, kell, hogy ezekben a dolgokban is úgy vegyen részt, hogy azok által is Isten dicsősége terjedjen a földön.

3. Az itt felsorolt jelenségek a „szép” fogalma alá tartoznak és kell is, hogy tartozzanak. Isten a világot jónak és szépnek teremtette s minket e világban való életre hívott, hogy lássuk meg annak szépségét és éljünk is azokkal. A szépség arra való, hogy életünk küzdelmeit megnemesítve, enyhítse, fölemeljen a porból. A szépség épít, örömeket ad, nagy igazságokat tár fel. Aki az irodalom, a művészet és a szép örömei ellenesége, az nem evangéliumi keresztyén.

4. Az irodalom kérdése. Első teendő: olvasni kell az irodalom alkotásait. Mit? Hogyan? Miért? Csak igazán művészi értékű könyveket olvassunk. Ezek között ott kell lennie az értékes és komoly vallásos építőirodalom termékeinek is, azután a nagy írók műveinek. Ne csak szórakozás, hanem épülés és önnevelés szempontjából is olvasni kell. A modern irodalom más eszközökkel dolgozik, mint a régi. Kevésbé leplezett, feltár olya-

nokat is, amiket régen elhallgattak, témái ujszerűek, szokatlannak, nagyobb szókimondással és könnyebb stílussal dolgozók. Kell-e ezeket olvasnunk s lehet-e olvasnunk? Először is ne induljunk a mások kritikája után, hanem magunk alkossunk ítéletet. A tiszta szándéku és művészi könyveket mindig becsüléssel olvashatjuk. Az igazi, hívő, tiszta lelkű ref. nő azonnal megismeri, hogy a könyv lelke jó-e, vagy rossz? Fő, hogy üres, léha, semmitmondó dolgokat ne olvassunk. Olyan írót, akinek 4 év alatt 240 kötet regénye jelent meg, reklám dacára se vegyünk a kezünkbe, mert nem lehet értékes. Először a magyar irodalmat kell olvasnunk, a klaszikus régieket és a legszebb újakat. Azután a legjobb külföldieket. A jó könyvet az író lelkéből, lelkével írta, tartozunk áhitattal olvasni. Ne a jó, vagy rossz hire után válogassuk a könyveket és az írókat. Olvassunk tudományos könyveket is, mert a regényfalás inkább betegség, mint irodalom pártolás. A rendszeres bibliaolvasás a legjobb tanítómaster arra is, hogy olvasmányainkat biztosan ítéljük meg. Akinek Isten Igéje adott kritikai szempontokat, az nem ül fel sem az álszemérmes, nagyképű és szemforgató, sem a fölényeskedő, modernkedő kritikának, hanem maga győződik meg az igazságról. Viszont, amit nem ismerünk, arról tartózkodjunk, — mások szavai után, — ítéletet mondani.

5. A művészeteket és alkotásaikat megismerni s fölünk tehetőleg támogatni is kötelességünk. Ha tehetjük, jó képeket szerezzünk otthonunkba, lelki vigasztalókul. Keressük fel azokat a műalkotásokat, amelyek környezetünkben vannak és tanuljunk meg elmerülni bennük. Tanulmányozzunk jó könyveket a művészetekről s szerezzünk jó izlést. Ennek alapján izléstelen színeket, formákat, tárgyakat, képeket otthonunkban se tőrjünk meg s környezetünkben is igyekezzünk eltávolítani. Azonban sem az irodalom, sem a művészet nem lehetnek életünk központi értékei, nem *vezethetik*, hanem csak *kísérhetik* az életünket. A színházra vonatkozólag oda kellene hatnunk, hogy az ismét kulturtényező, a nemzeti nyelv és lélek komoly művelője legyen. A léha darabokat ne pártoljuk, ellenben a komoly darabokat látogassuk és propagáljuk is.

6. A szórakozások közt van a sport, amely mint testápolás és egészséges örömforrás, egyaránt nagyon ajánlatos. A fiúk és leányok egészséges és tiszta együttlétének is egyik fontos eszközlője. Természetesen óvakodni kell a tulzásoktól és kísértési alkalmak tenyészléséről. A tánc nem bűn, de mindenesetre öszsze kellene fognunk, hogy a tulzott, érzéki táncokat és a mai báli szellemet kiszorítsuk és szép, művészi, magáért való táncokat propagáljunk. A táncot is lehet tiszta örömmé tenni. Viszont az egyházi bálokat elitélem, helytelen dolog Krisztus ügyét táncmulatságok csekélyke fölöslegével szolgálni, mikor ruhára, helyiségre, zenére és büffére tizszerannyit kell kiadni. A divat és öllözködés tekintetében helytelen a kihívóan divatellenes, vagy

luzollan divatos ruházkodás. Szolid, szerény, izléses ruházkodásban van a legtöbb öröm. Az egészség, tisztaság, jó izlés a fő. A társasági életben tartózkodnunk kell az üres, semmitmondó fecsegéstől. A pletykától. A tulságos társaságszeretettől amely elfelejteti, hogy a léleknek csend is kell. A társadalmi ha zugságoktól. Cigarettafűzés, ivás, szenvedélyes kártyázás nem való a ref. nőhöz.

Az élet szépségét és örömeteljességét a lélek adja meg. Mindenbe bele kell vinni a lélek tisztaságát, szelidségét, szeretetét, szabadságát. Erre táplál minket az Isten Igéje, s ez a mi egyetlen igazi vezérünk, aki mindig magtanítja nekünk a helyes magatartást ezekben a dolgokban is.

*Makkai Sándorné.*

---

#### **4. A református nő kötelességei a vallásos életében.**

(Családi áhitat. Imádság. Szentírás. Templom gyakorlása.)

A református egyház *a nyitott biblia* egyháza volt mindig, kezdettől fogva. A *Szentírás* volt minden egyes hívő életének kötelező zsinormértéke, lelkének naponkénti tápláléka. Ma sajnos annyira kivesszett köztünk a Szentírással való élés, a belőle való táplálkozás, hogy ha ma valakit Bibliát látunk olvasni, Bibliával látunk foglalkozni, rögtön abba a gyanuba keveredik az illető, hogy baptista v. másféle szektárius!

Vissza kell térnünk a Szentíráshoz, a bibliához, újra a kezünkbe kell vennünk, újra élnünk kell vele, hogy végre megint igazi református keresztyénekké legyünk. Azért a református nő első kötelessége a vallásos élet terén, hogy vegye megint a Bibliáját a kezébe s tanuljon meg megint naponként s rendszeresen élni vele.

A mi vallásosságunknak egy halálos betegsége van: tisztára egyéni subjectív érzelmi alapja s tartalma van. *Mi elképzelünk* magunknak egy Istent, mert szeretnők, hogy feleljen meg a mi emberi vágyainknak, gondolatainknak s mértékeinknek . . . s ehhez a *képzelt* Istenhez imádkozunk . . . s ezzel perelünk, ha nem felel meg a várakozásainknak. A mi hitünknek nincs meg az *objectív* alapja s tartalma, azaz nem a *Szentírás* szerint orientálódik a hitünk, nem a *kijelentés* szabályozza azt. Hiányzik a keresztyén életünkből az *Evangélium*. Egyszerűen *nem ismerjük* a Krisztusban hozzánk lehajlott s nekünk megjelent Istent, a Jézus Krisztus Atyját Krisztustalan keresztyénségünk van!

Ezért kell visszatérnünk a Szentíráshoz, ezért kell minden református nőnek is újra kezébe venni a Bibliáját. Találkoznia

kell a lelke megváltó Urával, a Krisztussal, hogy életet leljen Benne s Általa.

Két kifogást emelünk a Bibliaolvasás ellen. Az egyik így hangzik: „nincs időm“. Erre csak egy felelet van: azért nincs időnk, mert nem akarjuk komolyan: Mindenre van időnk, amire határozottan rászánjuk magunkat, s a lelkünk amelyért a Krisztus meghall, igazán megéri, hogy naponként egy negyedórát félórát adjuk neki ahhoz, hogy az Élet kenyérével az Isten Igéjével táplálkozzék! — A másik kifogás: „nem értem a Bibliát, mert nincs theologiai képzettségem.“ — A Szentírás az *Élet kenyere*, lehetetlen, hogy Isten a vele való élest olyan feltételhez (theologiai képzettség!) köthette volna amelynek nem felelhet meg mindenki! Vannak azonban igazán feltételei a Biblia megértésének, de ezeket mindenki betöltheti. Ezek a következők: kitartással s hűséggel, imádkozó szívvél s engedelmes lélekkel kell olvasni a Szentírást, akkor meg is fogjuk érteni azt!

A református nőnek szüksége van arra, hogy *rendszeres s önálló imaéletet* is éljen. Nem elég betanult imádságot elmondani vagy imakönyvből imádkozni, ez mind mankón való járás csupán. A református keresztyénség *önálló élet* s az imádságainkban is erre kell törekedni. Saját *egyéni* kéréseink, hálaadásaink, bűnvallásaink s küzdelmeink s tusakodásainkból kell táplálkoznia az imádságunknak, a *mi* lelkünk tükre kell legyen az imaéletünk, a *mi* életünk mélyeiből fölszakadó tusakodás az Úr előtt. Az imádság *munka*, a keresztyén élet legigazibb feladata s legdrágább kiváltsága — ezt ki kell használnunk s öntudatosan élnünk kell vele.

A *családi áhítat* legelemibb formája, amely sajnos szintén kiveszett a református családok életéből: az *asztali áldás* elmondása. Ez az egyszerű áldás bizonyágtétel arról, hogy a református ember mindent a maga Urától vár és kap s mindenben s mindenért Neki ad hálát. Ép azért mindent meg kell tennünk, hogy ez a bizonyágtétel újra helyet nyerjen családi életünkben. Itt a nő, a családanyák rendkívül sokat tehetnek. Ők gyermekeikkel együtt újra elmondhatják az asztali áldást étkezés előtt s után s ennek révén megnyerhetik lassan a ház urát, a rokonokat, vendégeket, cselédeket is a keresztyén református hitélet számára. — Igen áldott családi áhítat az, amikor az édes anya mesél a Bibliából a kisgyermeknek s magyarázza az Írást a nagyobbaknak s naponként együtt imádkozik velük. A legdrágább anyai szolgálat az, amikor a Krisztushoz vezérlő kaulauz lesz a gyermekei számára, boldog, áldott anya, aki ebből a szolgálatból kiveszi a részét, akinek gyermekei tőle tanulták megismerni a Krisztust!

A *templom gyakortására* nézve két szempont irányadó: az *Isten Igéjét* megyünk meghallgatni a templomba, nem pedig egy jó vagy rossz szónokot. Tehát helytelen az a magaltatás, amely szerint csak akkor megyünk templomba, ha a kedvenc

szónokunk prédikál s nem megyünk ha valaki olyan beszél, akit nem szeretünk. Másodszer pedig: nem az a feladatunk a pap-pal szemben, hogy „élvezzük“ vagy kritizáljuk a beszédét, hanem hogy *imádkozzunk* érte s az ő szolgálatáért! — A templomi istentisztelet a *gyülekezet* istentisztelete, áldott közösség ez Krisztus láthatatlan egyházával — ezt a közösséget sohasem pótolhatja az egyéni csendes óra, a magányos imádság. Azért olyan komoly kötelessége s drága kiváltsága a templom gyakorlása a keresztyén életnek. E téren is a nőknek kell jópéldával előljárniok. A templomban *aktív* részt kell venni az istentiszteletben: együtt énekelni s együtt imádkozni a gyülekezettel! A Nőszövetségekre e téren nagy feladat vár.

*Pilder Mária.*

## c) A lelkészi konferenciák jegyzőkönyve.

### I. Lelkészi konferencia.

1928. szeptember hó 4-én délután 4—6-ig.

#### A lelkipásztorok együttműködésének eszméje és megvalósítása.

(*Kiss Albert esperes.*)

Ének: 242. sz. ének. Jövel Szentlélek Uristen.

Kiss Albert előadása után Püspök úr öméltósága felhívja a hallgatóságot, hogy aki akar szóljon hozzá az előadás tárgyához. Első hozzá szóló:

*Vég Árpád:* Abból az isteni kijelentésből kell kiindulni, mely arra figyelmeztet „nálam nélkül sem cselekedhettek.“ Ez a norma minden emberi szándék keresztülvitelénél. Nagyon vigyázni kell azonban, mert az Isten-akarát nem olyan könnyen felismerhelő. Tapasztalából tudja, hogy ebben a felismerésben sokszor rászedte már magát, t. i. azt hitte, hogy a jól felismert Isten-akarátot cselekszi, holott éppen az ellenkezőjét cselekedte. Ennél a kérdésnél azt kell legelső sorban is tudni, hogy testi ember az Isten akarátát sem felismerni, sem véghez vinni nem tudja, mert földi érdekek vezeték. Isten akarátát csak lelki ember ismerheti meg és csak az viheti véghez. Ezt a lelki-embert Krisztus ismerleti meg velünk, Krisztusnál lát-hatjuk meg világosan, hogy Ő Isten-akarátát teljes alázatossá-gával és engedelmességével ismerhette fel és teljesíthette be. Az tehát, hogy a lelkipásztorok közöll az együttműködés kérdé-

sében egyenellenkedések vannak, mutatja, hogy mi még a lesti ember állapotában vagyunk. Vallja, hogy a Lelkipásztorok Szövetségét Isten akarata plántálta be egyházunkba, tehát miért ellenségeskedünk ebben a kérdésben egymással? A Szövetség már eddig megmutatta, hogy Istentől van, abban a sok áldásban, mely rajta keresztül egyházunkba bejött. Teljes lehetetlenségnek tartja, hogy a mi Egyházkerületünkben ne Isten akarata érvényesüljön, melynek feltétlenül jó programja a Lelkipásztorok Szövetségének program terve. Ő maga részéről olyan lelkipásztorral, aki hitetlen, még kezet sem tud fogni.

*Derzi Endre.* Mint érdekelt kér szót a tárgyhoz, t. i. a Szövetség és Egyesület gondolata között felmerült vitában ő egyik vezető szerepet vitte. Nem tud igazat adni egyik fél harcosainak sem a vita hevében történt kilengések szempontjából. Beismeri, hogy ebben a dologban neki is voltak hibái. A vita azonban nem volt eredménytelen, már csak azért sem mert felszínre hozta a lelkipásztorok együttműködésének eszményét és ennek megvalósítására való törekvéseket. Mindenki gondolkozik ma már a lehető leghelyesebb megoldáson.

A célban nincs különbség a két párt között. A testvéri közösséget akarja mindkét fél. Csak a módszerben vannak különbségek. Az egyházmegyéktől beérkezett vélemények is különbözők. Sok egyházmegye az értekezletek mellett foglalt álláspontot, mindenik véleményéből kitűnik azonban, hogy féltik az egyházat a szakadástól. Sajnos ez a szakadás már meg van bizonyosan a sok módszer közül az lesz a legjobb, amelyik ezt eltünteti. Az összes lehető módszerek közül a legkevésbé alkalmas az együttműködés megvalósítására a Lelkipásztorok Szövetsége, mely ellen a legtöbb egyházmegye ellene mondott. Ugyanis az a forma nem simpatikus, a többség bizalmatlan vele szemben. Nem jó már csak azért sem, mert szeparatistikus törekvésű, annyira, hogy a lelkipásztorok legfeljebb 5—10 % egyeshülhet benne.

Legalkalmasabb együttműködési forma a Lelkész Egyesület, melynek legyen minden lelkész tagja s legyen már egyszer vége annak, hogy nélkülünk rólunk határozzanak. Az együttműködés szempontjából a jövő csak a Lelkész Egyesületé lehet, példa erre a magyarországi Lelkész Egyesület. Hogyan lehetne a fennálló ellentéteket kiküszöbölni, most már csak az a kérdés? A Lelkipásztorok Szövetségének súlya, a Lelkészegyesületnek száma van. A súlynak és számbeli többségnek ez a megoszlása nem jó. Hogy hogyan lehetne a kettőt összehozni erre nézve a legelső teendő, hogy a 70—1923. Egyházkerületi közgyűlési jkvi. határozat töröltessék el s azután a Püspök úr hívja össze az összes lelkipásztorokat egy tanácskozásra. A kivételre vonatkozólag a közetkező határozati javaslatot terjeszti be: „Mondja ki a tordai nagyhéten megjelent lelkészek értekezlete, hogy 1. a lelkipásztorok együttműködését úgy az anyaszentegyház, mint a

papság érdekében feltétlenül szükségesnek tartja, 2. a megvalósítási formában jelenleg fennálló különbségeket megszüntetni kívánja, 3. e célból nemcsak megengedhetőnek, hanem egyencsen szükségesnek tartja az egyesülést gátló 70—1923. egyházkerületi közgyűlési határozat megváltoztatását, 4. Felkéri a Főfisztelelű Püspök urat méltóztassék — e gátló határozat megváltoztatása esetén — alkalmas időben és helyen lelkész konferenciát hívni össze, amelyre hivatalos legyen mindkét egyházkerület papsága, döntés és megalakulás végett, 5. egyben kedvező alakulat reményében — a dolgok előkészítése céljából kijelöl egy 9 tagból álló bizottságok, mely elnökét saját kebeléből válassza és amelyben képviselve legyenek mindkét egyházkerület s úgy a lelkipásztorok Szövetségének, mint Lelkészegyesületnek exponensei.

*Nagy Ottó:* Az együtt működés eszménye, mint cél megvan adva s e cél alá oda van rendelve minden lelkipásztor. A cél olyan hatalmas, hogy az egyesül. Széthuzás csak ott lehet, ahol a cél nem világos. Ez a cél eddig csak kiváltságos lelkipásztoroknak volt fiszta, most mindenki előtt világos. Minden lelkipásztori kérdés benne kell legyen ebben az egy célban. Hogyan valósítható meg ez az együttműködés? Csak úgy, hogy felismerjük Isten akaratát benne. Hogy a szövetség gondolata nem szimpátikus erről beszélni nem lehet, mert ez elv nem lehet. Hogy a Szentlélek sugalt volna az Egyházi Törvényekben erről sem lehet beszélni, mert egészen bizonyos, hogy sok törvényben semmit sem sugalt. Mindenkinek az a kötelessége, hogy oda álljon, ahol a legjobb eszközt kapja meg a nagy cél elérésre, mert a cél nagyobb, mint mi s így kötelességünk az, hogy egymást segítsük a cél elérésre. Ebben a tekintetben senki másban nem bízhatunk, csak Istenben.

*Járay Márton:* Együtt működésre szükségünk van. Erre nézve két út áll előttünk a Szövetség és az Egyesület, a harmadik volna az az egyeztető módszer, mely az Értekezleteket javasolja. A cél mindeniknél ugyanaz, csak a módszerekben van a különbség. A Szövetség előírja a tagok kötelességét, s csakis így lehet együtt dolgozni. Jezsuita szigorúságra van szükségünk. A baj az, hogy nem voltunk idáig az egyesületi élethez hozzá szokva, sajnos Erdélyi jellemünkből következik ez. Azért ellenzik némelyek, mert tudják, hogy ebből egész életükre válniuk kell a következményeket. A következő határozati javaslatot terjeszti elő: „I. A lelkipásztorok együttműködése céljából E. T. I. 53 §. alapján alakíttassék meg minden egyházmegyében a lelkészi értekezlet melynek keretén belül valósíttassék meg a lelkészeknek Krisztusért való szolgálatában egymáson való baráti segítsége. II., a Vécsei Szövetség alapszabálya ne érintessék, hanem tartassék fenn tagjai által arra, hogy a maga előírt módján önkéntes tagjai által szolgálja Isten országát.“

*Olajos László.* Hivalkozik arra, hogy Tordának az együtt-



működés tekintetében történeti jelentősége van. Ez előtt 300 évvel épen Tordán, különböző nemzetek és felekezetek jutottak egységre. Ez kötelez minket is arra, hogy mi is jussunk egységre, békességre a szóban forgó ügyben. Ugyanis az együttműködés hiánya miatt a missziói munkákat csőd fenyegeti, ami arra int, hogy lássuk be, hogy törékeny cserépek edények vagyunk. Az eddig felmerült sikertelenségek köteleznek épen a szükséges együttműködésre. Mindez csak azt bizonyítja, hogy Isten programjára alkalmatlanok vagyunk. Ettől a nyomoruságtól csak úgy szabadulunk meg, ha Isten utján járunk. Ez pedig nem egyéb, mint az Igével való élés, imádkozás az Istennel való állandó közösség élése. Ezeket az eszközöket kell felhasználnunk. Ebből a szempontból a Szövetség programja kétség nélkül Isten akaratából való, s ha nem is tökéletes, de utkezdőnek feltétlenül jó. Határozati javaslatot terjeszt elő, mely a következő: „1928 évi tordai ref. nagyháten egybegyűlt erdélyi ref. lelkipásztorok értekezlete, határozatilag kimondja, hogy az erdélyi ref. lelkipásztorok együttműködésére zsinormértéknek kötelezőleg elfogadja az Erdélyi Ref. Lelkipásztorok Szövetségének a Ref. Szemle 1928. évi 10. számában megjelent alapszabály tervezetét és elvi határozatait.“

*Hegyí András:* Az előadónak az az állítása, hogy az 1923. évi ker. közgyűlés 70 jkvi sz. határozata és az E. T. idevonatkozó paragrafusa között nincs ellentét ez igaz. Jogilag nincs baj, mert egy káros egyesület beszüntetése hozta magával a fenti jkvi határozatot. Olyan egyesületeket, melyek az egyház életére károsak, nem tűrhet meg egyházi törvény. Melyik jobb az Egyesület-e vagy a Szövetség? Ez a kérdés egy-kettőre eldől, ha őszintén és határozottan kitűzzük célunkat a mi specialis viszonyainknak megfelelően. A mi céljaink elérésében segítségünkre van, az mind szükséges. Egyet azonban ne felejtsünk el, hogy az Erdélyi egyházkerület sovárogyva várja az Isten fiainak megjelenését. A szövetség adott egy programot a lelkipásztorok személyes keresztyén életének elérésére. Ha ez jó, miért vádolják farizeizmussal? Hiszen egyetlen mód, hogy specifikus lelkipásztori kötelességünknek eleget tehesünk. A leg-erősebb kifogás ellene az, hogy az egyéni élet szabadságát megköti. Egyszerűen nem szükséges belépni. Nincs ebben a szervezetben semmi farizeizmus és semmi lekötés. Különben elfogadhatónak csakis az egyházi főhatóság által jóváhagyott és megerősített alapszabályt ajánl.

*Vásárhelyi János.* A két kérdés között rokonság van. A régi Lelkészegegyesület is így indult meg a régi Magyarországon. Ez is két hatalmas cél szolgálatában született meg. Egyfelől azért, hogy a kálvinista érdekeket megvédje az állami életben s kiemelje elmaradottságából, másfelől, hogy a hivatalos egyházban védje meg a lelkészek presztizsét. Egyfelől tehát politikai, másfelől presztizs kérdés diktálták szükségességét. Tényleg

sikerrel élt, de természetszerűleg fog felbomlani, ahogy programja az egyház egyetemes programjával azonos lesz. A mi esetünkben azonban a helyzet egészen más. Itt ugyanis egy történeli katasztrófában kereste a kiutat az Istennek egy pár gyermeke. Ezeknek szövetségét az ősi hit, az anyaszentegyház élelszüksége hozták létre. Semmi egyesülettel szemben nem akart opponálni, csupán szolgálni akart. Nem igaz, hogy ellentétes akarna lenni most sem, most is csak szolgálni akar. A helyzet sem az ebben a szövetkezésben ma, mint akkor volt, mikor a régi Lelkészi Egyesület létrejött. Minden munka, amelyet végezni akar csak egy célt szolgál, hogy a sziveket megnyissa az Urnak. Nem ellentétes az egyházzal szemben a lelkészek külön szervezkedése. Az előadó javaslata egészen jó, mert csak törvényes keretek között szabad szolgálni az egyházat. Ne is döntünk el most ez alkalommal a szövetkezés ügyét, hanem hagyjuk függőben azt a legközelebbi zsinati gyűlés döntéséig. Még csak annyit jegyez meg Nagy Ottó felszólalásával szemben, hogy ő igenis vállalja, hogy az egyház hivatalos vezetőit a Szentlélek vezeti minden munkájukban, így a zsinati törvények alkotásában is.

*Dr. Dávid György.* Megállapítja, hogy a felszólalások 90% a Szövetség megalakulását célozza a Lelkészi Egyesülettel szemben, holott ennek is van programja. A Szövetség programjának az a legnagyobb hibája, hogy olyanok csinálták, akik nem ismerik a falusi papok nyomoruságát. A szociális nyomoruságok tekintetében nagy különbségek vannak falu és város között. Egyoldalulag tehát nem lehet, de nem is szabad megoldani a kérdést. A hivatalos egyháznak akarnak támogatói lenni a Lelkészi egyesület hívei is, sőt jobb támasza lehet a hivatalos egyháznak az Egyesület, mint a Szövetség. Megvalósításához azonban őszinte barátság kell. A Derzsi Endre javaslatát fogadja el.

*Kovács László.* Konstatálja, hogy kár volt e kérdésben a sok szó. Együtt működünk, az együtt működés meg van. Szeretné ő látni, mint esperes, hogy az ő lelkészei ne működjenek együtt. Esperesi hatalmával fogja együttműködésre kényszeríteni lelkészeit. Az 1906-ban történt lelkészegyesületi megmozdulásnak anyagi okai voltak, de legalább mindenki tisztában volt a céllal. Erről a térről ment át a működés arra a térre, ahol már lelki célokat is tűztek ki. Megmozdultunk 1920-ban is. Ebben a megmozdulásban világos lett, hogy milyen nagy érték van a ref. lelkészi karban. Meglátszott, hogy van valami titokzatos isteni hatalom a lelkészi karban. Miért siklott el céljától, nem mondja meg. Itt Tordán jutott zátonyra a Lelkészegyesület hajója, mert eltért ideális céljától. Egyház és lelkész egyesület között óriási eltérés lett. Azonban mindebből csak az az igazság, hogy külső hatóságok által megerősített szabályok szerint nem működhetik sem az Egyesület sem a Szövetség. Minden együttműködésnek az egyház keretei között kell elhelyezkednie. Minden új kezdeményezésnek az a fontos feladata, hogy a lelkeket újra vissza-

nyerjük a helyes egyházi céloknak. Tény az, hogy be van indítva ma egy lelkiirányzat, de ennek dacára sincs szükség sem Egyesületre sem Szövetségre. Az egyházban kell együttműködni. Az egész egyesülési ügyet a zsinatra kell vinni.

*Kiss Albert előadó* válaszában kijelenti, hogy mindenik felszólalásra nem válaszolhat. Különösebben Nagy Ottónak akar felelni, kinek az a válasza, hogy az Isten Lelke által kormányozott egyházban minden a Szentlélek alkotása. Együttműködésre a cél is az eszközök is adva vannak, semmiféle egyesületre szükség nincs. Elég mindenre az Egyház. A Szövetség programja egyenesen a testvérség és az egyház ellen van. Az egyház meglévő keretei között minden lehetőség meg van az együttműködésre s nem szabad megengedni, hogy az 1923 évi 70 jkvi kerületi közgyűlési határozat megsemmisíttessék, nem szabad, hogy bármiféle egyesülést engedélyező törvény lehessen.

*Dr. Makkai Sándor* püspök ur szól hozzá az elhangzott vitákhoz. Hogy szól ez bizonyítja, hogy nem faktikázik. Nem vett részt sem a Szövetség alapszabályainak készítésében, sem a Lelkészegyesületnek nem volt tagja, így mindakettőtől független, A püspökhöz különben is mindenkinek joga van. Nem párt ember.

Megállapítja azonban, hogy a két lörekvés két külön dolog, de közös területük van. A cél-tömegben van a közösség. A Lelkészi egyesület a keret, így jogibb, testületibb a Szövetség alapszabály tervezésénél. A Szövetség alapszabály tervezete módszer, hogy hogyan éljenek a lelkészek Isten által. Tehát itt a keret áll szemben a módszerrel. De ez az ellentét nem igaz, mert mesterséges és nem őszinte. Mind a két részen tuzoltak. Egyellen megoldás, hogy üljünk össze és nézzük meg, hogy mi a helyes bennük. Ez a mesterséges ellentét nem egészséges. A mai körülmények között sok mindent tekintetbe kell vennünk. Vajjon megérett-e az idő arra, hogy ebben a kérdésben döntsünk? Az idő még éretlen s minden külső életre hovatovább alkalmatlanabb lesz. Egyellen bátyánk az Anyaszentegyház, ezt soha senki meg nem döntheti. Azonban nem lehet olyan kérdése egy lelkésznek sem, amit az Anyaszentegyház ne oldana meg. Legyen bármilyen sok egyházi és lelkészi érdek, de ezeknek mind az egyházban kell megoldódnok. Egy lelkészi egyetemes kongresszus kell megoldja az együttműködés kérdését, de törvényes formák között kell megoldódjék. Épen ezért a Derzsi Endre indítványa a zsinat előtt lehetetlen. A lelképásztorok segítségére az egyháznak szüksége van. Az előadó javaslatát a Kovács László és Vásárhelyi János által ajánlott módosításokkal elfogadásra ajánlja.

Előadó javaslata a fenti módosításokkal egyetemben a Mlts. Igazgatótanácshoz felterjesztetni határoztatik el.

A 260 sz. ének eléneklése után a Konferencia véget ér.

## II. Lelkészi konferencia.

1928. szeptember hó 5-én, d. u. 4—6-ig.

### Az új liturgiai és ágendás könyv ismertetése.

(Dr. Gönczy Lajos).

Ének : 242.

#### Hozzászólások :

*Gergely Ferenc.* Az új ágendás könyvből nem szabad hogy kimaradjon a katonai esketési formula sem, melynek legyen egy költött formája. Istentiszteleti aktussá kell tenni az esketési szertartást s biztosítani kell az állami formák között is kálvini szempontokat az esketési aktusban. Ma az a szomorú dolog áll fenn, hogy a katonáknak nem olvassák fel anyanyelvükön is az eskü formát. Az Egyházkerületnek kötelessége oda látni, hogy ezután katonáinknak anyanyelvükön is olvassák fel az esküt. A közönséges templomi istentisztelet liturgiájába igen sok az imádság. A kis imádság helyett sokkal jobb volna a végére az egyéni imádságnak helyet adni. A keresztelest vigyázni kell arra, hogy a keresztszülők feltétlenül csak reformátusok legyenek, mert előfordult az is, hogy zsidók voltak keresztszülők. A konfirmációkor a gyermekek külön vegyenek urvacsorát.

*Vásárhelyi Boldizsár.* A kiadandó Ágendás könyvet ki kell adni, mert annak a Bizottságnak munkájában, mely elkészítette teljesen meg lehet bízni. Az életbeléptetésnél ugyanis megkapjuk az utasítást, különben sem döntheti el ez a konferencia, hogy helyes vagy nem helyes. Tekintettel azonban arra, hogy a régi től nagyon eltérő, életbeléptetése előtt a gyülekezetekben is mertelni kell, mert különben a gyors életbeléptetés sok kelle mellenséggel jár.

*Papp József.* Szükségesnek tartja, hogy a konfirmáció urvacSORA oszláskor a gyermekekkel a szülők és keresztszülő is vegyenek urvacsorát.

*Bartha Lajos.* Az új ágendás könyv kiadását az teszi szükségessé, hogy a régi nincs már meg. Az ekklesia követés különben a Nagy Péter ágendás könyvében nagyon szépen meg van írva, a theologiai tanárok a hibások, hogy miért nem tanították. A Nagy Péter ágendás könyvét a 60-as évek abszolútus musa tette szükségessé, ez ellen a front ellen vannak csoportosítva a ref. tantételek. Nagyon szép és világos benne az urvacSORA. Ezt a világos tanítást most nagyon jól fel lehet használni a szekták frontja ellen. Nagyon jól ki van fejve benne testvériség gondolata, melyet a szekták éppen azzal rontanak meg, hogy nem vesznek részt benne. A jelenlegi új ágendá

könyv nem lehet több, mint csupán próba könyv. Egy aggodalma van, hogy t. i. öreg papok nehezen szokják meg. Ima alatt ne üljön soha a pap, de a katedrában sem. Fel a fejfel mikor imádkozunk. A konfirmációnál feltétlenül legyen ott a szülő és keresztszülő.

*Püspök ur* Barthának felvilágosításul tudomására hozza, hogy a Bizottságban kényszer konzervativizmusról nem volt szó!

*Sükösd Sándor.* A keresztelest télen fűtetlen templomban végezni nem lehet. A bevezetésre vonatkozólag az a véleménye, hogy ne legyen próba, hanem kész dolog. Nagyon sürgős, hogy minél hamarább egységesíttessék a liturgia az egész vonalon.

*Dr. Gönczy Lajos* megjegyzi, hogy a kereszteleési szertartás csak „lehetőleg“ történjék a templomban, lehet keresztelni a háznál is.

*Dr. Makkai Sándor* püspök úr ömértlósága megjegyzi, hogy a próba módja mellékes dolog, a szükséges az, hogy a könyv már egyszer jelenjék meg, de ne legyen kötelező kipróbálás előtt. Kipróbálás előtt is lehet azonban törvényessé tenni.

*Vásárhelyi János.* Az új ágendás könyv elkészítése szükséges volt. Ha majd megismerik részletesen, meg fogják látni, hogy nincs benne semmi újítás, sőt a régire való visszatérés: Tény az, hogy hatalmas nevelői eszköz lehet a gyülekezetekre nézve a református öntudat felébresztése céljából. Ha a bevezetésnél próbálkozunk, komolyan próbálkozunk s ne rémüljünk meg ha híveink is hozzászólnak. — Gergely Ferenc hozzászólására vonatkozólag megjegyzi, hogy mi híveinknek vallásos életgyakorlatát csak az Anyaszentegyház keretein belül szabályozhatjuk, az állami követelményeket nem, mert ezek kívül esnek a mi köreinken. E konfirmációi aktusnál sincs semmi új, csupán az ősi kálvinista formákhoz térünk vissza, melyekhez szigoruan ragaszkodnunk kell.

*Dr. Dávid György.* Javasolja, hogy az új ágendás könyvet a király hágó melléki kerülettel egységesen kell közös érvénynyel megszerkeszteni. Gergely Ferencsel együtt vallja, hogy katonáink esketési formájáról is gondoskodnunk kell.

*Dávid Gyula.* Úgy látja jónak az életbeléptetést, ha nem kísérletezünk vele. A vasárnapi istentiszteletek sorrendjére vonatkozólag ajánlja, hogy a bűnvallást és hitvallást a nagy imába tegyék be. Az áldást a gyülekezet énekelje. Konfirmációnál nem szabad a kikérdezést és az urvacsoraosztást más-más időben végezni, egyszerre legyen a kellő. A keresztelest a templomban istentisztelet után kell végezni, és a szülőkhöz és keresztszülőkhöz kérdéseket feltenni nem szükséges. A házassági eskümin-tából a „szeretem“ szót ki kell hagyni.

*Kiss Albert.* Ha az új ágendás könyv megjelenik rajta kell lenni, hogy az egész gyülekezet ismerje meg, mert a legutolsó atyafitól is kaphatunk esetleg valami jót. A gyakorlatba való átvitel rendeleffel, egy bizonyos időpont megjelölésével történjék.

*Tőkés József.* Csatlakozik Kiss Albert indítványához, n  
vezelesen amíg az új ágendás könyv életbe nem lépik a ré  
érvényes a szokás jog alapján. Csakis rendelettel léptethet  
életbe. Az imádkozásnál különösen vigyázzunk arra, hogy erő  
sen ne kiabáljuk, mert ez nagyon visszaletsző. Szükséges, ho  
állandóan kötött szövegek olvastassanak.

*Dr. Gönczy Lajos* előadó reflektál a hozzászólásokra. Me  
jegyzi, hogy sok kényszerű körülmény fordul elő valóban  
egyes egyházi funkcióknál, de a lithurgia kényszer állapotok  
nem vehet tekintetbe. A bűnvalló imát, mint némelyek kívánja  
az istentisztelet végére tenni nem lehet, mert ez kálvinista c  
lenes. — Az életbeléptetésre vonatkozólag legjobb tényleg, l  
egyszerre kötelező erővel elrendelik, mert semmi veszedele  
nem fenyeget, mert nincs benne semmi új, még kevésbé olya  
ami a kálvinista szellemmel ellentétben lenne. — A katonai c  
ketésnél semmit sem tehetünk, mert ott mindenben köt az álla  
felsőbbisége. — Az urvacsorai három kérdésben a fődolog, ho  
kifejeztessék benne a mi hitünk, a testvéri közösség kiemelé  
felesleges, mert az amugy is benne van. Más egyház kerülete  
kel közösen alkotni új ágendás könyvet nem tanácsos, mert csa  
késleltetné az életbe léptetést, melyre égetően hamar van szükség

*Dr. Makkai Sándor.* Köszönetet mond előadónak és ho  
zászólóknak. Megjegyzi, hogy az összes hivatalos eljárások te  
denciája az volt, hogy az Isten imáadásában egyöntetűen járj  
nak el az összes reformátusok. A magyarországi ágendás köny  
három formát vett fel minden funkcionál, a bizottság igyekeze  
is, hogy valamelyikkel egyezzenek, természetes azzal a melyik  
legjobb. Jó volna egyöntetűnek lenni a Királyhágó mellékiekk  
azonban az idő sürget s csak úgy mehetne könnyen ez a d  
log, ha nem kellene sokat alkudozni velük. Nekünk legfőbb d  
log, hogy minél hamarabb életbe lépjen.

255. énekkel konferencia véget ér.

### III. Lelkeszi konferencia.

1928. szeptember hó 6-án d. u. 4—6-ig.

#### Vallástanításunk új tanterve.

(*Dr. Imre Lajos.*)

Ének: 258.

#### Hozzászólások.

*Dr. Makkai Sándor* püspök úr Őméltósága, mielőtt a ho  
zászólások megkezdődnének beszámol a bizottság munkájárc  
Egy ádhoc bizottság dolgozott már eddig is ezen a terven, mo

egy nagyobb plenum elé vitelik, mely hivatva van, hogy ebben a kérdésben véleményt mondjon. Jelenlegi helyzetünk követeli, hogy a könyv megírása függesztessék fel a magánoktatási törvény utasításának életbeléptetéséig. Kell tudjuk, hogy a különböző iskolákban mennyi idő áll rendelkezésünkre a vallástani tanítás számára. Nemcsak az állami iskolákban, de a felekezeti iskolákban is a vallás órákat lecsökkenti akarják. Ezek a körülmények gátolnak a könyv megírásában. A szükség kényszeríti az egyházat arra, hogy ne tagolja el a vallás oktatást felekezeti és állami iskola szerint kétfelé, hanem egységes vallástani tervet és könyvet adjon. Jugoszláviában van már egy ilyen egységes vallástani könyv, mely az elemi oktatástól a presbiteri kötelességek felsorakoztatásáig minden kategóriára szól. Ezt az anyagot még kiegészíti a liturgia és egyházpolitikai rész. Mellette ott szerepel a Biblia és Énekes könyv. Összevonás ez, de mindent nem ír meg, pl. a bibliai történeteket sem, csak a nagyobbakat, hanem ehelyett egyszerűen utal rájuk, adja Heidelbergi Kátét a keresztyén hit részében. Éneklés, adakozás, dióhéjban belmisszió, áttérés, csendes óra stb. Végül közöl egy vezérkönyvet. Megpróbáltak egy miniatűr tankönyvet. A mi feladatunk jelenleg az, hogy a népiskolák számára adjunk egy egységes tankönyvet a 14. élet évig, de ebben aztán legyen benne minden, amit a ref. vallásról tudni kell.

*Csáki János* szintén a jugoszláviai egységes tankönyvről akart beszélni, de a Püspök úr megelőzte. Ezt a könyvet nagyon szereti.

*Kovács László.* Üdvözlí a szándokat, mely egységes tankönyvet akar a használatba eljuttatni. Az Imre Lajos által előadottakhoz érdemben nem akar hozzászólni. A kérdés az, hogy elfogadjuk-e alapul a Heidelbergi Kátét? Kálvinista öntudatot csak hitvallás ulján lehet bevinni a lelkekbe minden vonalon. Erre azonban nekünk csak egy utunk van a Heidelbergi Káté. Ezen az alapon kell felépüljön az egész vallástani tanítás. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy nemcsak az elemi iskolákkal van baj, hanem a középiskolákkal is, különösen az állami középiskolákban állunk nagyon rosszul. A dési állami liceumokban pl. nagyon nehezen engedik meg a vallásoktatást. Üdvözlí a gondolatot, de nagyon szükségesnek tartja, hogy előadó ismertesse az anyagot lapokban is, mert jól meg kell gondoljuk, hogy amit csinálunk az jó legyen. A jelen pillanatban nem ajánlatos még dönteni e kérdésben. Azonban amikor rá kerül a sor egyetemlegesen mindenkire kötelező egységes könyvet kell adni. Arra is kell gondolni, hogy ez a könyv a szülők kezébe is eljuthasson.

*Bartha Lajos.* Örömmel üdvözlí az egységes tankönyv szerkesztésének gondolatát. Csak az elemi iskolákra szólót ért. 40 éves papsága alatt tapasztalta, hogy az összes valláskönyvek mind rosszak voltak, egyik sem vált be. Minden községben a

vallásitanitóra volt bizva az ügy. Ő az eddig érvényben lévő egységes vallásitanitási tantervet mindig megtartotta, de idegenből jövő gyermekeknél tapasztalta, hogy máshelyen nem tartottál be. Az egységes tankönyv csak úgy fog rendelkezésének megfelelni, ha azt szigorú kötelezettséggel kell majd mindenütt bevezetni. — A vallás órák engedélyezése tárgyában pedig járjanak közben a magyar senatorok és a Püspök úr a minisztereknél. A Heidelbergi Kátét I.—VI. osztály anyagába kell bedolgozni, a VII. osztály legyen tiszta ismétlés és csak azután jöjjön a konfirmáció. Inas iskolák számára egy kis kompendiumot kell adni. Azonban a könyv még nem minden, a tanítótól függ az egész siker.

*Kovács Károly.* Helyesli az egységes tankönyv tervét. Egy házunk jövője a népiskolai tanítás minőségétől függ. Azonban a legjobb könyv sem odja meg a kérdést, mert szomorú tapasztalatok mutatják, hogy sokhelyen könyv dacára sem tudnak a gyermekek semmit sem. Igen fontos tehát a vallásitanítás szigorú ellenőrzése. Vezérfonal természetesen más nem lehet csak a Heidelbergi Káté.

*Deák Ferenc.* Arra akar felvilágosítást adni, hogy a heti 2 és a heti 1 órás vallásitanítás közötti különbséget, hogyan lehetne eliminálni? Másképen nem, csak ha két könyvet adunk a két különböző óra számnak megfelelően.

*Csia Pál.* A vallásitanítás eszménye előttünk áll: a Biblia. Hogyan vigyük át az életbe erre a feleletet az egyháztörténelem ad, hogyan vigyük át az egyéni életbe ezt a Káté tanítja meg. Feltétlenül olyan könyvet adjunk, amely egységes. Az iparos tanulóknak is egységes tankönyvet kell adni. Egy egységes tankönyv legyen minden iskola számára és abban legyenek kötelező és elhagyható részek aszerint, ahogy az órák száma engedeli. Azonban ne feledjük el, hogy mindent úgy sem taníthatunk meg az iskolában. Arra kell törekednünk, hogy a szülőket is megnyerhessük a vallásitanítás céljának.

*Kádár Géza.* Úgy gondolta először, hogy ez ideális tanterv, de most látja be, hogy csak úgy lehetne használni, ha mindenki theologiai tanár lenne. De le kell számolni a körülményekkel! Egy tantervből hármat csinálni nem szabad. A vallásitanítás a legalacsonyabb fokon a bibliai történetek egyszerű tanításával sem volt eredményes. Hogy legyen most, ha a Biblia mellé még az egyháztörténetet és a Kátét is beledolgozzuk az anyagba? Maradjunk meg a régi hármas beosztásnál: Biblia, Egyháztörténet, Káté. Az ótestamentumi történetekkel kezdődő módszerrel hagyjunk fel s ehelyett az evangéliummal kezdjük a tanítást. Az egyh. történet után jöjjön a káté tanítás a népiskolai oktatás legmagasabb fokán. Azonban az egész vallásitanítást a Heidelbergi Káté szolgálatába állítani nem szabad.

*Márk Mihály.* A mai viszonyok között 18 óránál egy tanévben többre nem számíthatunk. A Kádár Géza nézetét vallja, hogy



a különböző anyagokat ne keverjük össze. A tankönyv mellé szükséges egy Vezérfonal is, ebbe lehet belevenni mindent, de a tankönyvbe csak annyit vegyünk fel, amennyit a gyermek megtanulhat.

*Kiss János.* A vallástanítás anyaga a Biblia. A Heidelbergi Káté tananyagul nem szolgálhat, mint Káté csak összefoglaló lehet. Az egész anyagot azonban egy könyvbe kell feldolgozni. Az új könyv még nem lesz megújulás, a vallástanító lelkületétől függ a megújulás. Segéd v. vezérfkönyv szükséges.

*Vásárhelyi Boldizsár.* Az előadások a Heidelbergi Káté és a II. Helvét Hitvallás kérdését a vallástanításban tisztázták. A bizottság munkája a Heidelbergi Káté szempontjából helyes. Szeretné azonban keresztül vihetőnek is látni. Egységes tankönyv szükséges, mert egy ilyen könyv mindenki számára érdekes könyv lesz.

*Kónya Gyula.* Tekintettel kell lenni arra, hogy hiveink 80%-a a kátétanulással éli át az életet. 7—14 évek közé kell beszorítani az anyagot. Az egyes történeti részeket nem bibliai sorrendben kell adni, hanem eszmék szerint kell csoportosítani. Ezután jöjjön aztán a Kátétanítás.

*Incze Lajos.* Az anyag beosztásának a Szentháromság szerinti beosztást ajánlja. 1. Isten, mint teremtő, e részben jönne a bibliai történetek, 2. Krisztus, e cím alatt az egyh. történeti anyag, 3. Szentlélek cím alatt a Káté. Kátének csak a Nagy Péter Kátéja jó, mert a Heidelbergi Káté taníthatatlan.

*Nagy Géza.* Szintén aggodalmaskodott, mint Kádár, hogy nagy az anyag. Ez az aggodalom azonban alaptalan. Az egyes, akár bibliai, akár egyháztörténeti tanításoknál, az okulást a Heidelbergi Káté kifejezéseivel adjuk. Hat év alatt minden teher nélkül meg lehet így tanítani a Heidelbergi Kátét. Csak tanítsunk a Heidelbergi Káté szellemében, akkor könnyű lesz a megtanítása. Az egyháztörténeti anyag, mint illusztráló anyag nem hogy nehéz lenne, de a leghálásabb a gyermekeknek, A Kádár Géza aggodalma egyáltalán nem állhat fenn. A vallástanítás a lelkület dolga, de pedagógiai ügyességtől is függ. A Vezérfkönyvet a tankönyv mellé ő is ajánlja:

*Dr. Makkai Sándor* püspök úr a heidelbergi káté taníthatatlanságára vonatkozó megjegyzésekre állítja hogy nagyon is tanítható. Tapasztalataiból tudja, hogy a Tiszáninneni kerületben igen egyszerű emberek tudják ma is, pláne a régi szövegen.

*Dr. Imre Lajos.* Egy fontos különbséget nem láttak meg a hozzászólók, t. i. azt a különbséget, amely van a tanterv és a tananyag között. Más a tanterv, más az anyag, s más a tankönyv. Ezeket zavarták össze a hozzászólók, mert itt csak tantervről volt szó. Voltak akik aggodalmaskodtak, hogy hogyan vihető keresztül az egységes tanterv a különböző óraszámokon? Egyszerűen úgy, hogy ahol kevesebb az óra szám, ott kevesebbet veszünk fel az anyagból. Nem a tanterv, hanem a tan-

anyag ferheli a gyermekkel. Nem érli azonban Kádár Gézát  
Ha ideális a tanterv, hogy lehet hogy nem jó? Hogy lehet te  
níthatatlan? A régi hármás tanterv beosztása a Káté bedolgo  
zása nélkül nem ér semmit. Lehet arról vitalkozni, hogy a régi  
tanulságok, vagy ezek helyett a Heidelbergi Káté megfelelő ré  
szei a leghelyesebbek? Csak is így értheli meg a gyermek, hog  
mit és miért kell megfoglalnia!

Deák Ferencnek feivelágosításul mondja, hogy a hol ke  
vesebb az óraszám ott csökkenteni kell az anyagot, de a tan  
terv az marad egységes mindenütt.

Püspök úr őméltósága köszönetet mond az előadónak é  
a hozzászólóknak, megígérve, hogy a tanulságokat a tanköny  
megírásánál felhasználják a szerkesztők.

A 266. sz. énekkel a konferencia véget ér.

#### IV. Lelkészi konferencia.

1928. szeptember hó 6-án d. u. 4—6.

#### A Konfirmáció Reformjának kérdése.

(Nagy Lajos.)

Ének 156.

#### Hozzászólások.

Dr. Makkai Sándor püspök úr Őméltósága a felszólalásol  
illetve hozzászólások megkezdése előtt közli a konferencia  
résztevőivel, hogy a konfirmáció reformjára vonatkozólag több  
egyházmegye hozott és terjesztett fel határozatokat. Így a Maros  
egyházmegye, 1922-ben a Kézdi egyházmegye, melynek lényege  
5 olyan kérdés, amelyek különösen kiemelik az egyetemes  
keresztén hitelvek közül azokat a lényeges dolgokat, melyek  
specialiter a magyar ref. öntudat felébresztésére valók. Van eg  
felterjesztése a Gyulafehérvári egyházmegye esperesének, mely  
nek lényege, hogy törvényesen mondassék ki, hogy a konfirmáció  
a keresztség kiegészítése. Továbbá, hogy házasság kötésekne  
követeljük meg a konfirmáció igazolását.

A hozzászólások mederben való maradására ajánlja Őmélt  
tósága, hogy a konfirmáció lithurgiai részének tárgyalása marad  
jon az Új lithurgiát tárgyaló konferenciára.

*Olajos László.* A Nagy Péter kátéja nem jó s amit róla  
előadó mondott az mind igaz. Például a vasárnapi iskolát végzet  
gyermekek unják is már, ők már sokkal mélyebben vannak  
Feltétlenül a Heidelbergi Kátét ajánlja konfirmációi kátének  
Különben is ha jó volt 300 esztendőn keresztül, miért ne lenne

jó most is? A Heidelbergi Káté az öntudatos kálvinista hitért szükséges. Határozottan ajánlja, javasolja, hogy a konfirmációi oktatásnál az egész vonalon azonnal vezettessék be a Heidelbergi Káté. Az egész vallásos oktatást a Heidelbergi Káté szempontjai alá kell helyezni. 15 évesnél fiatalabb gyermeket ne konfirmáljunk. Tanítási módszere legyen bibliakörös, missziói módszer. A konfirmáció nagyfontosságát öntudatosítani kell az egész gyülekezet előtt.

*Móricz Miklós.* Nem pap s így mint világi ember egészen más szempontból akar a kérdéshez hozzászólni. A konfirmáció nem egyéb, mint öntudatra ébredni a hit szempontjából. Ez az öntudatra ébredés a legfontosabb az egész konfirmációban. Ő a Heidelbergi Káté alapján konfirmáltatott, nagyon korán konfirmált s olyan kiváló lelkész konfirmálta, mint Szabó Aladár, de csakhamar tapasztalta, hogy az akkori konfirmációja nem tudott elég erős védelmet adni hittudatának a természettudományos világnézettel szemben. Az ellentétet csak jóval később tudta legyőzni, úgy hogy tulajdonképeni konfirmációja 37 éves korára esik. Tagadhatatlan, hogy nagyon fontos és szükséges reformokra van szükségünk. A Biblia, a hit nem lehet mellékes az oktatásban, hiszen egész életünknek legfontosabb gócpontja. Nem elég a konfirmáció igazolására az Emlék-lap. A Biblia nélkül minden ébredés csonka, ez a csonkaság a hibája a mai ébredő mozgalmaknak is, mert az élet minden kérdését a Biblia világítja meg. Ő életének minden kérdését a Bibliából világítja meg, de urvacsorát venni még sem tud, mert nem érti ma sem, hogy mi az? Tény azonban az, hogy egész nevelésünket megmérgezte a természet tudomány. A konfirmációban lélek kell lélekre hasson, ha ezt a lelki hatást nem tudjuk megtenni, hagyjuk abba az egészet.

A természettudományokat csak a saját lelkével rendben levő ember értheti meg. Az egész oktatásunk rendszerében a vallástanítás ne mellékes, hanem a főtantárgy legyen. Nem elég azonban a konfirmáció magára, a vallásos nevelést tovább kell folytatni. A konfirmálás az elemi iskola végén történjék, de ne csak kátétanításból álljon. A Heidelbergi Káté nem jó a konfirmációra, ma egyenesen elrémitő előtte. Emellett egyebet is tanítani kell, olyan dolgokat, melyek a Heidelbergi Káté negatívumait átvezesse a vallásos élet pozitívumaihoz. Az életben csak úgy láthatunk tisztán, ha nem tárgyi rendszerben, hanem lelkek összekapcsolódásából összeállítottunk nézzük a világot.

*Fosztó Dénes.* A konfirmáció a keresztséget nem kiegészíti, hanem követi. Ma a helyzet az, hogy két tábor áll egymással szemben: a Heidelbergi Káté tábora és ennek ellentábor. Tanítani nem lehet csak akkor, ha egyszer a gyermek megtanulta a H. Káté nyelvét. Amíg ezt a nyelvet meg nem tanulja, addig csak kinozza egymást tanító és gyermek.

*Vásárhelyi Boldizsár.* Ebben a kérdésben rettenetes suly

nehezedik reá a Nagy Péter Kátéért a fiatal nemzedék elő Pedig ha utánna nézünk a dolognak sok minden jó dolgot me lehet találni a Nagy Péter Káté nyomán is. Felfogása az, ho minden kátétanítás mellett is eredmény csak ugy érhető el, l mi is átéljük a Kátét, melyet tanítunk. Öntudatos kereszty kell nevelnünk Jézusban. Ezt csak úgy érhetjük el, ha a Kris tusbani váltságot öntudatosá tesszük, mert ez az egész vall sos nevelés központi gondolata. A Káté megváltoztatása eg szerre nem, csak lassan keresztülvihető, mert a ma élő gener ció a Nagy Péter kátéja szellemében nőtt fel, s a gyermek e a szellemet szülőitől örökl. Elégnek tartja a konfirmáció r formja szempontjából a Nagy Péter káté mélyebb átdolgozásá A Nagy Péter kátéjának lekicsinylése, lekicsinylése a nagyne püspöknek!

*Dr. Makkai Sándor* püspök úr ömértósága a lekicsinylé vádja ellen tiltakozik. Állítja, hogy a Nagy Péter kátéja a ma korában és annak szükségeiben igen jó volt, de a mai kor k vetelményeinek és szükségeinek csak a Heidelbergi Káté jó.

*Deák Ferenc.* Ő eddig a Nagy Péter-féle kátéből konfi mált s gondolkozott azon, hogy miért könnyebb az? Könnyet a tulnyomó történeti részért, mely a 70. kérdésig terjed. Azc tul nem igen szokták kérdezni. A 103. kérdéstről állítja, ho sokkal nehezebb, mint a Heidelbergi Káté. Feltétlenül jobb azo ban, mint a Nagy Péter Kátéja. A 15. élet év városon nem meg felelő, mert például ilyen koru inasokat egyszerűen nem leh ősszegyűjteni.

*Csia Pál.* A konfirmáció a papi munkának a legnehezebb problémája. Igaza van előadónak abban, hogy eddig nagyon ő tudatlanul ment a munka. Ő a Heidelbergi Kátéből konfirmált és nála minden gyermek megtudja tanulni, természetesen me felelő idő alatt.

*Bartha Lajos.* A Vásárhelyi Boldizsár felszólalása nagytc tetszik, mert a 30—40 esztendő s papoknak kell legyen ebben kérdésben is a legtöbb szava. A konfirmációi kérdésben jogg követelhet magának is beleszólást, mert ő konfirmált grófi gye mekektől a cigány gyermekig mindenféle gyermeket. Eleit kezdve megdöbbenve figyelte mindig a Nagy Péter kátéjáná szétrombolását, most van a legjobban megijedve, amikor a He delbergi Kátét akarják bevezetni. Ebben a kérdésben az öregc dolga egyenesen az, hogy intsék le a fiatalokat. Már az Útba hangsúlyozta egyszer, hogy szükség van ébredésre, de ezt csak óvatosan kell keresztül vinni, a Heidelbergi Káté legfennebb Nagy Péter kátéjába beledolgozva jöhet szóba, mert magába teljesen taníthatatlan. Cigányoknak például hogy lehet Heide bergi Kátét tanítani? Hogy mikor konfirmáljon a gyermek? A kor, amikor megismerte a Jézus Krisztus tudományát. A Heide bergi Káté nem alkalmas arra, hogy tiszta, világos fejű és ak ratu kávinista embereket neveljünk.

*Incze Lajos.* A káténak a Szentháromság alapján kell felépülni. Így lesz csak világos és liszt a gyermek előtt az öntudatos kálvinista hit. Erre igen jó s csakis egyedül a Nagy Péter kátéja jó. A következő indítványt terjeszti elő: „Indítványozom, hogy a konfirmációi tanításunk a Szentháromság tanán építléssék fel.“

*Előadó* referelván a hozzászólásokhoz, kijelenti, hogy ő nem a Nagy Péter kátéjáról, hanem a Nagy Péter-féle kátéről beszélt, amely ma közhasználatban egy nagyon elrontott formában van meg.

Püspök úr öméltósága megköszönve az előadó és hozzászólók munkáját, kijelenti, hogy az azonnali életbeléptetésről nem is volt szó, csak arról, hogy a jelenleg életbe léptetni szándékolt vallástanítási tanterven keresztül 7 év anyagában dolgoztatik fel s így majd a Heidelbergi Káté szellemében nevelt új nemzedékeknek nem lesz nehéz megtanulni. Különben az összes javaslatok ad referendum illetékesek kezéhez fognak juttatni.

A 275. ének eléneklése után konferencia véget ér.

*Kósa Mihály*  
jegyző.

#### **d) Nőszövetségi értekezéslet.**

Szeptember 8-án d. u. 5—7-ig Dr. *Makkai Sándor* püspök elnöklete alatt tartatott meg 19 egyházmegye női delegátusainak részvételével az *egyházkerületi Nőszövetség* megalakításának *előértekezlete*. Az értekezéslet egyhangulag kimondta, hogy az egyházközségi és egyházmegyei nőszövetségeknek egyházkerületi nőszövetségbe tömörülését kívánatosnak és szükségeknek tartja s az alakuló közgyűlést a november 24—26-án tartandó egyházkerületi közgyűléssel kapcsolatban óhajtja megtartani. Az alakuló közgyűlés előkészítésére a kolozsvári nőszövetség elnökségét és az egyházmegyei tagozatok elnökeiit küldi ki. Együttal megbizza az előkészítő bizottságot a nőszövetségi munka egyöntetűvé tételére és legfontosabb egyházkerületi teendőire vonatkozó indítványok elkészítésével is.

— — —

# Előadások a vallásos estélyeken.

## 1 A spiritizmus és a theozófia református keresztyén megítélése.

1. Öntudatra ébredt református egyházunk ki nem térhet ama nagy erkölcsi kötelezettsége elől, hogy mindazokkal a szellemi jelenségekkel szemben, amelyek a mai ember lelkére hatást gyakorolnak, ne alkalmazza sajátos keresztyén igazsága kritikáját. A református keresztyén hitnek nagy átfogó ereje épen abban mutatkozik meg, hogy az emberi szellemi élet jelenségeinek általános tudományos megítélésein kívül és felül olyan normákkal rendelkezik, amelyek által megítéléseink igazabbakká, sőt minőségileg mélyebbekké lesznek. A mi erdélyi magyar református keresztyénségünk is ennél fogva akkor válik erősebbé, hatásosabbá és akkor bontakozik ki mind inkább a maga egész gazdagságában, ha igazsága sugarait rávetíti *minden* eseményre és *minden* jelenségre s így mindeneket a benne felgyújtott Lélek világításában képes megmutatni és megítélni. A református keresztyén egyház és a benne élő hit és tudomány soha ki nem térhet az elől a felelősség elől, hogy a kebelében élő lelkeknek segítő kezet ne nyújtson minden kísértéseikkel szemben. A református keresztyén egyháznak késznek kell lennie arra, hogy az evangélium igazságának felszabadító erejét ne csak őrizze, hanem arra is, hogy ennek az igazságnak erőit osztogassa mind azok számára, akik életsorvasztó vívódások, nyomasztó lelki terhek alatt abban a veszedelemben forognak, hogy elveszítik lelküket az emberi bölcselkedések és hitető beszédek szövevényében.

2. A mi erdélyi magyar viszonyaink között egyik, a lelki ragály természetével bíró *kisértés* a theozófia, de főképpen a spiritizmus. A világháború nagy katasztrófája által okozott sok egyéni katasztrófa között mind a két jelenség erőteljesebb virulenciához jutott s bár fenyegető veszedelmet egyik sem jelent, de *mint olyan kisértés*, amely a mai ember mai hajlamosságai-ban sok kapcsolópontot talál, mégis sokak lelkében sok kárt, sok bizonytalanságot, sok kételyt okoz mind a kettő. A legfőbb károsító hatásuk azonban abban nyilvánul, hogy kalandos képzelgéseikkel és okoskodásaikkal a fenséges és örökkévaló isteni

dolgokat a mythologizáló theogoniák és kosmogoniák megbizhatatlan zavaros magyarázatai körébe vonják le s ezáltal sokak előtt az Isten igéjén nyugvó pozitív keresztényen tan igazságának hitelét is megingalták. Meg kell állapítanom, hogy a *spiritizmus* és a *teozófiával szemben egyik keresztlyén felekezel sem foglal el s egyiknek sem kell visszautasítóbb magatartást elfoglalnia mint a református keresztlyénségnek, mert Isten szuverén fenségét s minden emberivel és az anyagi világgal szemben való merőben más voltát, minőségi különbségét: egyik sem tanítja erőteljesebben és egyik sem védi féltékenyebben, mint a református keresztlyénség.* Ime! mennyire indokolt a spiritizmus és theozófia református keresztlyén megítélése!

3. A spiritizmus és theozófia bár két különféle, de lényegében egy nemű jelenség, amennyiben mind a kettő az u. n. *okkult* mozgalmak és magyarázatok körébe tartozik. *Okkultizmus* (okkultum elrejtett, tilkos) *neve alatt azokat a magyarázati módokat és az ezekkel kapcsolatos mozgalmakat értjük, amelyek a való világ és élet kérdéseit bizonyos okkult, elrejtett erőkből magyarázzák, s azzal dicsekesznek, hogy az általuk, mint beavatottak által ismert eljárások és módok követésével és eme okkult erők segítségével képesek a természet- és érzékfeletti világgal materiális-érzéki kapcsolatba jutni.* Az okkultizmus tehát, épen úgy, mint primitív őse a *magia* (vagy varázslás), nemcsak magyarázati mód, hanem egyszersmind eljárási mód is, bizonyos tekhnika, gyakorlat, amelyet megfelelő eszközök segítségével készséggé kell fejleszteni. A spiritizmus azokat, akik eme készség elsajátítására különösen alkalmasok *medium*-oknak, a theozófia pedig magikus képességekkel bíró *beavatottaknak* nevezi. A spiritizmusban a medium van különösképpen arra hivatva, hogy az elhalt lelkekkel kapcsolatba jusson és juttasson másokat is a theozófiában, pedig a beavatottak azok, akik *misztikus szemlélet* segítségével képesek az istenségben *elmerülni* s ezáltal a lét és élet *magasabb ismeretére* jutni. Ebből a pár vonásból már kitetszik, hogy a *spiritizmus* és a *teozófia ugyanazon természetű jelenségek.* A korábbi, az első a spiritizmus, amelyet követett a theozófia. A theozófia megléte tulajdonképpen a spiritizmus csődjét jelenti, aminthogy történetileg is a jelenkori theozófia akkor alakult ki, amikor a spiritizmus hazugságai és csalásai botrányosan kiderültek és lelepleztettek. A spiritizmus leálcázott és erkölcsileg lehetetlenné vált hősei és hősnői aztán megbélyegzetten menekültek üzelveik színhelyéről s kudarcot vallott spiritizmusuknak hátat fordítva az eksklusívabb, mert elméletibb és elvontabb theozófiát alapítják meg, különösképpen az esoterikus hinduizmus tanításai segítségével.

4. Emez általános tájékoztatás után vegyük megítélés alá elsősorban a *spiritizmust*, mint történetileg is elsőt s mint nép-

szerűségénél fogva a legelterjedtebb okkultista jelenséget. A spiritalizmus tanítása szerint a világban jelenkező okkult, vagy rejtélyes erők, meghalt emberek lelkeiktől erednek, akik bizonyos feltételek alatt megjelennek azoknak, akik hisznek bennük s akik megfelelő mediumisztikus erővel bírnak, de közvetítő nélkül is megjelennek a táncoló asztal, vagy egyéb más tárgyak után.

Nem tartozik az én feladatom körébe annak igazolása, hogy mind azok a rendkívüli és csodásnak tetsző esetek, amelyek a spiritalizmus történetében ismertek, s amelyek talán ma is megisméllődhetnek, ma már az idegrendszer élettana és a pszichológia által tudományosan megmagyarázhatók, amennyiben pedig ma még nem magyarázhatók, kétségtelen, hogy azokban nem szellemek szerepléséről van szó, hanem csupán újabb természeti jelenségekről,<sup>1)</sup> amelyek immanens tudományos uton előbb-utóbb megmagyarázhatókká válnak. Nézzük azonban a spiritalizmust a református keresztyén hit igazsága alatt s ítéljük meg annak mértékével.

A református keresztyén hit a szellemeknek, vagy a meghaltak lelkeinek a megjelenését a sátán gunyolódásai, cselekedései és csalásai közé számítja. Ellenben azt „hisszük — mondja II. *Helvét Hitvallás*<sup>2)</sup> — hogy a hívők a festi halál után „azonnal Krisztushoz költöznek . . .“ A *Heidelbergi Káté*<sup>3)</sup> — a másik református keresztyén hitvallásunk is — azt hangsúlyozza hogy a lélek ez élet után „azonnal „az Ő Fejéhez,“ Krisztushoz megy. Mind a két hitvallás szükségesnek tartja az „azonnal“ kihangsúlyozni, hogy utját vágja egyfelől annak a tanításnak mintha a lelkek előbb a purgátoriumba mennének s csak megilsztlulásuk után, amikor érdemesekké váltak, emeltetnek mennybe az Atya színe elé, de másfelől kizárja a spiritalizmus sal egylényegű primitív animizmus és démonologia babonás hitét is mintha a meghaltak lelkei a világűrben csaponganának. A meghaltakat „hazatérték“-nek, „elköltözöttek“-nek valljuk, akik Istenhez térnek, akiknek nem kézzel csinált, hanem örökkévaló házuk van a mennyben (II. Kor. 5:6). Ebben az örökkévaló hajlékban a hazatért lelkek szakadatlanul Isten magasztalásában élnek ami pedig oly tökéletes boldogságot jelent számukra amelyet szem nem látott, fül nem hallott, sem ember szíve soha meg sem gondolt.<sup>4)</sup> Mindezekből pedig most már az következik hogy a meghaltak, ha egyszer Isten színe elé kerültek, többé nem lehetnek még ideig-óráig sem, sem a saját egyéni jótetszésük, sem az őket idézgető spiritalista médiumok önkénye alatt hanem egyedül Isten szent akaratának hatalma alatt és a Vel-

1) Dr. Tüdös Kálmán, Tankó Béla, Csúntk Benjámín: Spiritalizmus Bp. 1922. 16. lapon.

2) XVI. rész.

3) 57. kérdés.

4) Heidelbergi Káté.



való egységben, aminthogy tökéletes boldogságuk egyenesen az Isten akaratával való teljes azonosulásukat jelenti.

És továbbá arra figyelmeztet a mi hitünk, hogy a „bölc, örökkévaló és mindenható Istennek gondviselése tartja fenn és kormányozza mindazt, ami a mennyben, földön és minden teremtményben van.“ Egyetlen verebecske sem esik az Atya akaratára nélkül a földre s Ő láplálja az ég madarait, ruházza a mező liliomait, sőt még a fejünk hajszálait is mind számon tartja. Hogyan lenne tehát lehetséges, hogy a meghalt lelkek, mint valami kóbor szellemek kiszámíthatatlan szeszéllyel suhognának denevéreként az élők fejei felett? Isten a khaost kosmo-szá, azaz az Ő akaratára szerint való rendezett világgá tette, amelyben biztos kézzel jelölte ki az egyes világok határait, amelyeket kíváncsiskodó, kandi lelkek kedvéért összezavarni soha nem enged. De nem engedi meg különösképpen azt, hogy az Ő szellemi világát összezavarjuk az érzékek hatalma alatt álló anyagi világgal s azokat a lelkeket, akik az Ő királyi széke előtt állnak, hókuszpokuszokkal materiálizáljuk.

A református keresztyén hit és tudománya: a theologia — az Isten ígéje alapján állva — Isten abszolút személyes szellemiségét tanítja s azt vallja, hogy Isten és a világ, Isten és az anyag, Isten és az idői lét, tehát az örökkévalóság és az idő, a menny és a föld, a szellem és a test minőségileg oly feltétlen mértékben különböznek, hogy azokat egymásba áljátszani, tehát Istent a világgal, az anyaggal, az idővel, vagy az örökkévalóságot az idői léttel, a mennyet a földdel, a szellemet a testtel azonosítani elvakult tudatlanság, hitellenség és rettenetes káromlás.

Nós! a spirítizmus legnagyobb veszedelme éppen abban van, hogy abban a hamis alapmeggyőződésben él, hogy Isten és a világ, Isten és az ember, a szellem és a test közötti különbség *csak fokozati és csak mennyiségi* s ha ezeket a spirítizmus által kitalált eljárásokkal áthidaljuk, ha megfelelő médiumokat találunk, azokon keresztül átnyúlhatunk ebből a testi és anyagi világból az Isten szellemi világába. Ha pedig egyszer az ember beleringatta magát ebbe az illúzióba s ha egyszer behelyezkedett egy ilyen feltevés sötét odujába, akkor — még ha realizálni nem is tudja feltevését oda van, elveszett Isten és az Ő világa, ama tránszcendens fenséges lét nagysága és dicsősége. Ezért ne gondoljuk, hogy a spirítizta asztaltáncoltatások, vagy a sétáló forintokkal való derüs kísérletezések olyan nagyon ártatlan játékok lennének! *Nem, veszedelmes kísértések, a szellemi világgal való komolytalan és méltatlan játékok ezek, amelyek egyénileg demoralizálnak és az erkölcsi világ fenségét merőben elhomályosítják a megejtett, lelkek gyöngye tekintete előtt.*

És ezek után a nagy, református keresztyén szempontok szerint való megítélés után, hadd utaljak arra az egészen közvetlen és egyszerű meggondolásra, hogy ugyan bizony a spirítizmus

mivel gyarapította az emberi tudást, mennyiben vitte előbb az emberi kulturát? Hiszen nagyszerű összeköttetéseinél fogva a vallás, a kultúra és a tudomány mellán elvárhatná ezt tőle! — Vagy kérdezzük azt, hogy a magasabb szellemi világgal való kapcsolatánál fogva, mennyiben emelte a lelkeket magasabbra, hol és mikor végzett valami olyan nagyszerű missziót, vagy miben tud valami olyan erkölcsi teljesítményeket felmutatni, amelyek igazolnák hívalkodó magatartását és ámitó ígéreteit? Ezekre a kérdésekre a spiritizmus felelni nem tud, mert ha őszintén felelné, akkor csak arra utalhatna, hogy mindenütt, ahol csak felütötte a fejét és megjelent ott csak pusztított, mert *utját összetörte idegrendszerek, fonákká vált emberi elmék, összezavart és betegé tett lelkek, egyszóval emberi roncsok jelzik. A spiritizmus nemhogy előbbre vitte volna az emberi szellemi életet, nemhogy gazdagította volna erkölcsi és tudományos kulturánkat, de az emberiség szellemi életének nagyszerű és alkotó erejű hőseit leszállította arról a történelmi magaslatról, ahova a tisztelt és a komoly megbecsülés helyezte őket és neveltséges figurákká tette, amikor egy Dante-nak, vagy Petőfi-nak a szájába olyan nyilatkozatokat és verseket adott, amelyek mélyen alatta maradnak nemcsak geniálitásuknak, hanem a közönséges és mindennapi átlagnak. De nemcsak a történelem nagyjai, hanem az egyszerű, a túlvilágból megidézett barátok, ismerősök, vagy testvérek és szülők is mennyi százalmas semmiséget, mennyi neveltséges furcsaságot beszélnek össze-vissza, melyek nemcsak nem alkalmasak arra, hogy az irántuk való tiszteletet növeljék, de nagyon is alkalmasak arra, hogy drága emlékezetüket kegyeletlenül, durván megsértsek vagy neveltségessé tegyék.*

Valljuk, hogy sok dolgok vannak égen és földön, amelyek a legbölcsebb elmék előtt rejtélyek maradnak, de a keresztyén embernek az a kötelessége, hogy ezekben az utolsó és végső rejtélyekben egyedül Isten igéjének világossága után nyomozzon, amit pedig az ige sem világít meg, ott meg kell állni s alázasatosan az Uristenre bízni azt az időt, amikor azokat számunkra nyilvánvalókká tenni méltóztatik. „A titkok az Uréi, a mi Istenünkéi; a kinyilatkoztatott dolgok pedig miénk és a mi fiainké mind örökké, hogy e törvénynek minden igéjét beteljesítsük“ (V. Mózes 29: 29).

5. Az ismétellen leleplezett spiritizmus hívei a hindu filozófia és a különböző hindu vallási szekták hatása alatt képezték ki a *theozófiának* nevezett álbölcseséget. A „theozófia“ úgy is mint fogalom, úgy is mint tanítás, sőt mint szó is, nagyon régi keletű. A mai ismert jelentésében már a keresztyénség első évszázadában ki volt képezve, ennél fogva ennek a titkos tannak a hívei a messzi múlt homályába vesző ősökre tekinthetnek vissza. A *„theozófia“ Istennek mélyebb ismeretét és a róla szóló mélyebb bölcseséget jelenti.* Abból az előfeltételből indul ki, hogy a közönséges emberi öntudat nem az egyedüli, hanem

vannak magasabb öntudati formák, amelyek bizonyos szellemi gyakorlatok által kiképezhetők és átélhetők s amelyek képesítenek arra, hogy magasabb világokkal viszonylatba lépjünk s azokba behatolhassunk. Úgy az emberi lélekben, mint az egész emberi organizmusban különböző rétegeket különböztetnek meg, amely megkülönböztetések oda irányulnak, hogy a külső és durva anyagi rétegeken túl felvegyenek bizonyos magasabb és tökélelesebb rétegeket, amelyek a magasabb szellemi világokkal való rokonságuk folytán alkalmassá teszik a beavatott szellemi embert arra, hogy behatoljon az Isten világába s ott észrevehető tapasztalatokat szerezzen s így eljuttassa a világot és az emberiséget ama magasabb Isten-ismeretre, bölcseségre.

A theozófia kitűzött nagy céljait bizonyos spiritualis exercitium-ok útján, így a koncentráció, a meditáció, az álomélet és bizonyos ébresztő hatású olvasmányok által akarja megvalósítani. A theozofus bizonyos előkészítés, majd a megvilágosodás és a beavatottság által eljut abba az állapotba, hogy minden közvetítés nélkül képes szemlélni és ismerni Istent. A theozófia tehát még nagyobb ígérekkel és még nagyobb igényekkel lép fel, mint a spiritalizmus, amikor nemcsak a hazatért lelkekkel tart fenn közvetlen kapcsolatot, hanem az Istenhez lép egészen közvetlenül közel. A theozófia, hogy nagyobb hitele legyen a legmagasabb szellemi ludomány koturnusában jelenik meg s hozzá akkora apparátussal s oly raffinált okoskodással operál, hogy aki nem tud kellő tudományos és hívő keresztyén kritikával fölébe emelkedni, az elvész okoskodásai szövevényében.

Mielőtt a theozófia református keresztyén megítélésének szempontjait felsorakoztatnók, előzőleg állapítsunk meg bizonyos tudományos szempontokat. És pedig mindenekelőtt azt, hogy a theozófia, amennyiben mint tudomány akar fellépni és érvényesülni, nagyon helytelen utakon jár, amikor mellőzi a tudomány orgánumát *az értelmet*, amely nem látások, hanem tapasztalatok alapján és a logika törvényei szerint működik. A kritikailag kiképzett tudományos értelmet a tudomány lényegének és létének a megtagadása nélkül mellőzni nem lehet. Az értelem kiképzésének utjai pedig elsősorban nem azok a bizonyos spirituális exercitiumok, hanem az *ismeretkritikai iskolázás*, amelynek hiányában az ember könnyen téved e fantasztikus kalandok útjára s jut olyan felvételek birtokába, amelyek nélkülöznek minden tudományos komolyságot. Másodszor pedig állapítsuk meg azt, hogy kétségtelenül az öntudat feltétele nemcsak a tudománynak, hanem általában az egész emberi szellemi életnek. Az öntudat minden szellemi tevékenységet kísér, de viszont az öntudat nem tudományos orgánum, amely önmagában elegendő lenne tudományos ismeretszerzésre. Az öntudat egyebet nem mond mint csupán ennyit *Én -- Én*, vagyis csak önmagával való azonosságát konstatálja a legkülönbözőbb halások, vagy ismeretek viszonyában. Ez a tény azonban nem zárja ki azt, hogy

valóban az önludatnak vannak különböző *fokozatai*, sőt vannak különböző *formái*. Vannak fokozatai, mivel az önludat azzal a csodálatos és párhuzamos természettel bír, hogy ismételtelen képes önmaga fölé emelkedni s önmagával való azonosságát különböző magasságu pontokról ismételtelen képes megállapítani. De vannak az önludatnak különböző formái is, amennyiben az önludat a szellem fejlődésével lépést tart s *minősül* szerint, amint a szellemi életünk felett az érzékszerveink, vagy a fántáziánk, vagy az értelmünk, vagy az eszünk és akaratunk dominálnak. *Azonban legyünk tisztába azzal, hogy az önludat legmagasabb reflexió-fokon és a legmagasabb dignitásra jutott minőségben sem képes önmagában, önereje által és az öntapasztalatai alapján odajutni, hogy az örök fenségű, szuverén Uristen lényegébe behatoljon, annál az egyszerű oknál fogva, mert nem áll az ember hatalma alatt és mert az Istennel szemben sem a megismerés, sem a cselekvés terén nincs az embernek kezdeményező képessége és ereje.* Be kell vallanunk, hogy a legmagasabb abstrakcióra képes és a legmagasabb reflexió-fokra emelkedett és a legtökéletesebb minőségű önludat mellett is az ember csak ember marad s csak az emberin belül jut bizonyos magasabb kvalitások birtokába. Az emberi szellem legdrágább és legmagasabb dignitású képességének a relatíve legmagasabb tökéletességre jutott önludatnak a segítségével sem képes áthidalni az egészen más és merőben különböző kvalitású isteni és emberi közölli távolságot. *Adig, amíg Isten meg nem szólítja az embert s amíg az Ő igéjében ki nem jelenti magát, addig hiábavaló minden türelmetlen ostromlása az égnek és az egek-egeinek, mert azon az ember még csak bepillantásra alkalmas részt sem képes ülni. Ez az alapvető református keresztyén és tudományos theologiai szempont, amelyet elsősorban kell a theozófiával szemben vallanunk és hirdetniünk.*

Ha ezalatt a szempont alatt nézzük a theozófusok Istenét, könnyen megállapíthatjuk, hogy az nem is Isten, hanem „istenség“, amely felolvad és elvész ebben a világmindenségben s abban *nincs több és nincs más*, mint ami a kandi és kíváncsiskodó emberi lélekben, mint beképzeltetés és mint illúzió él és hevül. *A theozófia istenismerete nem megy tehát túl az emberen és az ember immánens világán.*

A theozófia azonban egy nagy figyelmeztetés a keresztyén ember számára, hogy *az emberi látást és az isteni kijelentést, az emberi élményt és az isteni ígét összetéveszteni nem szabad. Isten ott van, ahol az Ő igéje hangzik s ahol az Ő kijelentése személyes megszólítássá válik.* Istent az Ő igéjében adott kijelentésén kívül keresniünk nem lehet és nem szabad. A theozófia tiltakozik a modern természettudomány ellen, amely a természeti tüneményeket szellemteleníti s azoknak mechanikus magyarázatát adja s nem veszi észre, hogy a

természettudományi szemlélet és megismerés halása alatt ő meg Istent *dologiasítja*, amikor úgy állítja be és úgy nézi, mint olyan *adottságot*, akire, ha ráfordul a theozófus megvilágosított látása, éppen úgy vizsgálható és elemezhető, mint valamely természettudományi objektum. *Ezzel a hamis felfogással szemben minden fenntartás nélkül hirdetjük és valljuk, hogy Isten örök, szent, személyes akarat, akinek az Ő igéjében adott szavára csak az Általa ébresztett hit által tudunk ráfigyelni s Őt csak abban, kizárólagosan csak abban tudjuk megismerni. Isten szava s benne maga az Isten pedig mindenekfölött a megtestesült igében: a Jézus Krisztusban s benne és általa a Szentírásban adott írott igében ragad meg minket s von hatalma alá.*

Református keresztyén ítéletünk alatt vissza kell útasítanunk a türelmetlen kandiság szülte theozófiát s vele együtt minden olyan misztikus tant, amely az ige útjának kikerülésével akar belopózkodni Isten örök szent lényegének titkába. Maradjunk meg a hitben s ne adjuk magunkat oda emberek hitető beszédének. A hitető kísértések állandóan nyomunkban vannak, aminthogy mindig is kísérték a keresztyén élet történelét, hol mint gnoszticizmus, hol mint manicheizmus, hol mint spirituális rajongás, majd mint misztika, most pedig mint okkultizmus, de ha a név más és más századok szerint, az áru, amit kínálnak mindig csak ugyanaz: *hitetlen és pogány kandiság*. Amióta a világ van, mindig úgy volt — Kálvin szerint, — hogy a csak három szót is ismerő gőgös ember beteges nyugtalanságában elregadtatta magát csapongó fantáziája által s azt merészelte vélni, hogy Isten az ő hatalma alatt van.

6. A spiritizmus és theozófia egy nagy-nagy vád és ítélet is reánk nézve. Nagy vád és ítélet erre a nevében keresztyén, de hitében gyöngé és erőtelen korra nézve, amely engedi magát becsapatni olyan lévelgyések által, amelyeket ha ismerné a hit igazságait és tanításait, könnyen és azonnal visszautasíthatna. Vád és ítélet reánk, református keresztyénekre nézve, akik elszakadtunk az Írástól és az atyák hitvallásaitól s ennek következtében alkalmasakká váltunk arra, hogy lelkünkben minden gyom gyökeret verjen és felburjánozzék.

Ma ismét hangzik tisztán hallható szóval a mi református egyházunkon is keresztyül Isten hozzánk szóló szava. Figyeljünk erre a szóra s óvjuk meg lelkünket minden féktelen és alaptalan bölcsekedési vágytól s csüggyön a tekintetünk egyedül Isten igéjén és az Ő dicsőségén s így töltsük be földi hivatásunkal, amíg Isten visszahívó szava nem hangzik felénk s amikor aztán szemről-szembe látunk!

*Dr. Tavaszy Sándor.*

## 2. Nagy református írónk.

(Arany, Kemény, Baksay.)

„A református nagyhét, — főpásztorunk' meghívója rint, — Istentől adott drága alkalom Anyaszentegyházunk megújulása számára, mely a református öntudaton át uton új mérföld követ akar felállítani a Krisztus dicsős. uralmához.“ (L. Dr. Makkai Sándor: Meghívó-Körlevél.)

Erdélyi református egyházkerületünknek ötödször nyílik alkalom e lelki megújódásra s a gazdag és változatos műso a magyar irodalom először foglal helyet néhány nagy refo tus író arcképével.

Mi, reformátusok a kálvinizmus világánál keressük a K lus dicsőséges uralmát az ő evangéliumának erejével és h mával. A kálvinizmus pedig több mint négy század óta te kenýíti a magyar lelket és érvényesül ennek gazdag világ. anélkül, hogy igazi lényegéből bármit is veszítene. Vajjon az, ami a XVI. századbeli prédikátor lelkét e kifakadásra ind

„Rettenetes e világnak mostan minden dolga  
Csodálatos nagy vaksága és hatalmassága  
Nem fog rajta az Istennek semmi igazsága  
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.“

A kálvinista büntudat, amelynél nagyobb érzékenységet e keresztyén egyház sem tanusított a bűnnel szemben. És r száz év múlva ugyanez a büntudat szólal meg a legmoder magyar lírikus ajkán :

„Hiszen a bűn mindig egy jajkiáltás  
A Sors felé, hogy miért nem marad  
Az ember mindig tiszta és szabad,  
Vadba beoltott, nemes rózsaszem.“

És ne feledjük, hogy a kálvinizmusnak nem csak a bünt. az egyedüli hatás a magyar lélekre. A kálvinizmus adott ko és mély világnézetet a magyar léleknek és már a XVI.-szá tól kezdődőleg bekapcsolta a világ kulturába.

A kálvinizmus által ihletett és megtermékenyített ma lelkeknek megnyilatkozása *Arany János*, *Kemény Zsigmond* és *Baksay Sándor* költészete. Örök értéke a magyar net géniusznak és dicsősége a magyar kálvinizmusnak. Közös lemvonása mindhármuknak, hogy az Istentől rendelt szeni tást töltik be életükkel.

Egész életüknek költői ábrándja marad szivük vágya költői ábránddal ékesített hivatásteljesítés a magyar irod. örökbecsű műveit hozza napfényre.

De midőn a XIX. század három nagy írójának költésze tekintünk, ne feledjük, hogy ma, a XX. század első negyed

végén háromnegyed század választ el írónk fellépésétől és több mint félszázad költői pályájuk delétől. *Arany János* és *Kemény Zsigmond* br. a XIX. század negyvenes évtizedében lesznek ugyanegy évben országos hírnű költők. A magyar irodalom felvirágzásának küszöbén vagyunk és a nemzeti öntudat az írók lelkén át a társadalom nagyrészét álhalja már, de az irodalom még alig szabadult fel a latinság járma alól és a cenzura szigorúságának még csak enyhülését érezte. Mikor *Baksay Sándor* is fellép, az osztrák önkény uralom nehezedik a nemzeti öntudatra és csak a kiegyezés kora adja vissza a nemzetnek egyebek mellett a költészetét is. A XX. század első negyede meglepő fejlődést hozott a magyar irodalomnak. A század elején még élt a XIX. század ünnepelt íróinak egy része és nyomukban újabb írói nemzedék képviselte a művészi értéket az irodalomban. 1908-ban új szellem és új eszmekör honosodott meg költészetünkben. Híven tükrözi e költészet egy „forrongó kor nyugtalan lelki világát” és működése képviselte az ellenhatást az elfogultsággal szemben, amely születés és párlfogás mértékével mérte a tehetséget. Lira, regény, dráma nagy lendületet vett és formai tekintetben az irodalom nagy fejlődést mutatott. A világháború lezajlása után a négyrészre szakadt magyarság lelki életében öntudatosabban jelentkezett a nemzeti szellem és erősebben kezdett visszatérni a magyar irodalom régi eszményeihez. Így lett napjainkban irodalmunk elágazása kettős, egyiknek eszményképe a hagyományos nemzeti költészet, a másiké az élet új szemlélete. Az ellentét a költészetben és művészetben is csak fejlődést jelenthet. A kiegyenlítődést kétség kívül az örök szépek a nemzeti lelken keresztül leendő megnyilatkozása és érvényesülése fogja jelenteni. Ne feledjük el visszapillantani e háromnegyed század fejlődésén, ha írónkat koruk tükrében akarjuk kellőképpen méltányolni.

I. *Arany János* költészete a kálvinizmusnak megtermékenyítése a magyar költői lélekben. Bölcsője a költészetnek az egyszerű családi kör, amelynek minden tagja nyugalommal, közös szeretettel végzi Istentől rendelt hivatását. A szülők az elhivatás felelősségét is érzik és élik, a gyermekeknek, köztük a család közös olvasmányát, a bibliát, szorgalmasan olvasgató fiúnak e hivatás még csak a szülőktől nyert örökség, a szülői ház légkörének megtermékenyítő ereje. De az élet válságai és csalódásai már az ifju lelkében megteremlik a felelősséget és hűséget és a családnak egyszerű, de szigorú erkölcsi törvényét egy hosszú és áldott élet erkölcsi alapjává emelik.

A válságok korán jelentkeztek az ifju *Arany* életében és már az első elég erős volt arra, hogy fájdalmainál az isteni elrendelést egész életére megláttassa. „*Én ősz apámmal — írja 19 éves koráról rövid színészi próbálkozása után, — Nem magam tehát, de hol van oly magány, oly bús, rideg, mint mikor ő ott áll az élet árnyán s én viraszték szemének éjszakáján.*”

Békés polgári foglalkozás, csendes és egy életre szóló meleg családi tűzhely alapítása következik, majd ifjúkori emlékek érvényesülnek az első válságtól elfásult lelkében, költői hírnév szárnyal és rövidesen megszületik a magyar elbeszélő költészetnek legkiválóbb alkotása. A *Toldi* a magyar nép életének hamisítatlan világa és egyszersmint a költő lelkivilága művészi alkotó erejének és tudásának bizonyágtételével. Országos hírnév, Petőfi Sándor önzellen barátsága a pályabér a Kisfaludy Társaság pályadíján felül. De életének második válsága következik: a magyar szabadságharc elbukása és költő-barátjának bizonytalan eltűnése. „*Kergetve önnön lelkemtől futottam, írja e napokban, — és láthatáron nem volt remény s a kétségbeesés örvényéig jutottam, kezem az égre emelni nem merém.*“ Évek során át vonja el a nagyobb alkotástól Aranyt, az egyéni és hazafias fájdalomnak ez az összakapcsolódása. Az isteni elrendelésben megnyugvó lelke nem a boldogságot, hanem a megelégedést keresi:

„Bölcs Isten az, aki rendel  
Az ember tiszte, hogy legyen  
Békében, harcban, ember.“ (Gondolatok 1850.)

és a szent igében talál vigaszt kis fia számára:

„Bujdosunk a földi téreken . .  
Imádkozzál édes gyermekem.“ (Fiamhoz 1850).  
„Mert szegénynek drága kincs a hit,  
Tűrni és remélni megtanít:  
S neki míg a sír rá nem lehell,  
Mindig tűrni és remélni kell!“

vége megnyugszik lelke:

„Földi ember kevéssel beéri,  
„Vágyait ha kevesebbre méri“. (Vágy 1850).

A nagykőrösi tanári éveknek balladáinak nagyobb része mellett *Toldi estéje* (1854), a fővárosban való letelepedése után *Buda halála* jelenti nagyobb költői sikereit, utóbbi az Akadémia is jutalmazza és utánna az Akadémia titkársága következik.

De ugyanezen év karácsonya táján életének harmadik válsága rázza meg lelkét. Költői szellemű leányának, Juliskának halála mindent elvisz, ami még kedves volt e világban.

„Hittel reménnyel gazdagon  
Indult nem földi utakon,  
Egy volt közös, szent vigaszunk:  
A lélek él: találkoznak“. (Juliska sirkövére 1865.)

Hivatalos teendőkkel, gyakori belegeskedéssel telik el életének még hátralevő három évtizede és kisebb költemények mellett *Shakespeare és Arisztófanes fordításai*val, végül *Toldi szerelmé-*



vel gazdagodik a magyar költészet. Az Isten rendelése betelik „az életet már megjárta“, lelke alázattal hajlik meg szent akaratára előtt, tiszta és egyszerű jelleme kiengesztelődéssel állapítja meg a magyar költészet örökbecsü kincseiről:

„Hiszen az utfélen itt olt  
Egy kis virág nekem nyitott“.

Arany János pályájának e rövid rajza feltünteteti egyéniségének főbb jellemvonásait, mély vallásosságát lelke érzékenységgel és a buskomorság felé hajló megnyilatkozásaival, hamisítatlan magyarságát, lelkiismeretének szigorú józanságával és nyugodt értelmességével. Ha a jellemvonásaihoz hozzávesszük képzelő tehetségének rendkívüli erejét és a népies talajba gyökerező erős nyelvérzékét: költészetének jellemvonásait is ismerjük. Mert költészetében mindig önmagát adja Arany, a külső világ képei lelke legmélyebb hurjain át válnak költészetté.

Költészetének forrása a biblia, mely mindvégig nagy hatással van műveire és a múlt század 40-es éveinek szellemi áramlata, a hazafiasság. Ez adja költészetének nemzeti tárgyait is. Ebből fejlődik ki nemzeti irányzata. Tanulmányai elvezetik a klasszikus és modern költészet legmagasabb régióiba, kora és körülményei a népies hajlamot ébresztik fel benne. A magyar nép lelkének természetes kincsei a ragyogó képzeletnek és nyelvtelenségnek rendkívüli erejével emelkednek a költészet örökbecsü értékeivé. *Lirája* lelke tépelődéseinek megnyilatkozása, innen a merengés, a lemondás, olykor fájdalmas panasz, majd jóízű humor. Lelke melegségét öntudata józansága szabályozza mindig. *Epikája* rendszeren erkölcsi válság képe, melynek hősei Isten rendeltetése szerint átküzdik magukat és megtisztulnak a nagy megpróbáltatásokban, vagy megtörnek bűnük nagy súlya alatt. Költészetének gazdagsága a magyar népköltészetnek minden kincse és emberei a magyar nép típusai.

Nézzük legfiatalabb alakját, a kis Aladárt, amint fejedelmi atyjának kardját csörteti maga után játékszer gyanánt, vagy a legöregebbet, a 100 éves Marci bácsit a maga nótájával: „*Hej Nagykörös híres város, Ez s ez ott a nótáros.*“ S hogy megérzik, hogy a költő rendszeren magát vagy környezetét adja érzékeny lelkiismeretével és gyöngédségével. *Toldi* ép úgy küzdi fel magát az alacsony sorból a hírnév magasabb fokára, hirtelen haragját nagy becsületessége és végtelen gyöngédsége ellensúlyozza és minden hibája mily szigorú bírójára talál lelkiismeretében. *Toldi anyjában* a gondos magyar anya minden kiválóságát ismerjük csodáljuk és tiszteljük, de felismerjük benne a családi kör „anyjuk“-ját is, aki lelke jóságával boldogságot áraszt családjára. Hát Rozgonyi Piroska! A Daliás Időkben még az érzelmes és tréfás jellemű Arany Juliska, aki boldogságát várja Toldi oldalán és a Juliska váratlan elmúltával, a Toldi

Szerelmében mint változik meg sorsa, jelleme és hervad el boldogságért epedő élete.

Arany János magyar és kálvinista. Magyarságának „heted-hét országban nem találni párját.“ Köllészete a magyar nép köllészetének eszményítése, amelyből egyik magyarázója szerint (Riedl Frigyes: Arany János 126. l.) ha örökre eltűnnék a magyar nép a földről, meg lehetne állapítani, „*hogy miként gondolkodott és viselkedett a magyar ember*“ Kálvinizmusa gyermek szívvvel nyugszik meg e gondolatban:

„Hogy övéit el nem hagyja,  
Ki mindnyájunk édes atyja.“

és tanuságot tesz, hogy:

„Kiről annyi jósnak zengett ihlett szája  
Megszületett, — érzem — Judának királya  
Kicsiny Bellehembem.“ (Ráchel siralma)

## II.

*Br. Kemény Zsigmond* mint *Arany János* a XIX. század 2-ik évlizedének szülölte. Erdély gyermeke a regényes Erdélyé, ami szerinte a „szerencsétlenségek gazdagságát jelzi.“ A szerencsétlenség a 300 éves küzdelem Erdély birtokáért, de nem csak a szerencsétlenségekben volt gazdag Erdély, külön gazdagsága volt az öntudatos magyar kultúra, melyet a reformáció és épen a kálvinizmus teremtett ebben az országrészben és összekapcsolta a művelt nyugat kulturájával.

*Kemény Zsigmond* fejedelmi család tagja, a család hagyományára öntudatos politika Erdély sorsa érdekében. Szülői öröksége mély kedély, löprengő és önbírálatra hajló lélek, szenvedélyes váralkat és a dolgok mélyét kereső boncoló ész. A szülői otthon pessimizmusra hangolja lelkét, Erdély elveszettnek hitt világtörténelmi jelentősége történelméhez vonza. Lelki világa a nagyenyedi kollegiumban *id. Szász Károly*, professor hatása alatt alakul ki, alaptörvénye lesz a professor tanítása: „*Az élet Isten legbecsesebb ajándéka ugyan, de van még felsőbb jó az életnél s minhogyan van, kell lennie irányában szintén erkölcsi kötelezettségnek, mely a választás iránt kétségel nem hagy fönn.*“ A választás Isten rendelése, az Ő akaratának betöltése a lelkünkben élő erkölcsi törvények teljesítése. Az ifjú lelkének további gazdagítása következik történelmi ismeretekkel, politikai tanulmányokkal és magának az embernek ismeretével. Ezt a célt szolgálják a marosvásárhelyi kir. táblai gyakornokság, a kolozsvári főkormányzói kancelliaság és végül a bécsi bonctani előadások. Az ifjuság örömeinek, a szerelemnek kevés idő jut és ez is egy magányos életen át táplálja lelkét pessimumussal, de őriz meg benne egy kedves emléket, a malomfalvi napok emlékéit.

A tanulmányok és emlékek után az élet következik. Munka és küzdelem, nem ahova a lelke vonza, olt ahova az isteni végzés állítja. Előbb Kolozsváron az alkotmányos ellenzékkel, majd Pesten a centrálístákkal. Mint publicistát és hirlapírókat az Akadémia tagjai sorába fogadja már, midőn *Gyulai Pál* c. regényével *Arany Jánossal* egy évben, mint regényíró is országos hírnévhez jut és tagja lesz az 1848-iki országgyűlésnek. A forradalom reményeinek és szenvedéseinek részese. „*A nagy hajótörés*“ után saját szavai szerint, amikor nem evezőink, hanem zivatar vetette partra hajónkat, a nemzeti öntudat ébresztése volt első törekvése. Azután a józan politikának harcosa, mint a *Pesti Napló* szerkesztője és másfél évlizedes munkássága a magyarság sorának lehető megoldását, a kiegyezést készítette elő és valósította meg. Politikai működése Pest egyik képviselőkerületére, szépirodalmi munkássága főműveivel a *Rajongokkal* és *Zord Időkkel* a Kisfaludy Társaság elnökségére méltatta.

Az isteni elhívás beteljesedett. „*Az éjnek az a rejtélyes zsiivaja kezdődött körülötte*“ amely saját képzelete szerint a szellemsultogáshoz hasonlít s amelyről nem tudhatni halljuk vagy képzeljük. „*Miért nincs úgy rendezve az ember élete, hogy midőn hosszas évek fáradságával szerzett hírét egy sivár perc elégíti, nem borul rögtön sáppadó arcára, a feledés örök fátyola.*“ — sóhajt fel egy helyen Kemény, — *miért kell a hősnak fonnyadt borostyánain pihenni néha, holott a legkeményebb ágyvánkos a hervadt babérból készül.* Elméje elborult s a minden dolgok mélyét kereső hatalmas elme a legközönségesebb események között sem találta meg az összefüggést. Mint testi roncs került vissza az árnyas faluba, ahol a boldogságot gondolta és ahova mint kedvelt hőse, *Gyulai Pál*, mindig vágyott.

*Kemény Zsigmond* br. élete és politikai pályája az erdélyi magyar kálvinista ember elhivatásának betöltése; az elhivatásnak négy százados hagyománya az erdélyi magyar protestantizmus szolgálattétele az egyetemes magyarságnak. Jellemének alapja az isteni akarat előtt meghajló, hívó lélek, melyben szigorú erkölcsi törvény uralkodik s amely hagyományainál fogva s épen az erdélyi sors következményeként a tragikum felé hajlik. Mint politikus mindig a szélsőségektől óvta a nemzetet, tanúságainak alapja a mély bepillantás a történelembe, lelkiismeretes és tárgyilagos következtetés a jövőre, világosan, egyszerűen, de olykor ódai lendülettel.

Mint költő ismét lelkét adja törvényeivel. Nincs a magyar irodalomba mű, mely az ember lelkét mélyebben kutatná, az élet lítkait komolyabb áhítattal fürkészné és művészibben cselelné, mint regényei. Költői világa sötét, hőseit gyakran emészti a XVI. század mély büntudata és semmisíti meg ennek oka, a bűn. Isten bölcsen elrendelte a világ sorát, de mily kevesen vannak ebben az elrendeltetésben mentesek a hibától, a bűntől, pedig a bűn büntetés nélkül ezen a földön sem maradhat. Ilyen hibás,

bűnös emberek regényeinek hősei; majdnem jók, de amint egyszer letérnek az erény útjáról, büntudatuk súlya sem menti meg a bűnhődéstől. Ítélet következik, mely kezdetben zordon, a pallostól sem riad vissza, de idővel veszít zordonságából és mind nagyobb tért nyer benne a szeretet, mely tud megbocsátani, megfoganit tűrni és lemondani. *Kemény Zsigmond br.* a XIX. század egyik legkiválóbb regényírója. Az egyén költészetéből mély értelmisége, izgékony képzelete mindig lélektani alapon a kor költészetét építi fel és nincs a magyar irodalomban mű, mely a korok életébe oly mély bepillantást vetne, a korszaknak és egyéneknek jellemzése oly művészi lenne, mint regényeiben. A korok és egyének felett érvényesülő erkölcsi világrend képviselője, a költő örök büszkesége az erdélyi magyar kálvinizmusnak.

### III.

A XIX. század legkiválóbb elbeszélő költője és legértékesebb történelmi regényírója mellett *Baksay Sándor* a század kálvinista magyarságának, a magyar kálvinista papságnak legkiválóbb reprezentánsa a magyar irodalomban. Baranya vármegyének gyermeke, régi papi család leszármazottja. Családjá a XVI. században vitéli érdemekkel tünt ki és ez az ága a költő előtt már három nemzedékkel, 200 éven át szolgálta Istent, mint pap és tanító a református egyházban; református papi család tagja volt az az anyai ág is. A családi hagyományon kívül a csurgói diákélet, kiemelkedő mozzanataival, a provokációval, s supplicációval és magyar önképzőtársulatával készíti elő a kecskeméti theológián át a református egyház szolgálatára. Az önképző társulat, ahol először adja jelét ügyes fogalmazási és előadói készségének, írói pályájának első szintere. Egyházi szolgálatának állomás helyét a *kecskeméti és halasi tanárság, lelkipásztorság Ércsanádon és Kunszentmiklóson*, utóbbin egy év hijával félszázadon át, közben a solti egyházmegye esperese, konventi és zsinati képviselő és végre a dunamelléki egyházkerület püspöke. Irodalmi működésének elismerését az Akadémia 130 aranya nyitja meg, utána a Kisfaludy Társaság, majd az Akadémia levelező, rendes- és tiszteletbeli tagsága következik, később a főrendiház tagja, a genfi egyetem disz doktora és végül 80 éves születés napján a Ferenc József rend nagykeresztjének lovagja. A hosszú áldott életének hűséges élettárs az osztályosa, 57 éven át „egyellen felhő sem jelentkezik egükön“ és az áldott lelki hitves halálakor, kit alig egy félévvel él túl, munkássága evvel a felsőhajtással szakad meg örökre:

„Maradj Homér fénydús egeddel

Maradj te most! Jer emlékezel

Soha be nem gyógyuló sebeddel!“

mert: „*Nincsen balzsamolaj Gileádban. Itthon sirunk és mu-*

*lunk, buslakodunk és aggódunk, imádkozunk és remélünk . . . reggeltől estig az én Megsirathatatlanommal.*

Baksay Sándor pályája az egyszerű falusi papságtól a püspöki szélig ragyogó példája az Istentől elhívott magyar kálvinista pap eszményített pályafutásának. E papság szerinte „*nem visel uniformist, de a benső felismerteti az Isten örök beszédének magvetőjét, Isten országának sáfrányát. Még külső megjelenésében is magán hordja a komoly egyszerűség tiszteletre méltó öszhangját.*” Midőn az isteni elhivatás a főpásztori listre méltalja, gyönyörű országnak látja egyházkerületét, „*mely a Duna mindkét oldalán terül el, benne van az áldott alföld, a mosolygós, halmos Dunántul a kékelő Mátrától a rohanó Dunáig.*” Ha a magyar kálvinista papságnak és életnek szeretetét családi hagyományként örökölte át lelke, a magyar nép szívéhez való vonzalmát Baranyának s főleg az Ormánságnak, Baranya délnyugali szegletének köszönhette. Mindössze 23 falu a hely, mintegy 1500 lélekkel és a serdülő kecskeméti diák e helyen fájának minden kiválóságát megtalálja. „*Egy egész külön faj, — írja — melynek árpádkori szójárásán és szokásain legfennebb a reformáció változtatott valamit. 18 esztendeig nem ismerem idegen szót, még magyart sem, csak a tiedet, más élelet csak a tiedet, más tradíciókat csak a tiedet. Némának kellene lennem, ha a te nyelvedet nem beszélném.*”

Miként életének, műveinek is legnagyobb kincse: Az Ő neve „*Annak a neve, akiben az atya kijelentette magát, aki az élelet és halhatatlanságot hozta a világra, a Krisztus neve.*” „*Az Ő neve! Ássátok meg tudós iskoláitok és templomaitok fundamentumát, azoknak a legalsó szögletkövén megtaláljátok bevésve az Ő nevét. Őrizd meg azt, hogy senki a te koronádat el ne vegye.*” Ez a kincs az Ő neve, jegyzi el születése után az ártatlan kisededet. „*Az anya karjairól egyenesen Üdvözlője karjaira, az anyai csókkal együtt sugárzik homlokán az angyalok mosolya, mielőtt földi örökségre még csak eszmélhelne is, már birtokában van mennyei örökségének: mielőtt a világ kitérné előtte adományait, már száll feléje a mennyből egy sugár az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek, a teljes Szentháromság egy Istennek nevében.*”

Lelkének másik kincse az egyházi életnek és szolgálatnak egész lényét eltöltő szeretete. Mily gyönyörű tanúságlételek művei a református parochia szépségéről, melegségéről, az egész gyülekezetre fényt árasztó papi családról. A mai egyházi élet legnagyobb nehézségeinek, sokszor a lelki pásztor és gyülekezet ütköző pontjának, a templom és iskolaépítésnek, a lelkeszi és tanítói fizetés kérdésének mily szeretetteljes és tanulságos megoldásai tárulnak elénk. Mily sok kántor és presbiter tanulhatná el ma is *Nemes Kondor* puszta kurátorától, *Ihárósi Dánieltől* nemcsak egyháza érdekeit szent lelkesedéssel szolgáló hivatását, de a hőlcességét, az előrelátását. Ugyanez

a szerelem nyilvánul meg műveiben a régi diákéletnek és a né életnek festésénél.

Legszívesebben Baranya megye gyalogösvényei és sz derindái közt lesi el az élet apró jelenségeit, bájos idilljeit. E egy baranyai népdal nemzetünk legnagyobb veszedelmére, mohácsi vészre tereli figyelmét. Évek során érlelődik benne az eszme, míg végre testet ölt a *Dáma* c. körképben, éle főművében. Sőtét képsorozat a mohácsi vészt megelőző és követő időkben. Ha felemlítjük *Lucanus* hexameteres fordítását: mellett az *Ilias* teljes, az *Odyseeia* részleges fordítását, min kettőt nemzeti versformában, rámutattunk jelentőségére elbeszél költészetünk fejlesztésében.

Irodalmi működése ugyanazt a célt szolgálja, mint paliszte. Egyik életírója szerint (Kéky Lajos: Baksay Sándor) „*ir dalmi művei is prédikációk, csak nem a kathedráról.*“ Miké Arany János művei, az ő művei is éreztetik az ókori klasszik soknak szívnyemesítő és finom műveltséget terjesztő hatását; biblia hatását nemcsak művein, hanem emberi beszédein és képzelkörüknél egyházas színezetén is felismerjük. És végül alig találunk valakit *Arany Jánoson* kívül a magyar irodalomban, aki a magyar parasztság lelkivilágát, a népet jellegzetes jeleneit oly mély megfigyeléssel és vonásokkal rajzolta volna.

*Baksay Sándor* költészetével lesz a kálvinista egyházi élet a magyar irodalom közkincsévé.

Nagy református íróink közül *Arany János*, *Kemény Zsigmond* br. és *Baksay Sándor* egyéniségét, költészetét és jelentőségét mutattuk be. Mindhármuk pályája bizonyosság a kálvinizmusnak a magyar lélekre gyakorolt termékenyítő erejéről, magyar szellemi életre, a magyar lélekre és irodalomra gyakorolt hatásáról és bizonyosság a magyar nemzeti génusz dicsőségéről. Vajha ez az Istentől adott alkalom nagy református íróink lelkén és a magyar kálvinista öntudaton keresztül mérföldköveket láttatna meg a Krisztus dicsőséges uralmához.

*Nagy Endre.*

### 3. Torda az egyháztörténelemben.

Kedves Átámfiak! Testvéreim!

Amióta a magyar nemzet ezen az Istenáldotta gyönyörű földön, amit a történelem Erdélynek nevezett el, vére gyakorta ontásával és munkaereje örökös verejtékével állandó hazát szerzett magának, azóta Torda város története elválaszthatatlan összefonódott Erdély és az ittlakó népek történetével.

Amióta Erdélyben református egyház van, Torda városána

a története egyúttal ami erdélyi református egyházunk történetének is az egyik legfényesebb fejezete.

Történelmi tény, hogy Torda városa előbb évszázadokon át hadászati és gazdasági, majd közigazgatási, törvénykezési és törvényhozási központja volt Erdélynek, úgy, hogy egyetemes jelentőségével egyetlen más városunk sem versenyezhetett. Majd egy, a maihoz sok tekintetben hasonló, válságos és sordöntő korszak, a nemzeti tragédiájával és elszánt élniakarásával ezeresztendő történelműkből is kiemelkedő XVI. század folyamán olyan politikai és egyházi eseményeknek lett színhelye, amelyek úgy a falai közt megteremtelt s a magyar, székely és szász nép tökéletes jogegyenlőségére felépített, *önálló erdélyi fejedelemség*, mint a fejedelemség legerősebb és legbiztosabb fundamentumává beépített *négy törvényesen bevett egyház* (és pedig történelmi kifejlődésük sorrendjében a róm. kath., lutheránus, református és unitárius egyház), sőt az európai reformáció és a vallásos eszmék fejlődése történetében is nevének örök nevet és dicsőséget biztosítottak.

Torda városa ezt a történelmi és egyháztörténelmi szempontból egyaránt nagy jelentőségét első sorban rendkívül szerencsés központi fekvésének és természeti gazdagságának köszönhette. Földjét a Mindenható mindennel megáldotta, amire az emberi életnek elsőrangú szüksége van. Ez az áldott föld vizét, fáját és gabonáját, de főleg kitűnő sóját minden időben és minden itt lakó népnek oly gazdagon nyújtotta, hogy ennek következtében már a legrégibb idők, de főleg a római imperium óta a köröskörül hegyek által övezett erdélyi medence egyik legfontosabb hadászati hidfőjévé s majd gazdasági és kormányzati központjává kellett kifejlődnie. Mindig a szívében szaladt át az a hadászati és gazdasági szempontból egyaránt nagy jelentőségű utvonallal, mely Erdély északi és déli részeit, de ugyanakkor Keletet és Nyugatot is összekötölte s a város lélekszámbeli gyarapodását és gazdasági fejlődését a legsúlyosabb és annyiszor megisméllődött sorscsapások közt is biztosította.

Történelmi tény, hogy mihelyt a honfoglaló magyarság a Maros és Szamos folyók völgyében felfelé haladva, az Aranyos folyó vidékét is megszállotta, úgy Torockó vasbányáit, mint Torda sóbányáit rögtön művelés alá vette, s királyink főleg a nyíltabb és központibb fekvésű Torda szinmagyar vagy idegen származású, de a székely Aranyosszék lakossága által folyton táplált s ennek következtében rövid idő alatt magyarrá vált lakosságát a legértékesebb szabadalmakkal és kedvezményekkel gyarapították. De mindig megbecsülték és fejlesztették azok a kis királyok, vajdák és alvajdák is, akik Erdély katonai és polgári közigazgatását a legtöbbször innen, a középkor végső századaiban különösen nagytekintélyű királyi sóbánya városból intézték s akik főleg az 1437-ben Kápolnán kötött s a következő évben itt megerősített *unió* óta Erdély magyar, székely és szász népé-

nek lörvényhozási képviselőit a leglőbbbször és pedig m. e. 12/ szer ide, vagy az Aranyos folyó tulsó oldalán elterülő gyönyör- téres síkságra, az u. n. Keresztes mezejére, Erdély igazi Rákos- mezejére hívták össze országos tanácskozásra.

A kiváltságok szorgalmas és okos kihasználása, s az ad- mányozó királyok és kiskirályok, vajdák és alvajdák (Kun László Rőbert Károly, Nagy Lajos, Zsigmond, Hunyadi János és Hu- nyadi Mátyás stb.) iltjárása s az országos rendek gyakori é- néha huzamos ideig tartó ilt tanácskozása következtében termé- szetszerőleg kifejlődő lélekszámbeli és gazdasági fellendülés a- addig egységes Torda városát már a XIV. század eleje óta ké- városra, Ó- és Ujtordára szakította szét, s úgy Ó-Torda Szer- Miklós, mint Ujtorda Szent László egyházközségét a Szent Já- nos lovagok, Ispolályosok vagy Keresztesek társházával és a Ágoston-remeték kolostorával együtt busás anyagi erőforrások- hoz, s a jólékony és kulturális munkásság igazi sikerét mindi- g feltételező nyugodt megélhetéshez juttatta.

Ezt a kétségtelen fellendülést és jómodot bizonyítja mé- napjainkban is Torda városának három középkori eredetű, ha- talmas gothikus temploma, és kincstári épületei közül főleg a u. n. fejedelmi kuria, amely nagybecsű műemlékeink századoko- át annyi történelmi esemény elviharzását látták ódon falai között.

Egészen természetes, hogy Torda városa ebben az időbe- nemcsak világi, hanem egyházi szempontból is jelentős hivatás- töltött be, az erdélyi róm. kath. püspökség egyik legnépesebb főesperességének a székhelye volt, s lelkeszei nemcsak a pap- hierarchiában foglaltak el előkelő helyet, de sokszor az orszá- gos ügyek előkészítésénél és intézésénél is érvényesítették sza- vukat és befolyásukat.

Ezt a középkori tekintélyét s gazdasági, politikai és egy- házi jelentőségét örököltette át Torda városa az ujkori XVI. szá- zadra is, amikor a gyászos emlékű mohácsi vész nyomában ki- tört belpolitikai pártvillongások, s majd az ország fővárosánál török főhatalom alá kerülése az addig egységes országot előbb két, majd három részre darabolták szét, s egyidejőleg Erdél- nemzeteit a legsúlyosabb és legfelelősségteljesebb politikai ál- lásfoglalás elé sodorták és arra kényszerítették, hogy a Szapo- lyai János király és kiskoru fia jogigényét támogató török szul- tánok, vagy a törökök hatalmát megtörni nem tudó, de törvé- nyes magyar királyi jogaikhoz és birtokaikhoz göröcsően ra- gaszkodó Habsburgok német-imperiuma között válasszanak.

De Erdély nemzetei mihamar meggyőződhettek, hogy a- bécsi király mindent ígér, de csak szorultában, a hatalma tető- pontján álló konstaninápolyi szultán pedig egy talpalatnyi föl- det sem enged ki az imperiuma alól, amit egyszer félelmetes- katonai ereje és politikai bölcsesége a birtokába juttatott.

Torda városát illeti a történelmi dicsőség, hogy a fala



között 1542-ben és 1545-ben tartott országgyűléseken a Scylla és Charibdisz közt is élni akaró erdélyi nemzetek a korábbi századok vérzivatarjai között kötött uniójukat még szorosabbnak költötték, s az egész magyar mult egyik legkiválóbb államférfiának, a lángeszű Martinuzzi Fráter Györgynek bölcs, higgadt és messzenéző vezetése alatt erre az unióra a csak évi adófizetést követelő török szultán főhatalmának elismerése mellett a belpolitikai kérdésekben tökéletesen független erdélyi fejedelemség új alkotmányát felépítették.

Itt, Tordán az 1542. március 29-én tartott országgyűlésen egyezett meg az erdélyi három nemzet, hogy az Erdélyből és Magyarországnak a Tiszáig terjedő részeiből álló új kis ország békéjét kölcsönösen védelmezi, minden országos ügyet egybehangzó akarattal és egyetértéssel intéz, s az ország szabadsága és régi szokása szerint engedelmeskedik Martinuzzi királyi helytartónak, aki mellé azonban ugyanakkor az ország javára, hasznára és megmaradására mindenik nemzet tülstént hét-hét tanácsost, a gyulafehérvári káplalan pedig egy tanácsost választott s utasította a helytartót, hogy minden országos ügyet ezzel a 22 tagu tanáccsal intézzen. És a három nemzet ezen alapvető intézkedését az 1545. április 29-én tartott tordai országgyűlés azzal bővítette ki, hogy „mivel mindnyájunknak egy hazája van és ez mindnyájunktól egyforma szeretetet kíván, szükséges, hogy a haza ügyeit mindenki egyenlő tusakodással és szorgalommal védelmezze, és az alól a teher alól, ami a haza megtartását illeti, senki se vonja ki magát, akár katonai, akár anyagi áldozatra legyen a hazának szüksége. Az ország ősi szokásai és alkotmánya szerint a haza ilyen terheit mindhárom nemzet egyenlően hordozza, mert a haza megtartásából származó haszon is mindnyájukat egyenlően illeti.“

Kedves Atyámfiak! Testvéreim! Amikor a többszázados közös küzdelmek és közös szenvedések között megizmosodott és a közös megmaradásáért annyi áldozatot hozó *erdélyi lélek* józan politikai bölcsessége ezekre a történelmi irányeszmékre az új erdélyi alkotmányt felépítette; amikor törvénybe iktatta azt az elhatározását, hogy minden országos ügyet közös akarattal és egyetértéssel intéz, épen akkor a két „pogány“ közt is egy hazáért élni-halni akaró Erdély hegyeit és völgyeit egy eddig alig ismert, de a szörnyű válságok között most bizonyos megváltást és megszabadítást ígérő *új eszme* és *új gondolat*, a reformáció vagy hitjavítás gondolatának áradata öntötte el.

És az új szellemi áramlat, vagy mozgalom, amelynél a Jézus Krisztus tanításán és munkálkodásán kívül értékesebbet és fontosabbat nem ismer a keresztyénség története, nemcsak termékeny talajra talált itt, ami drága Erdélyünk bércei között, hanem mihamar úrrá is lett a megváltást és megszabadítást mindig halálosan elszánt komolysággal és Istenbe vetett erős hittel kereső erdélyi lélek felett.

Mert a renaissance és a humanizmus kora óta a vallási és egyházi téren elharapózott visszaélések Erdély népei közt is hangosan beszéltek; a római kath. egyház hitrendszere és alkotmánya ílt is békóba verte az egyéni szabadságra és önállóságra s a gondolkozás függetlenségére és a vélemény szabadságára vágyó lelkeket.

Sokan éltek már Erdély vér és könnyáztaltta földjén, akik lélekben és igazságban óhajtották imádni a Mindenható Istent, s csak ősi igaz hitünknek a megújításától s büntudatra ébredt lelkük erkölcsi meglisztlulásától remélték a bécsi és konstantinápolyi malomkövek közt őrlődő haza egyedüli megmenekülését.

Erdély három nemzete közül világjáró kereskedői és külföldi egyetemeken tanuló ifjúsága révén először a szász nép ismerte és szerette meg a Wittenbergből kiáradó reformáció eszmevilágát s a brassai Hontérus János volt az első erdélyi nagy reformátor, aki már 1533-tól kezdve nemcsak Brassóban és a Barcaságon, hanem a szomszédos székelység körében is úgy élőszóval a templomokban és az iskolában, mint tollával és nyomdájával országszerte valóban apostoli lélekkel hirdette és terjesztette a krisztusi erkölcsöket és igaz tudományt, melynek Erdély északi részeiben, Kolozsvárt és vidékén ugyanakkor a szintén író és nyomdász Heltai Gáspár volt hasonló lelkes és sikeres terjesztője. Az új tanítások azonban nemcsak a szász, hanem a magyar és székely nép körében is mihamar szives meghallgatásra és befogadásra találtak, sőt a széles rétegekben terjedő lutheránus tanítások mellett a helvét Zwingli és a francia Kálvin sokáig sacramentáriusnak nevezett, (mert az uriszentvacsoráról a Lutherétől és a Melancthonétól lényegesen eltérő véleményt hirdető) tiszta tudománya is korán, 1543-tól kezdve már kétségtelenül terjedni kezdett Erdélyben. Érthető, hogy ezek az új tanítások előbb a vegyes, majd a tiszta magyar lakosságú városainkban (tehát előbb Kolozsvárt, Désen, Nagyenyeden és Tordán, majd Marosvásárhelyt és a többi székely városokban) ragadták meg a mélyen vallásos, de józanul gondolkozó és gondolkozni is akaró lelkeket.

És a hitbeli és erkölcsi megújulásért folytatott megragadó küzdelem győzelmes előrelörését a kormányhatalmat gyakorló György barát ijesztgető hatalmi fellépése sem tudta feltartóztatni, aki az 1545-ben és 1548-ban Tordán tartott országgyűlésen a katolikus egyház megmentése céljából úgy az újításokat, mint az új tanokat hirdető lelkészeknek az egyházközségeik határán kívül való hiterjesztést egyaránt megtiltotta, de ugyanakkor a barátoknak és más egyházi férfiaknak a vallásos kötelességeik szabad gyakorlatát biztosította. A tényleges politikai viszonyok mihamar erőt vettek a barát igazi szándékán s alig két év múlva, az 1550. június 22-én ismét Tordán tartott országgyűlésen, már ő maga is kénytelen volt belelörödni, hogy a karok és rendek a lutheránus vallás szabadgyakorlatát biztosítsák és

azt határozzák, hogy „kiki az Istentől neki adott és engedett hitében megmaradjon, s egyik vallás a másiktól semmi ürügy alatt se zavartassék.“

Kétségtelen tény, hogy ezekben a viharos időkben a valási kérdés épen úgy, mint valamivel előbb vagy utóbb Európa legtöbb országában, Erdélyben is elsősorú politikai problémává nőtt. De az is történelmi valóság, hogy ezt a százazrek és milliók földi boldogságával és mennyei üdvösségével talán soha jobban össze nem forrott vallási problémát Erdélynél hamarább, megnyugtatóbban és szerencsésebben egyetlen európai állam sem oldotta meg.

Míg a reformáció s majd az ellenreformáció problémája Európa legtöbb országában rendszeres vallásüldözéseket és évtizedes, sőt százados véres vallásháborukat idézett fel: addig Erdélyben a családi tüzhelyeknél, a templomi szószékeken, az egyházi és világi hívek által egyaránt látogatott, sokszor igen zajos hitvitákon és zsinatokon s legvégső fokon a három nemzet oly sokszor tartott, de a legtöbbbször mégis Tordán lezajlott országgyűlésein nyert minden véráldozat nélkül, kizárólag szellemi fegyverekkel vívott küzdelmek után *békés és testvéri kiegyezéssel szerencsés megoldást.*

Ezt a gyors és szerencsés megoldást a kis ország egyre bonyolódó politikai viszonyai, a reformátor-lelkészek buzgó munkája és világi nagyjaink érett politikai bölcsesége egyaránt elősegítették és együttesen juttatták alig két három évtized alatt végső diadalra.

Martinuzzi Fráter György már 1551. december 17-én vértanuja lett hatalmas, de szövevényes s azért a legtöbb ember lelkében teljes bizalmatlanságot keltő politikai alapgondolatának, s a Ferdinánd kezébe átjászott Erdély rendei alig öt év alatt lökéletesen belátták, hogy a bécsi király sem nem tudja, sem nem akarja az általa mindig bizonyosnak hirdetett török veszedelemből őket és országukat kimenteni.

Ezért sietve engedelmeskedtek a hatalma tetőpontján álló török szultán parancsának, s elszakadva Ferdinántól, 1556-ban nagy örömmel és diadalmenetben hozták vissza Erdélybe szeretett János királyuk nagyreményű kis fiát és a Martinuzzi egysegésítő politikája miatt 1551. óta sokat bujdosó és busongó, de mindhaláláig hatalomravágyó özvegyét, a büszke, lengyel Izabellát. A sacramentárius Petrovich Péter helytartó vezetése alatt a viszonyok alakulását elismerni nem hajlandó gyulafehérvári püspököt számkivetették, a püspökség vagyonát pedig ugyanakkor a fejedelmi udvar részére ismét és véglegesen lefoglalták s e radikális eljárásukkal nemcsak az önálló fejedelemségnek vetettek szilárd anyagi alapot, hanem a secularizáció Európaszerte oly nehéz és kényes problémáját is gyors megoldáshoz, és általános megnyugváshoz juttatták.

A helyét hite diadaláért égő Petrovich helytartó erdélyi

úljára a Felső-Tiszavidék apostoli egyszerűségü, de hősi bátor ságu és fáradhatatlan tevékenységü reformátorát, Kálmáncseh Sánta Mártont is magával hozta a Részekből s nemcsak az ol tárokat látvolíttatta el a kolozsvári templomokból, de minden szabadságot is biztosított Kálmáncsehinek, hogy a zwingliánus lanoknak ujjab és ujjab hiveket szerezzen. S ha Petrovich és buzgó apostola nem is érhatték meg azt az örömet, hogy val lásukat az államvallás rangjára emeljék, elévülhetetlen érdemot szereztek abban, hogy az 1557. jun. 1—16-án tartott tordai or szággyülés nem csak a már püspököt vá'asztott és külön nem zeti alapon szervezkedett lutheránus egyházat ismerte el bevel vagy recipiált egyháznak, hanem az ország rendjeinek és az uralkodónak azt a vallási felfogását is törvénybe iktatta, hogy „mindenki azt a hitet követheti, amelyet akar, a régi vagy u szertartásokkal, csakhogy az új hit követői a régi hit követői ne bántalmazzák.“ S ezzel a határozatával a helvét hitüek to vábbi lérfoglalását is biztosította.

De az is örök érdeme és elmulhatatlan dicsósége ennek a hires tordai országgyülésnek, hogy amikor a papok dézmájá nak kiszolgáltatásáról intézkedett, ugyanakkor „*Isten dicsósé gére és a haza közjávára*“ Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Nagy váradon iskolákat is alapított, s ezzel a határozatával főleg a magyar és székely ifjuságnak hithűségben, tiszta tudománybar és valláserkölcsi szellemben való nevelését és tanítását hosszú időre biztosította.

Bár Petrovichnak és Kálmáncsehinek még az 1557-ik év végén váratlanul bekövetkezett halála sulyos csapás volt a hel vétihitüek táborára, s a következő év március 22-én tartott tor dai országgyülésen a nagytekintélyü helytartó sulyos személyi sége által többé már nem feszélyezett róm. kath. és lutheránus rendek szigoru határozatban tiltották el a sacramentáriusok sek táját, akik alatt már ekkor inkább a Kálvin, mint a Zwingli kö vetőit értették, a Kálvini tanok rohamos térfoglalását többé már semmi földi hatalom sem tudta megakadályozni, mert épen ezek ben az években két olyan kiváló személyiség állott a Petrovich és Kálmáncsehi helyébe, a minők a főleg Debrecenben és vi dékén működő Méliusz Juhász Péter és a kolozsvári magyar lutheránusok lánglelkü püspöke, a lutheránus vallásából épen ekkor helvéthitüvé lett Dávid Ferenc voltak.

Méliusz a fiatal kor hevével, Dávid a már sok tűzben járt érett férfiü óvatosságával és gazdag tapasztalataival ragadták kezükbe a vezéri zászlót, s részben a Nagyváradon és Maros vásárhelyt, Medgyesen és Szebenben híffeleikkel és ellenfeleik kel tartott zsinatokon és hitvitákon nyert győzelmeikkel, a luth e ránusokkal szemben való bátor és hajthatatlan megállásukkal, részben pedig rendkívül buzgó és szétágazó irodalmi munkás ságukkal a magyar és székely egyházak nagy részét már az 1560-as évek elején a saját táborukba, a Kálvin zászlója alá terelték.

Méliusz több lelkészársával együtt már 1562-ben megírta s az u. n. debreceni vagy egervölgyi hitvallás című munkájában közös nevezőre hozta és a Huszár Gál híres debreceni nyomdájában ki is nyomatta a Zwingli- és Kálvin-féle helvét irányu hit és tanrendszert, majd pedig a Kálvin híres genfi kátéját, a saját énekes könyvét s bibliamagyarázatait és prédikációit is hivei kezébe adta.

Ugyanakkor János Zsigmond tokaji híres várkapitányának, Némethy Ferencnek és feleségének bőkezű pártfogása alatt élő tiszáninneniek Tarcalon tartott zsinatjukon a Béza Tódor 1560-ban megjelent hitvallását dolgozták át, az erdélyi helvéthitűek pedig 1563-ban Tordán tartott zsinatjukon, ezt a Zwinglinél szigorubb felfogású s inkább kálvini hitelveket tartalmazó hitvallást felülvizsgálva és elfogadva s „Compendium doctrinae christianae“! „A keresztyén hittudomány kézikönyve“ cím alatt Kolozsvárt röglön kinyomatva bocsátották népünk és hitsorsosaik használatára.

Ez a tarczal—tordai hitvallás, mely úgy a pásztorok, mint a hívők kezébe nemcsak a hit- és erkölcsian alapvető kérdéseire, hanem azok gyakorlati megvalósítására nézve is részletes utmutatást adott, a Kálvini-reformáció ügyét a döntő győzelemhez kélségtelenül közelebb vitte.

De nagy mértékben siettette ezt a győzelmet az ifju János Zsigmondnak az a nagyhorderejű, s az egész protestáns táborban országszerte kitörő lelkesedéssel fogadott ténykedése is, hogy ugyanebben az esztendőben, épen a Habsburg-házzal való kibékülése és tervezett házassága küszöbén, Brassóban lutheránus szertartás szerint vacsorát vett s ezzel nyíltan is a reformáció ügye mellé szegődött.

A régóta várt győzelem valóban még ebben az évben bekövetkezett. Mikor a fejedelem és az 1564. januári segesvári országgyűlés rendeletéből április 9—14-én Nagyenyeden tartott újabb zsinat a lutheránusok és a sacramentáriusok között az urvacSORA kérdésében folyt régi vitát nem tudta eldönteni, s a lutheránusok tovább is az Úr testének az urvacSORÁBAN való reális jelenlétét vitatták, a sacramentáriusok pedig az urvacSORÁBAN kiosztott kenyeret és bort csak signumnak, jelképnek állították és a fejedelmi biztосként működő, de filkon régóta unitárius tanokat valló Blandrata György udvari orvos a magyar lutheránusok püspökének elmozdításával Dávid Ferenczet a magyarok és székelyek püspökévé választatta, már tudni lehetett, hogy az erdélyi magyarok vallása mihamar a Kálvin vallása lesz.

Még két hónap sem telt el és az 1564. június 14-én *ismét Tordára* összehívott országgyűlés az eddig törvényesen bevett római katolikus és lutheránus egyházak mellé a Kálvini egyházat is a bevett egyházak vagy recipiált religiók közé emelte, mikor azt határozta, hogy mivel a vallásnak, főleg pedig az urvacSORÁBAN részesedés módjának a kérdésében eddigelé külön-

böző vitalkozások, vetélkedések, surlódások és felfogások merültek fel az egyházak püspökei és pásztorai között, i. i. a magyar nemzetéi: a kolozsváriak és a szász népei: a szebeniek között: azért az efféle egyenlenségek ellávozttatása és mindkét fél lelkiismeretének a megnyugtattása végett, s az országos rendek békességéért, ezután minkét félnek szabad legyen akár a kolozsvári, akár a szebeni egyház vallását és felfogását követni.

A református vagy „magyar vallás“ törvénybe iktatásával azonban sem az erdélyi reformáció kialakulásának, sem Torda városának a reformáció diadalra juttatásában való történelmi szereplése még nem nyert befejezést.

Vitalkozások, surlódások és különböző felfogások a lelkeket tovább is országszerte izgalomban tartották. „A tudos hírből álló, okos, ravasz, sima és körmönfont olasz“ udvari orvos, Blandrata György a maga unitárius nézeteinek nemsokára Dávid Ferenczet, majd az ifjú fejedelem csendes elnézését, sőt titkos rokonszenvét is megnyerte. Az új unitárius tanok a lelkesek és hívek, sőt az országos rendek közt is mihamar hódító utra indultak és különösen magyarok és székelyek közt, tehát a református egyház rovására értek el igen jelentékeny térhódítást.

Ezt az új vallási helyzetet szentesítette és rendezte az 1568. június 6—13-án ismét Tordán tartott országgyűlés, amikor minden vallás, s így az unitárius vallás szabad hirdetését is megengedte, azt határozván, hogy „minden helyökön a prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerint és a község ha venni akarja, jó, hanem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik, mert az *Hít Istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás Istennek igéje által vagyon.*“

A rendek azonban mihamar kénytelenek voltak belátni, hogy az igehirdetés szabadságának ez az egész Európában páratlan szabadelvűséggel való megengedése nemcsak a nyugati államok rokonszenvétől és baráti közösségétől foszthatja meg a külföldi összeköttetéseket nem nélkülözhető kicsi államot, hanem benn is alááshatja az állam fundamentumát, mert a nép és a társadalom széles rétegei lelkében nem megnyugvást, hanem állandó izgalmat s ennek nyomában vallási villongást és társadalmi forrongást is okozhat. És amikor ennek a tünete már nemcsak a néptömegek, hanem a vezetők körében is fel-fel tünedeztek, a két év múlva 1570. január elején tartott medgyesi országgyűlésen „az mostan támadott erelnekségek és azok indítói megbüntetése felől“ adott fejedelmi ígéretet végzésbe foglalták és az 1571. januárjában tartott marosvásárhelyi gyűléstükön csak az időközben nyíltan is unitárius tanokat valló ifjú fejedelem határozott kívánságára fogadták be ismét az új unitárius egyházat a törvényesen bevett religiók közé, amikor azt határozták,

hogy „az Isten igéje mindenütt szabadon prédikáltassék, s az confessióért senki,-se prédikátor, se hallgatók,-meg ne bántassék.“

Bár a felvilágosult gondolkozású János Zsigmond fejedelem ezt a jelentékeny diadalát csak alig pár nappal élte túl és Báthory István, az új fejedelem nagymultu családjával együtt erős katolikus érzésű volt, az egyházaknak több évtizedes nehéz küzdelmek között kialakult új rendjét meggyőződéséhez és fejedelmi esküjéhez képest többé nem holygatta meg s az önmagával is nehéz küzdelmeket vívó unitárius egyházat 1576-ban ismétellen és most már véglegesen bevételle a törvényesen recipiált erdélyi egyházak közé.

Kedves Atyámiai! Testvéreim! Ime ezek alatt az évtizedek alatt és a legtöbbször falai között hozott, döntő jelentőségű országgyűlési végzések után írta be Torda városa a maga nevét örökre kilörülhetetlenül az erdélyi négy magyar egyház történelmébe. Ily politikai küzdelmek között épült fel a XVI. század folyamán a magyar, székely és szász nemzeti politikai egyenlőségén az önálló erdélyi fejedelemség másfélszázados szilárd épülete és ilyen több évtizedes vallási küzdelmek között alakult ki az erdélyi négy bevett egyháznak az a rendje és jogegyenlősége, mely 1571., illetve 1576. óta századokon át mindmáig előbb az önálló erdélyi fejedelemségnek, majd a magyar királyok joghatósága alá visszakerült, de mégis csaknem a legujabb időnkig különálló erdélyi nagyfejedelemségnek legszilárdabb fundamentuma volt.

Erdély karai és rendei ezt a politikai jogegyenlőséget és vallásszabadságot védelmezték, azóta mindig féltő gonddal úgy benn szűkebb hazájukban, mint évlizedes véres küzdelmekben, künn az ország határain kívül és ezt írták be hazájuk külön törvénykönyvébe, az Approbatákba és Compilatákba is és mindenek előtt ezt kötötték fejedelmük szívére, mikor úgy a választási feltételeik közé, mint a fejedelmi eskü szövegébe is mindig beírták, hogy „a religió szabadságára magát megkötelezze és abban személyválogatás nélkül minden rendeket megtartson és védelmezzon“.

A reformáció gondolata így termékenyítette meg az erdélyi sziveket és elméket s ennek a fenséges gondolatnak és eszmeáramlatnak köszönhette Erdély, hogy hosszú időn át benn békét és nyugalmat élvezhetett, künn pedig nagy fejedelméi a maguk csodálatos politikai józanságával és vallási türelmességgel párosult hithűségükkel Közép-Európa történetében is maradandó módon megőrizhették nevük és nemzetük dicsőségét.

A sok százados közös küzdelmek és szenvedések között így kialakult erdélyi lélek ezen szinte pártatlan politikai józanságának és vallási türelmességének volt az áldásos következménye, hogy a vallási kérdés Erdélyben azóta mindig csak vallási és belpolitikai ügy maradt, s ha a Bocskai István, Bethlen Gábor és Rákócziak fejedelemsége alatt külpolitikai kérdéssé is

emelkedett, Erdély katonai és politikai ereje soha sem a magyarság vallási kérdéseinek az eldöntéséért, hanem a magyarországi és európai protestáns testvérek egyetemes vallásszabadságáért hozott soha meg nem hálálható áldozatot.

De az is kétségtelen tény, hogy mindenek felett ezeknek az áldozatoknak köszönheti Erdély, hogy a világ protestáns taborának a jelenlegi válságos sorsa és küzdelmes jövője iránt való meleg testvéri érdeklődését is örök időkre biztosíthatta. És ez a meleg testvéri érdeklődés azt a Torda városát is méltán megilleti, mely az erdélyi reformáció diadaláért vívott küzdelmeknek annyiszor színtere volt, s méltán érez iránta hálát és tisztelgetést különösen a mi református egyházunk, melynek tordai egyházközségünk nemcsak a múltban volt, hanem jelenben is példát mutató erős bástyája.

Valóban tordai egyházközségünk hithű és öntudatos férfiak s lelkes és áldozatos szívű honleányai a legutóbbi tíz esztendő alatt is páratlan hithűséggel és minden tisztelgetésünkre érdemeikkel áldozatkészséggel élesztették annak az oltárnak a tüzeit, amely köré ma erdélyi református egyházunk annyi hű fia és leány összesereglett. A mikor „Isten dicsőségére és a haza közjéért” példás áldozatkészséggel leányiskolát építettek, s annak fenntartására újabb meg újabb áldozatokat hoznak, nemcsak azt bizonyították be, hogy szívükben féltő gonddal őrzik dicső múltjuk drága emlékeit, de mindnyájunk okulására és buzdítására arról is kétségtelen tanubizonyosságot tettek, hogy önludatozás kerestélyén lélekkel építik azt a jobb jövőt is, melynek hitük és meggyőződésünk szerint egyetlen sziklaszilárd és örökké tartó alapja csak a reformáció alap gondolata s a XVI. század tordai országgyűlésein ismétellen törvénybe iktatott tőkélte vallásszabadság lehet.

És ezért a vallásszabadságért minden időben és mindnyájunknak érdemes küzdeni és áldozatot hozni, mert ez a vallásszabadság — az egyetemes történetirodalom egyik legnagyobb irójának köllői hasonlata szerint — ahhoz a türdérhez hasonló amelyet Ariostó leír. Ez a tündér gonosz varázslat folytán kénytelen néha undok külsőben megjelenni. De rossz dolguk lesz azoknak, kik ilyenkor rút volta miatt elfordulnak tőle. Csak azok járnak jól, akik ezen visszataszító megjelenése ellenér megajánlják és nem hagyják el, mert midőn égies, tündéri alakját ismét visszanyeri, az állhatatosakat dusan jutalmazza meg. Erősekké, kitartókká teszi őket s jutalmul, — mint Torda városát — dicsőséggel halmozza el.“

Sepsiszentgyörgy, 1928. szeptember 1-én.

*Csutak Vilmos.*



## 4. Két nemzedék harca.

Két nemzedék harca      *Az egyik nemzedék az apák, a másik nemzedék a fiak.*

Az élet abból áll, hogy az apák nemzedéke játszik a szinpadon, a fiak nemzedéke pedig 'a szinfalak mögött készül a maga szerepére.

Az az egészséges állapot, amikor a fiak folytatják az apák játékát, teljesedése felé viszik azt a gondolatot, eszmét, aminek szolgálatában az apák állottak. Így az egymás után feltűnő nemzedékeken keresztül bontakozik ki az az örök jelentés és cél, amelyet ennek az életnek hordoznia kell.

Az apák nemzedéke sohasem egységes tábor. Szereplése épen abban áll, hogy kebelén belül irányzatok, igazságok és képviselőik állanak egymással szemben és küzdenek egymással. Ez a küzdelem teszi mozgalmassá, élletté az életet. A szinpadon szereplő nemzedék harcának megvannak az örök törvényei. Az apák nemzedéke sokszor élesen válik szét két vagy több táborra. Rendszerint az egyik csoport haladó; a másik régi igazságokhoz görcsösen ragaszkodó konzervatívizmust képvisel. Az így egymással szemben álló apák nemzedéke akkor követ el a készülődő ifjú nemzedékkel szemben végzetes hibát, ha elvakulva néz arra az igazságra, amelyet képvisel és nem kérdezi meg, vajjon szükséges-e az ezután következő nemzedéknek az, aminek diadaláért küzd. Gyakran azért támad mély szakadék az egymás után feltörő nemzedékek között, mert az apák komolyan nem számoltak a fiakkal. A harcoló apáknak mindig gondolniok kell arra, hogy szereplésüket fiak szemlélik, akiknek kialakulását döntően befolyásolja az, amit apáiktól látnak. *Isten az apáktól azt kívánja, hogy fiaiknak apáik legyenek és nem azt, hogy vakon szegezzenek szembe ellentétes igazságokat.*

Kérdezze meg mindig az egymással harcoló apák mindenik tábor a önmagától: Kívánja-e, hogy a fiak az általa képviselt igazságot, éleleszményt fogadják el, olyanok legyenek, mint ő amilyen? Nézzenek az apák mindig a legfényesebb tükörbe és onnan lássák meg magukat. Jövendőn csüngő apai szívvel így döntsenek ebben a kérdésben. Ha úgy látják, hogy a fiaknak olyanoknak kell lenniök, amilyenek ők és azon az uton kell haladniok, amelyen ők járnak, propagálják igazságukat; ha az igazi igazságot hirdették, áldottak lesznek, ha nem, átok és teher életük, akadály a jövendő egészséges fejlődése előtt. Ha az apák úgy döntenek, hogy az ifjúságnak más igazságra van szüksége, mint amit ők hirdetnek, akkor a jövendő érdekében fel kell adniok eddigi meggyőződésüket. Elismerem, ennél keservesebb követelményt felállítani nem lehet, de a jövendőn szeretettel csüngő apák engedelmességek és csodálatosan *megfiatalodnak* az engedelmesség által.

Ha általában szemléljük a mai apák nemzedékét, a felnőtt-

tek táborát, azt állapíthatjuk meg, hogy mélységes ellentét osztják azt szét az élet majdnem minden kérdésében. Az utóbb tizenöt-húsz év alatt szinpadra lépett apák hatalmas újításoka hozták. Gondoljunk csak öltözködésre, az új, szabadabb társadalmi életre. Új irodalmi, művészeti irányok keletkeztek, egészen új közszellem vesz körül. Szinte fejetejére állítása minde annak, ami pár évtizede volt és amit még ma is képvisel a felnőttek egy tekintélyes tábor.

Kérdeznünk kell, mit szól ehhez az ifjúság? Melyik igazság kell az ifjúságnak?

A jövőre való gondolás állítson meg egy pillanatra Nem fenyeget-e az a veszedelem, hogy az előre törő apák táborára úgy siet, hogy a fiaknak kijelölt szerepet is eljátsza s így azokat teszesítő téllenségre kárhoztatja? Vagy másfelől a maradi apák nem állanak-e útjában az ifjúság egészséges fejlődésének? Azt hiszem, mind a két veszedelmet szemlélni lehet a mai életben azzal együtt, hogy bizonyos tekintetben az ifjúság magára maradt, az apák megszűntek apák lenni. Van új irodalom, de nincs új ifjúsági irodalom, van új technika, de nincs új nevelés, rohamosan halad minden, csak az ifjúság gondozása marad a régi mederben, az anyák olyan fiataloknak akarnak látszani, mint leányaik, közben azok, az igazi anyai gondozás híján, koravének lesznek.

Kétségkívül, könnyebb és kényelmesebb lenne nekem megmaradni az általános keretek közt, de mostani feladatunktól messze vinne az élet egész területén szemlélni részletesen az érintett kérdéseket.

*A mi kérdésünk az, hogy ma az egyházon belül az apáknek milyen nemzedékével találja magát szemben az ifjúság? Hogy készül az ifjú nemzedék a maga szerepére?*

*I. Lássuk az apák nemzedékét, egyházunk felnőtt társadalmát.* Szemmel látható, hogy az apák nemzedéke nem egységes tábor. Aki világos szemmel nézi egyházunk életét, vagy még inkább az, aki öntudatosan részt is vesz abban észre kellett hogy vegye, egyházi életünkben különböző szellemet, felfogást és munkákat képviselők állanak egymással szemben, merjük mondani: egymással harcban.

Mindjárt állapítsuk meg, hogy dacára annak, hogy az egyház feje Jézus Krisztus tegnap és ma is örökké ugyanaz és hogy a kijelentés soha nem esik változás alá, az egész egyháztörténelmen keresztül szemlélheljük a harcot, amit egymással szemben vívtak az egyház felnőtt tagjai. Krisztus harcoló anyaszentegyháza nemcsak kifelé folytat harcot a bűnnel szemben, hanem befelé is, önmagán belül minden olyan irányzattal, felfogással szemben, amelyik nem képviseli teljesen az egyház igazi célját, a Krisztus ügyét. Hogy csak a legvilágosabb példát említsem, nézzünk így a reformációra. Tehát van helye a harcnak az egyházon belül is. Az egyházon belül mindig joga volt a

harcra annak a tábornak, amelyik nagyobb fajsúlyu, áldottabb életet támasztó igazságot képviselt: amelyik tehát inkább nézett Krisztusra, amelyik neki adta át magát engedelmes eszközül, amelyiknek nagyobb hite volt, amelyik erőteljesebben hangsúlyozta az egyház igazi célját. Az ilyen lelkek akkor tették egyházunknak a legnagyobb szolgálatot, amikor bátran bizonyosságot mertek tenni a nekik sáfárságba adott javakról.

Azt mondhatjuk, a mi egyházunk felnőtt nemzedékét *három táborra* lehet osztani. Hangsúlyozom, ami különben magától értetődő *ezeket az alább ismertetendő táborokat nem kor, hanem szellem és felfogásbeli különbség választja el egymástól.*

1. Csak egy fülő pillantást kell vessünk egyházi életünk hű tükrére az egyházi irodalomra, azonnal látjuk, új eszmények, felfogások, kérdések merülnek fel abban, olyanok, amelyekkel még ezelőtt tíz—tizenöt évvel is alig törődött valaki. Még élnek azok, akiknek egészen más felfogásuk volt az egyházi élet kérdéseiben és vannak, akik nemcsak akkor, de ma is propagálják azokat. Sőt, amint a korra nézve idősebbek közül sokan állanak az új munkák mellett, úgy a felnőttek ifjabb képviselői közül is sokan állanak az u. n. *régi szellem* mellé. De nemcsak az egyházi élet irányító fórumain, a tanácskozásokon és az irodalomban ütközik ki ez az új szellem, hanem az anyaszentegyház munkáiban is. Ezelőtt pár évvel még csak a „*régi és új munkásokról*“ lehetett beszélni, ma már vannak hívek, zha nem is gyülekezetek, de csoportok gyülekezeteken belül, van leány- és fiú ifjúság, van gyermek sereg, amelyik vallja: új vagyok a régiekkel szemben, mást kívánok, mint amit apám kaptak, más nekem az egyház, mint ami volt eddig, vagy ami most is sokaknak.

A múlt este mondotta egyik „világi“ testvérünk, hogy ő világosan látja, valami új szellem kezd felébredni egyházunkban, az eddig rideg, közönbös egyházi életbe melegség, elevenség, erő áramlik be. Úgy gondolja, ennek az az oka, hogy az egyház újabb nemzedékének mélyebb „vallása“ van.

Tényleg megvan ez az új szellem egyházunkban. El kell ismernünk, hogy megvan. Abból a fájdalmas tapasztalatból indul ki, hogy mélységes szakadék van az egyház élete és a között a világ között, amelyet Isten ígéje mutat. Ennek a szellemnek képviselői egyet akarnak: igazi, Isten akarata szerinti egyházzá tenni az egyházat minden vonatkozásban. Ennek a célnak elérésére *új munkák* indultak meg, amelyekkel azonban úgy állunk, hogy jó részük olyan régi mint a keresztyén, legalább is a református egyház és az egyház lényegéből folynak, más részük a külföldi református egyházaknál tekint tekintélyes multra vissza. Vasárnapi iskolák, ifjúsági bibliaköri munka, konferenciák, bibliaórák, imaórák, iratterjesztés stb. jelzik formailag ezt az új szellemet. Természetesen ezeket a formákat az is használhatja, aki más szellemet képvisel. Ez a tábor lelkének alapjában új. Célja a személyes keresztyén élet felébresztése, táp-

lálása és szolgálatba állítása, öntudatos, komoly, hitvalláson alapuló református meggyőződés kiépítése, világos kiabrázólása a Szent Írás alapján Isten szuverén akaratának az élet minden kérdésével szemben, alázatos meghajlás Ő előtt, tiltakozás minden emberi érdek szolgálata ellen az anyaszentegyházon belül. Ne feledje el senki, amit ez a tábor mindennél jobban hangot ad, hogy Ő Krisztus kegyelmére támaszkodó, bűnös nemzetség, amelyik a maga gyengeségét igyekszik világosan meglátni, meg a legfényesebb tükörbe gyakran tekint. Dacára annak, hogy soha fogyatékossgal és gyarlósággal teljes tábor, célja mégis jogosult és az egyedül jogosult cél az anyaszentegyházon belül. Van joga az ítélethez és ha szembe kerül más irányzatokkal Isten akaratára szerint cselekszik.

2. Az apák nemzetségének *másik* táborát azok alkotják akik ma is a kb. háború előtti általános egyházi közszellem képviselik. Ennek a tábornak hívei teljes odaadással és jóhiszeműséggel élnek az egyházban aszerint a szellem szerint, amelyik az új szellem feltörése előtt uralta egyházunkat. Lelkiismeretes, pontos, egyházas hívek és munkások ezek, akik előtt inkább az egyháznak erkölcsi, jogi, kulturális és nemzet megtartó karaktere domborodik ki. Az egyház célja földi cél, szolgálatban örökkévaló értékek devalválódnak. Bizalmát gyakran az egyház anyagi javaiba helyezi, a gazdaságilag és társadalmilag erősebb egyháztól várja lelki megerősödést is. Krisztus evangéliumába inkább az erkölcsi igazságokat keresi. Nem nagyon fontos hitvallási alap, elég a reformátussághoz ha valaki becsülete ember. Ennek a tábornak munka programja nem öleli fel a életnek egész körét, prédikálás, oktatás, vallástanítás és adminisztráció mellett alig ismer szükségesnek más egyházi munkát. Tiszteletreméltó tábor az egyházi életünknek, a legjobbat adja abban, amit az egyházon belül meglátott, vagy amit venni nem lehetne amilyenek „a fiatalok“, ha abban a nevelésben és vezetésben részesültünk volna annak idején.

3. A *harmadik tábor* nélkülözi ezt a komoly és tisztességes; megszokott, régen egyedül biztos alapot ismert igazságokon alapuló tradicionális karaktert. Még azt sem látja az egyházban amit az előbb vázolt tábor. Gyakran kesereg meghasonlott lélekkel, nem érdemes dolgozni az egyházban. Még a nemzet kulturális és humánus célok sem indítják munkára és érdeklődésre az anyaszentegyházban. Ez a tábor körülbelül úgy gondolkodik, hogy az egyház vegye megtiszteltetésnek, hogy hozzá tartozik. Ugy gondolja, az egyháznak van rá szüksége és nem fordulva. Könnyen odavágja: „kilépek az egyházból“ — ha nem a Ő önző akaratára érvényesül. Az egyházhoz való tartozás nem legnagyobb öröm és kitüntetés számára, hanem súlyos teher és nyűg, amelyiktől szabadulni akar.

Egyházi életünk abból áll, hogy ez a három vázolt tábor még közlik egymással, hangoztatja a maga igazságát a másikéval szem-

ben. Ifjúságunk ennek a három tábornak kölcsönös harcát szemléli. Egyik oldalról pl. azt hallja, hogy a jó református minden nap olvassa a Szent Írást, imádkozik, összegyül testvéreivel az Ige közös megismerésére. Másik oldalról azt hallja, hogy ez bapthista szokás, ovakodni kell tőle. Látja, vannak komoly „világi“ munkások az egyházban, akik vasárnapi iskolában gyermekeket vezetnek Krisztushoz és akkor valaki vezető ember azt mondja, holondság és „külföldről beimportált piétizmus“ vasárnapi iskolát tartani. Vannak, akik mernek a Szent Lélek megsegítő erejében bizva szeretet munkát indítani és vannak, akik költségvetési fedezet nélkül nem mernek ilyen kalandos vállalkozásba belemenni. Némelyek azt hirdetik, hogy a keresztyén érték fellelte van a nemzeti és kulturális értékeknek, mások épen ettől a felfogástól féltik az ifjúságot, mert ennek elfogadása bizonytalanlanná és alaptalanná tenné a jövőt. Bele tartozhatik az ifjú egy gyülekezetbe, amelyik örömmel fogadja az új szellemet, de megfordulhat olyan gyülekezetben is, amelyik renitens azzal szemben. Hallhat eseteket, amikor némelyek azt mondják, „ide a Bibliát be ne hozza valaki, mert mi reformátusok vagyunk, még pedig a javából, nem akarunk a református vallás mellett még egy baptistát is tartani.“ De máskor nem is sejtett hittel és áldozatos szeretettel találja magát szbenben egy-egy gyülekezetben.

Az apáknak ilyen végletek közt mozgó nemzedékére fi gyel egyházunk ifjúsága. Vajjon használ-e ez az állapot egyházunk jövődjének, az ifjúságnak? Az anyaszentegyház komoly létiérdeke azt kívánja, hogy az a szellem, amelyik nem képviseli az igaz egyház szellemét, adja fel a maga igazságát. Anyaszentegyházunk jövője azon fordul meg, ifjúsága miképen alakul, melyik táborhoz csatlakozik. Hová álljon ez az ifjúság, az apáknak melyik tábora mellé? Komolyan tegyük fel magunk előtt a kérdést!

II. Szeretném, ha általam *egyházunk ifjúsága* szólalna meg és mondaná meg, mi mellett döntött ő.

Pillantsunk a kuliszák mögé, ahol az ifjúság készül a maga szerepére.

Isten a nagy összeomlás után csodálatos módon támasztott egy új leány- és fiú-ifjúságot egyházunkban. Azt a munkát, amelyiken át ezt elvégezte, vasárnapi iskolai és ifjúsági bibliaköri munkának nevezik. Ebben a munkában készít Isten egy új ifjúságot az anyaszentegyház megerősítésére. Nem ringatom magamat ábrándokba, ez az ifjúság maroknyi nép, ezer gyengeséggel teljes tábor és áll mellette és körülötte egy álmos, tévelegszemű ifjúság és minden napos gunyolódás és hazug vádaskodás veszi körül az egykoruak részéről, de napról-napra erősödik, öntudatosodik és növekedik ez a sereg. Ahová eljut az anyaszentegyházat megújító Lélek fuvalma, egyszerre áll falpra ez az ifjúság.

Az ifjúság szine-java döntött, oda áll az egyházban, ahol a Lélek dolgozik, a lelki egyházért küzdök táborába. A régi szellem nem tudja a mai ifjúságot megragadni, tulnőtte azt az ifjúság. *Harc a két nemzedék között csak ott van, ahol ez az új ifjúság életerőre kapott.*

Lehet, hogy most harc és ellentét van az apák között, de ez a harc és ellentét annál erősebb lesz, minél több és több ifjú lép elő évek során a porondra.

Ez az ifjúság kívánni fogja, mert joga és kötelessége kívánni, hogy komolyan vétessék az Ige, az anyaszentegyház, a Lélek, a szeretet munka, mert ő már ifjú kora óta komolyan vette ezeket. Mi lesz, ha ez az ifjúság hitében tulnővi az apákat, ha többet kér és szomjuhozik, mint amit egyes helyeken adni tud neki az egyház? Vagy talán nem lesz joga követelni, hogy neki az eleven Ige hirdettessék és ne emberi bölcsesség, még ha oly szép formában is? Ennek az ifjúságnak nem kel- lenek elavult korok elme termékei, ennek Ige kell. Nem kell a „könyvből való imádkozás“, mert „szívből“ szokott imádkozni. Amíg sok helyen látjuk, hogy az apák vonakodnak megfizetni a kirólt egyházi adót, addig vannak ifjak, akik annak egyik ki- fejezésül, hogy életük Krisztusé, országának szolgálatára adják minden jövedelmük egy tizedét. Addig, amíg a felnőttek gyüle- kezelei alig tudnak valamit egymásról, az ifjúság szine-java egy test. Az ifjaknak vannak olyan gyülekezetei, amelyeket megszen- telt imádság-lánc tart össze. Ami olyan nehéz az apák között, hogy a tanult embert, az iparost, a falusi embert ne válassza szét semmi, megadta az Isten az ifjúságnak. Erdély földjén elő- ször az ifjúsági munkában omlott le a választófal az iskolás, az inas és a falusi fiúk között. Ennek az ifjúságnak sorából a „világi“ munkások csapata állott be az aralásba az Úr oldala mellé.

Áldott az Isten, hogy támasztott ilyen ifjúságot az anya- szentegyház megújulására. Mindenkinek, aki komolyan akarja, hogy anyaszentegyházunk mennyei arca jobban előragyogjon ebben a világban, örömmel kell fogadnia ezt az ifjúságot és mindent kell áldoznia annak megerősödéséért és növekedéséért.

Ettől az ifjúságtól félni, ezt az ifjúságot lebecsülni, ennek az ifjúságnak erősödése, terjedése elé akadályokat gördíteni, ezt az ifjúságot ne segíteni elő, ne igyekezni azon, hogy egész ifjúságunk ilyen legyen, halálos merénylet anyaszentegyházunk jövője ellen.

És mégis, sokszor szembe kell állania ennek az ifjúság- nak az apák nemzedékével, ezt az ifjúságot lekicsinylés, gúny éri. Hallja talán ugyanazon iskola egyik tanárától, hogy vegye komolyan Krisztus Evangéliumát, a másiktól, hogy az bolondság és elavult eszme. Nem tudja megérteni, miért akarnak akadályokat gördíteni eléje, ha biblia órára jár, néha épen a szülei? Hallunk arról, hogy vannak apák, akik féltik gyermekeiket, ne-

hogy tulságosan keresztyének találjanak lenni és elveszítsék ezt az életet ő érette. A két nemzedék harcának legszomorubb jelenetei talán azok, amikor egy fiú azon gondolkozik, vajjon az ő szülei, testvérei, nevelői miért vádolják farizeuskodással, üres szenteskedéssel, pedig ő őszinte szívvvel csak Krisztust akarta követni.

Egymással szemben álló apák nemzedéke, mi a szavad ehhez az ifjúsághoz?

Csak egy lehet, áldani az Urat, hogy magot támasztolt, biztos jelét adta a megmaradásnak.

Lehet szembe is állani vele, lehet félni, lehet lebecsülni ezt az ifjúságot, szabad lovagolni régi jelszavakon, de akkor vigyázzunk, kinek az akaratával állottunk szembe?

A nagy hetet összehívó püspöki körlevél záró Igéje ez: „Mindenkor készek legyetek megfelelni mindenkinek a bennetek lévő reménységről”. (I. Péter 3 : 15.). Azért állok itt, hogy megfeleljek a bennem lévő reménységről. Aki megfordult egyházunk igazi ifjúsága között, nem teheti, hogy bizonyosságot ne tegyen a reménységről: A Lélek előbb-utóbb egészen hatalmába veszi az anyaszentegyházat, megújítja azoknak táborán keresztül, akik oda adták magukat engedelmes eszközül az Urnak, akik komolyan veszik az ő Evangéliumát.

Egyházunk felnőtt társadalma, az apák nemzedéke, szellemen nem egységes tábor. Ifjúságunk egy csoportja tuhnótte az apák egy csapatát. Szakadékok tátonganak az anyaszentegyházban lélek és lélek között. Úgy látjuk, ezek az ellentétek évről-évre nőnek.

Van-e kibontakozás ebből a helyzetből, van-e hely a kibékülésre?

Isten Igéje nem sok biztatást szól, amikor azt mondja: Krisztus nem békességgel, hanem fegyverrel hozott és meghasonlást támaszt apa és fiú között. Nem lehet az ő posztól újjal fordulni meg, sem az új bort nem lehet ő tömlőkbe tölteni. Az anyaszentegyháznak békesség kedvéért való békességre nincs szüksége, Krisztus szelleme nem foltozó szellem. Nála csak gyökeres megújulásnak van helye. A régiék elmultak, imé újjá lett minden.

Az Ige azt is mondja, hogy ő a békesség fejedelme, aki egygé tudta tenni a két legtávolabb álló népet is. Az ő egyházában nincs se görög, se zsidó, se úr, se szolga. Ha azokat, akik ilyen távol voltak egymástól meg tudta egymással békéltetni, hogyan tudna minket is egygé tenni.

A megbékéltetést Krisztus végzi. Eléje kell járulnunk, hozzá kell mérnünk magunkat és előtte le kell szerelnünk minden olyan eszmét, igazságot, felfogást, legyen az akármilyen régi és kipróbált is, amelyek ellenkezik az ő akaratával. Addig örökös

harc lesz az egyházban, amíg minden lélek be nem fogadja őt és neki nem engedelmeskedik.

Az Efézusi levél azt mondja: „Mert ő a mi békességünk, aki egyyeltette mind a két nemzetséget és lerontotta a közbevetett válaszfalat.” (2: 13—14.)

Benne kell találkozniok az apáknak és a fiaknak. Más hely a kibékülésre nincsen. Ez az egyetlen név, amely adatott mennyen és földön.

Az egyházon kívül hatalmas ellenség, a bűn, a világ lelke áll velünk szemben. Egyházunk erőtelen, mert falain belül egymással meg nem békült harcoló nemzedékek állanak egymással szemben. Addig nem tud a mi egyházunk szembe szállani az igazi ellenségével, amíg minden tagja nem egy Krisztusban megbékélt testként mozog. Krisztus nem azért adta az egyházat, hogy azon belül duljon a harc, hanem, hogy önmagán kívül küzdjön az egyház az ő országa diadaláért.

Béküljünk meg benne, a neki való atázatos meghódolás által, hogy diadalmas harcra indulhassunk vele együtt a külső ellenség, a bűn ellen, hogy tündököljön dicsősége az anyaszentegyházon.

*László Dezső.*



# Istentiszteletek.

## 1. Gyujtsatok uj tüzet!

*(Bűnbánati prédikáció az ótordai templomban.)*

III. Móz. 10. 1-4a.

K. T. A nagy hét vége felé közeledik. Milyen hamar elrepültek az ünneplésnek eme napjai. Még érezzük a kezek melegét, melyeket örömmel szorítottunk meg a viszontlátás percében és már ismét egymás felé kell nyujtanunk: Isten velünk, viszontlátásra!

De hátra van még a holnapi nap, az ünnep ünnepe. A hálaadásnak napja. Holnap vesszük szívünket, ezt a drága lömjénezőt, hogy az Ur előtt elfüstölögtessük hálánk áldozatát. Ez az estéli óra az erre való felkészülésnek az ideje. Azért gyülekezünk fel ide, hogy még egyszer önvizsgálatot tartsunk az Ige világosságánál.

Egy idegen különösnek találná, ünneplésünkben kirivónak látná a mai estét. Mi azonban tudjuk, hogy nem is lehet másképen. Az erdélyi református egyház élete tíz esztendő óta egy nagy bűnbánati hét. A vallási üldözések után egészen a világháborúig farsangoltunk. Azután jött a bűnbánat, a magunkba szállás ideje. Keserű nehéz napok és esztendők.

Ma már látjuk ennek az áldásait. Látjuk, hogy amint romlunk külsőkép, úgy nő a belső ember. Minél inkább reáeszmélünk erőtlenségünkre, annál erősebbek leszünk, mert rátámaszkodunk az egyetlen igazi erőforrásra Istenre. Még csak az első félénk lépéseket tettük meg. Ezért van szükségünk a mai napra, az önvizsgálatnak eme napjára.

Az Ige elénk állítja Áronnak szomorú emlékezetű fiait, Nádábot és Ábihut, akikre egykor tűz jött ki az Ur elől és megemészlő őket. Nádáb és ÁbiHU intőjel mindnyájunk útján, akik ma itt vagyunk. Mit cselekedjünk? Csendesedjünk meg és hallgassunk mélyen miként egykor Áron, hogy megérthessük az Ur parancsszavát: „Akik Hozzám közel vannak, azokban kell megszenteltetnem és az egész nép előtt megdicsőítenem.“

Csak nyolc nappal ezelőtt mosta meg, öltöztette papi ruhába és kente fel szent olajjal Mózes az Isten embere Áront és családját, köztük Nádábot és Ábihut is. A bűnért való áldo-

zatot, az egészen égő áldozatot és a hálaáldozatot éreztük velük mutatá be. Az Ur papjaivá, felkentjeivé, tulajdonaivá lettek, akik ott állhattak egészen közel az oltárhoz, ott állhattak akkor is, mikor tűz jöve ki az Ur elől és megemészte az oltáron az égő áldozatot, aminek láttára az egész nép ujjongta körül arcra esék. (III. M. 9. 24.)

És a nyolcadik napon, homlokukon a szent olajjal, kezükben lőmjénezővel, körülvéve az illatos, nehéz füsttel, amely csak az imént gerjesztettek az Ur tiszteletére: ott feküsznek holtan az oltár előtt. Vajjon miért történt ez?

Igénk nagyon röviden mondja el. „Nádáb pedig és Ábih Áronnak fiai, vevék egyen-egyen az ő lőmjénezőjüket és lőnc azokba szentet és rakának arra füstölőszert és vivének az Ur elé idegen lüzet, amelyet nem parancsolt nekik.“

Egy szóval sem említi az Ige, hogy gonosz szándék vezette volna őket. Szívük telve volt buzgósággal. Nem volt még gondolatuk, mint hogy mielőbb illatos füstöt gerjesszenek az Ur előtt. Sietve veszik lőmjénezőjüket. És száll a füst, betölti szent hajlékot. És ekkor reájuk csap az Ur halálhozó tűzreájok, akik szolgálni akartak az Urnak.

A Szentírásban sok helyen látjuk fellobogni félelmetes lánggal az Ur emészlő tűzét, amint lecsap ellenségeire. De csak a történet egyedül és idegenül áll, mert azokra lobban ki harag tüze, akik az Urnak akarnak tisztességet tenni. Minde bibliaolvasónak megakad a szeme ezen a történeten és döbbenetes félelem lepi meg a szívét.

Pedig ha körülnézünk a világban, a múltban és a jelenben nem egyszer látjuk megisméllődni, hogy az Ur szolgál megemészli az Ur tüze. Temagad is reftentél meg már lőle, panaszkodtál és estél kétségbe miatta.

De sohasem volt annyi panasz emiatt, mint ezekben az időkben, melyekben mi élünk. Soha annyi kudarc, szegyen, faldalmás seb nem borította azokat, kik az Urnak akartak szolgálni, mint ma. Van-e közöttünk csak egy is, akinek szívébe ne élne ennek keserű emléke?

Papok és világiak, egész egyházunk, Áron nemzedékév lettünk, kikre mindegyre ki-kicsap az Ur elől a tűz, megemészlt terveinket, munkáinkat, lassanként egész életünket is.

Szerencsétlen véletlen, emberi önzés, szüklálkörűség, rossz akarat tűzében mennyi nemes, szentnek tartott szándékod hangvad már el. Hányszor panaszkodtál már keserűen emiatt az Ur előtt, akinek akarata nélkül nem történetelt volna meg minde és akinek eszközét kellett látnod azokban, akik hited szerint éppen az Ő anyaszentegyháza ellen támadtak.

Óh, hogyne verné fel a parokhiák csöndjét a panasz Uram, miért cselekedted ezt? Hogyne hangzana fel keserűen világiak ajkán: Nem érdemes lőrődni semmivel!

Nincs senki talán közöttünk, kinek lelkéi ne lenne seb, melyet az Úr szolgálatáért nyert.

De ne álljunk meg, testvéreim, ennél a szomorú képnél, ne vesszünk bele a hiábavaló panaszba és keserőségbe, hanem egy lépéssel tovább menve nézzünk szemébe a kérdésnek: vajjon nem vagyunk e abban is hasonlók az Áron fiához, ami miatt kijöve ellenük az Úr emésztlő haragjának a tüze?

Nádáb és Ábihu tömjénezőjűkbe nem az oltárról vették a tüzet, hanem kívülről hozták, idegen tüzet vittek az Úr elé. Azért jött ki az Úr elől a tűz, mely megemészté őket.

Vizsgálj meg, testvérem, honnan van a tűz tömjéneződben? A szíved honnan vetett lobbot? Az Úr oltáráról velted-e, vagy kívülről hozott, idegen tűz parázslik benned? Vajjon az a buzgóság, mellyel az Úr dolgaiban fáradozol, csakis az Ő szerelméből táplálkozik-e? Csak Ő és az Ő dicsősége az a cél, amelyért életedet és munkádat áldozod?

Mondhatsz-e határozott igent e kérdésre, Testvérem? Nem úgy van-e, hogy a köré a tűz köré, amely ez előtt egy évtizeddel is olyan árván elhagyatottan égelt anyaszentegyházuk oltárán, minket, az a nagy vihar separt össze, amely megzúdult és még ma is zúg világunk fölött? Mi menekültek vagyunk itt, kik magunkkal hoztuk a pusztulásból a mi kicsiny tüzececskéinket, melyeket ott kint ápolgattunk, magunkkal hoztuk, hogy el ne oltsa a vihar szele. A magunk apró érdekei, népünk jövődjé, az emberi kultúra és a szociális jólét szolgálatának oltártüzeit állottuk addig körül és onnanvett tűzün füstölögtettük el lelkünk javainak, életünk munkájának tömjénét. Vajjon nem ez a kívülről hozott, idegen tűz ég-e ma is bennünk? Nem hagyóknak-e ismét árván, magára anyaszentegyházunkat, ha elülne a vihar, ha nem lenne többé menedékre szükség?

És idegen a tömjén is, amit füstölögtetünk. Igaz, az Úré minden e világon. De Ő csak azt fogadja el, amit nem ajándékként, hanem visszaadunk neki, mint az Ő tulajdonát. Mi Áron fiainak könnyelműségével azt gondoltuk, mindegy az Úrnak milyen tüzzel, honnan vett tömjénnel szolgálunk neki. Mindegy, hogy hogyan szerzett vagyomból és milyen szívvvel adják az ajándékot, csak adják. Mindegy, hogy milyen szándékkal dolgoznak az Ő országában, csak dolgozzanak. A panazzal vagy éppen kényszerreléssel fizetett adókat könnyelműen összekevertük az igazi áldozati adományokkal és gondtalanul használtuk el az Úr házának építésére. Idegenből vett tűzön, idegen füstölő szerekkel akarunk tiszteletére jó illatot gerjeszteni.

Az Úrnak azonban nem kell az idegen tűz, az idegenből vett tömjént sem szenvedheli. Ha te csak azért buzgolkodsz a mi református egyházunkért, mert benne látod a mi magyar népünk egyetlen menedékét azért restaurálsz vagy építed temploma falait, mert közöltük magyarul szól az ige, magyarul zeng a zsoltár; ha anyaszentegyházunkban csak azt a hidat látod,

amelyen keresztül a szomoru jelen ármosta parljairól átment heted ezeréves kulturjavainkat a szebb jövő reményelt parljára: óh, akkor előbb vagy utóbb lecsap reád, munkádra az Úr emésztő tüze. Ő bizonyosan nem feledkezik el rólad, nőpünkről, kulturánkról. Mindezeket fel akarja használni, mint eszközt. Az Úr szolgálatában lenni nem jelenti ezeknek megtagadását. Sőt forróban, hűségesebben és áldozatosabban szeretni. De nem türi, hogy Ő és örök ügye eszközzé legyen más muló célok szolgálatában. Nekünk mindig tudnunk kell, hogy a legfőbb és legelső Isten. Ő érette van, neki szolgál és csak utánna következik minden. Ezért mindent elutasít, ami mástól, ami nem tőle van. Neki csak olyan szolgákra van szüksége, akik semmi mást nem akarnak, csak az Ő dicsőségét. Ő olyan harcosokat akar, akik egészen és feltétlenül odaadják neki szívüket.

Ilyenekké pedig csak azok lesznek, akikben az ő tüze lángol. Az a tűz, amelynek egy szikrája lángolt Mózesben, a prófétákban, az apostolokban és amely teljes, tökéletes fényvel és világot felgyújtó erővel szent Fiában, a mi Urunk Jézus Krisztusban jelent meg e világban. Akik pedig idegen tüzet hoznak eléje, azokat megemészi.

Azt akarja, ne csak érette, hanem általa munkálkodj. Te semmi vagy magadban, valami általa lehetsz. Nála nélkül semmit sem cselekedhetsz. Isten pedig, a végtelen, a megfoghatatlan, Jézusban lett közelvalóvá. Jézus pedig azért halt meg a kereszten, hogy te csak teljes bűnbánattal és megalázkodással közeledhess hozzá.

Krisztus legyen király rajtad, népeden, egyházadon: ez az, amit kíván Isten, aki emésztő tűz mindaddig, amíg szembe állasz vele, megszentelő és megtartó, ha átadod neki magad.

Oltsd el hát az idegen tüzekeket, mint Illés tette egykor a Kármel hegyen. Hogy befogadhasd Őt, királyoddá tedd Őt, akiben az Úrnak emésztő tüze megszentelődde és megmentődde lesz.

Ne késlekedj! Mikor tanulod meg, ha nem ezekben az időkben, hogy a te Istened emésztő tűz, ezekben az időkben, amikor te, egyházad, néped olyanokká lettetek, mint a tűzből kimentett üszök?

Nádáb és ÁbiHU szomoru sors ma még csak intőjel, áldott figyelmeztetés. De holnap. . . holnap talán már szörnyű valóság lesz rajtad, népeden, egyházadon. Ma, még ma kell elindulnod az egyetlen uton, a bűnbánat útján, belefogozkodva annak keresztjébe, akiben egyedül van a megtartás.

*Dr. Gönczy Lajos.*

## 2. Az Úr lelkével.

*(Az ujfordai templomban tartott bűnbánati istentisztelet.)*

Ima.

Hálával eltelve állunk meg előtted, örökkévaló Isten, jóságos édes Atyánk, hogy megköszönjük neked azokat az áldásokat, a melyeket a mai napon nekünk ajándékozni jónak láttad s hogy újabb áldásokért könyörögjünk hozzád, a hatalmas Istenhez, a ki gyermekeidnek jóságos édes atyja vagy a te szerelmes fiadban a Jézus Krisztusban.

És mikor megállunk előtted kitarjuk sziveinket, azokat a megromlott bűnös sziveket s esedezünk hozzád, ne vess el minket szent orcád elől. Ne vess el Úram, hanem szánj meg. Erőtlenek és gyengék, tanácstalanok és létovák vagyunk, erősíts meg minket, szent lelkeddel világosítsd meg ulaink sötét-ségét és életünk rejtelseit.

Gyarlók és gyengék, bűnösök és nyomorultak vagyunk és elveszünk bűneink miatt, ha Te meg nem szánsz és irgalmas-ságod palástjával be nem takarsz.

Lásd meg Atyánk, hogy ez a nép nem szájával de szívével közelget, alázatos főhajtással, bűnbánatának sóhajtlásai és töredelmének könnyei között feléd, félve, remegve s mégis bizodalommal és égő reménységgel, hogy rápermetez a keresztről a kiontatott drága vér.

Szánd meg a te népedet s mig lelkét mardossa az önvád, a tőled való elpártolás, a rólad való elfelejtkezés miatt, mérd meg a te kegyelmednek mértékével s a Lélek által hallja meg a te atyai szived áldott üzenetét: „Bizatok gyermekeim, mert megbocsáttanak a ti bűneitek“.

Gyujtsd fel bennünk az Ige szövétnékét, hogy annak világánál megtalálhassunk Téged s áldott bizonyosságot nyerjünk elváltatásunk felől. Amen.

Az Úr lelkével.

Zakariás IV, 1–6.

„Cirus persa király első esztendejében, hogy beteljesednék az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde, felindítá az Ur Cyrus persa király lelkét és ő kihirdetteté egész birodalmában élőszóval is, mondván: Így szól Cyrus király: Az Ur, a mennynek Istene e föld minden országát nekem adta és ő parancsolta meg nékem, hogy építsek házat neki Jeruzsálemben, mely Judeában van. Valaki azért közületek az ő népe közül való, legyen vele az ő Istene és menjen fel Jeruzsálembe, mely Judeában van és építse az Úrnak, Izrael Istenének házat, ő az Isten, ki Jeruzsálemben lakozik. (Esdr. I. 1—3.)

„Felkelének azért Juda és Benjámín családíói és a papok és a léviták és mindnyájan, a kiknek felindítá az Isten lelköket hogy felmenjenek az Ur házára:ak építésére, mely Jeruzsálemben vagyon.“ Esdr. I. 5. — És megépíték az Izrael Istenének oltárát hogy áldoznának rajta égő áldozattal. Esd. II. 2.

És az oltárról száll a füst és az Isten népének szivéből száll az imádság a Jehova elé. Ez azonban nem elég! A lelkek mélyén ott él a vágy, megépíteni a templomot, felemelni Izrael lelki tűzhelyét. A templomot, mely az egész népet összetartsa a tűzhelyet, mely a távollevőket haza vonja. És megépíteni a várost, melynek kapui tűz által emésztettek meg, és a falakat hogy azokon belül békesség lakozzék, hogy a templom és szent város azzá legyen a mi volt.

Nagy feladatok s ezekkel szemben a nép erőtelensége, jó szándékok, de előlük tornyosuló ezer akadály.

S mikor a lelkesedés megcsappan, az akarás ellanyhul, állanak elő a próféták, végig vernek az ige ostorával a reménytelen lelkeken s igézetes képeket varázsolnak a csüggedők elé biztatva, irányt mutatva, a sötétségben világosságot gyújtva. E próféták közül való Zakariás, ki győzedelmes reménységgel áll meg népe előtt s hirdeti látomásaiban az új idők pirkadásának közeli eljövetelét.

Látomásai közül való az a ragyogó kép, melyet felolvastam előttetek.

„Majd visszatérek az angyal a ki beszél vala velem és felkölte engem, mint mikor valaki álmából költetik fel. És monda nekem: Mit látsz? És mondám: Látok imé egy merő arany gyertyatartót, tetején az olajtartója, rajta pedig annak 7 szövétneke és 7 cső a szövétnekekhez. És mellette 2 olajfa.“

Az a 7 águ arany gyertyatartó a lelki Izrael, jelképe annak a kegyelemnek, mely a választott népet képessé teszi arra, hogy mindenkor világosságban, az Ur előtt járjon, s a többi népeknek követendő példa gyanánt világoljon. S hogy mindig magasan lobogó lánggal égjen, soha ki ne fogyjon belőle az olaj, mellette 2 olajfa, Zorobábel és Josua, a világi és egyházi rend képviselői.

És a mikor Zakariás megkérdezi, mik ezek Uram, „És felel és szóla nékem mondván: Az Urnak beszéde ez Zorobábelhez. Nem erővel, nem hatalommal, hanem az én lelkemmel azt mondja a Seregeknek ura.“

És lőn az Urnak beszéde hozzám: mit látsz te? Látom az erdélyi kálvinista Sion arany gyertyatartóját, szövétnekei nem lobognak, alig pislognak csupán, fején gloriás fénnel nem ragyog a tövis korona, vér és veríték cseppeket termel csupán, látom az erdélyi kálvinista Siont, a megizellenült sőt a kereszt alatt s néz a megfeszítettre kíváncsisággal, vagy követeléssel.

S a megfeszített egyiknek botránkozás, másikkak bolondság s épen azért a kereszt árnyéka olyan nehéz, sötétséget áraszt csupán.

Épen olyanok vagyunk mint a választott nép, remény nélkül valók, eszménytelenek, gyöttrődők és félők.

Testvéreim! Összegyűllünk e nemes város vendégszerető falai közé, mert elodázhatatlan kötelességünk megépíteni a meg rongált falakat, tennünk kell, mert elapadt anyaszentegyházunkban az életadó forrás, a lelkek Kanaánja Juda pusztaságaivá változott át. És amikor érezzük, hogy akarásunk tehetetlen, cselekvéssé nem szentelődik, erőnket meghaladó feladatok, legjobb szándékaink gyanúsítások tengerében, állunk télován, tanácsatlanul, sötétben és bizonytalan kérdésekkel gyötörjük magunkat, *miképen, hogyan*, 2 és fél ezred év távoli kódéből felel az Úr az ígében: Nem erővel, nem hatalommal, hanem az én lelkemmel azt mondja a Seregeknek Ura.“ *Hogyan?*

Hogyan részesülhetünk a Lélek ajándékában? Nézzétek Testvéreim, Isten maga könnyili meg nekünk az utat, a mikor nemcsak összegyűjtött lelkével ez áldott alkalomra, hanem a mit elkezdett be is végzi rajtunk akkor, a mikor szerelmes fiának megtöretett testében és kiontatott vérében maga közelgett le felénk s nekünk nem kell egyebet cselekedni; mint nekünk is elindulni felé s magunkal képe ssé tenni a vele való áldott találkozá sra.

Istennel azonban csak a töredelmes lélek találkozhatik csupán s a mi sorsunk azon fordul meg, hogy az erdélyi kálvinista Sion pásztoraiban, vezetőiben és népében oda tud-e borulni az elé a tükkör elé, a mit Isten a Krisztus sápadt arcában tár mi elének s ebben az arcbn ismerjük meg a mi arcunkat. Azt az arcot, a melyet Isten a maga számára az istenfiúság pecséljével jegyzett el, de a melyet mi önkezünkkel törö lünk le s a Kain bélyegét sütö lünk reá. Felismerjük-e ebben a tükkörben, hogy mi az isteni élet áruló i vagyunk, megismerjük-e magunkban a halálra vivő rosszaságot, meglátjuk-e, hogy a kárhozat szakadékainak szélén állunk szédülö fejjel és rogyadozó inakkal?

És ha meglátuk, lelkünk mélyéről felszakad egy sóhaj és a szemünkből alágördül egy könny és a tékozló fiu keserü megbánásával zokogjuk: „Atyám vétkeztem az ég ellen és Te elled és nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztesem“. A mikor megérezzük, hogy nincsen menekvés és nincsen segedelem, a mikor a vergö dő, a kárhozat kinjait szenvedö lélek a velök megoszlásáig sikolt bele a sötét éjszakába: Óh én bünös és nyomorult ember, kicsoda szabadít meg a halálnak töréből engemet. Halálosan komoly és rettenetesen megsemmisítö pillanat lesz ez reánk nézve.

De áldott és ujjászülő pillanat is. Mert halálos megsemmisülésünk pillanatában látjuk meg az Atya arcát, a ki irgalommal és kegyelemmel tekint le reánk, megérezzük azt a kibeszélhetetlen szeretetet, amely szerelmes fiát adta érettünk váltságul, hogy hordozza a gyalázat fáját miattunk, érettünk, helyettünk. Áldott pillanat lesz ezt Testv., megpillantjuk az atyai hálónak minket örökéletre váró nyitott ajtaját és zendül felénk megváltó szó: „Örüljete, mert az én fiam elveszett vala és megtaláltatott, meghalt vala és feltámadott“, és mi a megváltott lelkek boldog örömujjongásával zokogjuk el: Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.“ És ezt érezzük győzedelmes biznysággal és halálos biztossággal. *El vagyok rendelve*, mert a kegyelem öröktől való és örökkévaló.

És ettől a pillanattól nem tétovázom, nem vagyok magamé hanem Istené, nem én akarok valamit, hanem Isten akar velen és általam, nem én határozom meg utamat és cselekedetem, hanem Isten a ki vezet és mindig maga felé vezet, az örökkévalóságító lámpással az ő szent Lelkével. „Nem erővel nem hatalommal, hanem az én lelkemmel, azt mondja a Seregeknek Ura.

\*

Ez a kegyelem az egyeseken át hal, de az egészre vonal kozik. Addig a mig nem találkoztál Istennel, a mig nem vezérelt a Lélek, szived egy hálátlan szív volt, a mely Isten jószágáért csak gonosszal fizetelt. Most azonban megérzed, hogy egész életed nem elég arra, hogy Isten iránt háládatos légy. Akkora kincs birtokába jutottál, hogy valami belső lelki kényeszer hajt rá megmulatni, mekkora jót cselekedelt veled az Isten önként, boldog tékozlással kezded végezni azt a munkát, melyet a Heidelbergi Káté hidegen látszó szavai az 55 kérdésben így irnak elő: „Kiki kötelességének ismerje, hogy Istentől nyer ajándékokat készséggel és örömmel a többi tagok javára és idvességére fordítsa.“

Kezded a hitveseden, a gyermekeden, folytatod barátaidon, hitednek cselédein és mind több szívben gyul fel a fény mignem az egész anyaszentegyház égő szivek lángtengerében úszik, az arany gyertyatartó lángjai égig érnek, olaja soha nem fogy, mert hitével táplálja az egyházi és világi rend fejét gloriás fényvel ragyog a tövis korona, nem botránkozás és boldonság többé a keresz, hanem élet és idvesség.

\*

És hogy ezek a melyeket elmondottam élő valóság, arra nézve nagy biznyságok fellegei vesznek minket körül, arra nekünk zálogunk van. Zálogunk van magától az Atyaistentől az ő fiának megtörtelt testében és kiontatott vérében.

És ezek a zálogok pecsétékké válnak minden egyes lélek nál személyszerint, a kegyelem azon okmányán, amely Istennek való megbékülésünket tartalmazza.



Isten elindult felénk, irgalmát és kegyelmét kínálja, induljunk el mi is Isten felé. Ne féljeteK, a Szentlélekuristen segéli erőtlenségünket, a lélek esedezik érettünk kimondhatatlan fo-hászzkodásokkal. Vessük kezünket a munkára s építsünk nem erővel, nem hatalommal, hanem Isten lelkével. építvén kiki az ő házának<sup>2</sup> ellenében, miglen megépül a fal, melyen belül egy megáldott nép szívével szolgálja az Isten dicsőségét.

Induljunk<sup>2</sup> el<sup>2</sup>töredelemben, bűnbánatban s első lépésünk legyen e szent asztal, a hol minket érdemtelen bűnös gyermekeiK, fia keresztljében a mi Istenünk vár, hogy könyörüljön, keblére öleljen s biztatóan szóljon „Tűzfal leszek körülöttük és megdicsőítem magamat ő bennök.“

Szolyory Lajos.

### 3. Krisztus levele Laodiceába.

— Vázlat. —

Jel. 3. r. 14—22.

(A nagy hét ünnepi islentiszteletén, az ótordai templomban).

1. *Ki küldi ezt a levelet? Az Ámen, a hű és igaz tanubi-zonyság, az Isten teremtésének kezdete. Az, aki tudja a mi dől-gainkat, aki nem hazudik, nem hizeleg, aki bizonyosságot tesz el-lenünk, vagy mellettünk, örökkévaló bizonyoságtétellel . . . Az aranygyertyatartó, az erdélyi református Anyaszentegyház lángja remeg fenséges, félelmes tekintete előtt.*

2. *Milyennek látja Krisztus a mi állapotunkat? Ó szenedélyes hiveket, vagy szenedélyes ellenségeket akar. Egyházunk történetében csak a szenedélyes korszakok nagyok. A múltban is, most is a közöny, a tunya és hig liberalizmus ez, ami ha-lálos, végzetes. Ez a betegség emészl minket. Az ilyen libera-lizmus nem a református egyház és nem a protestantizmus szel-leméből folyik, mint ahogy azok szeretnék elhítenni, akik vesz-tünket akarják. Ez nem a nagylelkűség és lürelem krisztusi szel-leme, hanem a béres lomha nemtörődömsége. Igazi krisztusi lelkület csak a szenedélyes hit gyümölcse lehet.*

3. *Mi a romlásunk oka? A világ tudományával, a romlott kultura gyümölcseivel való elteltés, az a hamis „gazdagság“, amelynek „semmire sincsen szüksége“. Az ember kultusz szőr-nyű állapotában a lélek hiánya, szegénysége, haldoklása ennek az egész kornak a maga által hozott halálos ítélete.*

4. *Van e orvos és gyógyszer? „Tőlem végy!“ — mondja Krisztus, az egyetlen orvos. „Tűzben megpróbált aranyat végy!“ — kínálja az orvosságot. Ez az arany: a kálvinista jellem, mely-ben egyedül volt és van erőnk, dicsőségünk, sajátos, páratlan értékünk az egész világon. A múltban is tűzben próbák és szen-*

vedések lángjában olvadt színarannyá a hős férfiak és asszonyok lelkében s ma is csak így lehet azzá. Ha mi a világhoz való *alkalmazkodás* útján akarunk megmaradni, elveszünk a világ sokkal nagyobb árában. Minket csak a *jellem* emelhet ki az árból és tarthat meg szemben az árral. A keresztyén becsület, a tiszta kálvinista jellem az egyetlen biztonyságtétel a világi ítélszéke előtt is mellettünk s ez jövőnk kulcsa is.

„*Fehér ruhákat végy!*” — öltözz a *Isten tulajdonára* szentségébe! Nem *fekete*, hanem *fehér* szentségbe öltözz! Nem világkerülő, bánatos, fekete keresztyén légy, hanem munkásharcos. örömteljes, ragyogó életű! „*Szemgyógyító írral*” ken meg szemeidet! : a *bűnbánat* könnyével és az *öntudatra* vezető ismerettel. Hogy *láss*: lásd magadat bűnödben, egyházadat válságában, Istent jóságában, Krisztust kegyelmében!

3. *Mit tesz* érettünk Krisztus? Fedd és dorgál, *mert szeretel*. Az ajtó előtt áll és zörget, hogy bebocsássuk! *Mit tegyünk mi?* — Szenvedélyes, buzgósgó megteréssel nyissuk meg az ajtót: engedjük uralkodni életünk felett.

6. *Igéret és figyelmeztetés: Uralkodás Krisztussal!* Királyi egyház és nép, Isten uralma általunk. Akinek *van füle*: a hallja a *Lélek* beszédét.

Makkai Sándor.

---

#### 4. A hit.

(*A nagy hét ünnepi istentiszteletén, az ótordai templom udvarán,*

A hit pedig a reményelt dolgoknak a valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés. Zsidók. XI. 1.

Kedves Testvéreim!

Az emberek rendszerint arról beszélnek legtöbbször, ami nincs. Ha szárazság van az esőt emlegetik. Ha sok az eső, akkor a jó időt várják. A gyermek az ő nagykoráról álmodozik. A felnőttek pedig visszavágynak a gyermek korba. — Egész természetes dolog, hogy mikor nincsen hitők az embereknél akkor a hitről beszélnek. A történelem tanúsága szerint sohasem volt vallásosabb a keresztyénség mint a reformatió előtti időben. De nem is volt soha a keresztyénségnek olyan kevés hite mint mikor nagy reformatórok lelkében kigyult az égi fény. A Pál apostol korában is ilyen volt. A pogány kultusz még állott. Az embereknek volt vallások, de már nem volt hitők. Még égtek az áldozati oltárok, — de az augurok mosolyogtak. Szerettek volna hinni, de nem tudták kiből higgyenek és mit higgyenek. Én nem tudom Pál apostoltól kérdezte-e valaki hogy mi a hit? Valószínű nem egyes embernek felelt. A kérdés benne volt a levegőben. Egyetemes lelkészválság volt. A szomjuság mindenkit epesztett szegényt és gaz

dagot; rabszolgát és pátriciust. Pál az egész világnak felel; meghatározása végérvényes; örök időkre szól. Soha ennél tökéletesebb meghatározást nem adtak a hitnek. „A hit pedig a a reménylett dolgoknak a valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés.“

Lássuk közelebbről.

Testvéreim! Könnyedség okáért a reménylett és nem látott dolgok között most ne tegyünk különbséget. Vegyük egynek a kettőt. Fogadjuk el itt is a Pál apostol megállapítását: „A reménység ha láttatik, nem reménység, mert amit lát valaki, miért is reményli azt.“ Róm. VIII. 25. Amit látunk tehát az már nem reménység. Az valóság. A felvett ige viszont a hitről is azt állítja, hogy az valóság. A reménylett dolgok valósága. Tehát nem babona, nem kuruzslás, nem mese. Nem ábránd „mely kancsalul festett egekbe néz.“ Nem holdvilágos éjszaka, amely képzelt alakokkal népesíti be az eget és a földet. De nem is összedugott kézzel való várakozás arrá a bizonyos mesebeli sült galambra. A hit nem asszonysírás, — sem nem varázsszer amellyel a hiszékeny lelkeket ijesztgetik. A hit nem eszköz a népek féken tartására. — A hit kézzel nem fogható, szemmel nem látható és még is bizonyosság, még is valóság! A hit nem arany, nem ezüst. Nincs értéke sem a börzén, sem a heti sem az országos vásárokon és még is érték. Mindennél drágább, szentebb és tökéletesebb érték és valóság. Meg fogtok engem érteni mindjárt ha azt kérdelem tőletek ennek az öreg templomnak és ennek a nem rég épült gyönyörű új toronynak a lövében oda adnátok e ezeket az épületeket azért a pénzért amit adnának érte? Meg tudnátok e válni tőle? Ugyebár nem? Ugyebár becsületes magyar kálvinista embernek még reá gondolni is szörnyűség, hogy ezek a szent helyek idegen kézre kerüljenek? Vajjon miért K. Testvéreim? Ugyebár azért, mert ezek az épületek nektek sokkal többet érnek annál amit aranyban és ezüstben ki lehetne fizetni értök. Hisz ehez a templomhoz közel fél ezredév emléke fűződik. Nemzedékek jöttek és nemzedékek tüntek el a falai közül. Örömet szentelni; nagy nehéz időkből megvigasztalódni ide jártak a ti őseitek. És nem jártak hiába! Ti vagytok az élő bizonyosság róla, ti a késő nemzedék. És ti is ebbe a templomba jártatok. Itt konfirmáltatok; itt hangzott el ajkatokon a házassági szent eskű. Ti is ide jártok örömet szentelni, bánatokban megvigasztalódni. Ha elfáradtatok és megvagytok terhelve itt vár a kegyelem asztala, hogy megkönnyebbüljön lelketek, a bűn terhe alatt. Nos Kedves Testvéreim, ha itt ezen a szent helyen olyan lelki indítások és hősies elhatározások születnek, amelynek a nyomán szebb, boldogabb, tisztább és áldottabb lesz az életünk lehet e azt állítani, hogy a hit nem valóság? Reá nézek erre az égbe nyúló toronyra; megcsodáltam gyönyörű új leányiskolátokat, ennek az öreg templomnak minden köve áhílatról és kegyeletről beszél. Mídon a hitnek ilyen csodálatos erejét és

hatalmát látjuk a szemünk előtt; amidőn a hit az élő nemzedék által bizonyítja be a maga erejét és hatalmát a lelkeken ki volna az az őrtült vak és bolond, hogy azt merje állítani, hogy a hit nem valóság! Állapodjunk meg tehát és fogadjuk el az apostol megállapítását: *a hit valóság*. Hisz mindabból, amit az élettől reménylünk csak az állhat meg és az maradhat meg mint igazi érték, amiért a hit erejével tudunk küzdeni, tűrni, lemondani és szenvedni.

A hit továbbá a nem látott dolgokról, való meggyőződés. Tehát nemcsak valóság, hanem meggyőződés. Nemcsak elhiszem, hogy itt Tordán pár évvel ezelőtt felépült egy szép modern új iskola a kultúra dicsőségére. De egyúttal meg is vagyok győződve arról, hogy ezt a csodát egy magasabb erő és hatalom hajtotta végre általatok. Erről a titkos sokak előtt ismeretlen hatalomról az apostol így nyilatkozik: „mert nem mi, hanem Istennek lelke az, aki cselekszi mind hogy akarjuk, mind hogy véghez vigyük a jót az ingyen való jó kedvéből.“ És ez nincs a mi kisebbségünkre egyáltalán. Sőt dicsőségünkre és megnyugvásunkra szolgál. Mert amit az Isten lelke nélkül kezdett és végzett el ezen a világon az ember az mind elpusztult és odalett. Csak az marad meg ezen a világon amit az Isten teremtett és alkot. A világból a tudósok szerint egy porszem sem veszhet el. És még is ebből a világból eltűntek népek, fajok, nagy nemzetek és hatalmas birodalmak. De tudjátok meg azt is, hogy előbb meghalt a hitők és azután pusztultak el a népek. Előbb az ollárokon aludt ki az áldozati tűz és azután temetkeztek el az önásta sirba! Testvéreim! Te Erdélybe szorult magyar kálvinista nép! Tudjátok e, hogy semmiféle hatalom meg nem menthet, — fenn nem tarthat, — meg nem védhet benneteket csak Istennek bennetek lakozó lelke és annak a csodálatos hősie munkája. De hinnenetek kell benne, hogy ez valóság. Nem egy rajtatok kívül élő és nélkületek is munkás valóság. Hanem mint egy bennetek élő, — általatok ható mindent megszentelő erő és hatalom. — Személyes meggyőződés, élő munkás hit afelől, hogy az Isten általunk akar valamit. Bizonyosság arról, hogy amit az Isten akar azt meg is valósítja általunk érettünk; a mi maradékaink boldogságára és üdvösségére.

Testvéreim! Sokan azt tartják, hogy az élethez elég a kenyér. Hát nem elég! Hisz azok is kenyérrel élnek akiknek az életök nem ér egy fabatkát. Kenyeret törnek azok is, — még pedig sokszor fehérebbet mint mások, — akik a szentírás szavai szerint élvén meghaltak. Akik sokszor szégyenére és gyalázatára; átkára és pusztulására vannak családnak, fajnak, gyülekezetnek és minden emberi közösségnek, — ezek is kenyeret szegnek mindennap. Az élethez a kenyér nem elég. Hit nélkül siron innen és siron túl nincs élet. Az az élet nem élet; nem emberi élet. Mert az igazi emberi élet ott kezdődik ahol a reménylett és nem látott dolgok valósággá lesznek az ember a család, — a

faj és a gyülekezet életében. Az Isteni méltóság soha el nem hervadó koronáját pedig az a személyes meggyőződés és vallásos tapasztalat tüzi fel az ember homlokára, hogy az Isten nekünk a Jézus Krisztusban atyánk. Ez a meggyőződés diadal-maskodjék a ti hitekben. Amen.

*Kovács László.*

## 5. Ananiás.

*(A nagy hét ünnepi istentiszteletén, az ujlordai templomban.)*

Ap. Csel. IX. 6.

Remegve és ámulva monda : Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem ? Az Ur pedig monda neki : Kelj fel és menj be a városba és majd megmondják néked, mi kell cselekedned. Vala pedig egy tanítvány Damaskusban, névszerint Ananiás és monda annak az Ur látásában : Ananiás ! Az pedig monda : Imhol vagyok Uram. Az Ur pedig monda neki : Kelj fel és menj el az ugynevezett Egyenes-utcába és keress fel a Judás házában egy Saulus nevű tarsusi embert, mert ime imádkozik. Elméne azért Ananiás és beméne a házba és kezeit reá velvén, monda : Saul, alyámfia, az Ur küldött engem, Jézus, aki megjelent néked az uton, melyen jöttél, hogy szemeid megnyiljanak és beteljesedjél Szent lélekkel.

Kedves Atyámfiai! A felolvasott bibliai résznek a mi nagy reformátorunk Kálvin János alapvető munkájában az Intituciókban megkapó s egyházunk életére örökre jelentős magyarázatát adja. Így szól többek között : Az egyházban nincs semmi kiválóbb és dicsőségesebb dolog, mint az Evangélium szolgálata, mivel ez a Szentléleknek, az igazságnak és az örökéletnek tiszte. És hogy ez mennyire szükséges, azt nemcsak szavakkal, hanem példákkal is megmutatta az Ur. Kornéliushoz, mivel azt akarta, hogy az Ő igazságának fénye még jobban beragyogja, egy angyalt küldött, hogy az őt Péterhez utasítsa. (Csel. X. 3.) Mikor Isten Pált az Ő ismeretére akarta vezetni és az egyházba beakarta oltani, nem a saját szavával szólt hozzá (Csel. IX. 6.) hanem egy emberhez küldte, hogy az részesítse Őt az üdvösség tudományában és a keresztség által való megszentelésben. Ha tehát nem véletlenül történt az, hogy az angyal, az Isten tolmácsa, maga tartózkodik Isten akaratának előadásától, hanem egy embert hivat azért, hogy azt feltárja s hogy Krisztus, a hívők egyedüli Mestere, Pált egy embernek tanítása alá rendeli, még pedig azt a Pált, akiről elhatározta, hogy a harmadik égbe ragadja és a kibeszélhetetlen dolgok csodálatos kijelentésére mélt-

tatja, akkor ki merészné most megvetni, vagy mint fölösleges elmellőzni azt a szolgálatot, melynek használatát ilyen bizonyítékokkal akarta az Úr kétségtelenné tenni?”

Kálvin idézett magyarázata azt hiszem már feleletet ad arra a kérdésre, hogy ezen ünnepélyes nagy találkozó alkalmából, amikor Erdélyi Egyházkerületünk lelkipásztorai messi vidékekről összesereglettek, hogy „épüljenek egymás hite által” és e nemes, nagymultú gyülekezet és más távolabbi gyülekezetek tagjaival megbeszéljék Anyaszentegyházunk életének nagy kérdéseit, hogy ez áldott találkozó alkalmával miért választottam a felolvasott ígét elmélkedésem tárgyául? Úgy érzem Isten Szent lelke azért indított ez ige elválasztására, mert ez ige által akarna mindnyájunkat figyelmeztetni s megtanítani Isten két szentes feladat betöltésére. Figyelmeztetni akarja Pál példájában a gyülekezet tagjait a lelkipásztori tisztség megbecsülésére. Figyelmeztetni akarja Ananiás példájában a pásztorokat szent szolgálatauk komolyságára és szentségére. Ki tagadhatná, hogy mindkét figyelmeztetés megszívlelésére ma Erdélyi Református Anyaszentegyházunk híveinek és pásztorainak rendkívüli szüksége van.

Isten Pál apostol példájával figyelmeztetni akarja Erdélyi református híveit a lelkipásztorok megbecsülésére. Ime Pál. Ő halad a damaszkusi uton. Egyre teljesebben, lelket szorongatóbban érzi, hogy ha valaki, akkor csak az Úr Jézus Krisztus tud feleletet adni a lelkét győtrő nagy kérdésre, mely vivódó szívét tépdesi: „Kicsoda szabadít meg engem a halálnak testéből?” Megjelenik lelke előtt isteni dicsőségének ragyogó fenségében az Úr s térdreomló alázattal ismeri meg, hogy bűnös életének váltsága és megújulása, az elveszett Izrael megtartása és fel emeltése csak Ő tőle jöhet, akit pedig Ő eddig elvakult gyűlölettel gyűlölt, a názárethi Jézus Krisztustól. Így szakad fel a Pál töredelmes szívéből a kérdés: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem? És amikor megkapja a feleletet: kelj fel és menj be a városba és majd megmondják néked, mit kell cselekedned, és amikor megjelenik előtte a Megváltó Jézus nevében az igénytelen tanítvány, Ananiás akkor alázatos engedelmisséggel fogadja el Ő a kitünően képzett, nemesi származású, előkelő férfiú a tanítást, óh bizonyára a bűnbánatra, megalázkodásra intő dorgálást is, ettől az egyszerű férfiuól, akiben nem a magához hasonló, vagy nálanál éppen gyarlóbb embert nézi és becsüli meg, hanem az Úrnak követét, akinek szája által ad az Úr feleletet neki a kérdésre: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem?

Úgy érzem Testvéreim! hogy nem mondok nagyot, ha azt mondom, hogy Erdély legjobb, legnemesebb lelkei, mint Pál vivódnak a damaszkusi uton. Összetört a lelkünkben minden bálvány, amiben eddig bízunk, üldözni sem tudunk senkit, még ha akarnánk is, lelkünkben egyre hatalmasabb erővel a győtrő kérdés: kicsoda szabadít meg a halálnak testéből? A mi lelkünkben is nő, nő a Krisztus dicsőségének fénylő látomása,

érezzük, ha van kar, mely elég erős arra, hogy a bünből, lelki meghasonlottságból, halálból kiragadjon, megújítson s új jövőndő szolgálatára szenteljen, az csak a mi Urunk Jézus karja lehet. Oh nem gyűltünk volna ide az ország minden részéből, nem felt volna meg szorongásig ez a hajlék, ha nem égne mindnyájunk lelkében a kérdés: Uram mit cselekedjünk? És a felelet? Erdély kálvinista népe, mit felel ma neked az Ur? Azt, amit Pálnak: Menj be a városba. Menj gyülekezetedbe és hallgasd meg tanítványaimat, az én szolgálóimat, a lelkipásztorokat és ők megmondják, mit kell cselekednetek.

Bizony Testvéreim! Erdély kálvinista hiveinek első, nagy kötelessége visszatérni pásztoraihoz, helyreállítani a lelkipásztori állás tisztességét. Higgyétek meg, hogy romlásunknak nem utolsó oka az, hogy talán alig van keresztyén egyház a világban, melyben oly mélységesen aláhanyatlott volna a lelkipásztorok tisztessége, mint éppen a mi Anyaszentegyházunkban. Isten előtt való töredelmes bűnbánattal ismerem be, hogy ennek mi pásztorok is okai vagyunk, de mégis állítom, hogy azért a felelősség terheli a gyülekezeteket is. Nézzétek meg törvénykönyvünket. Miért kellett annyi, olyan részletes szabályt hozni a lelkészválasztási visszaélések, korteskedések, megvesztegelések, hamiskodások ellen, ha nem azért, mert a hivek sem érezték át egész mélységében, hogy a lelkipásztori tisztségben Isten legnagyobb ajándékát nyerik, amikor az Ur kegyelmesen gondoskodik arról, hogy az evangélium hirdetése körükben el ne némuljon. Elképzzelhető bármiféle visszaélés egy olyan gyülekezetben, melyben mindenki tudja, hogy a maga számára nem muló földi érdekek számára szolgál, hanem a szentséges Isten akaratának hordozására követel hív és választ? Az Apostolok cselekedeteiről írott könyvben azt olvassuk, hogy amikor a szent szolgálatra kiküldik az első keresztyének Páll és Barnabást egész éjjel imádkoznak éreztük. Igen Testvéreim, imádság avatja fel a pásztor, a hivek imádsága segíti szent szolgálata betöltésében.

A mi egyházunk a papnak nem tulajdonít semmi rendkívüli szentséget. Mi a papban embert és testvért látunk, úgy a amint Luther is tanítja: „Valójában minden keresztyén a papi rend tagja és közöttük nincs is más különbség, csakis a hivatallal dolgában. Miért is a papi állás a keresztyénségben nem egyéb, mint egyszerű hivatal. — A sok közül egynek kiválasztása és megbízása, hogy ama hatalmat a többiek helyett gyakorolja olyan formán, mintha tiz testvér, megannyi király gyermek és egyenlő örökös, egyet kiválasztana, hogy az örökséget helyettük kezelje“. — Testvéreim! Nem azért sürgetem a lelkipásztori tisztesség visszaállítását, mert botor papi kevélységgel azt gondolom, hogy valami külön lény a pap, akinek méltósága az értéke. Nem. Azért sürgetem, mert érzem testvéreimmel együtt gyarló és törékeny voltomat s én a testvér, a vérelekből

való vér, a lelkelekből való lélek, akire a legdrágább örökséget, Isten szent evangéliumának, atyáink üdvözítő és megtartható hitének öröksége kezelését bízottok, kérve-kérlek, hogy imádságokkal, szeretettel, támogatásokkal segítsetek minket a feladat betöltésében. Avagy mit gondoltok, könnyű dolog-e szent örökség kezelése? Emberek, gyarló, kisértésnek kitéve emberek. Könnyű dolog nekünk betölteni a feladatot, melyről Apostol beszél: megfékezni és szolgává tenni testünket, hogy valamiképpen az evangélium hirdetésére méltatlanná ne váljunk Emberek vagyunk. A mi lelkünket is tépdési a gyermekeinké való gond, a betegség fájdalma, a gyász keserve, népünk sorsának terhe, könnyű dolog-e nekünk felemelkedni a hit magyarálatára, hogy megvigasztaltatván az Isten lelke által vigasztalt tudjunk másokat? Emberek vagyunk. A világháború zajában szakadt fel a jajkiállítás. A papnak is van lelke. Fájdó, bánkodó megtisztulás után vágódó, vigasztalást kereső szomszédhozó lelkes ez a lélek úgy várja a gyülekezettől a bátorítást, mint ahogy a szomorú gyermek várja édes anyja becézgető kezének simogatását. Nem azért mert papok vagyunk, de mert lelkünkben vagyunk, kérjük Isten nevében, segítsetek, becsüljétek meg szent szolgálatunkban. A hitbuzgóságot, lankadallanságot, önfeláldozást Isten után csak Ti adhatjátok meg, mert csak akkor, ha látjuk, hogy nem kősziklára hull a mag, amelyet hintünk, csak akkor, ha a vetés, amelyet gonddal ápolunk, felvirágzik, akkor van reménységünk, akkor van önértékelésünk, hogy a munka, amelyet végzünk, nem meddő, hogy szolgálatunk egyházunk javára és népünk javának előmozdítása szolgál, mert mi ezt a kettőt, vallásunk és népünk javát sohasem szoktuk és sohasem engedjük elválasztani. Ne azt nézzetek, hogy gyarlók, szegények, tudományban fogyatékosak vagyunk, hanem mint Pál, értsétek meg, hogy a magunk gyülekezetében mi vagyunk az a tanítvány, akit az Úr azért rendelt, hogy tolmácsoljuk számotokra az Isten ízenetét. Ujítsuk fel, tegyünk lelkünkben öntudatossá, amit Kálvin a lelkipásztori szolgálatról tanít: „Amint pedig Isten a régi népet nem utasította az angyalokhoz, hanem a földön támasztott számára tanítókat, hogy ezek töltsék be ezen valóban angyali foglalkozást, úgy nem is azt akarja, hogy minket is emberek tanítsanak. S amint ha a törvényben nem elégedett meg Isten a pusztá törvénnyel, hanem papokat rendelt magyarázókat azért, hogy ezeknek ajkairól tudjon meg a nép a törvény igaz értelmét, úgy manapság is nemcsak azt akarja, hogy figyelmesen olvassuk a Szentírást, hanem tanítókat is rendelt, hogy ezek segítségével támogasson bennünket. S ennek a dolognak kettős haszna van. Mert egyrésztől a lelkünk jobban próbának veti alá a mi engedelmisségünket akkor, ha az Ő szolgáinak beszédét úgy hallgatjuk, mintha Ő maga beszélne, másrésztől a mi gyengeségünket is támogatja akkor, amikor tolmácsok által emberi módon akar szólni hozzánk azé-



hogy bennünket magához édesgessen, mint, hogy menydörgésével magától elriasszon." Ennek a tanításnak öntudatával jöjjetek testvéreim. Jöjjetek, töltsétek meg templomainkat, de ne azért, hogy tőlünk szép szónoklatokat hallgassatok, melyet aztán megkritizáljatok, hanem azért, hogy mi Isten igéjéből feleljünk a kérdésre: Uram, mit cselekedjünk, hogy életünknek vigasztalása, munkánknek áldása legyen? Jöjjetek gyülestermeinkbe és házainkba, de ne csak akkor, amikor a szokás szolgálatát kéritek az élet különböző alkalmaihoz, vagy tanácskoztok, talán perlekedtek a terhek felett, de jöjjetek akár éjjel is, a Nikodémusz kérdésével: Mi módon születhetik újjá az ember? jöjjetek úgy, mint Pál ment Ananiáshoz, jöjjetek hozzánk, mint az Úr tanítványaihoz s meglátjátok, hogy mihelyt így jöttök hozzánk, mi is egyre inkább azzá leszünk, amire az Úr rendelt, Isten szolgálói leszünk s bizalmatok, vágyakozástok úgy formál át, mintahogy az édes anya szereti és óhajtása litkos erővel, de a maga szent vágyakozása szerint formálja gyermekének lelkét. Így jöjjetek — és amikor egyszer Erdély kálvinista népe, mint az Úr tanítványát becsüli, hallgatja, követi lelképásztorait, mikor pásztorok és hívek egyesülnek az Úr előtt való engedelmisségben, akkor megtörténik a csoda, népünk megújult életével soha nem álmodott erővel emelkedik fel a megaláztatás porából s lesz hordozója a maga megújult jövődjének. Mindig így volt. Történelmünk legfényesebb lapjai tanítják ezt s hamarabb összedől az ég és a föld, mint megváltozzék az Isten anyaszentegyházának történelmében annyiszor megisméltódott igazság: Ha Isten velünk, senki sem lehet ellenünk!

Azonban, nemcsak a gyülekezetekhez, de még komolyabb figyelemzavarral és kötelezettséggel a pásztorokhoz is szól a mai ige. Ime Ananiás engedelmes alázattal megy, keresi fel Pált, hogy bizonyosságot tegyen előtte az Úr Jézus Krisztus megtartó hatalmáról. Amikor az Úr lelkének parancsát veszi, egy pillanatra visszadöbben, lelkét felhőbe árnyalja az aggodalom, ki tudja mekkora veszedelem vár rá, hiszen hallott a férfiú felől, akihez az Úr küldi, hogy mily sok keserűséggel illeti a Jeruzsálemi szenteket s azt is tudja róla, hogy hatalma van a főpapoktól, hogy megköthesse azokat, akik az Úr nevét segítséggül hívják, de az Úr bátorítására, elnémitja aggodó lelkének minden ellenkezését s megy engedelmesen, hűségesen, bátran, felkeresi bizó hittel az Úr anyaszentegyházának legnagyobb ellenségét. Elgondolhatjuk Testvéreim, hogy milyen kibeszélhetetlen boldogság tölthette be Ananiás szívét, amikor azután meggyőződött arról, hogy a kegyelmes Isten hűségét azzal jutalmazta, hogy éppen az Ő szolgálatát használta fel arra, hogy az anyaszentegyház legnagyobb ellenségét oszloppá tegye az apostolok között. Hűséges tanítónak lehet-e szentebb jutalma, mint az az aratás, mely az Ő magvetése nyomán támad? Az Úr e hűséges tanítványának magafartása inl és figyelemzavart minket

lelkipásztorokat arra, hogy személyes tekintetektől soha sem szabad félrevezettetni magunkat arról az úrról, melyet szent szolgálataink teljesítésére számunkra az Úr kijelöl. Pásztori szolgálataink sikertelenségének, tisztességünk aláhanyatlásának, igehirdetésünk hatástalanságának hányszor volt az oka az, hogy félünk oda menni, ahová az Úr lelke küldött, gondolván, hogy nem fogadnak majd szívesen, átaluk kerelés nélkül és egyenesen megmondani az Úr üzenetét, aggódván, hogy beszédünk nem lesz népszerű. Így lettünk lassan-lassan emberek szolgálói, elfeledkezvén arról, hogy a mi szolgálatunk nem e világ muló érdekeinek szolgálata, hanem az örökké élő Jézus Krisztusé. Felelősségünk örök kötelezettsége az Úr tanítványaié: „Istennel kell inkább engedni, hogy nem az embereknek.” A vallástételben ingadozók, a szolgálatban bátoratlanok, a feddésben erőtelenségek lettünk s gyengeségünk alapforrása mégis csak az volt, hogy a változó korszellem által befolyásolt emberek előtt nem volt erőnk megállani az Apostol bátorságával: „Ugy tekintsetek minket az ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait”, a bírálókat megjegyzésekkel szemben Istentől nyert igazságnak öntudatában nem merlünk megmondani a szót: az Apostol szavát: „Reám nézve pedig igen csekély dolog, hogy ti lőtetek ítéltessem meg, vagy emberi ítéletnaptól; sőt magam sem ítélem meg magamat, mert semmit sem tudok magamra, de nem ebben vagyok megigazulva; a ki ugyanis megítél, az Úr az. (I. Kor. IV. 3., 4.) Kálvin egyháza szolgálóinak a lelkéből egyrészt inkább kivetszett a Kálvin boldog öntudata, melynek birtokában a változó néphangulattal szemben száműzetésekor így tudott szólni: „Nagyon jól van! Inkább kell engednünk Istennek, min az embereknek. Ha embereknek szolgáltam volna, bizony most boldogtalan volnék, de mily jó, hogy annak engedelmeskedtem aki sohasem vonja meg az ő szolgáitól a nekik ígért jutalmat.

Testvéreim! Anyaszentegyházunk jövője, népünk megtartása, Isten dicsősége teszi parancsoló kötelességünké, hogy minden gyülekezelben ma atyáink hősi bátorságával, emberi tekintetektől meg nem riasztva, kizárólag és egyedül mint Isten szolgái, úgy amint nagy reformátorunk sokszor mondotta, min Isten rabszolgái töltsük be szent szolgálatunkat, hirdessük bátoran, világosan, kerelés nélkül az élő Isten parancs szavát, az üzenetet, melyet kezünkbe adott szent ígéjében. Ha valamikor és valahol, akkor ma itt ezen a földön Erdély református pásztorainak kell lelket megremegtető sullyal átérezni a felelősséget melyet Ezekiel hirdet: „Es te, embernek fia, őrállóul adtak téged Izrael házának, hogyha szót hallasz számból, megintsd őket az én nevében. Ha azt mondom a hitetlennek: Hitetlen, ha lálnak halálával halsz meg: és te nem szólandasz, hogy visszatérítsd a hitellent az ő útjáról: az a hitetlen vétke miatt hal meg, de vérit a te kezedből kívánom meg. De ha te megintetted a hitellent az ő útja felől, hogy térjen meg róla, de nem

lért meg úljáról, az ő vétke miatt meghal, de te megmentetted a te lelkedet.“ (Ezékiel XXXIII. 7. 9.) Kinek a kötelessége, ha elsősorban nem a református lelkipásztornak oda állani népünk elé és nyíltan megmondani, hogy mindnyájunknak meglerésre, bűnbánatra, erkölcsi megújulásra van szükségünk, arra van szükségünk, hogy legyőzzük pártoskodásunkat, önzésünket, könnyelműségünket s hősi hittel, áldozatos szeretettel, nem csüggedő reménységgel fogjunk össze, nyelvünk, hitünk, kulturánk, jövődő hivatásunk megvédésére, mert ha üresen hagyjuk templomainkat, elpusztulni engedjük iskoláinkat, szélnek eresztjük tanítóinkat, elevenen rothadunk meg és mint rothadt gyümölcs hullunk le a történelem élő fájairól? Habozásra, bátortalankodásra nincs idő, tartozunk Istennek és népünknek azzal, hogy ha akár tetszik, akár nem, világosan hirdessük minden helyen az ítélő Isten törvényét: „Ne tévelyegjétek, Isten nem csufoltatik meg; mert amit vet az ember, azt aratandja is. Mert a ki vet az Ő testének, a testből arat veszedelmet.“ Oh de áldott az Isten, hogy megengedte nekünk, arra méltóztat bennünket, hogy ne csak ítéletet, hanem irgalmas szeretetének biztatását is szólhatjuk: „Élek én, ezt mondja az Úr Isten, hogy nem gyönyörködöm a hitetlen halálában, hanem hogy a hitetlen megtérjen útjáról és éljen.“ Áldott az Isten, hogy hívogató szeretetének izenetét bizta reánk: „Térjétek meg, térjétek meg útaitokról, hiszen miért hálnátok meg Izrael háza.“ Háromszorosan áldott, hogy reánk gyöngye emberekre bizta azt, hogy bűnös, de lelkének tüzével megtisztított ajakkal Evangéliumot hirdessünk s megmutassuk népünknek a meglarásnak forrását, azt a határlalan szeretetet, melynek üdvözítő igazságát hirdetjük mi is az Apostollal: „Az Isten pedig a mi hozzánk való szerelmét abban mutatta meg, hogy mikor még bűnösök voltunk, Krisztus éreftünk meghalt.“ S a gondjainkra bizott lelkeket égbe ragadhatjuk hitlünk bizonyosságának diadalmas ígéréttel: „Aki az Ő tulajdon Fiának nem kedvezett, hanem Őt mindnyájunkért oda adta, mi módon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?!“ Fel a szivekkel Lelkipásztor Testvéreim! Isten nagy dolgot bizott reánk: igazságot, szeretetet, reménységet kell hirdetnünk az Ő nevében. Ne féljünk elindulni az Ő izenetével, hanem haladjunk bátran, csüggedés és félelem nélkül az úton, melyet kijelöl számunkra. Keressük meg hiveinket házaikban, műhelyeikben, örömkben és bánatukban, ki tudja, hogy a mi egyszerű szolgálalunkban valahol nem-e koronázza áldás, olyan áldás, mint az Ananiásét? Ki tudja, hogy egy népe sorsán viradó Saulus lelkében nem a mi igehirdetésünk gyújt világosságot?

\*

Testvéreim! Pásztorok és hivek, Szent nép és királyi Papság! Isten lelke ébresztette fel bennünk lelki pásztorokban a megelőző református nagygyűlésen az óhajtozást, hogy az Úr

aszála előtt akarunk az Ur testének és vérének jegyeiben egy  
sülni a mi Fejünkkel, életünknek kenyerével és italával a Jézu  
Krisztussal. Az Uraszála megterítve előttünk. Járuljunk oda tör  
delemmel és bűnbánattal. Bocsássuk meg egymásnak ne hé  
szer, hanem hetvenhétyszer, hiszen ki szeret minket, ki törőd  
velünk, ki veszi fel gyermekeink, árváink, özvegyeink gondja  
ki önti sebünkre a gyógyítás és vigasztalás olaját, ha mi me  
nem bocsátunk egymásnak, ha mi fel nem vesszük egymás gon  
ját, ha mi el nem indulunk a szeretet szent parancsolásával me  
tartani népünket és Anyaszentegyházunkat? Honnan vegyük  
erőt a megbocsátásra, a szeretetre, az önfeláldozó szolgálatra  
A láthatatlan, de örökkéélő Jézus itt van közöttünk, ama sze  
jegyekben, kitarja karját, hogy szívére öleljen. Ő vár, Ő me  
akar áldani minket! Feleljünk neki egyen-egyen: Itt van szíven  
Neked adom Uram: A többi aztán elvégzi Ő. Megszentelt  
megújított szívünkön keresztül áldást és elrabolhatatlan béke  
séget, vigasztalást, reménységet ad nekünk, népünknek, Any  
szentegyházunknak, az egész világnak. Ámen.

*Vásárhelyi János.*

# Előadások a nagy-gyűlésen.

## 1. Mit ad nekem a református egyház és mivel tartozom neki?

Mit ad nekem a református egyház?

A legnagyobbat, a legértékesebbet, a legboldogítóbbat, amit csak bírhat ember a földön. Azt, ami betöltheti életünket, ami gazdagságunk lehet gyermekkorunkban, vénségünkben, egész földi és mennyei életünkben, ami felemel, megdicsőít, megkoronáz. Azt, amit semmi más intézmény nem adhat. Azt, ami embervoltunkhoz szükségesebb a mindennapi kenyérnél.

*Mit ad hát nekem a reformatus egyház?*

- Adja: 1. Isten szövetségét,  
2. Isten gyermekeinek családját,  
3. Isten örökségét.

Lássuk ezeket részletezve.

### I.

1. Az emberiség életén mély sóvárgás vonul át. Tekintsek bele a népek történetébe, figyeljétek meg világnézetek küzdelmeit, filozófiai rendszerek célkilüvéseit, mindeniknek ugyanaz a tusakodása. Keresi a végső igazságot, fitkon a valódi élet után sóvárog, szomjuhozik az Isten után. Erre az egyetemes szomjuhozásra a mindenható Isten kegyelmesen válaszol. Szeretete aláhajlik az örökkévalóságból az Őt kereső emberhez, hogy magához emelje, betöltse és megnyugtassa. Ez az evangélium, az Isten üdvakarataról szóló örömhír, mely a Jézus által lett nyilvánvalóvá. Ez az Isten szövetsége velünk. Senki-nek sincs nyugalma addig, míg e szövetséget meg nem találja. Az „egy szükséges dolog“ ez számunkra.

Református egyházunk minden alkalmá, munkája azt szolgálja, hogy erre a szövetségre segítsen. Nem emberekkel, közbenjárókkal, egyházi szabályokkal, hanem magával a kegyelmes Istennel kapcsol össze. Ez az egyház pártatlan hivatása.

E célból kezembe adja a *bibliát*, mely a legegyszerűbben és legvilágosabban tárja fel Isten szeretetét az ember iránt és az ember kötelességét Isten és embertársai iránt. Istennek ezt az örökkévaló Igéjét, a szentírást magyar nyelven adja nekem

az egyház, hogy megérthessem Isten szeretetének hozzám intézett üzenetét, hogy megragadja lelkiismeretemet, irányítsa akaratomat, bűnbánatra, meglérésre vezessen, végre a Krisztus által Istennel való szövetségre segítsen, eltöltvén azzal a legmagasabb öntudattal, hogy: Isten gyermeke vagyok, Isten gyermekeinek családjához tartozom, Isten örököse lettem.

Istennel való szövetségem ápolására adja az egyház a *templomot*. — Ki tudná néhány szóba foglalni, micsoda áldást jelent számunkra a templom? Akármerre megyünk a föld kekségén, mindenütt megtaláljuk ezeket, mindenütt azt látjuk, hogy az emberi lakások az Isten háza körül vannak elhelyezve, jeléül annak, hogy az a templom, az élet központja, a lélek menedékhelye, ahol a föld vándorai a biztos oltthont, a lelki nyugalmat, az igazi békét, a teljes boldogságot találják meg. Tornyá égre mutat: Isten a legfőbb jó. Szentélyében az ige hangzik a felséges Isten szentségéről és szeretetéről: Isten bennünk és mi Istenben élünk! s e vele való szövetség boldogságából erő, vigasz, öröm árad szerzte az emberi élet minden viszonyára. Isten közelségének és áldásainak tapasztalatában kiáltott fel már az ó-szövetség költője: „Mily szerelme-  
sek a te hajlékaid seregeknek Úra! Jobb egy nap a te tornácidban, hogysen ezer másutt!” (84. zsolt.) A templom *harangjai* pedig beszólnak minden házba, konyhóba, palotákba. Elkísérik életünket. Mint meghitt barátaink velünk örülnek, Istenhez hívogatnak, imára ösztönöznek. A föld rögei között az odafelvalókra emlékeztetnek; eszünkbe juttatják, hogy mi nem igavonó állatok, nem léleknélküli munkagépek vagyunk s ezáltal felemeltetés, színt, magasabbrendű életet közvetítenek hétköznapjainkban.

A templomnak és harangjainak jelentőségét fokozza az Isten által meghatározott életrend, melynek megvalósítása gyanánt adja nekem az egyház a *vasárnapot*. A hat napi munka után a „nyugalom napját”, fáradó testünknek, agyonhajszolt életünknek megpihentetéséül. Ugy vagyunk teremve, hogy a munka 6 napja után pihenésre van szükségünk, aki ezt a teremlői akaratot, akár hitellenségből, akár nyereszkesedési vágyból, akár élvezetekből megrontja, visszaútasítja, az elveszti munkaképességét és időnap előtt használhatatlanná lesz a földi feladatok betöltésére. De nemcsak idegeinknek, hanem a lelkünknek is pihenésre van szüksége. Benső emberünket is ápolni, gondozni, oltalmazni kell. Erre szolgál a vasárnap, ami tehát áldása testünknek, lelkünknek. Milyen sivár és hideg volna a világ a vasárnap nélkül! Mily szegény és üres a családi hajlék a robotban verejtékező ember számára e nap ünnepi nyugalma, békéje, öröme nélkül! A magasság ereje árad reánk, az örök-kévalóság légköre vesz körül ezen, megtelünk új gondolatokkal, reményekkel, elhatározásokkal. Életkedvünk fokozódik, terveink nemesednek, jobb, gazdagabb gyümölcstermésre igyek-

szünk. Isten közelében a kegyelem napsugáraival teljesedik meg a lelkünk. Hétről hétre az erőnyerésnek, a felüdülésnek áldott ünnepe ez, amit az egyház ad nekem.

A vasárnap áldásainak koronája azonban a közös istentisztelet, a *templomi istentisztelet*. A hivek testvéri közösségében énekelünk, imádkozunk, Isten igéjére hallgatunk, figyeljük a Megváltó szentséges alakját, meglátjuk a saját gyarlóságainkat; intést, feddést, megliszíflitást, megvigasztallatást fogadunk szívünkbe. A világ, a bűn és az emberek gonoszságaival szemben feltárul előttünk Isten világának szépsége, tisztasága, szentsége, boldogsága. Megérezzük, hogy a földiek felett vannak mennyei javak, lelkiáldások is, amiket Krisztus osztogat népének s azért, hogy beleömlenek ezek a földiekbe, mennyei befolyás alá kerül a föld.

Lelki kár nélkül senki sem nélkülözheti a templomi közös istentiszteletet. Igaz, hogy találkozhatunk Istennel a templomi istentiszteleten kívül is. De a közös istentiszteletnek külön áldása van. A szén hamar kihűl, ha elválasztjuk a parásztól. Az embernek is elszegényedik vallásos öntudata, kihűl hitének tüze, ha elszakad a közös istentisztelettől. Míg az Isten közös imáadásában egymásra találnak az élet különböző viszonyai által egymástól elválasztott emberek, megérzik, hogy egy mennyei Atyának gyermekei, egy Megváltónak nyája ők, akikre egyazon üdv és örökkévalóság vár, tehát testvérek, akik az egymáshoz tartozás, teljes egyenlőség, igazi testvériség érzésében megvalósulva látják már a „szentek egységét” s ez élmény a templomot a menyország pitvarává teszi.

De a református egyház nekem az *istentisztelet módját* illetően is kiemelendő szépséget ad. A legegyszerűbb, legbensőségesebb istentiszteletre tanít. Szigorúan keresztül viszi Jézus igéjét, hogy: „az Isten lélek s akik Őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják.“ („Ján. 4:24.) Tehát nem veszi igénybe jelképes cselekedetek segítségét, érzéki, anyagi formák közvetítését, még ha művésziessen fejeznek is ki keresztyén gondolatokat, hanem a legtermészetesebb módon a szív bizalmával tiszteli és imádja Istent, aki: „lélek és igazság.“ Ezért a református istentiszteletet egyszerűség és fenség, melegség és magasztos erő halja át.

Ez teszi az emberiség irodalmában páratlaná a *zsolttárainkat* Mesterkéletlen, de méltóságos, egyszerű, de hősi versek ezek, kifejezői, hordozói, sokszor úttörői és diadal énekei a református keresztyénségnek. Ki tudná elmondani, micsoda áldásokat nyert századokon át Istennek népe, nemzedékről nemzedékre a mi zsolttárainkból. Hány szívbe öntöttek új erőt csüggedőbe új bátorságot, szenvedőbe új vigaszt, haldoklóba új reményt! Ne feledd, egyházunk adta azokat az emberiségnek!

Egyszerű, tiszta és határozott egyházamnak a tanítása is, ebben a *predesztinációt*, az eleve-elrendelés alapigazságát adja

nekem. Boldog vagyok, mikor arról győz meg, hogy Isten kiválasztó, ingyen kegyelmén nyugszik üdvösségem, hogy azért tett egyházának tagjává, hogy a megváltott emberiségnek is tagja legyek. Szentlelkével ébreszt hitet szivemben, ad erőt a lelki küzdelmeimhez, úgy hogy Ő maga ingyen kegyelemből be is fogja végezni üdvösségemet, amit bennem elkezdett. Ezért egész erkölcsi életem a megváltatásomért való: „hála gyümölcse!” mert az ő kegyelme arra méltóztatott, hogy a megváltott emberiséggel együtt örökre dicsőítsem őt. Minden Istentől, minden Istenért! — ez a legmagasabb, ez a legszebb világnézet, amit csak nyerhet ember a földön.

És ennek az Istennel való szövetségnek megpecsételése szolgáltatja nekem az egyház az *urvacsordát*. Hitem által meghatározó és megragadó módon egyesülök, személyes közösségbe jutok az értem meghalt Megváltóval, aki újra kiárasztja reám ajándékait. A vele való közösség, az Istennel való szövetség lesz, ezért az urvacsorában az örökélet kenyerét és borát veszem. Isten az én szövetségese, hát kitől féljek?

Ime így adja nekem a református egyház Isten szövetségét.

2. Ezt a szövetséget azonban: Isten gyermekeinek a családjában kell élnem, egyháзам ezért ezt is adja.

Mint az új szülőttel a családdiához, így várja anyai kebelére az egyház is gyermekeit. Alig indulunk el a földi pályán, már felénk siet és a *keresztség* által befogad Isten gyermekeinek családjába. Még ugyan nem tudunk a hitünkről vallást tenni, de már biztosít Isten kegyelméről és felajánlja részünkre az üdvösséget, annak nevében, aki így szólt: „Engedjétek hozzám jönni a kis gyermekekkel!” Mily csodálatos kegyelem! Elébe jön az Isten, mikor róla még semmit se tudok. Engem, szegény, lehetetlen földi férgel áldására méltóztat. Isten befogadott gyermekeinek családjába! — ez a tény, mint enyhe fény nyugszik egész életemen. Célja van velem, Megáldott. Felséges ajándék! A keresztség áldása besugározza egész életemet.

Isten gyermekeinek családjában ezután keresztyén levegő vesz körül. De az egyház gondoskodik további neveltetéséről is *felekezeti iskolája* és az abban vezetett *vasárnapi bibliai iskola* által. Azt akarja, hogy a református keresztyénség szellemét lehelje a tanítás módja, az iskola élete. Ne csak ismereteket közöljön, értelmi kulturát szolgáljon, hanem hitre, vallás-erkölcsi életre, jellemre neveljen, hogy aki falai közül kikerül, azon lássék meg, hogy református egyházi iskolában nevelkedett. Olvassák le róla a kálvinista jellem tulajdonságait. Legyen keresztyén egyéniség, aki személyes életközösségben van Istennel, szeretetközösségben embertársaival. Boldogok, akik ezt az utraválót nyerték az egyház iskolájában. Ezt a kincset el nem veheti tőlük soha senki. Legyenek érte örökre hálásak!



További életem minden nevezetes eseményére külön ajándéka van az egyháznak, amit a meghitt családi kör lelki háztartása szerint osztogat.

Mikor felserdültem: még egyszer hitre nevelő tanításban részesít: *konfirmál*. Lelkesedés tüzeiben égő ifjúi szívemet tartalommal tölti meg, előkészít Krisztus nyomdokainak követésére oda kötelez szolgálatára. Öntudatosá teszi hitemet, hitvallásom alapján teljes jogú tagjai közé emel, az istenországáért való munkát tárja fel előttem és hűségesküvel örökre magához kapcsol. Mindez oly megragadó, oly ünnepélyes módon történik, hogy felejthetetlen emlékem marad egész életem át a konfirmáció, nemcsak azért, mert szüleim, keresztszüleim, rokonaim, barátaim, könnyel gyöngyözött szeretetének központjába kerültem, hanem különösen azért, mert olyan benső tapasztalatokat éltem át, amik még ma is megindítanak.

A konfirmációi áldás után: *az ifjúsági egyletek, a legénykör és leánykör* kapuit tárja fel számunkra az egyház, hogy e keresztyén környezetben fejlessze értelmi életünket, gondozza testi egészségünket, ápolja lelki életünket, szoktasson a szeretet munkáinak gyakorlására, egyszóval keresztyén jellemünket nevelje, fejlessze, erősítse.

*Házasságkötéskor* az egyház áldása szenteli meg a frigyel és tanít a boldog élet művészetére. *Az élet bajaiban* gondviseli, pásztorolja lelkemet és javaimat. Ha *beteg vagyok* imádkozik értem Isten gyermekeinek családi otthonában, a gyülekezet templomában. Ha *meghal* valaki köztünk, a legkisebbel, a legismeretlenebbel is így jeleníti be: „halottunk van,“ tehát, mint családtagot és a *koporsó felett* az örökélet vigaszát hirdeli. Az egyház adja a *temetőt is*, aki életemet gondviselte, még halóporaimat is őrzi, virrasztja; oda gyűjtögeti az egész családomat, hogy együtt pihenjünk a boldog feltámadás reggeléig. Különléle *ünnepei* által megszenteli napjainkat, megnyitván az eget a föld felett. Mindezt az anyaszentegyház adja az ő lelki háztartásában.

De szeretetünknek *munkát is* ad. Az egy családhoz tartozók egymásért felelősséget éreznek. Elhagyott, árva gyermekek megmentése, erkölcsi veszélyben fenyegetett ifjúság vallásos nevelése, szegények, betegek, aggok gondozása, társadalmi elmentések enyhítése, ezek részére létesített intézmények vezetése, egyszóval a Krisztus könyörülő szeretetének gyakorlása céljából *szomszédságok vezetésére, nőszövetségekbe, keresztyén szövetségekbe* tömörül a gyülekezet ékes rendjének fentartására, hitéletének, szeretetmunkáinak szolgálatára *presbiteri, gondnoki* megbízatásokkal tisztel meg. Eszközüvé tesz, hogy anyai szeretetének segítségét, szeretetét elküldje általunk minden bajba jutott tagjához.

Az egyház e munkája nyomán nemcsak a hit és erkölcsi életre, hanem a *kulturális életre* is felbecsülhetetlen áldás áradott. Történelmi tény, hogy egyházunk utján kapcsolódott bele

Isten evangéliumának szelleme magyar népünk életébe. Századokon keresztül egyházunk volt az a lelki közösség, mely táplálta, emelte, építette népünket, melynek életében prófétai szerep betöltésére hívta el az Isten. Tudomány, művészet, irodalom munkája nyomán virult ki.

De bárhol jelent meg a református egyház: Franciaországban, Svájcban, Hollandiában, Skóciában, vagy Északamerikában, mindenütt a lelki és erkölcsi megújulás hordozója lett. Nemes öntudattal gondolhatunk arra, hogy ma már csaknem *százmillió a református keresztyének száma*. Ez az a család, melynek tagjaivá tesz minket az egyház. Ez a százmillió református lélek átöleli az egész földet, mint valami gyémánt kapocs s mi legyünk bár homokszemek, kicsinyek, szegények, lenézettek is egyen-egyen, mégis e gyémánt kapocsnak egyik alkatrésze vagyunk. Szövetségben Istennel és testvéreink hatalmas seregével! Oh ez a világot behalozó tábor legyőzhetetlen, ennek a föld népeihez küldetesszerű jelentősége van.

De az egyház Isten gyermekeinek családi körét egyre tovább akarja szélesíteni. Rámutat a még pogány népekre s ezeket is beszerezni, begyűjteni akarja: *a külmisszió által*.

Igy adja nekem a református egyház Isten gyermekeinek családját, közelben, távolban, az egész földön levő hittestvéreim nagy lelki közösségét.

3. Végül adja még: Isten örökségét. Mert ha Isten gyermekei vagyunk, akkor Isten örökösei is. Örökségünket ugyan még nem vittük magunkhoz, de bizonyosan megnyerjük, mert eltételezt nekünk ama napra. Ezért fogva tart minket az örökkévalóság. Oda tartozunk Isten hajlékához, az örökkévalósághoz. Lelkünk csak hazafelé tart. Ott örökség vár reánk. Amit szem nem látott, fül nem hallott, amit emberszív el sem gondolhatott, azt készítette Isten, az őt szeretőknak. Akármilyen a földi sorunk, felettünk reménycsillag fénylik: örökösök vagyunk! A jövőben valami nagy nem is sejtett, rendkívül dicső vár reánk: a dicsőség országa, szent és örök örömeivel!

Ezt a reménységet adja az egyház szívünk legbensőbb szükségletének a földöntúli (transzcendentális) világra vonatkozó vágyainak kielégítésére. Anyai karjain hordoz születésünktől kezdve, szeretettel előkészít az életre, földi pályánk minden eseményénél a legnagyobbat, a legmaradandóbbat ő mondja és adja nekünk, örömeinket megszenteli, szenvedéseinket megvigasztalja, lelkünket istenfiumi méltóságra emeli s a halálban: az örökélet mennyei örökségével megbiztatja. Amit a református egyház ad nekem, olyan lelki javak azok, melyek élő hatalommal tartják és viszik életemet isteni céljai felé. Amit az egyház ad, az minden idők számára szükséges. Régi igazságok, de mindig új ruhában. Bárhogy változzanak az idők, áldásaival mindig modern marad.

Amíg az isteni kijelentés hirdetője lesz, addig mindig a világ áldása marad.

Ezért *Hermás*, az ős keresztyén író úgy tünteti fel az egyházat, mint egy csodás szépségű nőt, a Jézus menyasszonyát. Egy látomásban látja e szépségben, jóságban, tisztaságban, fényben, dicsőségben sugárzó nőt és azt kérdi tőle: Ki vagy te? Az így felel: Én vagyok a Presbytera. *Hermás* csodálkozva válaszol: Te olyan ifjúnak látszol, hogy lehetnél te Presbytera, ami vént, öreget jelent? A nő erre így szól: Az egyház szép, tisztá, fénylő, mindig ifjú, mert Isten kegyelme folyton megújítja, megtisztítja, dicsőségét fentartja, de régi is, öreg is, az az Presbytera, mert örökkévaló kegyelem az alapja.

## II.

*Ha ilyen és ha ennyi jól, ennyi kincset ad nekem a református egyház, mivel tartozom akkor én neki?*

Neki kell adjam: 1. szívemet, 2. házamat, 3. javaimat, 4. életemet.

1. Egyenesen megdöbbenő az a tájékozatlanság, amellyel református hiveink az egyházzal szemben viselkednek. Nem törődnek vele, mert nem ismerik. Nem ismerik hitvallását, jótéteményeit, munkáját, hithőseit, dicső történetét, isteni megbízását, egyesekre, családokra, népekre árasztott pótolhatatlan áldásait. Nagy tudatlanságát, elszomorító lelki szegénységét árulja el az, aki azt meri állítani, hogy az egyház semmit sem ér, mert nem tesz semmit és nem ad semmit. Első sorban azzal tartozom egyháznak, hogy *tanuljam megismerni*, szakítsak időt arra, hogy tanulmányozzam tanítását, életét, terveit és hasznait.

Sok ember egyenesen meglepetve látta, mikor megismerni kezdte egyházunkat, hogy olyan felséges isteni igazságokat képvisel, olyan magaslatos tervek, gondolatok megvalósításáért küzd, a történelem folyamán olyan dicső hivatást töltött be; egyesek, népek jólétéért olyan missziót teljesít ma is, amelyről neki sejtelve sem volt. A közönye, tudatlansága, bizalomra, megbecsülésre változott. Nemcsak megismerte, hanem *meg is szerette* egyházunkat. Minden református azzal tartozik egyházának, hogy ne csak ismerje, hanem szeresse is, tehát úgy ismerje, hogy szeresse.

Ez a szeretet arra fog kötelezni, hogy *megbecsüljem és hű maradjak egyházzalhoz*. Oltalma, áldásai alatt nőtem fel, nevelte őseimet, karjaira bízom utódaimat, lelki javait élvezem, életemet áldása kíséri a földön s oly világosan tanít az örökélet utjára, — mindezekért azzal tartozom neki, hogy végig hű maradjak hozzá. Lássam Isten eszközének azt, amit még nagy célok megvalósítására fog felhasználni s mily dicső kiváltság, hogy ebben én is Isten munkatársa lehetek egyházzalhoz való hűségem által!

Az egyházzalhoz való hűségem pedig abban nyilvánul, hogy

részt veszek egyházam *istentiszteleteiben*, egyházi munkáiban és védelmére kelek *ellenségeivel szemben*.

Ezt a kötelességet nem érzik eléggé még az u. n. jó reformátusok sem, pedig ez a nyilvános bizonyágtétel arra, hogy a református egyházhoz tartozom, ahhoz hiven ragaszkodom. Félre azért a mentségekkel! Lehet, hogy az istentisztelet nem elég felemelő, a pap igehirdetése nem elég korszerű, lehet hogy télen hideg, nyáron meleg van a templomban; lehet, hogy nagyon elfoglalt ember vagy, alig van időd, — ezek mégis mind a lelki közöny, az erkölcsi restség, a nem akarás takarói. Ha te hűséges akarsz lenni egyházzal, akkor ott a helyed egyházzal közös istentiszteleteiben önmagadért, hogy saját lelki életed táplálását nyerjen, családodért, melynek példaadó őrállója vagy, a gyülekezetért, melyet elmaradásoddal károsan befolyásolsz. Ott a helyed az urasztalánál is, a vallásos estéken, a biblia órákon, mindazokon az összejöveteleken, amiket egyházzal a hit ápolása és a szeretet gyakorlása céljából végez.

Tartozom részt venni az *egyház munkáiban*. Mindenkinnek azzal a kegyelmi ajándékkal, amit Istentől nyert, munkálkodni kell Istenországáért. A református gyülekezet a királyi papság szolgálatra kötelező méltóságát képviseli. Annyira megsokasodtak az egyház feladatai, hogy se a pap, se a gondnokok magukban el nem végezhetik azokat. Segítségül kell hívni, munkára kell nevelni a presbitereket és egyháztagokat. A gyermekek felügyelete, nevelése, az ifjúság gondozása, a nők munkás hitének munkába állítása, a hívek templomba hívogatása, a vallásos összejövetelek látogatására való buzdítás, a bajba jutottak felkeresése, vallásos könyvek, lapok terjesztése, szükség-betegség enyhítése, belegek gondozása, énekkarok támogatása — annyi munkát ad, hogy mindenkire hivatás vár.

Végül tartozom *védelmére kelni*. Sok felelőtlen, igaztalan panasz, kritika hangzik el egyházunk ellen gyakorta műveltek és műveletlenek ajkáról. Magunk sem tagadhatjuk, hogy egyházunknak sok hibája, mulasztása van, de meg kell mutatni, hogy ezeknél sokkal több áldása, jótéteménye van, úgy hogy érdemes szeretni, becsülni és jobbulásán munkálni. Az ellene hangzó panaszok hallatára ne hagyjuk hát magára hidegen, közönyösen, hanem szóljunk mellette, világosítsuk meg igazságát, gyógyítsuk erőllenségeit, igyekezzünk megnyerni ellenségeit. Minél több bajra ismerünk, annál jobban buzgólkodjunk azok megszüntetésén. Krisztus egy, közönséges, szent egyháza, ama láthatatlan keresztyén egyház: tökéletes, ennek minden földi egyház tökéletlen képmása. De minél jobban felismertük az igazi egyház dicsőségét, annál fáradhatatlanabb szeretettel visszük bele ezt a dicsőséget református egyházunkba, hogy Krisztus dicsősége töltsen be azt és a dicsőség fénye vezéreljen Krisztushoz sokakat.

Aki mindezt cselekszi: az adta oda a szívét egyházának.

2. De legyen azé: *a házam is*. Mit jelent ez? Azt, hogy magán és családi életemmel tartozom a református keresztyén-séget képviselni. Ha a református keresztyénség nem változik át életté, tényekké, akkor nincs értéke annak. Ha családi házamban nem restellek feleségemmel, gyermekeimmel zsolárt énekelni, bibliát olvasni, közösen imádkozni, akkor vált életté házamban a református keresztyénség. De templomba járni, lát-szólag keresztyén életet élni, az egyháznak talán vezetésében is részt venni, — a valóságban pedig hitetlenül élni, istentelen társaságba járni, botrányos beszédek és cselekedeteket folytatni, — e kettő összeegyeztethetetlen. Ellenkezőleg azzal tartozom egyházamnak, hogy személyemben és házammal képviseljem a református keresztyénség tiszta kegyességét, nemes erkölcsiségét, emelkedett világnézetét, hogy házam népe és barátaim rólam olvassák le, mit tesz református keresztyénnek lenni, hogy életem által mások előtt is becsületet szerezzek hitemnek, egyházamnak.

Tartozom azzal is, hogy a református keresztyénség szellemében *neveljem gyermekeimet*. Tudnunk kell, hogy gyermekeinket nem a magunk, se nem az állam, hanem Isten számára neveljük, mert csak így lesz áldott földi életük, így lesznek hasznos állampolgárok. Nemcsak akkor, mikor még kézen fogva vezethetjük templomba, hanem később, öntudatos ifjúságuk idején is: gondoskodnom kell arról, hogy a református vallás szellemét, szokásait, életstílusát vegyék át. Ezért *református iskolákban* tanítatom őket és nem másban, mert elsőrendű fontossággal bír előltem, hogy református szellemet vagy idegen szellemet szívnak-é magukba. Vegyes házasság esetén tartozom azzal, hogy ne vegyem el egyháztól a jövő nemzedéket, *ne adjam át gyermekeimet más felekezetnek* semmi áron, ne áruljam el gyermekeimben az egyházat, ne fosszam meg a református keresztyénségtől gyermekeim lelkét. Minden lelkiismeretes ember tudja ugyanis, hogy a titkon adott reversális épp olyan egyházlagadás, mint a nyíltan adott reversális.

3. Egyházamnak tartozom: *javaimmal is*. Sokszor látom, hogy némelyek úgy szerelik az egyházat, dicsérik fenhangon hitét, céljait, szent büszkeséggel gondolnak arra, hogy ők is reformátusok — amíg pénzről nincs szó. Ennek az állapotnak meg kell szűnni. Ha az egyháztól valamit várunk, akkor rendelkezésére is kell bocsátani az anyagi eszközöket, különben tehetetlen marad. *Hordozzuk azért készségesen* a fentartásának, intézményei biztosításának *rendes terheit*.

Ezenkívül részesítsük *rendkívüli adományokban is*. Egy nem várt öröm, gazdagabb aralás, szüret, nagyobb üzleti siker alkal-mával.

Emlékezzünk meg róla, intézményeiről, szolgáliról még végrendeletünkben is. Ha van mit hagyni másnak, akkor *legyen hagyatékunk* egyházunknak is. A református egyházat eleitől fogva

nem a királyok és fejedelmek adományai tartották fent, hanem élőhitű népének királyi adományai, hagyatécai. Ezekben nyilvánult meg az egyház jótéteményeiért a „hála gyümölcse.“

Drága alkalmat nyújt erre nekünk minden istentisztelet alkalmával: *a templomi persely is*. Mennyire lenézzük, elfeledjük, megvetjük. Pedig ez a fölkon adakozás perselye Isten nagy áldása számunkra. A kegyelmes Isten imádásának lelki örömei között még abban az örömben is akar részeltetni, hogy hálám kifejezésére alkalmat ad, feljogosít arra, hogy áldozhatok Érte és egyházáért, — úgy hogy e világ nem látja, csupán Az figyel, akinek mindentudó tekintete ott nyugodott egykor a jeruzsálemi templomi persely felett és örökemléküvé tette a szegény özvegy asszony két filléréét. (Lk. 21.)

Óh ha betöltene minden szívet az adakozás öröme, ha javainak feláldozásával szeretnék az egyházat hivei, akkor a templomi persely és az önkéntes adományok, hagyatékok nyomán megszűnnék a kényszerű adózás, mert a hívek lelkiismeretes, önkéntes áldozatkészsége az egyház minden szükségét hordozni tudná s az egyházi adót feleslegessé tenné, amint Amerikában a sáfársági mozgalomnál látjuk, amelyben mindenki jövedelme 10<sup>o</sup>/o-át évenként egyházának adja önként, abban a fel fogásban, hogy vagyona nem az övé, hanem Istené, ő csak ideiglenes kezelője, sáfára, ezért Isten dicsőségére kell azt gyümölcsöztetnie.

4. Ezzel már szinte kifejeztem utolsó tételemet is, hogy egyházunknak *életemmel* tartozom. Vagyis nemcsak alkalmi felbuzdulás, kénytelenségből elkeseredetten kifizetett egyházi adó, rábeszélés után végzett jótékonyági munka, a sátoros ünnepeken való templomi megjelenésem és csak a keresztlevelem mutassa, hogy református vagyok, hanem egész életem. Ne osszam szét életemet két egyenlőtlen félre: a kisebbik legyen az egyházé, a nagyobbik a világé, hanem életem egész erkölcsi komolyságával, hitelveim és cselekedeteim szétválaszthatatlan egységével (otthonomban, hivatalomban, üzletemben, munkamezőmön a mindennapi életben) egyházamé legyek, ami azt jelenti, hogy egyházszeretetem öntudatos vallásos erő legyen, úgy anyyíra, hogy szinte belső szükséglet legyen nálam, szívemmel, házammal, javaimmal, életemmel szeretni egyházamat. Pénzt, aranyat, ezüstöt, vagyont tudtak áldozni már a pogányok is, de önmagát, de életét áldozni Istennek és az ő egyházának csak keresztyén lélek képes. A református keresztyén életével tartozik szeretni egyházát.

*Es mi hasznom abból, ha megteszem mindezt, amivel tartozom?*

Nagyon helyesen tetted fel a kérdést. Mert, ha mindezt megteszed: mindebből *csak* neked van hasznod. Ez úton csak magadnak nyersz lelki táplálást, üdvbizonyosságot, erőt bátorrágot, nemes szolgálatokra alkalmat és képességet, szeretet-

teljes családi kört, világkapcsolatot, az örökkévalóságba ivelő reménységet. Az egyház tehát mindent visszaad neked, semmit meg nem tart magának. Egyházszereteted, szolgálataod olyan tőke, ami magadnak kamalozik.

Ime micsoda drága kincset adott nekünk Isten református egyházunkban. Méltók vagyunk-e rá? Megérdemeljük-e, hogy reformátusoknak nevezessünk? Megbecsüljük-e javainkat? Az a család, mely értékeit nem becsüli, előbb utóbb szétzüllik. Egyházunkat is ez a sors éri, ha nem őrökdi hiven, a beléhelyezett isteni ajándékok felett!

Ilyen páratlan kincsek mellett ne szunnyadozzék hát egy református lélek se. E nagygyűlés hangja, harsonakiáltás gyanánt keltse öntudatra népünket.

Akármilyen nagy és népes azonban ez a gyűlés, jelentősége mégis csak annyi lesz, ahány szívben felfakad nyomában ez a vallástétel: szeretem, halálos szenvedelem szerelmével szeretem magyar református egyházamat, szeretem szívemmel, házammal javaimmal, életemmel; szeretem Krisztus példája szerint, hogy életemet is kész vagyok adni érte. Az ilyen szívek égi tüzel visznek haza magukkal, lelkük szerelmétől lánggra lobbannak Erdélyszerte más szívek is és ezek az egyházunkért szeretetben égő, eszméiért hevülő, céljaiért munkára és áldozatra kész emberszívek a magyar jövőből ragyogják be!

*Kádár Géza.*

---

### Határozat.

Mély hálaadással az Isten kegyelme iránt, hogy nekünk a magyar református egyház áldásait adta, a tordai országos ref. nagygyűlés magasztos ünnepi hangulatában elkötelezve érezzük magunkat annak a teljes egyhangúsággal hozott határozatunknak kifejezésére, hogy ezután hitünk, szeretetünk és anyagi erőink legjavával fogjuk szolgálni hiven szeretett egyházunkat, melyet küzdelmeiben védelmezni, feladataiban segíteni kiváltságos szent kötelességünknek ismerjük. Megfogadjuk, hogy őseink vallásához, Krisztus evangéliumához, szeretett magyar református egyházunkhoz tőrhetetlen és ingathatallan hűséggel ragaszkodunk, érette megújuló telterővel és meg nem fogyalkozó áldozatkész-séggel munkálkodunk. Isten minket úgy segítsen!

---

## 2. A gazdasági élet lelki tényezői.

Kedves keresztyén Testvéreim, arról mindnyájunknak van mondánivalói, hogy a gazdasági élet milyen lelki tényezőkkel kapcsolatos és milyen lelki hatásokkal teljes. Sohasem toltta senki azt, mintha ez nem így volna. Senkisémondta mintha a gazdasági élet olyan értelemben volna önálló, ahogypéldául az a növények élete: a növények, legalább azok igen nagy része szintén kerülhet kapcsolatba az emberrel, csak akkor, ha az ember maga teremti meg ezt a kapcsolatot magának a növény életének az emberi szempontból való létezésére nem lényeges feltétele. A búzát az ember sok éves munkálkodása és következetes befolyásolása alakította mai formájára, de azért a búzának mégsem az emberi értékkel teremti meg léte feltételeit és a buza kétségtelenül továbbra mégmarad növénynek, életnek, ha az emberi értékelés teljesen elfordul tőle, ha talán táplálék-értékét más értékekkel pótolhatja, olyanokkal, amelyek számára olcsóbbak, könnyebben elérhetőek, könnyebben megvalósíthatóak, mint a buza fáradságos és kockázatos termelése.

A gazdasági életéről, mint külön egészről ebben az értelemben nem lehet beszélni. A gazdasági élet nyilvánvalóan nem olyan természetű része a mindenségnek, amely az emberi módon lenne független. A legtöbben a gazdasági életben titokzatos hatalmaknak a foglalatát látják, olyan hatalmak amelyek az emberre sokkalta nagyobb mértékben igyekeznek káros hatásokat gyakorolni, mint hasznosakat, amelyek az emberrel játékszerként bántanak, az egyéni akaraton kívül székelnek és legfeljebb ideig-óráig kerülnek hatalmas egyének akaratának befolyása alá. De a gazdasági hatalmak kétségtelenül olyanoknak tűnnek fel, amelyek elsősorban az emberre akarnak uramat építeni, amelyek ugyan a természettel szemben is nagy erőt mutatnak, — átalakítják a természetet, erdőket tarolnak és tengersizségeket vágnak át, sivatagokat népesítenek be, vagy városokat tesznek romokká, — mindezt azonban mindig csak azért, hogy az emberekkel történjék valami: jó, vagy rossz, hogy az ember legyen a tárgya ezeknek a gazdasági folyamatoknak.

A gazdasági élet emberi jellege tehát kétségtelen abban tekintetben, hogy a gazdasági életet egyenest az ember kevéért meglevőnek fogjuk fel. S az embernek állandó problémája volt az, hogy végre tövéig kikutassa ezeket a gazdasági jelenségeket, hogy végére járjon annak, mi hát az, ami a gazdasági életben lelki: hátha ilyen módon megtudná szerezni lehetőségét annak, hogy azt az ősi viszonyt megfordítsa és hogy többé ne a gazdasági élet legyen az ember felett, hanem az ember a gazdasági erők felett. A mostani tárgykilüezés



kétségtelenül ebből a felfogásból indult ki. Amikor a programra odakerült az a kérdés is, hogy beszéljünk a gazdasági élet lelki tényezőiről, akkor a vallásos gondolkodás, amelynek az a feladata, hogy teljesen belesimuljon az életbe, a mindennapokba, mind abba, amire Jézus azzal mutat rá, hogy „ez a császáré” akkor nyilvánvalóan azért tette ezt, mert szeretle volna, ha a vallás ereje ebben az irányban is utat mutat.

Azonban szükséges az, hogy ezt a tárgykitűzést átalakítsuk. Ez a gazdasági életnek még mindig abból a szemléletéből ered, amely abban tárgyi rendszert lát, azt tárgyi valóságnak látja, amely ugyan látja a gazdasági életnek emberi jellegét, de annak egyik gyengébb, sötétebb oldalát. Nagyon jellemzőnek kell erre nézve tartanom azt, hogy a gazdasági életet a legritkábban szokás Isten tevékenysége szintereként felfogni és sokkal inkább a sátáni hatalmak munkakörét látja benne a hívő, vagy a hívőnek vezetője a lelkész. A legjobb esetben szükséges rossznak tartja, amelynek még a legszentebb ember és a legszentebb lélek is kénytelen engedelmessé válni, (Jézus is halfogásra küldte ki a tanítványt, hogy az adógarast előteremtse,) de amely mindig kényszer, mindig megkötöttség, mindig idegen erőnek az ember életébe való beleavatkozása.

Ezzel a külső szemlélettel azonban sohasem fogunk a gazdasági életnek mélyére hatolni. Ezzel a külső szemlélettel sohasem tudjuk pontosan megállapítani viszonyunkat ahhoz, amit misztikus valóságnak, gazdasági életnek, gazdasági hatalmak foglalatának ismerünk. És így én átalakítom a tárgykitűzést s nem azt kutatom, hogy vajjon a gazdasági életnek vannak-e lelki tényezői s ha vannak, melyek azok, hanem arra keresek választ, hogy vajjon a gazdasági élet maga milyen természetű lelkiséget mutat. Tárgyam az, hogy vajjon a gazdasági élet a lelkiség szempontjai szerint vizsgálva, mutat-e bármilyen más természetű vonást is, mint épen lelki vonást? Hogy vajjon az anyagiasság milyen értelemben bír tárgyi alappal? Hogy milyen módon oszlanak meg a szerepek a gazdasági életben egyfelől testi és lelki, másfelől anyagias és lelki erők között s hogy vajjon egyáltalában van-e a gazdasági életben bármi más is, mint tisztá lelki jellegű erő és lényeg?

S ha a kérdést így megfordítottam, akkor egyszerre megfordul az egész probléma. Akkor egyszerre nem az a kérdés, hogy vajjon a gazdasági életnek, mint tárgyi rendszernek és valóságnak vannak-e lelki tényezői, hanem ellenkezően az, hogy vajjon elképzelhető-e bármi egyéb is a gazdasági életben, mint tisztá lelkiesség és lelki egymásrahatás?

A gazdasági élet megítélésében az okozza a zavart, hogy a gazdaság mindig kapcsolatot mutat fel az anyaggal is és az emberi társadalommal is. Ugy látszik, hogy a gazdaság célja végeredményben annak a nagyszerű küzdelemnek a vezetése, szabályozása, hatásosabbá létele, amelyet az ember a maga

létéért a természettel szemben folytat, de egyuttal versenytér a ember és az ember között, s a gazdasági élet az a bizonyo harc, amelyet mindenek mindenek ellen folytatnak.

Ha csak az emberi területre szorítkoznék ez a harc, akkor természetesen könnyebb volna belátni, hogy tartalma tisztán csakis lelki természetű: azonban nemcsak a társadalomban hanem természetben is folyik az, és egyuttal az emberek között is olyan eszközöket használ, amelyeket a természet termékeinek ismerünk fel. A gazdasági élet nemcsak anyagi élet, hanem egyuttal anyagi élet is: a gazdaság célja a termelés, szoktuk mondani s ez egyuttal a gazdasági természetű munka is. A gazdaságnál ez a felét még Isten oltalma alatt látjuk, sajnos, legtöbbször csak annyiban, hogy úgy véljük, az áldás az istené s ha az áldás nem volt elég bőséges ha ezt nem itéltük elég teljesnek a mi emberi szempontjaink szerint, akkor egyszerre úgy tűnik fel előttünk, mintha Isten vereséget szenvedett volna a titokzatos és ártó hatalmaktól, mintha a sátán diadalmaskodott volna a jóakaraton, — vagy mintha isten büntető keze járna rajtunk olyan bűnökért, amelyeket a mi emberi önhittségünk soha sem akar velünk felfedeztetni.

A termelés menete tehát bizonyos mértékben közömbös természetű; a gazdasági harc aztán ott indul meg, amikor a gazdasági munka eredményének kölcsönös kicseréléséről, elosztásáról van szó. Akkor, amikor a gazdálkodónak meg kell jelennie a piacon és ott már nem isteni, hanem nagyon is emberi erők játékvá lesz. Az, hogy mennyi terem a hold földön, még beilleszthető abba a gondolatmenetbe, amely mindenben Isten felé, mint központ felé vezető utakat keres, de vajjon az ár alacsony-e, vagy magas, hogy vajjon van-e vevő, vagy nincs és hogy egyszerre a kínálat az, amely túlhalad minden várakozást és amely egyuttal tönkre is teszi a sikernek minden reményét és ellensúlyozza azt, amit az isteni áldás a bőség formájában a gazdának juttatott, ebben már nem lehet és nem szokás isten kezét felfedezni. Ezek már emberi erők és emberi mérkőzések. Így érvel a mindennapi bölcsesség.

Ez a gondolatmenet megcáfolhatatlannak tűnik fel, de az, hogy érvénye általánosan elfogadott, egyáltalában nem bizonyítja azt, mintha ez az érvényesség csakugyan megláthatatlanul fenn is állana.

Az a bírálat, amelyet ehhez a felfogáshoz hozzá kell fűznünk, ott kezdődik el, hogy a fizikai munkát nem szabad többé úgy megítélnünk, mint ahogy eddig tettük. Azt gondolom, hogy annak a megkülönböztetésnek, amely szerint van fizikai munka és van szellemi munka s hogy a kettő között áthidalhatatlan ellentét, vagy szakadék volna, teljesen tarthatatlan. A munka csak a lélek munkája lehet, tehát nem lehet abban semmiféle fizikai jelleg; az pedig, hogy vajjon ez a munka valamilyen fizikai környezetben, fizikai közegben folyik-e le, nem lehet

döntő, mert hiszen minden emberi munka feltétlenül ilyen fizikainak nevezett közeg létéhez van hozzákötve. A legegyszerűbb napszámosmunka, amely ugyanazokkal a mozdulatokkal és ugyanazzal, a szinte megkövesedettnek látszó szellemi körsugárral folyik a változatlanság jegyében, mert hiszen ez a munka évszázadokon keresztül mindig ugyanaz és a nemzedékek megszámlálhatatlan rendjén át minden lényeges eltérés nélkül ugyanugy folyik, mégis szellemi munka s a lelkeségnek minden ismertelőjelét magán hordja. Meg kell tanulni. Elmebeteg nem végezheti. Az örület kiszakítja belőle a munkást, a fáradtság néha az örülléshez hasonló jelenségeket idéz benne elő. Azt mondják, hogy a kőfejtőnek a munkája fizikai munka, én azt állítottam egy munkásvezérnek, hogy nem, szellemi munka az, s aki nem tudja, jobb, ha hozzá sem fog: a munkásvezér nevelt és gunyosan azt mondta: persze, mert ha nem volna szellemi munka, akkor a munkások a csákányt a kő helyett egymásba vágnák. Igen, lökéletesen így van ez, a munkások egyáltalában nem azt végeznék a szerszámokkal, amit végezniök kell, ha az az erő, mely velük ezt a munkát végezteti, nem a célját és eszközeit ismerő lélek volna, hanem a fizikumnak valamilyen érvényesülése az emberi hüvely alatt.

A kőtörő tehát szellemi munkás, aki a kőben dolgozik, s a kőben akarja megvalósítani a maga szellemének akaratát. Vajjon van-e olyan természetű szellemi munka, amelynek ne volna szüksége valamilyen fizikainak nevezett közegre, hogy hathasson a többi emberi lelkekre? A művésznak vászon kell, festék kell, ecset, véső, vagy kő kell, hangszer kell, papíros kell, vagy ha egyéb nem, akkor kell a levegő, amelyen át gondolatai hanghullámokként terjedhetnek tovább embertársa lelkéhez, hogy abban felébresszék a saját maga kívánságait, vágyait, akaratait és képességeit is. És mielőtt még a levegőre kerülne a sor, szüksége van a saját maga fizikainak nevezett valóságára, szüksége van ajakára és arra az egész bonyolult szerkezetre, amelynek segítségével a levegőt a maga akaratának megfelelő rezgésekre és ezzel a maga akaratát kielégítő hatásokra kényszeríti. És még ezen is túl szüksége van idegrendszerének fizikai valóságára, az agyvelő csodálatos berendezkedésére: mert kétségtelen kísérletek igazolják, hogy nemcsak a kimondott és külső hatásra szánt, de a ki nem mondott és csak sejtelmesen, kialakulatlannul felbukkanó gondolatnak is szüksége van arra, hogy az agyban megfelelő vegyi és talán fizikai folyamatok is kísérik és teremtsék át a még nem valóból a valóságba: ha mindjárt csak annak az egy léleknek a számára is, amelyben ime megszületni készül. Az pedig, hogy vajjon vannak-e olyan gondolatok, amelyek valóban csak egy ember számára volnának és amelyek semmi másra és senki másra nem, — még kikutatatlan kérdés, még el nem döntött kérdés; de igen sok jel szól amellet, hogy ez nem így van: az emberi lélek

csak része egy nagy egésznek és ebben a nagy egészben minden közös és semmitem rejtejt egymás előtt.

S vajjon fizikai-e az a munka, amelyet a mezőgazdasággal végez a gazda? Fizikai-e az a munka, amelynek az az eredménye, hogy a buza nő és a növények tergetni sokasága emberi létünknek rendelkezésére s hogy a háziállatok és mindenféle élőlények segítenek nekünk, — akaratok ellenére, vagy legalább is akaratok nélkül, — elviselni a lételet és kifejleszt az, ami bennünk kétségtelenül isteni? Ez a fellevés nyilvánvaló képtelenség. A gazda a maga kicsiny körében sokkalta inkább látszik tudónak, mint tudatlan engedelmeskedőnek. Amit talál költőrségnél fel lehet lételezni, a kapálásnál már bizonyára nem lehet, mert a kapásnak elsősorban tudnia kell és az, ami benne munka s az, ami részéről munkateljesítmény, ennek a tudásnak az eredménye és megjelenése az anyagi közegben: azonban úgy, hogy a maga élete itt más életekkel áll szemben és a maga munkája éppen abban áll, hogy ésszel, tapasztalatokkal, tudással segít annak, ami előtte sarjadó lételet, hogy az vegye át az ő akaratóának tempóját és kövesse azt az irányt, a melyet szab neki.

Vessük el azt a szomorú megkülönböztetést, amely ma ma is megfertőzi gondolkozásunkat és amely a társadalmat osztályokra tagolva, az embert az embertársával állítja szembe. Beszéljünk fizikai munkásról és ne arrogáljunk magunknak olyan címeket és olyan rangokat, amelyek fenn nem álló képességeinknek felelnének meg: nincsenek fizikai munkások és nincsenek külön szellemi munkások, hanem csak ilyenek, csak szellemi munkások vannak; csak szellem van, amely megvalósul a világban, amit mi — egészen bizonyosan nagyon is szűklátókörű szemlélettel, — fizikai anyagnak, közegnek nevezünk. Böhm Károly legalább, az a nagy filozófus, akinek a tanításaihoz még mindig nem éretek meg az emberiség, arra mutat rá, hogy a fizikai világ olyan pontosan engedelmeskedik annak, amit az emberi szellem akar, kétségtelen jele annak, hogy a kettő között lényegbeli azonosság van. A vegytan pedig és villamosági kísérletek bebizonyították, hogy az anyagnak az energiától való szétválását kezdeteleges tapasztalati bölcseség, mert az anyag csak az erőnek olyan formája, amelyet érzékszerveink osztanak be más csoportokba, mint amilyeneket erővel kapcsolatban megszoktunk.

A gazdasági lételet lelki lényegének megismeréséhez nagyon is szükséges az, hogy a fizikai elemeket kiküszöböljük a gazdaság gondolköréből. Mert ha a gazdasági lételetnek nincs anyagi jellege, akkor már nyilvánvaló, hogy csak lelki elemek vannak, és ha azok lelkiek, akkor csak ugyanazok az elemek lehetnek, amelyekből az ember maga fel van építve.

Ez a lehető legtermészetesebb észrevétel, s nem is következtetés, hiszen a gazdasági lételet úgy, ahogy előttünk és felet

tünk van, úgy, ahogy bennünket magával sodor és ahogy nemcsak uralkodik felettünk, de egyúttal önmaga is válaszol minden egyes akaratra, amelyet emberi részről érez; lényegében semmi egyebet nem tartalmaz, mint maguknak az embereknek viszonyait egymáshoz.

A gazdasági élet az emberi viszonylatoknak egyik területe. Az, hogy más ilyen terület is van, kétségtelen, de nincs egyetlen olyan viszonylat sem, amely a többitől független lenne, hiszen nincsen egy sem, amelyben bármi más is lehetne, mint maga az emberi lélek, amelyet lelki érzékszerveinkkel egyszerűen, másszor amarról az oldalról szemlélünk.

Az, hogy a gazdasági élet az emberek bizonyos viszonylata egymáshoz, megmagyarázza azt, hogy miért érezzük olyan hatalmasnak és ellenállhatatlannak. Az pedig, hogy ez a viszonylat lényegében ugyanannak a léleknek a kifejezése, amely a többi társadalmi viszonylatokban is megjelenik, arra ad felvilágosítást, hogy miért gyakorol a gazdasági helyzet befolyást minden más viszonylatra, de egyúttal figyelmeztet arra is, amit a mi anyagi korunk el szokott hanyagolni, hogy a gazdasági élet egyúttal a hatása alatt is áll minden egyéb viszonylatnak, amely emberek között fennállhat.

A gazda learatta termését és el akarja adni: kiderül, hogy mások ugyanolyan terméssel léptek a piacra, mint ő, s hogy csak addig van magában, amíg otthon marad, amíg a buzáját vetőmagnak és lisztnek használja, hogy téli táplálékát a maga számára, családjá számára biztosítsa. Mihelyt a piacra lép, azonnal sok magához hasonló embertársával találkozik és ennek a sok embernek mindnek meg van a maga külön akaratja, s e között a sok ember között vannak erőszakosak és vannak szelidebbek, vannak ravaszok, vannak, akik ismerik annak a területnek, a piacnak a maga apró és nagy titkait, lehetőségeit, olyan emberek vannak ott, akik úgy dolgoznak embertársaik lelkével, ahogy azok dolgoznak szerszámaikkal, vagy a természetnek előttünk végbemenő folyamataival: a kereskedők ezek; de nem lelküknek képessége, nem lelküknek lényege, nem alkotása, nem tartalma különbözteti meg őket a többi emberektől, hanem csak gyakorlatuk, tanultságuk s az a szabadság, vagy szabadság, ahogy a maguk lelkének akaratát rá akarják kényszeríteni embertársaikra.

A gazdasági életben sehohsem találunk egyebet, mint lelkeket, mint lelkeknek egymásbakapcsolódását és egymásrahatását. A gazdasági életet legegyszerűbben úgy jellemezhetjük, hogy az egy embernek a köze az a sok emberhez, az emberek teljességéhez, vagy úgy, hogy általánosságban szólva: minden ember köze mindenkihez máshoz. Ez a második formula volna az, amelyen maga a gazdaságtan felépül, amely a nemzetgazdaságnak a keretét és alapjait adja meg és amely azoknak a megmondolásoknak a foglalatja s egyúttal tárgya, amelyek a tár-

sadalmi gazdaságtanra vonatkoznak a maga általánosságában. Az egyéni gazdaságot viszont az első formula jellemzi és egyúttal magyarázza is.

Most az a kérdés, hogy vajjon embernek lehet-e más emberhez másféle köze, mint lelki? Ez fogja ugyanis megváltani azt a külön kérdést, hogy vajjon az anyagiassággal újként kell-e számolnunk az emberi társadalomban, mint valami külön tényezővel, amely általában a lelki tényezők hatását gyengíti, amely a jószándéku emberi akaratokat nyers gazdasági törvények keretei közé löri be.

A gazdasági életben vannak olyan fogalmak, amelyek anyagiasság kétségtelen hordozóinak tűnnek fel — és amelyek mégsem azok. Ilyen a vagyon, a pénz, bizonyos mértékben ilyen a hitel s ilyen az, ami mindezeknek foglalatja: a tőke. A gazdasági elméletek szerint ezek végzettszerű és megmásíthatatlanok illetve csak részletekben, vagy talán formákban változó tényezők a gazdasági életnek és ezek befolyásolják, keretezik, segítik és gátolják, vagy fulasztják sikertelenségbe az egyéni akaratot. Azonban csak közelebbről kell ezeket a félelmetes hatalmakat megvizsgálni és kiderül, hogy ezekben sincs semmi, amit magunktól idegennek és magunknál erősebbnek kellene tartanunk.

A pénz, amelyről nemrégiben éppen a mi Kálvinista Világunkban írta Maksai Albert, hogy „elátkozott kocsikerék, amely a bűn szekerét röpitte keresztül ezen a világon,” lényegében mindössze írott, vagy talán érbe vésett bizonyosság arról, hogy emberek között valahol valamilyen gazdasági kapcsolat jött létre. Gazdasági kapcsolat; amely pedig éppen olyan érintkezése embereknek egymással, mint bármi más; — a részletekbe megvizsgálódás azt mutatja, hogy a gazdasági kapcsolat az emberek között legelső sorban értelmi természetű, annyira, hogy a gazdasági élet legfontosabb lelki vonása éppen az értelmiség vonása; a gazdálkodásban az ész dominál, és ez adja meg annak sajátos jellegét, más társadalmi kapcsolatokkal szembe, amelyek közül például a politika első sorban az akaratnak, a művészet az érzéseknek s az ismeretlen meghódítására irányuló szakadatlan emberi küzdelemnek, a vallás a mindenség tagjává váló felemelkedésnek, isten fiává való lételnek, tehát az emberek legbűszkébb és legmagasabb röplő szándékának s vágyának megvalósulása. Ha pénz van a kezünkben, az annak a jele, hogy s a kivételek száma itt nagyon kicsiny, — hogy más emberrel, embertársainkkal, embertestvéreinkkel valamilyen kapcsolatunk volt, valamilyen közös ügyünk, volt valami, amiben célok, eszközök és a megoldás formái is közösek voltak; a pénz nyugta, amely azt igazolja, hogy az embereknek egymással nincs csenek olyan kapcsolataik, amelyeknek az emléket el kellene felejteniük, amelyet ne volna érdemes számbaszedniük és amelyeknek során az embereket gazdagodás, valamiben való előrehaladás érte és segítette.

A pénznek tehát nincs anyagi léte, mert nem az anyaga fontos a pénznek, hanem az a lényege, hogy az emberek egymással való szüntelen érintkezésének közösen megállapított és elfogadott formája. A sok pénzt együtt már vagyonnak hívják s vagyonnak hívják mindazoknak a javaknak az összeségét is, amelyekről azt tartják, hogy az felváltható pénzre, tehát alkalmas arra, hogy az emberek egymás között érintkezést keressenek miatta. És nem a pénzben, hanem a vagyonban keresik azt a feszítő erőt, amely a gazdasági élet belső törvényét és egyúttal igazi indító lényegét is teszi. Azonban a vagyonról azt mondja a társadalmi elméletnek egyik legmodernebb és legradikálisabb kutatója, a német Max Weber, hogy a vagyon semmi egyéb, mint eshetőség az egyén akaratának a megvalósítására: Ez a meghatározás pedig azt mutatja, hogy a vagyonnak anyagi jellegét éppen az dobja el, aki a legradikálisabban áll azon az alapon, hogy a gazdasági élet tárgyi rendszer és nincs benne semmi emberi, hanem csak valami intézményszerűség alkotja azt, olyan intézményszerűség, amelyen belül az embernek nincsen akarata s nem is lehetnek céljai sem, amely ellen nem lehet másként küzdeni mint éppen csak magának az intézménynek a megváltoztatásával.

A vagyon eshetőség arra, hogy az egyén akarata megvalósuljon. Az egyén nem vagyonra törekszik, hanem akaratának a megvalósítására és a hatalom annak a kezében van, aki birtokába jutott annak a képességnek, hogy a maga akaratát meg is valósítsa. A vagyon ennek az akaratnak nem előidézője, hanem csak kísérője. A vagyon könnyen halmozódik fel és éppen olyan könnyen foszlik szét is; ki ismer olyan nagy vagyont, amelyek nemzedékek során keresztül mindig egyformán bírnak a vagyonnak minden tulajdonságával? Csak a földbirtok kivétel ez alól, de nem azért, mintha a földnek talán értékesebb volna a vagyon jellege, mint annak, amit készpénzvagyonnak neveznek, hanem azért, mert a földbirtok kezeléséhez nagybirtok formában a legkevesebb egyéni kezdeményezés kell, mert általában ennek a vagyonnak a gyümölcsöztetésére vagyunk legjobban berendezkedve, és mert az egyszer kiépített szervezet ezen a téren bomlik szét a leglassabban.

A vagyon lényege tehát az akarat, amelyhez a diadal tapadt: ismét nincs benne semmi anyagi lényeg. S ha a hitelre gondolunk, amely semmivel sem kevésbé hatályos, mint maga a készvagyon, és amely a vagyonnak igen fontos alkatrésze, holott semmi más sincs benne, mint bizalom az emberek között, tehát éppen nem anyagi természetű összekapcsolódás, akkor egész világosan kell látnunk, hogy nem az anyag a lényege a vagyonnak, hanem az, hogy az emberi lelkek közös akaratban és közös célokban forranak össze.

A legvilágosabb pedig ez a tétel éppen a tőke kérdésében lesz. A tőkében, amely korunk anyagiasságáért felelős, amiben

sohasem merünk semmi egyebet keresni, mint irgalmatlanságot elgázolást, küzdelmet a végletekig. A tőke tőkéletes anyagtalansága és teljes lelkisége világosan kiderül, hogy az mindig egészen bizonyosan és maradék nélkül pótolható közös akarat tal; házat lehet építeni úgy, ahogy a székely épít, kalákában hidat lehet építeni nagy vizeken, utakat lehet teremteni mocsarakon át, mocsaraktól termőföldeket lehet varázsolni tőke nélkül, azaz avval a tőkével, ami minden tőkének lényege: az emberi közös akarral és a célok egységes végbevitelre irányuló szándékkal. A tőke minden meghatározása között csak egyetlenegy állja meg helyét, amely így hangzik: a tőke konkrét célú társadalmi megállapodás. A tőke sikere pedig nem az anyag sikere, hanem a szervezésé tehát a léleké.

Míndez kétségtelen tény, de nem szoktuk így számbavenni ezeket és nem szoktuk hatalmas hangsulylyal kiejteni, hogy a gazdasági életben nincs semmi egyéb, mint embereknek köze egymáshoz s nincs benne semmiféle más erő, mint az ami emberi lelkekben lakik és embereket egymáshoz köthet, vagy egymástól elszakíthat.

S vajjon kiderül-e most már, hogy miért beszélünk mi itt a templomban a vagyonról, a tőkéről, a pénzről, a hitelről? Azért, mert nem is lehet ezekről sehol másutt igazán beszélni, csak itt, ahol semmi egyéb nem érdekel bennünket, mint a viszony, amely a lelkek között fennáll. A gazdasági élet a lelkeknek a viszonya egymáshoz, — a maga értelmiségében és ennél fogva a helyes gazdaságpolitika csak a templomban alapozódhatik meg. Senki más nem jogosult a gazdasági viszonyok hiteles megítélésére, mint az, aki hivatva van arra, hogy a lelkeket megismerje és megítélje.

Tudom, azt szokták mondani, hogy a kamatot a tőke után fizetjük: de a tőke az emberek akaratát foglalja magában, semmi egyebet s a kamatot az embereknek arra irányuló szándéka, hogy egymáson uralkodjanak, vagy arra is, hogy egymáson segítsenek, semmi egyéb. Azt szokták mondani, hogy a gazda csak termel, de az árat nem a gazda állapítja meg, hanem a piac: de az a piac semmiből másból nem áll, mint embereknek az összességéből és ahol az emberi társadalomnak vége van, ott vége van a piacnak is. Árak még sohasem születtek meg másutt, mint emberek által s emberek számára. A földnek nem fizetünk, az állatvilágnak, a növényvilágnak, amelyek bennünket ellátnak termékeikkel, nem fizetünk, csak egymásnak fizetünk s ha az árak emelkednek, akkor az azt az emberi akaratot fejezi ki, hogy nagy lévén a társadalom egyik felének a szorultsága, a másik fele elérkezettnek látja az időt arra, hogy ezt a szorultságot a maga hasznára fordítsa. Az árak nem emelkednek maguktól, hanem a tulajdonos emeli az árat és épen az mutatja az emberi léleknek alacsonyosságát, gyarlóságát, hogy az árak akkor emelkednek, amikor egyesek in-



ségben vannak, mikor megszorultak, mikor kénytelenek engedni, mikor elvesztették az uralmukat önmaguk felett.

Az ár ennélfogva hatalmi kérdés, — és a gazdasági élet ezen a hatalmi tényen keresztül nyilatkozik meg nekünk. De ez nem kötelező tulajdonsága, nem lényege a gazdasági életnek, mert az emberi léleknek csak kezdetleges állapota az, amelyen számára a hatalmi viszony a legszilárdabb és a legkedvesebb viszony: amikor az ember mindenáron ur akar lenni, mikor másokat le akar igázni, ki akar használni. S ez az állapot a mai gazdasági életnek igazi lényege a mai tőkés gazdasági élet a társadalomnak azt a fejlettségi korszakát mutatja, amelyben még nincsen sem irgalom, sem szeretet, hanem csak törtetés van, csak leigázás van, csak uralomra való törekvés van.

De bármi van benne, bizonyos, hogy semmi egyebet nem találunk ott, mint lelki tulajdonságokat. S ha az a kerek ércdarab valóban a bűn szekere, akkor a szekéren az ember a kocsis és nem a sáfár: az ember, aki elvesztette a maga igazi útját és Isten helyett a gonosz felé igyekszik. Nem idegen hatalom azonban és ennélfogva nem is félelmetes: mert a mi hitünk azt tanítja, hogy mindig van remény a kőszív helyett a husszívra. Az ember nincs arra kötelezve, hogy a sátán kocsisa legyen s épenugy lehet Isten kocsisa is és ebben nem kell még a kocsiját sem kicserélnie, mert nem a pénz rossz, hanem a kéz, amely a kocsit vezeti. A pénz Isten felé épugy gördülhet, mint a sátán felé.

Nagy szükségünk van arra, hogy gazdasági életünk megváltozzék. De nem a pénznek kell változnia, hanem az észnek engednie ridegségéből. Nem a gazdasági rendszernek kell változnia, hanem azoknak az indulatoknak, amelyekkel ember az emberrel szemben viseltetik. És azt sem szabad elhinnünk, s nem is szabad abba a nagyon is divatos tulzásba beleesnünk, mintha a gazdasági élet csak rosszat teremne. Ha így volna, nem bírhatnók ki az életet. S nemis lehetne így csak akkor, ha volna olyan emberi szív, amelyben rosszon kívül semmi egyéb sem lakik.

A gazdasági életben nem szabad ellenséget látnunk s magunknak sem szabad gazdasági életünkben úgy viselkednünk, mintha most egyszerre ellenségekké akarnánk válni jóbarátok helyett: pedig ezt tulsokan megteszik közölünk. Itt vannak a mi kőszívűjeink, az uzsorások, akik áruval és árakkal uzsoráznak, azok, akik kamattal uzsoráznak, akik ma is hamis mértékkel mérnek és akik elvesznek az árunak a minőségéből: ők mind tudják azt, hogy mit mivelnek. És ebben van annak a sok mérlegnek az ellenmérge, amely a gazdasági életet tūrhetetlenné teszi, vagy legalább is tūrhetetlenné mutatja. A tolvaj tudja, hogy ő lop, az uzsorás tudja, hogy ő uzsorás. És ahogy a tolvaj nem okolhatja bűnéért a házórző ebet, amely elaludt, s a tolvaj kereskedő sem okolhatja a mérleget, amely eltűri, hogy

meghamisítsák, épenugy nem hivatkozhatik a magas ár miatt senki arra, hogy a piacon is magas az ár: mind hatalmaskodás ez, mind uzsora ez és mind, mind a templomba való ez, gyógyítás céljából.

Kedves Testvéreim: fel a szivekkel. Állítsuk helyre életünknek egységét. Állítsuk helyre azt az isteni rendet, amely szerint az emberek között a szeretet a kapocs, azt a rendet, amely szerint az igazság a szeretetből fakad és a szeretet nemcsak enyhe gyógyír, a mely talán arra való volna, hogy beheggesse az igazság szakította sebeket. Lássuk meg, hogy a gazdasági életben is ugyanazok vagyunk, mint a magunk különnek hitt életében; ugyanazok kifelé, mint a kik befelé és otthon; ugyanazok testvéreinkkel, az emberekkel szemben, mint önmagukkal és istennel szemben. Testvéreim, a gazdasági élet épenugy általunk történik, mint minden egyéb és épenugy isten dicsőségére, vagy istennek megcsufolására történik általunk, mint minden egyéb: de mi felemelhetjük sziveinket és a gazdasági életben is megkereshetjük azt, aki azért jött közénk, hogy rajta keresztül való örök egymáshoz tartozandóságunkat megmutassa és bizonyítsa.

*Dr. Móricz Miklós.*

## A nagyhét bezárása.

**Irodalmi estély. A nagyhét résztvevői és szállásadói.**

1. A nagyhetet *dr. Makkai Sándor* püspök zárószavai és áldása fejezték be.

2. Este *irodalmi* estély volt, amelyen ének és zeneszámok keretében *Csekme Ferenc, Viskó Gyula, Donáth László* elbeszéléseikkel, *Áprily Lajos, Br. Kemény János* és *Maksay Albert* verseikkel gyönyörködtették a hallgatóságot.

3. A nagyhét *résztvevőinek* száma a tordai és környékbeli gyülekezeteken kívül 534 nyilvántartott egyén volt, ezek között 220 lelkész, 88 lelkészné, 5 theologus, 4 levita, 15 tanár, 20 tanító, 6 egyh. ker. tisztviselő, 68 nőszövetségi kiküldött, 54 női egyháztag különböző gyülekezetekből, 54 férfi világi egyháztag, köztük főgondnokok, gondnokok, presbiterek, egyházkerületi képviselők. A vasárnapi ünnepi istentisztelet és a nagygyűlés résztvevőinek száma 6000 ember volt.

A vendéglátó tordai társadalom köréből 228 család nyújtott szives otthont a vendégeknek.

# A Református Szemle beszámolója a tordai református nagyheétről.

(37. szám 1928. szept. 14.)

Anyaszentegyházunk megújulásának biztos jeleit adja a Lélek az öt év óta tartott református nagyhefeken keresztül. Csak az a pusztá lény is, hogy az anyaszentegyház munkásainak és híveinek legjava annyi külső akadály dacára egy teljes hetet szentel Isten nagyságos dolgaival való foglalkozásra és hogy egy gyülekezet és környéke híveinek serege olyan egy testként mozdul meg és figyel a szőlők szavára, drága biztatás az anyaszentegyház jövőjén aggodalommal csüngők számára. Hogyne nőne még jobban Isten iránti hálánk, ha hozzávesszük, hogy Isten a maga akaratát meg is jelentette a hívek seregének közepette. Az anyaszentegyház legsúlyosabb kérdéseiben világos és határozott feleletet hallhatott az, aki engedelmes lélekkel figyelt. Annyi lelki áldást fakasztott az Úr tanulságul az anyaszentegyháznak, hogy ha azokat engedelmesen elfogadta minden lélek, aki hallotta a bizonyítványokat, akkor hatalmas lökéssel kell egyházunknak előre lendülnie a mennyei képmásának kialakításában.

A hála Istené minden jókért és az anyaszentegyház Ő iránta való hálából emlékezik meg az ó- és újtordai gyülekezetek pásztorai, előljárói, hívei atyafiúi szeretetéről és nemes Torda város minden polgárának hagyományos vendéglátásáról és támogatásáról. Örövend az anyaszentegyház, hogy egy egész város tud érette megmozdulni. Nem szűnik meg a hálánk azért sem, hogy az Úr erőt és Lelket adott arra, hogy az, akit első munkásul állított az anyaszentegyház szolgálatára, olyan szent odaadással és világos látással tudta vezetni és irányítani az egész hét fáradságos munkáját és tudta bölcs lélekkel kiegyensúlyozni az ellentéteket. Istené a dicséret minden hitvalló szóért, amelyik az Ő ügyének diadalán féltő szeretettel csüngő szívből fakadt.

Szeptember harmadikán már látszik, hogy valami készül Tordán. A ref. polgári leányiskola, a nagyhét főhadiszállása mozgalmos élet képét mutatja. Egymás után érkeznek a vasúti és autóbusz állomás felől az újabb és újabb csoportok. A vasút állomáson fehér karszallagos rendezők várakoznak. Mindenki kocsit kap és úgy hajtat a leányiskolába, ahol a rendezői irodán

megkapja a vezetőt a lakására, megváltja izléses jelvényét és az egész heti programot.

Este 8 órakor az ó-tordai templom zsufolásig telik meg, amidőn püspök aa a nagyhetet *megnyitja*. János ev. 15:1—5 alapján megadja az egész nagyhét alap gondolatát, jeligéjét „*Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek.*“ Felhív minden lelket, állítsa magát egész héten át ennek az Igének mértéke alá. Ez a litka annak, hogy az ő hatalmas erejét megtaláljuk és gyümölcsöt teremjünk.

Minden napnak a munkája *bibliaórákkal* kezdődött. A férfiak csoportjait a leányiskola helyiségében Vásárhelyi János egyh. ker. lelkészi főjegyző, dr. Tavaszy Sándor, dr. Imre Lajos, dr. Gönczy Lajos, dr. Nagy Géza és Maksay Albert theol. professzorok vezették. Az egyes csoportok A. B. C. rend alapján állítottak össze. Az Ige alapján az igehirdető, a pásztor, az ember, a tanítvány és a testvér kérdése került megbeszélés alá egy-egy reggel 9—<sup>1</sup>/<sub>2</sub>11-ig. E helyen nehéz ezekről az órákról és közvetlen áldásaikról beszámolni. Különös jelentőségük az volt, hogy a *személyes*, lelki kérdések előhozására itt nyílt alkalom. Olyan mértékben váltak ezek az órák áldás forrásokká, amilyen mértékben alázatos és őszinte lelkek szólaltak meg és engedelmes akaratok hajoltak meg az Ige előtt. Egy tény bizonyos és ez örvendetes jel, az érdeklődés és részvétel fokozottabb és mélyebb volt, mint eddig és hisszük: a közvetlen, személyes kérdéseket előhozó Biblia körüli beszélgetések iránti vonzalmat mindenkiben felkeltették és erősítették ezek az órák. Pár éve még nagyon idegenek voltak az ilyen összejövetelek sokak előtt. Jó lenne az egyházmegyei, vagy más lelkészi találkozásokon is ezt az áldott munkát öntudatosan bevezetni. Isten erre felhívást és példát adott a nagyhéten.

A délelőtti hátralevő részét <sup>1</sup>/<sub>2</sub>11—<sup>1</sup>/<sub>2</sub>1-ig, közben egy kis szünettel, *tudományos előadások* tették ki. Egységes alap gondolatuk a *ref. hitvallás* egyházunk életében való érvényesítésének kérdése volt. Tulajdonképpen a két utolsó előadás is ennek a fő gondolatnak volt alája rendelve. Örvendetes tényként állapítjuk meg, hogy az amúgy külsőleg unalmasnak tetsző „dogmatikai“ kérdéseket pásztorok és hívek fokozott érdeklődéssel hallgatták. A leányiskola tornatermében napról-napra 400—500, felerészben férfi, felerészben nő hallgató előtt folytak ezek a megrázó erejű és új életet sürgető, mély alapokon nyugvó, de mégis könnyen érthető, világos felépítésű előadások.

*Első nap* dr. Tavaszy Sándor theol. igazgató, mint a rendezes theologia professzora a *Hitvallásunk igazsága* cím alatt tartott előadást. Az előadás a Heidelbergi Kátéval foglalkozott csupán, a másik hitvallásunkra való kitérés több időt követelt volna. Megállapította, miért van szükség hitvallásra? Ez állítja elének a szentírás hatalmas világának *központi igazságát*, biztos kulcs arra, hogy eltévelyedés nélkül olvassuk a szentírást, ez

az egész történelmi reformátusság bizonyágtevésének összefoglalása. A hitvallás igazságának egyetlen kriteriuma Isten Igéje. A bevezetés után az előadás átvezetett, mint biztos kalauz ősi hitünk hatalmas épületén, néhol egy-egy döntően fontos fordulónál a részletekig menő magyarázattal. Vázlatosan elének rajzolódt a „vallásos” életünkkel és felfogásunkkal bizony sokszor olyan éles ellentétben álló világa az igazi református hitnek.

*Második nap* dr. Nagy Géza az egyháztörténet professzora *Küzdelem a református hitvallásért* című előadásában a Heidelbergi Káté előállításának és az érvényesítéséért folytatott külföldi és hazai küzdelmeknek történetét vázolta fel eleven színekkel. Élet követelte a Káté előállítását, életeket tettek kockára érvényesítéséért, élet támadt ott, ahol ismét érvényesítik. A küzdelmek komolyak voltak, sokszor életet kívántak, ez kell, hogy mutassa, valami fontos érdekelt, hogy szolgáljon a hitvallás az egyház életében. A küzdelmekből világosan látszik, amikor a hitvallás eltűnt az egyházi életből, mindig lanyhulás, elerőtlenedés, tespedés, más felekezetek előnyomulása következett be.

*Harmadik nap* dr. Imre Lajos a gyakorlati theologia professzora: *A hitvallás az életben és a munkában* című előadásában a megelőző két előadás szerves folytatásaként mutatta ki, hogy a hitvallás mit ad a hívek és az egyház életébe és hogyan kell a munkába beállítani, hogy belőle élet támadjon. A hitvallás a személyes hitet gyarapítja és ezáltal az egész egyház hitét; személyes hitvallássá kell, hogy váljék, hogy az egyház hitvallásává legyen. A hitvallás elének állítja a hit szeményét és feléje segít, összekapcsol a gyülekezettel, egyházzal és a 60,000.000 református testvéremmel. Súlyos megállapítás volt: nem lehet az egyházban épülni közös hitvallás nélkül. A személyes életben a munkában való használatnak eddig nem is sejtett útai nyílottak meg a főbb pontokat érintő előadás nyomán. Egy dolog világos lett: a személyes keresztyén életünk táplálásában és a munkában a Biblia, Énekeskönyv mellett elengedhetetlenül kezünkben kell, hogy legyenek a hitváltások is.

*Negyedik nap* Maksay Albert, az ó-szövetségi tudományok professzora „*A predestináció a szentírásban*” című előadásában azt mutatta ki, hogy református hitünk alaptétele, a predestináció, sokakat megbotránkoztató dogmája nem emberi kitalálás, hanem Isten Igéje alapján álló tény. A nyelvészeti fejtegetésekig lemenő előadás kimutatta az ó- és új-szövetségi könyvek predestinációs kifejezéseit és gondolatait és azokat egységesen összefoglalta. Ez az előadás tisztázott sok félreértést és bizonytalanságot, ami a predestináció kérdése körül áll fent.

*Ötödik nap* Vásárhelyi János lelkész, főjegyző „*Az új egyházi törvény református követelményei*” című előadásában

biztos kézzel mutatott rá egyházi törvénykönyvünk fogalékos ságaira. Követelményként állította fel legelső sorban a hitvallási alap beállítást és érvényesítését: a hitvallás alapján állapítsa meg az új törvény, mi az egyház és mik a feladatai. Ezen alapon állíttassék be a komoly egyházi fegyelem. A lelkészválasztásnál két református követelmény van: az egész egyháznak legyen gondja arra, hogy minden állásba megfelelő egyet kerüljön és hogy ha a gyülekezet nem kívánja igénybe venni a lelkész szolgálatát, ha annak nincs is fegyelmi vétsége, onnan eltávolíttassék. Minden egyház célját szolgáló munka az egyházon belül kapjon biztosítást, állíttassék be a törvénybe a belső és külföldi munka szervezése. Az új törvény szabályozza a tudományt és építő egyházi irodalom létesítését. Az előadás mindvégig történelmi példákkal is gazdagon illusztrálva meggyőzőlt, hogy ezek a követelmények érvényesítése református mivoltunkból folyik.

Délután 4—6-ig tartott *konferenciákon* egyházi életünknek négy fontos kérdése került megbeszélésre az egyház férfiai előtt.

*Első nap* Kiss Albert sepsii esperes „*A lelkipásztori együttműködés eszméje és megvalósítása*” című bevezető előadásában kifejtette az együttműködés evangéliumi alapjait, szerinte ez abban áll, hogy az egyházi munkások úgy kell, hogy együttműködjenek, hogy az Istentől nyert más-más és különböző értékű adományait, mint egy test adják a hívek egészének szolgálatára. Javasolta az egyházi törvényekben kötelezőleg előírt egyházmegyei értekezések rendszeressé tételel addig is, amíg a zsinat véglegesen elintézi a kérdést. A zsinati törvényben pedig szervezett formában építtessék bele egyházunk testébe az egyházkerületi, esetleg egyetemes egyházi lelkészi értekezlet intézménye. A felszólalások során három álláspont nyert kifejezést: alakíttassék meg újra a lelkészegyesület, fogadtassék el a lelkipásztorok szövetségének a terve, lélessenek az egyházmegyei értekezések intenzívebbekké. A konferencia döntése odajutott, hogy elfogadja az előadó javaslatát azzal, hogy lelkipásztorok barátságilag alkothatnak szövetséget minden jogi forma nélkül.

*Második nap* dr. Gönczy Lajos, theol. professzor az új liturgiát és agendás könyvet és a megalkotásnál érvényesített irányelveket ismertette vázlatosan. Elv volt, hogy a kultusz református és egységes legyen; konzervatívizmus, azaz az igazi református karakterhez való ragaszkodás és radikálizmus, azaz ezeknek keresztül vitele vezette a bizottságot. A megbeszélés folyamán részletkérdések kerültek tárgyalás alá: A konfirmáltak mikor vegyék az úrvacsorát, szabályoztassék a katonák között végzendő lelkészi szolgálat formája és tartalma, templomi keresztelés gyakorlati akadályai stb. A konferencia úgy döntött, hogy az új agenda kinyomattassék megismerés és hozzászólás végett. Majd pedig egy bizonyos időpontban az ehker. közgyű-

lés mondja ki a kötelező bevezetést. A kérdés végleges elinté-  
zése sürgős feladat.

*Harmadik nap* dr. Imre Lajos, theol. professzor *vallás-  
tanításunk új tervét* ismertette. A hét elemi iskolai osztály szá-  
mára készült tervezetel annak idején a Református Szemle és  
Az Út részletesen ismertette volt. Előadó megbeszélésre ajánlja  
a következő kérdéseket: Helyes-e, hogy a Káté legyen az egész  
vallásitanítás alapja, helyes-e az anyag hármas beosztása (Biblia,  
egyház történet, Káté), helyes-e a kötött tanterv alkalmazása? Mód-  
szerileg helyes-e a Kátének és egyháztörténetnek a bibliai tör-  
ténetek illusztráló, elmélyítő és alkalmazó anyagául való bedol-  
gozása? A bibliai történeteknek történelmi sorrend szerint való  
feldolgozása, vagy a Káté gondolatainak illusztrálásaként való  
beosztása a helyes? Kapcsolat a népkolai és középiskolai val-  
lástanítás között. Iparos- kereskedő tanoncok vallás tanításának  
mi legyen az anyaga? Elnöklő püspök aa kijelenti, hogy a val-  
lástanítás revíziójára kiküldött bizottság gyakorlati okok miatt  
nem tudta még véglegesen elfogadni az új tervezetel, ismertette  
a jugoszláviai ref. egyház valláskönyvét, amelyik egy kis könyv-  
ben összefoglalja a kis gyermektől az öregig mindazt, amit egy  
reformátusnak tudnia kell. A hozzászólásokból kitűnt, hogy egyet-  
ért mindenki azzal, hogy új tanterv és könyv kell és érvényesíteni  
kell a hitvallásunkat a vallástanításban. A megbeszélés azzal zárul,  
hogy a kiküldött bizottság a konferencián nyert javaslatok felhaszná-  
lásával a végleges döntésig újra megtárgyalja a revízió kérdését.

*Negyedik nap* Nagy Lajos, székelykeresztúri lelkész *a kon-  
firmáció reformjának* kérdését vezette be református elvek érvé-  
nyesítését követelő előadással. Égetően fontos, halasztlást nem  
tűrő kérdés a konfirmáció reformja. Állapíttassék meg, mi a kon-  
firmáció, mi a vallásos szükség, ami a konfirmációt követeli.  
Használtassék a Heidelbergi Káté és állíttassanak be tanítása  
mellett olyan munkák, amelyek a lelket fel tudják ébreszteni,  
hogy a felébredt lélek a Kátében találjon feleletet. Mikor, ho-  
gyan történjék az előkészítés, mi legyen a korhatár és a mód-  
szer? Elnöklő püspök aa jelenti, hogy a konfirmáció reformja  
kérdésében egyházmegyénk és egyesek is küldöttek be a főha-  
tósághoz javaslatokat, ismerteti a marosi, kézdi egyh. megye és  
a gyulafehérvári esperes javaslatát. A megbeszélések főkérdése  
a tanítandó Káté megválasztása volt, noha a Nagy Péter Kátéja  
mellett is történtek felszólalások és érvelések, az a közhangu-  
lat érzett ki, hogy egységesen a Heidelbergi Káté vezettségé-  
be egyelőre a vallástanításba s annak eredményeként a konfir-  
máció céljára. A konfirmáció korhatára legyen a mindennapi is-  
kola utolsó osztályához, illetve a megfelelő középiskolai osz-  
tályhoz költve.

D. u. 6—7-ig *szabad megbeszélések* aktuális kérdésekről.  
Sajnos, ezekre a különben fontos megbeszélésekre még a prog-  
ramban kilüszött időt sem lehetett teljesen felhasználni, az előt-

tük levő konferencia és az utánuk következő templomi ünnepé miatt. A vasárnapi iskola, ifjúsági munka kérdéseiről volt sz. dr. Imre Lajos vezetése mellett 4-én és 5-én. Különösen a munk. kapcsolatának kérdései és a vasárnapi iskolai és bibliaköri munkának összekötése noll megbeszélés tárgya. 6-án dr. Darkó Ák. ismertette a kerületi iratterjesztés munkáját. Javaslat tétellett a református sajtó kiépítésére és a nőszövevényeknek az iratterjesztés szolg. latára való megnyerése érdekében. 8-án dr. Tavaszy Sándor tudományos theologia új életre ébredéséről, az új református theologiáról adott rövid, világos helyzetképet. A jelenlevők egy hangulag theol. tudományos munkák kiadása, esetleg folyóirat megindítása mellett foglaltak állást.

Este 7 órától négy *templomi estély* tartatott. Az első és harmadik az ó, a második és negyedik az új-tordai templomba volt, a templomokat zsufolásig megtöltő közönség előtt. Előad. sokat tartottak első nap *Csutak Vilmos* ref. koll. igazgató: Torda a református egyház történetében cím alatt. Széles politikai történelmi prespektívába beállítva láttatta meg Torda egyháztörténelmi jelentőségét. Második nap *Nagy Endre* ref. koll. igazgató Arany, Kemény és Baksay irodalmi alkotásaiban mutatta ki a református értékeket és azoknak hatását az egész nemzet életére. Harmadik nap dr. *Tavaszy Sándor* theol. igazgató bizonyoságtevő erővel mutatta ki az igazi ref. álláspontot a spirítizmus és theozófia eltévelyedésével szemben. Erre az előadásra Tordai igazán szükség volt. Negyedik nap *László Dezső* ifj. utazó titkár, a két nemzedék harca című előadásában szembe állított. az apák és fiak nemzedékét az egyházban. Az Isten a fiakon át üzeni, legyen minden lélek Krisztusban egy a külső bűn ellen harcra. A templomi estélyeken *Szécsi Ferenc*, *Biró Lajos* esperesek, *Nagy Mózes* és *Bartha Lajos* lelkészek imádkoztak, olvastak bibliát és mondtak áldást. Torda művészet iránt érdeklődő közönsége elsőrangú művészi számokat adott az estélyekhez.

Ez a nagyhét is eleget tett a megelőzően megnyilvánult közóhajnak, szolgált a *külmiszió* ügyének. 8-án d. u. 3—5-ig *Pilder Mária* tolmácsolásában hallottuk *Anstein* baseli misszió inspektornak a misszió alaptörvényeit feltáró előadását. A misszió az anyaszentegyház lényege, mindig mutatója életerejének. Ha gyenge és alkalmatlan is, az egyház kötelezettsége alól nem térhet ki.

Külön összefoglalva szólunk itt a nagyhét *nők* között végzett munkájáról. Ez a munka a tordai nagyhét jelentőségét nagyban emeli. Első alkalom ez, amikor ennyi női hívünk volt együtt az egész kerületből.

Minden reggel 9 órától 1/211-ig az ó-tordai templomban volt közös biblióra a nők számára. Első nap *Brandt Laura* leányifjúság jövőjét rajzolta meg Jairus leánya történeténél alapján. Az alvó leányzó ébred. A hozzászólások a leánymunka örömeit és akadályait tárták fel. Második nap dr. *Makkai Sándor*



dor püspök a kanonaita nő története alapján Krisztus hűséget megpróbáló erejét és az iránta való rendíthetetlen bizalmat mutatta fel. Kérdések voltak, hogyan kell Krisztust kérni, szabad-e félrehúzódni előle, ha nem is hallgat meg minket? Harmadik nap: Mit kérjünk Istentől gyermekeink számára cím alatt Máté 20:20—28 alapján dr. *Makkai* Sándorné vezetett bibliaórárt. Adjuk gyermekeinket Krisztusnak, nem jutalomért, a legdrágább ajándék Krisztussal együtt munkálkodni. Negyedik nap *Szász Mártonné* Az egy szükséges dologról vezette a beszélgetést Luk. 10:38—42 alapján. A Jézusnak való szolgálat, az előtte való csendes odaadó hallgatással kezdődik. Márta és Mária típusának egyesítése, mint követelmény maradt az óra végén a lelkek előtt. Ötödik nap *Pilder Mária* a feltámadás történetében a nők dicsőségét mutatta meg. A feltétlen hívő szív a nőé inkább, a férfi többet okoskodik. Élünk ezzel a dicsőséggel.

D. u. 4—6-ig konferenciák voltak a nők számára. Első nap *Farkas Jenőné*, esperes neje, vezette. A református nő a családban c. megbeszélését. Vigyük Krisztus szolgáló lelkét a családba, ami munkatér Isten országának szolgálatára. A megbeszélés során a családi evangéliumi munka kérdései jöttek elő. Második nap *Pilder Mária* a nő kötelességeire mutatott rá a vallásos életben. Családi áhitat, bibliaolvasás, imádság bevezetése a követelmény. Megbeszélés során a nem ref., vagy hitetlen férjjel együtt való élés nehézségei kerültek elő. Harmadik nap dr. *Makkai* Sándorné a ref. nő állásfoglalására világított rá az irodalommal, művészettel, nyilvános szórakozással szemben. Öntudatosan kell ezekben a kérdésekben állani. Minden kérdés megoldása: szolgál-e Isten dicsőségére, vagy nem. Negyedik nap dr. *Móricz* Miklósné a ref. nő egyháztársadalmi munkában való feladatait vázolta bevezetésképen. A nőknek speciális feladatai vannak, ha ezeknek a kötelességeknek elegendesnek, joguk van jogokhoz is az egyház életében. Megbeszélés során a női munka aktuális kérdései kerültek tárgyalás alá. Már ezeken a konferenciákon is végig vonult a *nőszövetség* programjának és hivatásának megbeszélése, a nőszövetségi munka szolgálatában állott, a hetedik szabad megbeszélés délután 6—7-ig és nyolcadikán a *kerületi nőszövetség* megalakításának előkészítése érdekében 5—7-ig tartott konferencia. Előbbit, ahol a munka felmerülő kérdései kerültek elő, dr. *Makkai* Sándorné, utóbbit *Vásárhelyi* János vezette be. Széles körben, lelkes beszédben vázolta a nők feladatait az élet minden terén, különösen a családi és társadalmi munkát emelve ki. Az egyházmegyei nőszövetségi tagozatok kiküldöttei kimondták az *egyházkerületi nőszövetség alakuló közgyűlésének* az egyházkerületi közgyűlés alkalmával való összehívását s kiküldték az előkészítő bizottságot, hogy kidolgozza a kerületi munka és szervezet tervét. Ugyanez nap alakult meg a nagyenyedi egyházmegye nőszövetségi tagozata is. 8-án este a *tordai nőszövet-*

ség a Kaszinó helyiségében gyönyörűen sikerült ismerkedő csorát adott a nőszövetségi tagok és hozzátartozóik számára.

A nagyhét *utolsó napja*. A lavalyi nagyhét kimondot hogy a nagyhét utolsó napján a pásztorok és gyülekezet együtt úrvacsorát vegyenek. Szombat este (8-án) *bűnbánati fentisztelet* volt a két tordai ref. templomban: Uj-Tordán Silyori Lajos esperes, Ó-Tordán dr. Gönczy Lajos theol. tan hirdette az Igét.

9-én, vasárnap reggel a környékbeli gyülekezetek né özönlött a leányiskola felé. Toroczkószentgyörgy, Hari, A. nyospolyán, Marosújvár, Székelykocsárd, Székelyföldvár, Kercse Aranyosegerbegy, Tordatúr, Harasztos, Marosdécse, Felvinc, Anosgyéres, Abrudbánya, Enyedszentkirály, Alsószentmihály né vonult fel egymás után. Az iskola udvarán összegyűlt kb. 60 főnyi tömeg egyik fele *Vásárhelyi* János főjegyzővel az élén újtordai, a másik fele dr. *Makkai* Sándor püspökkel az élén ótordai templomba vonult a piacon keresztül. A menetet a p lások lelkipásztorok sora vezette, a rendben felvonuló sokas. impozáns megnyilatkozása volt a kálvinista rendnek és fegy lemnek. Újtordán *Vásárhelyi* János Ap. Csel. 9 : 6, 10—11, 17— alapján a nyáj és pásztor igazi kötelelességeire, egymás irái magatartására mutatott rá. Ótordán a templomban *püspök* aa Jel. 3, 14—22 alapján a laodiceai gyülekezetnek mondott iste izenetet alkalmazta a mi egyházunkra, fölmutatván bűneink il letét, orvosunkat és gyógyulásunk titkát: a kálvinista jellem, igazi keresztyén szentség és az öntudatos református élet kegyeli ajándékaiiban. Ótordán a templom udvarán a templomba be ne férőhíveknek *Kovács* László esperes hirdette az Igét Zsid. 1. 11, 1 alapján a hit megtartó erejéről szólván. A népet nem a r mény, hanem a valósággá lett remény, a hit tartja meg. Mindháro helyen úrvacsoraoosztás is volt. A megrendítő és fölemelő sze cselekményben mintegy 3000 lélek vett részt a három helye feledhetetlen módon élve át a Krisztussal és az ő tagjaival va közösség áldását.

D. u. 3 órakor a *ref. nagygyűlés* következett. *Püspök* előfohásza és szívbemarkoló, Istenben bizakodó megnyitója uti *Kádár* Géza esperes mutatta meg hármaskörben Isten végl len sok áldását, amit a ref. egyházban ad. Rámutatván arí hogy viszont az egyház mit kíván tőlünk, kimutatta, hogy Isti azért kíván tőlünk az egyházban, hogy vissza is adja, amit ne adtunk. A keresetlen szavú, közvetlen, erőteljes előadást na helyesléssel fogadta a kb. 4000 főnyi hallgatóság és egyhang lag elfogadta az előadó javaslatát, hogy ezentúl fokozott m tékben adjuk magunkat oda Isten szolgálatára az egyházbe Dr. *Móricz* Miklós a gazdasági élet lelkirugói című előadás ban a szellemnek az anyagfelettségét mutatta meg. Követelto régi természettudományi gondolkozással szemben a lélek uralu alá állítását egész gazdasági életünknek. Szemléltető új me

látásokat, eddigi materialis tannal fertőzött felfogásunkkal szemben álló megállapításokat tartalmazó előadására nagy szükség volt és a lelkes helyeslés, ami fogadta, biztató jel a lélek hatalmának előtörése felől népünkben. A nagygyűlést a *Püspök* aa meleg, buzdító szavai zárták be. Vigyük ki a világba a lelki erőket, amiket az egyház adott! Ezzel a felszólítással oszlott szét a sereg, vévén az áldást és énekelvén a 151. dicséret 2. versét, az egyházért való könyörgést.

Este 9 órakor kedves, családi hangulatú *irodalmi estély* volt a leányiskola tornatermében. Dr. Bardócz Gyula, Marinca I. és Petruca N. hegedű, gordonka, zongora triója és a tordai magyar dalkör művészi szereplése mellett Csekme Ferenc tb. esperes kedves, vidám novellája az óráról, Áprily Lajos görög egyfelvonásosának egyik jelenete, Visky Gyula történelmi rajza, Kemény János verse, Donáth László novellája és Maksay Albert versei tették ki a gazdag műsort. A közönség a tiszta művészet lelkétől áthatva távozott el erről az összejövetelről.

Másik művészi meglepetés volt a nagyhét résztvevői számára *Dóczyné Berde Amál* képkiallítása a leányiskolában. A nagyhét a ref. művészek nagyrahitottságáról is bizonysgot tett.

Minden nap délután a város gyárainak, a sóbányának, a vallásszabadság képének megtekintése lette tartalmassá a szabad időt. 10-én egy százas társaság a tordai hasadékhoz rándult ki.

A nagyhét alatt a Kerületi Iratterjesztés az Ifjú Erdély iratterjesztésével együtt derekas szolgálatot végzett.

Ez a hatalmas külső tényeket jelző keret, amibe összefogható az áldott lelki hatásokkal hozó nagyhét története. Hiszszük, az áldás tovább terjed azokon ál, akik ott abban részesedtek. A résztvevők alázatos engedelmes akarata kell, hogy csatorna legyen, amelyen tovább áramlik az Élet vize.

Az Úr adjon engedelmes, szolgáló akaratot azoknak, akik hallották, hogy mit mond a Lélek a gyülekezetnek.

*László Dezső.*

# Tartalom:

<i>Előszó.</i> Makkai Sándor	—	—	—	—	—	—
<i>A nagyhetel összehívó püspöki körlevél</i>	—	—	—	—	—	—
<i>Református Nagy hét.</i> Vásárhelyi János	—	—	—	—	—	—
<i>A tordai református Nagy hét programja.</i> Általános tudnivalók	—	—	—	—	—	—
<i>A nagy hét megnyitása</i>	—	—	—	—	—	—

## BIBLIAÓRÁK.

a) A Férfi csoportok számára.

Ki vagyok én Isten Igéje lükrében? Vezérfonal. I. L.	—	—	—
--	---	---	---

b) Női-csoport részére.

1. Jairus leánya. (Elmélkedés leányifjúságunk jövője felől.) Brandt Laura	—	—	—
2. A kanaánita nő. (Hogyan kell Krisztusé lennünk?) Makkai Sándor	—	—	—
3. Az anya kérése. (Mit kérjünk Istentől gyermekeink számára?) Makkai Sándorné	—	—	—
4. Márta és Mártia. (Mi a szükséges dolog?) Szász Mártonné	—	—	—
5. A nők dicsősége. (Ki látta meg először a fellámadott Krisztust?) Pilder Mária	—	—	—

## ELŐADÁSOK.

1. Hitvallásunk igazsága. Dr. Tavaszy Sándor	—	—	—
2. Küzdelem a hitvallásért. Dr. Nagy Géza	—	—	—
3. A hitvallás az életben és munkában. Dr. Imre Lajos	—	—	—
4. A predestináció a Szentírásban. Maksay Albert	—	—	—
5. Az új egyházi törvény református követelményei. Vásárhelyi János	—	—	—

## KONFERENCIÁK.

a) Férfiaknak.

1. A lelkipásztorok együttműködésének eszméje és megvalósítása Kiss Albert	—	—	—
2. Az új liturgia és Ágendás könyv ismertetése. Dr. Gönczy Lajos	—	—	—
3. A vallástanítás tantervének reformja. Dr. Imre Lajos	—	—	—
4. A konfirmáció reformjának kérdése. Nagy Lajos	—	—	—
5. Missziói elkötelezettségünk. Hans Anstein	—	—	—

b) Nőknek.

1. A református nő a családban. Farkas Jenőné	—	—	—
2. A ref. nők részvétele az egyház társadalmi munkájában. Dr. Móric Miklósné	—	—	—
3. A ref. nő állásfoglalása az irodalommal, művészetekkel, szórakozásokkal szemben. Makkai Sándorné	—	—	—

	Oldal
4. A ref. nő kötelességei a vallásos életben, Pilder Mária — — — — —	131
c) A lelkeszi konferenciák jegyzőkönyve, Kósa Mihály — — — — —	133
d) Nőszövetségi értekezlet — — — — —	148

### ELŐADÁSOK A VALLÁSOS ESTÉLYEKEN.

1. A spiritalizmus és a teozófia református keresztyén megítélése. Dr. Tavaszgy Sándor — — — — —	149
2. Nagy református írónk. Nagy Endre — — — — —	157
3. Torda az egyháztörténelemben. Csutak Vilmos — — — — —	165
4. Két nemzedék harca. László Dezső — — — — —	176

### ISTENTISZTELETEK.

1. Gyujtsatok új tüzel. Dr. Gönczy Lajos — — — — —	184
2. Az Úr lelkével. Szolyori Lajos — — — — —	188
3. Krisztus levele Laodiceába. Makkai Sándor — — — — —	192
4. A hit. Kovács László — — — — —	195
5. Ananiás. Vásárhelyi János — — — — —	196

### ELŐADÁSOK A NAGY-GYŰLÉSEN.

1. Mit ad nekem a ref. egyház és mivel tartozom neki? Kádár Géza	204
Határozat — — — — —	214
2. A gazdasági élet lelki tényezői. Dr. Móricz Miklós — — — — —	215
<i>A nagyhét bezárása. Irodalmi estély. A nagyhét résztvevői és szállásadói</i>	226
<i>A Ref. Szemle beszámolója a tordai ref. nagyhétről</i> — — — — —	227



